

Pz 1085

revista arhivelor

ANUL LVI

VOL. XLI

Nr.

3

7/99

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Str. Arhivelor nr. 2, sect. V

Telefon : 13.37.77

CUPRINS

	Pag.
A 35-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII PATRIEI	
C. CĂZĂNIȘTEANU — Contribuția Arhivelor Statului la îmbogățirea bazei documentare cu privire la revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din August 1944	235
A. ANDONE, E. POȘTĂRIȚĂ — Mărturii documentare	240
C. DINU — Din memoriile recent achiziționate ale unor participanți la insurecție	265
2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DĂC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT	
I. H. CRIȘAN — Semnificația istorică a statului dac centralizat și independent condus de Burebista	273
D. BERINDEI — Gh. Lazăr, purtător de cuvânt al progresului și al iubirii de neam	281
TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ	
M. D. CIUCĂ — Ordonarea și inventarierea documentelor aflate în depozitele Arhivelor Statului	284
I. RANCA — Noul edificiu al Filialei Arhivelor Statului județul Mureș	302
LEGISLAȚIE	
C. DINU, V. NICULĂ — Cercetarea documentelor în vederea eliberării de certificate, copii și extrase	305
DOCUMENTE	
I. FRĂȚILĂ — Luptele minerilor de la Lupeni din 1929	308
V. GROZAV — Profesori ardeleni dincoace de Carpați (1850—1859)	312
ȘTIINȚE AUXILIARE	
*** — Din lucrările reuniunii Comitetului Internațional de sigilografie, București, 27—29 septembrie 1978	326
M. GUBOGLU — Documente arabe și istoria românilor	351
CRONICĂ	
M. PIRVULESCU — Ședința de lucru a Comisiei științifice pentru probleme arhivistice	359
T. NECȘA — Consfătuirea cu privire la documentele tehnice	359
E. POȘTĂRIȚĂ — Consfătuirea privind investigarea arhivelor străine	362
P. BONA — Consfătuire cu cititorii „Revistei Arhivelor” la Caransebeș	363
G. HURMUZACHE — Omagiu lui Gh. Șincai	364
N. DRĂGHICI — Întrunirea Comitetului Internațional de Microfilmare	367
FL. OPREA — Reuniunea Comitetului de conservare și restaurare a materialelor arhivistice de pe lângă C.I.A. Bremen, 1979	368
S. RACOVICĂ — Reuniunea Comisiei de publicații de pe lângă CIBAL — Roma, 1979	369
EL. GHEORGHE — Consfătuire privind documentele de carte funciară	371
ȘT. HURMUZACHE — Gh. Duzinchevici are 75 ani	372

CONSILIUL DE CONDUCERE :

Vasile Arimia — președinte, Dan Berindei, Ioana Burlacu, Iulian Cîrțină, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Mihail Guboglu, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache, Dumitru Ivănescu, Corneliu Lungu, Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu, Mircea Mușat, Maria Pîrvulescu, Emilia Poștăriță, Ioan Pușcaș, Ioan Ranca, Traian Rus, Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE :

Vasile Arimia, Ioana Burlacu, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache — redactor șef, Corneliu Lungu, Mircea Mușat, Mioara Tudorică

Redactor : Mioara TUDORICĂ
Secretar de redacție :
Elena GHEORGHE

Nr. 1085

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LVI
Vol. XLI

F...
BUCUREȘTI, 1979

Nr. 3

A 35-a ANIVERSARE A ELIBERĂRII PATRIEI

CONTRIBUȚIA ARHIVELOR STATULUI LA ÎMBOGĂȚIREA BAZEI DOCUMENTARE CU PRIVIRE LA REVOLUȚIA DE ELIBERARE NAȚIONALĂ ȘI SOCIALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU

Ca toate domeniile de activitate ale societății românești, cercetarea istorică a cunoscut și ea în ultimii 35 de ani o înnoire fundamentală. În acest răstimp, beneficiind de concepția revoluționar-științifică a materialismului dialectic și istoric, ca și de orientările ideologice și metodologice ale Partidului Comunist Român, în-deosebi după Congresul al IX-lea, s-a întreprins o vastă operă de cunoaștere și de restituire a adevărului asupra întregului segment al istoriei noastre naționale. Concomitent, istoriografia s-a extins și asupra momentului celui mai de seamă din existența poporului nostru, generatorul acestei efervescențe creatoare nemădormite: insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944. Considerată deopotrivă între marile evenimente ale istoriei naționale și universale, ea a inaugurat — după cum se arată în Programul Partidului Comunist Român — „epoca unor profunde transformări revoluționare, democratice în societatea românească”¹ și, prin consecințele ei strategice, a jucat un rol însemnat în prăbușirea Reichului nazist. Interesul arătat de istoriografia noastră insurecției se reflectă în bogata literatură ce i-a fost consacrată. În articole speciale și studii de sine-stătătoare sau adunate în culegeri, în cercetări monografice, ediții de izvoare sau sinteze, desfășurările insurecționale din România au fost supuse, în toată cuprinderea lor, unei analize pe cât de multilaterală pe atât de temeinică. De la împrejurările istorice care au prefăcut actul de la 23 august 1944 la luptele ce i-au urmat și i-au asigurat biruința, până la consecințele lui finale, cu profunde urmări interne și interna-

ționale, nimic important nu a scăpat cercetării. Numeroasele ediții de documente și lucrări consacrate marelui eveniment amintit nu au epuizat însă studiul aspectelor de bază ale insurecției: de la reconstituirea evenimentială până la interpretarea și teoretizarea complexului de probleme pe care îl ridică cercetarea insurecției. Arhivele, mai ales cele străine, care oferă „materia primă” cercetării istorice, mai păstrează încă documente inedite de cel mai mare interes, dintre care unele continuă să rămână inaccesibile cercetătorilor. Astfel, pentru a da un singur exemplu, amintim că dosare privind al doilea război mondial din Arhivele Minitserului de Externe britanic nu vor fi puse la dispoziția istoricilor decât... în secolul viitor!

Un larg câmp de investigație îl oferă materialele documentare din arhivele străine, care, printr-un efort laborios și sistematic al Direcției generale a Arhivelor Statului, se află acum, sub formă de microfilme, la dispoziția cercetătorilor. Explorarea depozitelor arhivistice de peste hotare — din S.U.A., Anglia, R.F.G., Franța, R. D. Germană, R. S. Cehoslovacă etc.² — a lărgit considerabil baza documentară a studiului insurecției, antecedentelor și urmărilor ei. Ne vom mărgini, și în acest caz, tot la un singur exemplu, edificator pentru sporul remarcabil de cunoaștere pe care îl aduce. Jurnalul grupului de armate „Ucraina de sud”, valorificat de curind în istoriografia noastră, a furnizat date esențiale pentru cunoașterea reacției naziste față de insurecția română și pentru evaluarea marii ponderi pe care insurecția a avut-o în dezagregarea sistemului militar hitlerist din întregul sud-est european³.

Un interes special prezintă documentele de proveniență germană: agenții serviciilor de spionaj naziste ca și ofițeri ai Wehrmachtului observau realitățile românești și raportau constatările lor. Dar nu mai puțină importanță poartă documentele Ministerului de Externe al Marii Britanii, ale adversarului deci, pentru înțelegerea și explicarea multor acțiuni pre și post insurecționale, ca și celelalte surse docu-

¹ Programul Partidului Comunist Român de faurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Edit. politică, București, 1975, p. 52.

² Vezi pentru ultimii ani: „Revista Arhivelor”, an LI, vol. XXXVI, nr. 4, 1974, p. 535—557; an LII, vol. XXXVIII nr. 3, 1975, p. 232—350; an LIII, vol. XXXVIII, nr. 4, 1976, p. 429—449; an LV, vol. XL, nr. 3, 1978, p. 286—300 an LV, vol. XL, nr. 4, 1978, p. 449—460.

³ Eugen Bantea, *Insurecția română în jurnalul de război al grupului de armate germane „Ucraina de sud”*, Edit. militară, București, 1974.

mentare aduse în microfilme. Din toate aceste surse se desprinde imaginea crizei regimului de dictatură antonesciană cu cele trei aspecte clasice ale situației revoluționare: criza politică a „virfurilor”, agravarea considerabilă a condițiilor de viață materială a maselor și creșterea împetuoasă a spiritului lor combativ.

Dar transformarea posibilităților revoluției în realitate a fost opera Partidului Comunist Român, care a organizat și condus lărga coaliție a forțelor antihitleriste. Rolul conducător, decisiv, al Partidului Comunist Român este pus în lumină în chip concludent de sursele nou descoperite și puse la îndemâna cercetătorilor prin fondurile de microfilme. Astfel, într-o informare din 5 august 1944 privind situația din România din luna iulie a aceluiași an, trimisă de Scherheidienst, în numele lui Himmler, comandamentului armatelor germane din vest, se arată că în evoluția politicii interne se constată o deplasare a întregii opoziții spre stînga „prin preluarea conducerii acestei opoziții de către partidul comunist”. Și raportul continuă: „Conducerea Partidului Comunist ilegal din România năzuiește să smulgă pentru sine conducerea în lupta contra guvernului mareluiului. Diferențele convorbiri care au avut loc în ultimul timp între conducerea comunistă ilegală și cercurile opoziționiste burgheze ar fi ajuns la un sfîrșit. După care se va încerca să se înființeze, sub conducere comunistă, un fel de guvern al Frontului Popular, care să cuprindă și cercuri ale național-țărăniștilor. Scopul principal al acestui așa-numit guvern de front popular ar fi să ajungă la convorbiri politice cu Uniunea Sovietică pentru ca pe această cale să se obțină condiții de armistițiu favorabile din partea Uniunii Sovietice”⁴. În finalul raportului se făcea constatarea că „există posibilitatea formării de grupe de partizani sau de grupe care ar lupta contra noastră” și se arată că așa după cum „s-a mai amintit, acum 6 săptămîni, în Banatul românesc a fost înfrîntă prin luptă o grupă de partizani români, condusă de un locotenent român dezertor, de orientare comunistă și care avea sarcina să ducă lupte de partizani în Banatul românesc ... Membrii acestei grupe armate erau cu toții muncitori din ținutul Timișoarei”⁵. Dealtfel, încă din noiembrie 1943, Comandamentul superior al Wehrmachtului înregistra pe de o parte că „în ultimul timp activitatea comunistă a crescut considerabil”, iar

pe de altă parte ca o consecință a acesteia, consemna știrea după care Comitetul Central al Partidului Comunist a trasat sarcina de a se constitui grupe de „teroare și sabotaj, precum și trupe de șoc pentru lupte de stradă”⁶.

Era firesc ca atenția observatorilor germani să se îndrepte în primul rînd asupra activității Partidului Comunist Român, adversarul cel mai curajos înfrînt de naziști pe pămîntul românesc. Încă de la 1 noiembrie 1943, von Killinger, ministrul Germaniei la București, avertiza Berlinul asupra progresului constant al influenței Partidului Comunist Român, care începe să devină „o primejdie acută”. Cu o lună mai înainte, ofițerul german cu problemele economice de război pentru România căuta să explice cauzele materiale imediate ale influenței crescînde pe care activitatea Partidului Comunist o cunoștea în rîndurile oamenilor muncii. „Activitatea comunistă a muncitorimii din industrie crește, primind de proasta aprovizionare; ea poate fi observată — continuă observatorul nazist — în primul rînd în zona petroliferă”⁷.

La cîteva zile numai după avertismentul lui von Killinger, legația germană de la București comunica despre amplificarea acțiunilor întreprinse de comuniști, prin răspîndirea de manifeste, acțiuni de subversiune îndreptate împotriva mașinii de război hitleriste; această re-vigorare a luptei antihitleriste, condusă nemijlocit de Partidul Comunist Român, era apreciată ca rezultat al „muncii întense a celulelor comuniste”⁸.

Alte documente germane, din care multe încă inedite, aduc informații valoroase istoricului preocupat de reconstituirea perioadei imediat premergătoare însușirii. Rapoartele forurilor militare germane din România (Comandamentul grupului de armate „Ucraina de sud”, unitățile care asigurau paza perimetrului petrolifer etc.), ale lui Andreas Schmidt, conducătorul nazist al grupului etnic german din România, ale agenților serviciilor de spionaj hitleriste pun toate în lumină creșterea vertiginoasă, începînd din anul 1943, dar mai cu seamă în primăvara și vara anului 1944, a spiritului de ostilitate și de rezistență al poporului român. Are loc un fenomen de generalizare a împotrivirii, făptuie sau disimulate, organizate sau spontane, conștiente sau instinctive. Aceste documente aduc mărturii elocvente despre jaful organizat de trupele hitleriste pe teritoriul

⁴ Arh. St., Buc., colecția Microfilme S.U.A. rola T. 77-883/58, c. 5631434.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, c. 5632454.

⁷ Ibidem, rola T. 77-597/36, c. 1779528.

⁸ Ibidem, rola T. 77-882/58, c. 5030866.

României, despre rapida și grava pauperizare a maselor populare, despre formele de rezistență, cu întreaga și variata lor gamă de manifestare de la sustragerea de la muncă pînă la lupta armată, despre opoziția pe care hitleriștii o întîmpinau din partea unora din forurile politice și militare din România, despre creșterea puternică a stării de spirit hitleriste din armata română.

Într-un raport din 27 iulie 1944, adresat lui Himmler, Andreas Schmidt sublinia că soldații români, retrași din Crimeea, desfășoară o intensă activitate politică în sprijinul „ideilor comuniste”. Într-un alt raport, din cursul aceleiași veri, el arăta că în marea ei majoritate armata română este ostilă Germaniei. Devin tot mai frecvente „plîngerile” față de comportarea comandamentelor militare române de la diverse eşaloane, care refuză direct sau indirect să răspundă cererilor hitleriste, sesizând față de atitudinea Marelui stat major român în legătură cu trimiterile de trupe și armament pe front etc. O detaliată informare trimisă de la legația din București consemna printre altele: „Armele livrate de Germania nu mai sînt întrebuintate contra U.R.S.S., ci sînt reținute în țară sub motivarea că România trebuie să se apere contra Ungariei. Încercarea de a păstra în țară cît mai puține trupe germane este vizibilă... Chiar trupele de aviație necesare pentru apărarea zonei petrolifere au fost considerate ca inoportune și s-a cerut trecerea lor în subordonarea comandamentului român... Cererea ca aviației germane să i se pună la dispoziție aeroportul Arad a fost respinsă”. Și în continuare: „După indicația mareșalului, jandarmeria din București a fost dublată și i s-a dat ordin să supravegheze intens pe toți germanii din Reich, în special în ceea ce privește legătura cu legionarii”. Apoi, constatarea finală: „În timp ce liberalii și Maniu, care cu cunoștința mareșalului stau în legătură cu Anglia, sînt lăsați nesupărați, legionarii și alți naționaliști sînt urmăriți”⁹. Faptele expuse mai sus, se petreceau către sfîrșitul anului 1943. În prima lună a anului 1944, generalul Hansen, șeful misiunii militare germane din România, raporta refuzul Marelui stat major român de a mai trimite trupe pe front sub pretextul unor cauze care arată că factorii de decizie militară din România se agătau de orice pretext pentru a nu mai răspunde solicitărilor hitleriste. Șeful Marelui stat major român îi confirma generalului hitlerist neputința României ce a mai trimite noi contingente pe front,

dată fiind pregătirea lor precară; era de asemenea invocată „problema Ungariei”, argumentîndu-se că atîta timp cît Ungaria nu va trimite în aceeași măsură trupe pe front, România nu poate să mai trimită forțe în afara țării”¹⁰. Aceleiași tendințe i se înscrie și raportul din martie 1944, al aceluiași ofițer hitlerist cu privire la economia de război din România. El observa deosebirile între rapoartele Marelui stat major român și cele ale întreprinderilor executoare în privința producției românești de armament. Dar iată ce spunea ofițerul nazist: „În ceea ce privește producția proprie de muniții, Marele stat major român a indicat cifre mai mici decît au indicat în secret întreprinderile române ofițerului german... Cifrele producției posibile, indicate de Marele stat major, sînt cu 50% sub cele indicate de întreprinderi”¹¹. Hitleriștii erau intrigati că pînă și ordinele Marelui stat major care priveau sprijinirea mașinilor de război naziste erau încălcate de unele comandamente române. „Deși Marele stat major a dispus la diferitele comandamente teritoriale ca locomotivele și vagoanele cisternă necesare industriei petrolului să fie lăsate libere — se arăta într-un asemenea raport din mai 1944 — totuși comandamentul teritorial 5 Ploiești calcă aceste ordine și confiscă cu forța, în special locomotive”¹². Iritați, hitleriștii arătau că militarii români merg pînă acolo încît neagă posibilitatea angajării lor într-un război total alături de Germania: „Acest lucru merge atît de departe — nota un observator german — încît adesea se vorbește, chiar de către ofițeri, despre «războiul german», nicidecum despre «războiul comun»”¹³.

Contribuția de ansamblu a României era de altminteri considerată ca nesatisfăcătoare, în special pe plan economic: „Contribuția României la prestarea războiului comun... trebuie așadar considerată ca mică, raportată la contribuția altor țări. Motivul se află în necesitatea de a folosi pentru nevoile proprii o industrie care în sine e puțin dezvoltată, iar pe de altă în tendința română de a nu lăsa să crească datoria Germaniei în lei. La acestea se adaugă Ministerul român al economiei care întreprinde și târăgănează executarea sarcinilor, sub pretextul că are alte sarcini mai urgente”¹⁴. Antonescu însuși îi scrisese lui Clo-

⁹ Ibidem, rola T. 77-882/58, c. 5630866.

¹⁰ Ibidem, rola T. 77-882/58, c. 5630776.

¹¹ Ibidem, rola T. 77-597/36, c. 1775583.

¹² Ibidem, rola T. 77-607, c. 1772887.

¹³ Ibidem, rola T. 77-597, c. 1779600.

¹⁴ Ibidem, c. 1779585.

dus, în mai 1944, despre greutățile cu care era confruntată economia românească și posibilitățile ei limitate de a satisface cererile Germaniei. Maneșalul „a reafirmat că România nu este în stare să aprovizioneze și să plătească pe lângă armata proprie și armata germană“ și în final se opunea tendinței de a se mai știrbi în viitor suveranitatea financiară și economică a țării¹⁵.

Parcursul microfilmelor aduse din arhivele străine dă o imagine concludentă asupra interesului deosebit manifestat de germani față de economia românească în general și de petrolul românesc în special. Într-un memorandum asupra activității societății germane „Kontinental Oil“ din România, în 1943—1944, întocmit de căpitanul Gotfried Griebel, din Statul major economic al Comandamentului suprem al armatei germane, se analizează datele producției petrolifere românești și cauzele nerealizării obiectivelor pe care jefuitorii hitleriști și le propuseseră. Așa, de pildă, dacă în 1942 se extrăseseră 5,6 milioane tone, în anul 1943 producția atinsese doar 5,3 tone; la suprafață sondată se înregistra o scădere de la 337 501 m la 327 353 m. Iată și cauzele acestei regresii, în explicația cea mai autorizată: „Motivul acestei dezvoltări regresive — făcând abstracție de epuizarea crescândă a zăcămintelor — trebuie căutate, printre altele, într-o greșită politică a petrolului — credea raportorul — dusă de statul major român“¹⁶. Să vedem acum în ce consta „greșeala“. În loc să pună la bătaie petrolul românesc, atât de necesar mașinii de război hitleriste, statul român a căutat să menajeze rezervele de petrol existente. Numai astfel se explică de ce acordarea perimetrului de explorare era mereu aminată, iar acordarea de structuri izolate — care interesează în primul rând activitatea de explorare — era zădărnicită prin tot felul de subterfugii și șicane birocratice... Planul de foraj pe anul 1943 a fost îndeplinit numai în proporție de 45%. Activitatea industriei petrolifere române a fost serios frînă și de politica financiară dusă de guvernul român. Tratatative îndelungi asupra prețurilor, iar plățile se făceau cu ezitare și mare întârziere“¹⁷.

Producția de petrol scade vertiginos începând din primăvara anului 1944, după cum consemnează foarte conștiințioșii observatori naști.

Într-un raport din 6 mai 1944, graficul producției zilnice de petrol pe ultimele trei luni se înfățișa astfel: în martie 1944 producția zilnică coborâse la 14 000 tone, în aprilie ajunsese la 11,4 mii tone pe zi, pentru ca în mai să ajungă abia la 8 mii tone zilnic. Cauza, după opinia lor: „Scăderea extracției a fost pricinuită de tactica aminării, dusă de autoritățile de stat, la acordarea de terenuri către societăți petrolifere“¹⁸. În câteva săptămâni, legația Germaniei din București expedia la Berlin o analiză a situației din industria petroliferă, din care răzbate îngrijorarea față de „inactivitatea“ guvernului român: „România din spatele frontului a căzut în letargie — nota raportul din 30 mai 1944 — ...industria petroliferă ar fi încetat prin paralizarea sectorului civil, căci muncitorii au fugit... este frapant faptul că guvernul român nu face nimic. El reprezintă, ca și în 1916, punctul de vedere că în momentul de față petrolul din pământ este mai prețios decât să-l dai Germaniei, contra unei compensații insuficiente“¹⁹. Și urma apoi o notă de încheiere pentru mentalitatea hitleristă: „Contra unei asemenea repetări a evenimentelor din 1916, serviciile armatei aeriene germane au de data aceasta suficiente mijloace în mână“²⁰. Situația din industria de petrol devenise cea mai presantă pentru hitleriști. La sfârșitul lunii aprilie 1944, atașatul militar german de la București comunica Ministerului de Externe german starea alarmantă existentă în industria petroliferă românească: „Spiritul și moralul de lucru în rafinării — spunea el — fac cele mai serioase griji tuturor autorităților germane interesate. S-a început o gîtuire a prelucrării sub pretextul că marfa nu poate fi prelucrată din cauza greutăților de transport și că se primejduiesc rafinăriile, la viitoarele atacuri, prin aglomerare de provizii“²¹.

Starea de spirit a populației, a cercurilor conducătoare, a opoziției erau de asemenea atent urmărite, înregistrându-se și semnalându-se prompt manifestările antihitleriste de împotrivire etc. Atașatul militar horthist raporta încă la începutul anului 1943 „că starea de spirit din România este proastă din cauza pierderilor mari de pe front“²². Exact după un an, o însemnare similară, de astă dată a unui ofițer nazist: „În urma situației de pe frontul de răsărit, în România domnește panica. Cre-

¹⁵ Ibidem, rola T 77—607/41, c. 1792185.

¹⁶ Ibidem, rola T 77—607/41, c. 1792185.

¹⁷ Ibidem, rola T 77—607/41 c. 1792189.

¹⁸ Ibidem, c. 1792883.

¹⁹ Ibidem, rola T 77—883/39, c. 5691648.

²⁰ Ibidem, c. 5631648.

²¹ Ibidem, rola T 77—882/58, c. 5830292.

dintr-o victorie germană nu mai există”²³. Generalul Jodl îi semnala, în aprilie 1944, generalului Erturth, de pe lângă Comandamentul suprem al armatei finlandeze, „numai pentru propria lui informare”, că „opoziția în România a devenit, în ultimul timp, activă”²⁴. La câteva zile, o altă informație nota: „Starea de spirit printre români în industria petrolului este proastă”²⁵. O telegramă din 19 mai 1944 transmitea informația: „După o ședință a Consiliului de Miniștri din 7 mai se observă o pronunțată atitudine de rezervă din partea română față de oficialitățile germane. La această ședință s-a cerut să fie în sfârșit eliberat un spion aflat în stare de arest, care a activat în contra Germaniei. Întrebările și hotărârile oficialităților germane primesc răspuns întârziat sau chiar nici un răspuns în urma acestei ședințe”²⁶. Deci înșiși guvernarii de la București se aflau sub lupa de supraveghere și control nazistă.

Atenția cu care era urmărită starea de spirit din România reiese și din alte două însemnări, consecutive, ...reciproc făcute în preajma declanșării insurecției. Prima, din 8 august 1944: „Românii culeg date despre numărul și mișcarea trupelor germane. În sensul acesta s-au dat indicații poliției secrete din Tulcea”²⁷. A doua, din 17 august 1944: „Om de încredere din Tulcea anunță că șeful poliției din Tulcea a primit personal, acum câteva zile, o scrisoare strict confidențială din partea Direcției poliției din Inspectoratul Constanța, în care se cere să raporteze cum s-ar comporta populația în cazul unei eventuale întorsături militare, dacă ar participa activ la o înfrângere a trupelor germane sau s-ar comporta pasiv”²⁸.

Studiul noilor documente mai relevă deosebirea de optică și de înțelegere a situației din România, dintre conducerea politică și militară a Reichului nazist și comandamentele germane din România. Dacă la nivelul cel mai înalt, situația din țara noastră era considerată în ajunul insurecției ca neoferind temeiuri de îngrijorare, unitățile Wehrmachtului, care erau zilnic martorele stării de spirit antihitleriste, trăgeau mereu semnalul de alarmă. Vom cita câteva exemple lămuritoare. La 17 aprilie 1944, Ministerul de Externe comunica Comandamen-

tului suprem al armatei germane: „Am putut afla că mareșalul crede ferm în victoria Germaniei”; la 19 mai 1944, maiorul Hinkeldey comunica de la București: „Aceste fenomene de descompunere pot fi ținute în loc prin măsuri energice, pentru care mareșalul nu pare a fi în stare în momentul de față”²⁹. În decembrie 1943, Agenția germană de la București socotea că „nu există un pericol acut” și declara că în România nu se „aflau în fața unor evenimente ca în Italia”, păstrând totuși rezerva că „pericolul în sine există”³⁰. În mai 1944, căpitanul Cantellieri, într-un raport înaintat Marelui cartier al fűhrerului, observa privitor la situația politică generală din România: „Făcînd abstracție de opoziția din țară, care și-a întins totdeauna ambele înspre partea inamică, și ultimii români de încredere încep să devină sovăielnici în atitudinea lor. Se caută, în general, soluții politice salvatoare”³¹. Care erau soluțiile de redresare a situației din România după unii comandanți hitleriști? „Multe organe militare germane — se menționa în același raport — văd salvarea în ocuparea țării. Ei scapă însă din vedere că ocuparea nu numai că reclamă forțe germane, dar că, în această situație, va trebui să ne așteptăm în cel mai scurt timp la acțiuni armate și de sabotaj. În România există, fără îndoială, forțe crescînde care acționează pentru a împulsiona țara înspre desprinderea de noi”³². În concluzie propunea, date fiind ultimele evenimente militare, să se instituie o conducere militară forte. Cum ocuparea țării era considerată ca un pas greșit, conducerea țării trebuia dată „unor personalități militare deosebit de marcante”³³. Oricum, trupele hitleriste staționate în România luau foarte serios în calcul posibilitatea ieșirii țării noastre din coaliția cu Reichul nazist. De aici unele măsuri preconizate: într-o consfătuire ținută la Roman, la 4 august, a ofițerilor de legătură germani la marile unități românești, raportul prezentat începea cu constatarea: „Primejdia unei lovituri de stat este posibilă”, stabilindu-se deja cuvîntul lor care trebuia folosit în cazul pornirii din partea românească a unei acțiuni ostile naziștilor.

Sursele de documentare aflate în fondul de microfilme al Direcției generale a Arhivelor

²³ Ibidem, rola T 77—883/35, c. 5572940.

²⁴ Ibidem, c. 5572940.

²⁵ Ibidem, rola T 77—882/58, c. 5630760.

²⁶ Ibidem, c. 5630282.

²⁷ Ibidem, c. 5667241.

²⁸ Ibidem, c. 5631473.

²⁹ Ibidem c. 5631417.

²⁹ Ibidem, c. 5631146 și 5631483.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem, rola T. 77—775/50, c. 1519349.

³² Ibidem.

³³ Ibidem, c. 1519353.

Statului din București constituie astfel un izvor de maximă importanță pentru reconstituirea împrejurărilor istorice care au dus la actual insurecțional de acum 35 de ani. Ele reprezintă un adevărat barometru al stărilor politice care vesteau apropierea furtunii insurecționale. Este meritul istoric al Partidului Comunist Român de a fi luat toate măsurile ca, în ciuda tuturor acestor simptome ale iminenței insurecției, declanșarea ei să constituie o surpriză totală pentru factorii de decizie naștiți. Rolul decisiv al Partidului Comunist Român apare astfel pe de-a întregul confirmat de aceste izvoare care vădesc ponderea hotărâtoare a comuniștilor în realizarea marii cotelor istorice din viața poporului român.

Resumé

L'auteur montre qu'en dépit de nombreuses éditions de documents et études consacrées à l'insurrection nationale armée antifasciste et antimpérialiste du 23 août 1944, les archives, surtout celles de l'étranger, conservent encore des documents inédits du plus grand intérêt. Il souligne ensuite l'aire d'investigation très large offerte par les fonds d'archives étrangères, que les efforts systématiques et laborieux de la Direction générale des Archives d'État mettent à la disposition de tous les chercheurs roumains. Il met aussi en évidence que l'investigation des dépôts d'archives d'E.U.A., de l'Angleterre, de la R.F.A., de France, de la R.D.A., de la R. S. Tchécoslovaque et d'autres pays a considérablement élargi la base documentaire nécessaire à l'étude de l'insurrection roumaine, de ses antécédents et ses conséquences. Parmi tous ces fonds, un intérêt à part soulève les documents allemands à la présentation desquels l'auteur consacre le reste de son article, en sélectionnant les plus importants.

De toutes ces sources se dégage, d'une part, l'image de la crise du régime dictatorial antonescien suivant les trois aspects classiques de la situation révolutionnaire, et d'autre part celle du rôle décisif joué par le Parti Communiste Roumain en ce qui concerne l'organisation, le déroulement et la victoire de l'insurrection roumaine d'août 1944.

Précis

The author shows that despite several already published editions of texts and works dedicated to the anti-fascist and anti-imperialistic national armed insurrection of August 1944, yet in the Archives and mainly in the foreign Archives, that offer the raw material for the historical research, there are still unpublished records of a most particular interest. He underlines the large inquiry area offered by the records from the foreign Archives which, owing to the permanent and laborious efforts of the General Directorate of the State Archives, are placed at scho-

lars disposal. He is also pointing out the fact that the researches done upon the holdings of Archives in US, Great Britain, the Federal Republic of Germany, France, the German Democratic Republic, Czechoslovakia, a. s. o., considerably enhanced the documentary source related to insurrection, its antecedents and consequences. The author is drawing attention to the particular interest offered by the German records, he presents in his article by selecting the most important ones.

From all these sources comes off both the image of crises of Antonescu's dictatorial régime with the three classical aspects of the revolutionary situation, and the decisive rôle played by the Romanian Communist Party in organization, development, and victory of the Romanian insurrection of August 1944.

MĂRTURII DOCUMENTARE

Multe izvoare stau la temelia judecării istoriei demonstrând că P.C.R. a înțeles în momentele apariției și activității forțelor fasciste în Europa, ceea ce trebuia să facă și de care depindea viitorul poporului român. Polarizând, cu sacrificii nenumărate, an de an, în jurul său, energiile populare profund afectate de organizațiile fasciste și de politica antonesciană, capacități creatoare din rindurile celor mai înaintați oameni ai națiunii, forțe democratice și patriotice din România, care proclamau mai presus de orice lupta pentru existență, libertatea și independența ființei noastre naționale, pentru împotriva față de război.

P.C.R. a demascăat cu consecvență caracterul distructiv al fascismului creind, ceas de ceas, starea de spirit și frontul comun care va duce la înlăturarea regimului de dictatură.

Documentele interne * ce urmează relevă spimulul poporului român potrivit oricărui încercări de nimicire a demnității umane, a culturii, prezența activă a comuniștilor, pretutindeni, forța lor de înfrunare și de organizare a muncitorilor, a oamenilor progresiști, capacitatea politică de atragere a forțelor interesate să înlătore organizațiile fasciste și guvernarea dictatorială din viața țării, instituirea unui regim constituțional democratic, pe baza acordării de drepturi și libertăți tuturor cetățenilor, eliberarea tuturor patrioților din închisori și lagăre, pedepsirea criminalilor de război și realizarea păcii conform cu interesele statului și poporului român.

Socotind că P.C.R., în ansamblul forțelor sociale și politice ale țării, este principalul ponticol pentru stabilitatea regimului lor, autoritățile dictaturii militar-fasciste urmăreau îndeaproape „activitatea comunistă”. Din această urmărire efectuată de organele de siguranță rezultă, însă, amploarea mișcării comuniste și obiectivele ei în vederea îndepărtării forțelor hitleriste din țară, sabotării mașinii de război

* Documentele au fost prezentate Redacției de: Al. Andone, V. Arimla, V. Hostiuc.

germane sau împiedicării aservirii și secătuirii economiei românești. Numeroase note informative ale agenților siguranței, rapoarte ale prefecturilor de poliție, ale jandarmeriei subliniau, odată cu acțiunile inițiate de comuniști pentru creșterea rîndurilor și organizarea luptei pentru eliberarea patriei, ieșirea României din războiul purtat de Germania hitleristă și alăturarea ei forțelor națiunilor unite, meritele personalităților marcante din conducerea P.C.R. în vederea creșterii stării de spirit, de masă, antirăzboinică și antihitleriste, realizării Frontului Unic Muncitoresc și Frontului Popular Antifascist, a făuririi cu fermitate a coaliției național-democratice și organizării concrete a insurecției. Se impun în mod deosebit atenției acele documente care ilustrează activitatea comunistului Nicolae Ceaușescu „cunoscut — cum afirmă organele de represie — ca unul ce a desfășurat activitate comunistă de la vîrsta de 14 ani” și care avea un rol însemnat în întărirea și dezvoltarea organizației comunistilor din capitala țării și în organizarea tineretului comunist. Deși eliberat din închisoare de puțin timp fiind comunist convins a început din nou să desfășoare activitate revoluționară neobosită în rîndurile organizațiilor muncitorești.

Ecoul luptelor purtate de forțele revoluționare și democratice împotriva politicii care contravenea flagrant spiritului poporului român și intereselor vitale ale României va depăși granițele țării. Cercetările întreprinse în arhivele străine și studiul documentelor de opinie publică internațională* au relevat că popoarele de pe multe meridiane ale lumii au remarcat semnificația de ansamblu a evenimentelor interne din România — criza politicii guvernărilor, îngrijorarea lor față de creșterea împotrivirii interne și căutările pe plan extern pentru a ieși dintr-un război nedorit.

Presă sovietică amintea, în legătură cu aceasta, că de mai mult timp poporul român „se manifesta tot mai insistent împotriva războiului hitlerist”¹.

Multe documente intrate în Colecția de microfilme a Direcției generale a Arhivelor Statului ilustrează cu pregnanță meritul Partidului Comunist Român care știind să folosească împrejurările interne și externe a pregătit și condus cu succes lupta patriotică antifascistă, antihitleristă din România și insurecția armată. Într-o telegramă din 22 martie 1944 A. Harriman, ambasadorul american la Moscova îi transmitea secretarului de stat al S.U.A. că frontul patriotic din România „cîștigă din ce în ce mai mulți adepți” avînd ca program: 1. retragerea imediată din „războiul german” și alăturarea la țările democratice; 2. izgonirea nemților din România; 3. îndepărtarea guvernului Antonescu; 4. formarea unui guvern cu adevărat democratic; 5. reinstaurarea drepturilor și libertăților democratice; 6. eliberarea tuturor patrioților din închisori; 7. pedepsirea criminalilor de război

hitleriști². Același diplomat raporta la Washington că patrioții români înțeleg că pentru a salva țara, „întregul popor trebuie să se ridice împotriva fascismului”, iar valul „popular de rezistență crește pe zi ce trece” manifestîndu-se prin demonstrații pentru pace, greve de protest împotriva deturmării spre Germania a instalațiilor de cale ferată și prin numeroase sabotaje în ciuda arestărilor pe scară largă și a încercărilor autorităților de a controla creșterea mișcării. Afirmînd ideea după care „numai „unificarea tuturor forțelor într-un front patriotic și izgonirea uzurpatorilor germani poate salva România de a deveni un teatru de operațiuni militare pe scară mare”, Harriman arăta că „Partidul Comunist Român acționează în acest scop”³.

Relatînd despre atitudinea muncitorilor, Kilinger informa Ministerul de Externe german că se constată „o pronunțată atitudine comunistă pentru muncitorii din regiunea petroliferă” în interesul cauzei comuniste, iar P.C.R. „dezvoltă pe neobservate o organizație gata de luptă, care să poată fi introdusă în acțiune la momentul oportun și la un ordin special”⁴.

Concomitent cu acțiunea de coalizare a forțelor antihitleriste, P.C.R. a desfășurat o temeinică și multilaterală activitate de pregătire militară a insurecției; o însemnătate deosebită în acest sens au avut-o crearea detașamentelor înarmate ale clasei muncitoare — formațiunile de luptă patriotice — și atragerea armatei alături de masele populare.

Din rapoartele întocmite asupra evenimentelor se observă această strategie și tactică, precum și concepția planului militar ca acțiunea să se desfășoare la București, Ploiești, în bazinul petrolier al Văii Prahovei, centre în care exista un puternic și numeros proletariat, cu tradiții revoluționare, condus de comuniști. Planul prevedea acoperirea frontierelor de atunci ale țării pentru a opri încercările comandamentului german de a aduce noi trupe împotriva forțelor insurecționale.

Pregătirea organizatorico-militară a insurecției sub conducerea și îndrumarea P.C.R. a fost realizată strict secret, asigurîndu-se conspirativitatea tuturor operațiunilor. Consemnînd acest fapt, raportul din 9 septembrie 1944 al maiorului E. Boxsholt din Misiunea militară britanică în România subliniază: „Ceea ce este revelator, este faptul că întreaga organizare germană din România (Gestapo, formațiunile de șoc SS, unitățile poliției militare (Feldspolitz) ale misiunii germane, unitățile paramilitare ale NSDAP și grupările rasiale) reorganizate și unificate cu scopul de a face față, la momentul potrivit, oricărei situații nefavorabile Germaniei, nu avuseseră cunoștință de pregătirile pentru lovitura de stat, cu toate că și-au menținut o largă rețea de supraveghere și un serviciu de spionaj”. Relatînd că „armata, sătulă de război și sigură de dezastrul militar” cu care

** Documentele au fost prezentate Redacției de: P. Bucur, I. Chirtu, E. Ciocan, V. Costake, El. Rădulescu.

¹ „Pravda” din 27 august 1944.

² Arh. St. Buc. colecția Microfilme S.U.A., rola 630 c. 451.

³ Ibidem, c. 450—459.

⁴ Ibidem, rola 285, c. 16743.

este confruntată, a întors armele împotriva Germaniei, cu evidentă satisfacție, Boxsholl aprecia activitatea desfășurată de comuniști în această direcție⁵. De altfel, fostul comandant suprem al grupului de armate „Ucraina de Sud”, generalul colonel Hans Friessner confirmă dominația armatei române când afirmă că în timpul ofensivei armatei sovietice pe frontul Iași-Chișinău, începută la 20 august, a avut loc „ieșirea efectivă din luptă a românilor”, ca urmare a unui „sabotaj pregătit cu mult timp înainte de către anumiți comandanți superiori ai trupelor române”⁶. De fapt, încă din 13 aprilie 1944, postul de radio „Atlantic” informa că „în Crimeea trupele române nu vor să mai lupte, predându-se rușilor, iar din această cauză „pozițiile germane sînt atacate din flanc de trupele rusești”⁷. Știrile din luna iulie reliefează slăbirea pozițiilor dictaturii militaro-fas-ciste și denută din aparatul de stat. În informarea asupra situației din România, întocmită la 12 iulie 1944, C. Clodius, director în Ministerul de Externe al Reichului, cu rang de ministru arată că numai în mod aparent mareșalul menține liniștea și ordinea în țară și disciplina militară în armată, întrucît el n-a reușit să-și creeze în țară o poziție cu adevărat puternică, bazată pe fundament politic, iar aparatul administrativ îi scapă din ce în ce mai mult din mîini, ordinele sale, în cea mai mare parte, nefiind executate ci sabotate sistematic, opinia publică a țării simțindu-se în cea mai mare măsură împotriva lui⁸. Ceva mai tîrziu, la 4 august ordonîndu-se să analizeze situația din spațiul românesc, șefii statelor majore germane de legătură de pe lîngă comandamentele române, semnalau grupului de armate Wöhler pericolul unui puci, indicînd totodată măsurile ce ar trebui luate pentru supravegherea armatelor române⁹.

La același început de august, conducerea grupului etnic german, informînd asupra situației politice din România, observa „întensificarea continuă a propagandei comuniste” și surprinderea față de faptul că această propagandă se face acum și în armata română¹⁰. Activitatea comuniștilor reușise. Generalii și ofițerii patrioți, întreaga armată au înțeles necesitatea luptei hotărîte pentru salvarea țării. La 30 august 1944 Vessenmayer, șef SS din Ministerul de Externe german, mînturisetse, raportîndu-i lui Ribbentrop, realitatea confirmată de comunicările grupului de armate Ucraina de sud că: „niciunul dintre generali români care îi erau subordonați nu ni s-a alăturat”¹¹. Analizînd cauzele care au făcut posibilă realizarea actului de la 23 August 1944, informarea profesorului Garmischegg, președinte al Institutului științific german din București,

pînă la 23 August 1944, nota că „nici Mihai Antonescu și nici mareșalul nu au ținut cont de un factor de putere” care „a apărut pe primul plan și anume mișcarea comunistă și social-democrată din propria țară”. Referindu-se pe larg la inexistența unor prieteni ai Germaniei hitleriste în România, acesta arată că printre grupurile subversive care au pregătît evenimentele de la 23 August, „nu trebuie uitat cel care, datorită faptului că a fost mai puțin cunoscut opiniei publice, a devenit cu mult mai periculos — anume Statul Major general român și corpul ofițerilor români superiori aflați sub influența lui care au „sabotat tactica de luptă a Germaniei chiar de la început”¹².

Relatările privind desfășurarea insurecției, luptele pline de eroism pentru curățirea capitalei și a restului țării de hitleriști, apărarea trecătorilor din Campași contra atacurilor trupelor hitleriste și hontyste sînt prezente în presa lumii. Ziarele „Pravda” și „Izvestia” din 27 august 1944, consemnînd succesele unităților de luptă române pentru eliberarea Bucureștiului, semnalau lichidarea, încă de la 25 august, a tuturor focarelor de rezistență ale hitleriștilor din zona București și continuarea luptei pentru redobîndirea libertății, suveranității, independenței și eliberarea Transilvaniei.

Alte organe de presă comunistă: L'Humanité (Franța), „Daily Worker” (Marea Britanie), au relatat reușitele P.C.R. în organizarea opoziției neale, unirea forțelor patriotice și elaborarea planurilor pentru răsturnarea dictaturii militaro-fas-ciste.

Înțelegerea justă a caracterului actului de la 23 August 1944, ca un act insurecțional, sprijinit de întregul popor, ca o revoluție de eliberare națională și socială, antifas-cistă și antiimperialistă, este prezentă în coloanele ziarelor „Moravska Rovnost”, „Fränkischer Kurier” și „Le Figaro”.

Majoritatea ziarelor americane, engleze, franceze, turcești ș.a. consemnau cît de uluși au rămas naștii de întorsătura și desfășurarea evenimentelor din România. În totalitate presa amintită relatează că intrarea României în luptă alături de aliați cu întregul său potențial, a determinat o deplasare bruscă a raportului de forțe, îndeosebi, pe frontul de sud-est, în favoarea Națiunilor Unite, precum și o grea înfrîngere provocată trupelor hitleriste, scurțind astfel durata războiului. „New York Times” din 25 august 1944 susține: „Istoria poate bine nota ieșirea din război a României” ca unul din evenimentele decisive ale întregului război, iar ziarul turc „Akşam” din 25 august, comentînd implicațiile politice și militare ale hotărîrii României, luate în urma actului de la 23 august 1944, aprecia „ieșirea din război a României drept un eveniment foarte fericit, nu atît prin faptul că a dus, numai în Balcani, și mai mult la scurtarea războiului, cît prin profunda semnificație mijlocită în politica și pacea Balcanilor”.

⁵ Arh. St. Buc., Colecția microfilme Anglia, rola 408, c. 141—147.

⁶ Ibidem, Colecția microfilme S.U.A., rola 134, c. 7.583.749—7.583.750.

⁷ Ibidem, fond Ministerul propagandei naționale, buletin informativ, dosar 235/1944.

⁸ Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A. rola 280, c. 370.532—370.543.

⁹ Ibidem, rola 131, c. 7.583.757—7.583.758.

¹⁰ Arh. St. Buc. rola 280, c. 370.512—370.513.

¹¹ Ibidem.

¹² Arh. St. Buc. Colecția microfilme R.D.G. rola 10, c. 253—277.

Evidențiind o altă consecință importantă pentru capacitatea de luptă a armatei germane și anume „privarea de resursele petroliene vitale din România” ziarul „Journal de Genève” din Elveția, la 24 august 1944, remarcă totodată că prin întoarcerea armelor împotriva trupelor hitleriste trupele române au provocat prăbușirea întregului dispozitiv de apărare german.

Alături de presă, posturile de radio din întreaga lume, prezentind pe larg consecințele militare din sud-estul Europei, ca urmare a evenimentelor din România, dau o înaltă prețuire contribuției pe care a adus-o poporul nostru la înfrângerea hitlerismului. În emisiunile sale din 24 august 1944, postul de radio Londra aprecia că, prin efectele trecerii României de partea aliaților, întregul front german din Balcani se va prăbuși, iar Germania se apropia în mod sigur de o catastrofă. În aceeași zi, radio Moscova relatea că „popoarele iubitoare de libertate recunosc contribuția adusă de noua Românie democratică cauzei comune a Națiunilor Unite”. Apreciind importanța poziției strategice a României și a resurselor ei de materii prime pentru Germania ziarul „Sunday Times” din 27 august 1944 sublinia că „prăbușirea Germaniei în Balcani este astăzi un fapt sigur și aceasta se datorește acțiunii României”. Revelatoare este remarcă ziarului „Pravda” din 28 august 1944 privind importanța de ordin internațional a evenimentelor de la 23 August, ieșirea din Axă, depășind cadrul României, avind „o importanță covârșitoare nu numai pentru țara respectivă, ci pentru întreaga zonă balcanică, deoarece prin aceasta se prăbușea întreg sistemul de dominație germană din sud-estul Europei”.

Într-adevăr, evenimentele petrecute în România au avut efecte deosebite pentru viitorul mers al războiului și influență militară, morală și politico-strategică asupra țărilor din sud-estul european. În acest sens, ziarul „The New York Times” din 24 august 1944 aprecia acțiunea României drept „prima fisură în structura balcanică a Germaniei” de pe urma căreia „Germania nu va mai putea rezista, mult timp presiunii în continuă creștere”, lovitură României fiind „strâns legată prin importanța ei, de victoriile militare din Franța”. Analizind reacția Reich-ului la lovitură României, același ziar sublinia la 25 august opinia comentatorilor militari germani care confirmau, noaptea târziu, gravitatea situației întrucât, în aceeași zi, urmau să fie efectuate unele retrageri „neșteptate”, pînă la regnuparea și reorganizarea fronturilor rămase goale.

Toate forțele iubitoare de pace și libertate care luptau împotriva fascismului au întîmpinat, astfel, cu multă satisfacție și au salutat cu entuziasm actul de la 23 August 1944 care pentru poporul nostru a însemnat și împlinirea înaltelor idealuri spre o viață mai bună, pace și progres.

ALECSENIA ANDONE
EMILIA POȘTARIȚA

1

1933, aprilie 11. Articol publicat în ziarul „Dimineața” de un grup de intelectuali care protestează împotriva guvernării hitleriste, semnalat printr-o notă informativă a organelor de siguranță.

Ca urmare a comunicatului dat de către tineretul L.A.N.C., prin care se cere încetarea manifestațiilor antigermane în România un grup de intelectuali evrei și creștini, publiciști, scriitori, artiști și ziașiști au pornit o campanie împotriva exceselor antisemite din Germania.

În legătură cu cele de mai sus, ziarul „Dimineața” în numărul cu data de astăzi, publică alăturatul articol de protest, făcînd apel la intensificarea acțiunii de protestare contra mișcărilor antisemite și fasciste din Germania. Apelul este semnat de mulți colaboratori ai ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”.

★

Împotriva exceselor din Germania

Primim spre publicare următoarele:

În cîteva zile numai, guvernul național-socialist, condus de Hitler a reușit să arunce asupra Germaniei un uragan de teroare și să creeze o atmosferă medievală care și-a extins bezna pînă dincolo de hotarele ei.

Conștiința lumii întregi s-a cutremurat la tabloul sinistru al guvernării hitleriste, ale cărei victime sînt populația evreiască, zeci de mii de muncitori și cei mai de seamă reprezentanți ai intelectualității germane.

Pagina de cîmplit martiraj scrisă de către evreii de acolo a răscolit și înfiorat opinia publică mondială, populația evreiască s-a pomînt smulsă, flagelată și ruinată cu un cinism și o cruzime ce au întrecut ororile de odioasă amintire ale fanismului, după cum prigoana politică a înșingărat sute și mii de familii muncitorești, reînviind furia timpurilor închizitoriale prin schingiuirile și maltratarile practice în tot cuprinsul Germaniei.

Reacțiunea fascistă, consecventă în caracterul ei distructiv a pornit o ofensivă de nimicire și împotriva gîndirii și a spiritului creator. Au suferit ascuțitul svasticelei personalități ale căror nume ilustrează cultura contemporană mondială ca: Thomas Mann, Albert Einstein, Kaethe Kollwitz, Lion Feuchtwanger, Erwin Kisch, George Grosz și alții, silinți unii să se exileze, iar sute și mii de artiști intelectuali să înfunde cazematele regimului fascist.

Alături de apelul vehement și energica reprobare a exceselor de umilire și distrugere umană practică de către fascismul hitlerist de cea mai pogromică speță în asaltul său împotriva maselor evreiești, cadrelor muncitoare și a celei mai elementare libertăți de gîndire, ridicăm și noi cuvîntul nostru de profundă indignare și înfierăm cu toată puterea fascismul și crudele lui sisteme.

Convinsi că protestul nostru va găsi și în opinia publică din România un deplin răsunset, cerem tuturor adieziunea pentru acțiunea noas-

tră, celor care văd în antisemitism și fascism o întoarcere la barbarie și îi cheamă să-și unească glasul lor cu al nostru.

F. Adenca, scriitor; Haig Akterian, regizor și publicist; Camil Baltazar, scriitor; Ury Benadur, publicist; H. Balzian, publicist; F. Brudnea-Fox, publicist; Gh. Călinescu, publicist; Scarlat Calimachi, publicist; Floria Capsali, artistă coreografică; Șerban Cioculescu, publicist; N. D. Cocea, scriitor; Mac Constantinescu, sculptor și publicist; Sandu Eliad, regizor și publicist; Mirocea Eliade, scriitor; Dima Fux, publicist; Ion Iancovescu, artist dramatic, dir. de Teatru; Marcel Iancu, pictor; Barbu Lăzăreanu, publicist; M. H. Maxy, pictor; A. Munte, ziarist; Camil Petrescu, scriitor; Lilly Popovici, artistă dramatică; Mariette Rareș, artistă dramatică; Mariette Sadova, artistă dramatică; Zaharia Stancu, scriitor; I. Sternberg, regizor și scriitor; A. Toma, scriitor; Sorana Topa, artistă dramatică; Cicerone Theodorescu, Sandu Tudor, publicist; C. Vlădescu, pictor și scriitor; Dr. Ygrec, publicist; Paul Zarifopol, publicist.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 2/1933

2

1933 aprilie 21. Notă informativă în legătură cu hotărârea comuniștilor de a trimite delegați la Congresul Mondial Antifascist.

Urmare informațiilor anterioare referitoare la intenția comuniștilor de a trimite la Congresul Mondial Antifascist și delegați din partea ceferiștilor, adică o văduvă și unul din cei răniți, spre a-i prezenta ca victime ale guvernului român cu ocazia tulburărilor cunoscute din Calea Grivița, se înaintează alăturatele trei afișe* lansate printre muncitorii ceferiști.

Prin aceste afișe comuniștii invită pe muncitorii ceferiști să aleagă delegații lor pentru congresul antifascist care are loc în cursul acestei luni la Praga convocat de organizațiile revoluționare.

*

S-au luat măsuri pentru dovedirea automilor. Muncitori ceferiști!

Din Tribuna Congresului antifascist trebuie să afle proletariatul din lumea întreagă despre masacrul sângeros din Grivița.

* N.R. Conținutul afișelor este același.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/12, dosar 2/1933

3

1937 mai 16. Notă informativă cu privire la excursia organizată de comuniști pentru ajutorarea deținuților antifasciști.

Excursie organizată de membrii Comitetelor de patronaje populare la pădurea Grădiștea.

Membrii Comitetelor de patronaje populare din Capitală, organizație deghizat comunistă, care activează pentru stringerea de fonduri pentru ajutorarea deținuților antifasciști din închisori și pentru regim politic comuniștilor închiși, a organizat pentru astăzi la pădurea „Grădiștea” o excursie în scop de propagandă.

A fost avizată telefonic Legiunea de jandarmi Vlașca.

Arh. St. Buc., fond Direcția generală a poliției, inventar nr. 1263/37, dosar 1/1937

4

1933 mai 21. Notă informativă despre răspândirea de afișe cu conținut antifascist în București.

În cursul zilei de ieri, 20 mai crt., delegații clandestini ai Uniunii Tineretului Comunist, au lipit din nou pe zidurile Capitalei, în toate cartierele, afișe cu conținut de propagandă antirăzboinică și antifascistă.

Se anexează exemplare din aceste afișe.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/12, dosar 2/1933

5

1934 martie 19. Nota Direcției Generale a Poliției despre rezultatele descinderii făcute la secretarul „Comitetului antifascist” din București.

Notă

Descinderea făcută la Secretarul „Comitetului antifascist” din Capitală

Cu autorizația Consiliului de război al Corpului 2 armată, s-a efectuat o descindere în locuința avocatului Victor Gherasim din București, secretarul general al comitetului antifascist și antirăzboinic din România.

S-a găsit și ridicat multă corespondență în legătură cu activitatea acestei organizații din Capitală și restul țării. Organizația în ultimul timp s-a dovedit că desfășoară o propagandă de popularizare a programului partidului comunist în masele muncitoare și intelectuale.

Sus-numitul a mai fost dovedit că întreține în acest sens corespondență și cu organizațiile ilegale din străinătate și că, chiar în locuința lui se țineau sedințele clandestine ale comuniștilor din Capitală.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/9, dosar 1/1934

6

1934 mai 1. Notă informativă în legătură cu răspunderea de manifeste comuniste la Facultatea de litere din București.

În după amiaza zilei de 30 aprilie nr. numelele Constanța Crăciun și Mironica Mihail, studente la Facultatea de litere, au lipit pe zidurile acestei facultăți, precum și la rampa scărilor și lângă ascensoare, etichete cu următoarele parole:

„Jos teroarea“

„Ceneți anularea procesului oțeriștilor“

„Ceneți eliberarea lui Doncea și Petrescu“

„Luptați în masă contra fascismului“

„Luptați pentru un regim politic în închisori“

Menționăm faptul că numelele Constanța Crăciun și Mironica Mihail fac parte din nucleul studenților comuniști de la Facultatea de litere.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/21, dosar 3/1934

7

1935 ianuarie 3. Notă prin care Direcția generală a Poliției informează că Asociația învățătorilor șomeri din România a aderat la lupta contra fascismului.

Notă

Comitetul antifascist a intrat în legătură cu asociația învățătorilor șomeri din România.

Comitetul central antifascist din România a început să se folosească în propaganda sa contra fascismului și războiului, de modul de repartitie a împrumutului, comentând în acest scop că majoritatea sumei a trecut la armată pentru înarmări și numai o sumă mică s-a repartizat Ministerului Instrucțiunii Publice, pentru organizarea învățământului.

Cu asemenea comentarii, s-a adresat Asociației învățătorilor șomeri, care numără circa 4000 membri, arătându-le că soarta lor a rămas definitiv peșteluită, față de preocupările forurilor conducătoare în pregătirile de război.

Conducerea Asociației învățătorilor șomeri, luând act de aceste comentarii, a aderat la frontul de luptă contra fascismului și războiului.

Legătura între organizațiile antifasciste și această asociație se face exclusiv numai prin avocatul Victor Gherasim, secretarul general al mișcării antifasciste.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/9 dosar 1/1935

8

1935 ianuarie 4. Nota organelor Siguranței semnalând lozinci antifasciste scrise pe zidurile Palatului de Justiție din București.

Notă

Parole comuniste scrise pe zidurile Palatului Justiției din București.

Comuniști clandestini au scris astă-noapte cu vopsea roșie următoarele parole pe zidurile Palatului Justiției din București:

„Jos Justiția de clasă, smulgeți din ghiarele siguranței pe Constantinescu-Iași, salvați pe Constantinescu-Iași, jos Fascismul“

Sub toate aceste parole, figurează și emblema sovietică Secera și ciocanul.

Prefectura Poliției București a fost avizată.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1263/9, dosar 1/1935.

9

1935 iulie 5. Nota organelor Siguranței cu privire la acțiunile organizate de Partidul Comunist împotriva fascismului, teroarei și a războiului imperialist.

Notă

Partidul comunist proiectează demonstrații pentru ziua de 1 august 1935.

Pentru ziua de 1 august a.c., când organizațiile comuniste de pretutindeni pornesc la manifestații și demonstrații contra fascismului, teroarei și războiului imperialist, comitetul central al partidului comunist a hotărât ca atât el, cât și organizațiile de masă, adică Uniunea Tineretului Comunist și Consiliul general al sindicatelor revoluționare să scoată manifeste și instrucțiuni, care pînă în ziua de 15 iulie c.r. să fie primite în toată țara în vederea mișcării pentru 1 august c.r.

Instrucțiunile vor prevedea întruniri de mase și demonstrații de stradă într-o măsură cât mai largă și sub orice formă legală sau ilegală, dat fiind că pericolul de război anul acesta este mult mai accentuat.

Toate protestele și manifestațiile vor fi îndreptate contra scumpetei, legilor fiscale și stărnii de asediu.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/9, dosar 1/1935.

10

1935 octombrie 26. Nota organelor Siguranței privind acțiunile organizațiilor antifasciste în apărarea militanților antifasciști din România.

Notă

Membrii organizațiilor antifasciste strîng semnături pentru protestele apărute în presă contra proceselor în curs.

În urma dispozițiilor luate de Comitetul Central de apărare a comuniștilor: Petre Constantinescu-Iași, Teodor Bugnariu de la Cluj și Scarlat Calimachi de la Botoșani, se observă de cîntva timp că în sectoarele din raza municipiului București, circula printre cetățeni liste pentru strîngerea adeziunilor la protestele formulate de comuniști și publicate în presa de stînga.

Menționăm faptul că s-a observat că asemenea semnături se fac de către muncitorii din fabrici și atelierele ceferiste pe hîrtie albă, adică în necunoștință de redactarea protestului și așa se explică faptul că ele apar în presă cu numeroase semnături.

Comitetul de apărare, de sub președinția lui Dem. Dobrescu, a adoptat următoarele puncte de protestare în chestiunea lui Petre Constantinescu-Iași și a celorlalți, care vor fi publicate în mod permanent:

1. Protestul contra excluderii din învățămînt a profesorului Petre Constantinescu-Iași
2. Stingerea proceselor Constantinescu-Iași, Teodor Bugnariu, Scarlat Calimachi și a celorlalți antifasciști
3. Proteste adresate Ministerului Justiției, Ministerului Armatei și Consiliilor de război unde se judecă procesele.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/9, dosar 1/1935.

11

1936 iulie 6. Notă informativă în legătură cu tipărirea și răspîndirea Programului de acțiune al tineretului socialist.

Conducerea secțiunii tineretului socialist, de pe lîngă gruparea popoviciistă camuflată comunistă a tipărit, cu aprobarea cenzurii, în 20.000 exemplare manifestul intitulat: „Programul de acțiune al tineretului socialist”, care cuprinde în întregime lozincile deghizate ale Partidului Comunist din România.

Acest manifest se răspîndește de către agenții socialiști în rîndurile muncitorilor din fabrici și atelierele C.F.R. Grivița în care scop, au fost trimise și în provincie la secțiunile partidului socialist.

Se anexează un exemplar.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/13, dosar 1/1936.

12

1936 iulie 30. Nota Direcției Generale a Poliției prin care informează despre acțiunile comuniștilor în vederea constituirii Comitetului Național al Păcii în România.

Notă

Conferința pentru constituirea Comitetului Național al Păcii în România.

Astăzi are loc în Capitală întrunirea intelectualilor aderanți ai mișcării frontului păcii,

pentru constituirea Comitetului Național al Păcii, în care scop a fost lansat după cum se știe și apelul cunoscut apărut în ziarul „Dimineața”.

A mai aderat la această mișcare și scriitorul Victor Eftimiu, căruia i se va propune președinția comitetului scriitorilor pentru pace.

Nu participă la această conferință nici un element compromis în mișcarea comunistă și aceasta din tactică, spre a nu atrage atenția autorităților asupra caracterului comunist ce comportă mișcarea.

S-a format o delegație din comuniștii Atanase Joja, avocat, secretarul general al Blocului pentru apărarea libertăților democratice, Constantin Lucrețiu Vilceanu, ziarist și comunist Tassia, nume conspirativ care activează în Uniunea Tineretului Comunist.

Această delegație are misiunea de a merge pe la profesorii universitari și diferiți intelectuali, făcîndu-le apel să adere la mișcare.

După constituirea comitetului de acțiune, se va elabora și un program de întruniri ale frontului păcii ce vor avea loc în întreaga țară, organizate de membrii antifasciști.

Acțiunea viguroasă se va desfășura în tot cursul lunii august 1936, ca o mișcare premergătoare congresului mondial al păcii ce are loc la Geneva la începutul lunii septembrie.

Partidul Comunist și toate organizațiile deghizate își concentrează forțele în vederea reușitei acțiunilor puse la cale în această direcție.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/9, dosar 1/1936.

13

1936 decembrie 10. Nota organelor Siguranței despre activitatea comuniștilor în atelierele C.F.R. Grivița.

În legătură cu organizarea lucrătorilor ceferiști în sindicatul acaparat de comuniști, de sub conducerea lui Băgu Vasile, zilnic este observată prezența la poarta atelierelor Grivița, a comunistului Ilie Pintilie, fost condamnat pentru rebeliunea ceferiștilor din februarie 1933, care după cum se știe este însărcinat cu transmiterea instrucțiunilor partidului comunist activiștilor comuniști din ateliere.

În ziua de 8 decembrie, Ilie Pintilie a venit din nou la poarta atelierelor Grivița și a plecat însoțit de comuniștii Marin Avramescu și Vasile Ion, semnați în trecut că participă la ședințele sindicatelor revoluționare.

În tot cursul săptămîinii, comuniștii au desfășurat o vie propagandă în atelierele Grivița și anume: Șandru Ovidiu, Nicolae Zimniceanu, Gheorghe Marin, Traian Hulubescu și Teodorescu, îndemnînd pe muncitori să participe în număr cît mai mare la ședința de breaslă a sindicatului.

A fost avizată și Prefectura poliției.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/11, dosar 3/1936.

14

1937 mai 22. Notă informativă semnalind apariția revistei cu caracter antifascist „Munca”.

Chestiunea apariției revistei antifasciste „Munca”.

În legătură cu apariția unei reviste de literatură propagandistă (antifascistă-comunistă) comunicăm :

Cererea pentru aprobarea apariției revistei a fost înaintată la Consiliul de război al C.I.I.A. acum 3 luni. Rezultatul va fi dat pentru 3—4 săptămâni cînd va apărea și revista, materialul fiind pregătit.

Revista va apărea la București sub denumirea de „Munca” sub direcția avocatului Cruceanu, fost casier al Partidului Comunist Român pe cînd acesta activa legal. În care da-ă nu se va aproba revista „Munca” sub direcția lui Cruceanu, atunci se va cere aprobarea unei reviste cu alt nume (însă cu același scop și același material), sub direcția lui N. D. Cocea sau Sandu Tudor (de la ziarul „Credința”), cu redacția și administrația la Craiova sau Iași — mai curînd la Iași, unde Consiliul de război ar fi mai puțin sever ca la Craiova.

Fondurile pentru scoaterea revistei se strîng din diferite donații ale simpatizanților. Revista va apărea sub conducerea unui grup de scriitori și publiciști de stînga, între care Av. Cruceanu, N. D. Cocea, Sandu Tudor, Mihăileanu Al., Mihăileanu Eufimie, Sandu Eliad, Scarlat Calimachi, Tudor Teodorescu-Braniște, Mihai Ralea, Dna Foriș și alții.

Afară de aceasta, la sus-numita revistă va colabora și tineretul intelectual și muncitoresc. Astfel, printre materialul pregătit pentru primul număr al revistei, există două articole : „Tineretul în lupta pentru democrație” și „Tineretul în lupta economică”, scrise de muncitorul ALBESCU C-tin, cunoscut comunist.

Arh. St. Buc., fond Direcția Generală a Poliției, inventar nr. 1264/2, dosar 1/1937.

15

1938 noiembrie 22. Informare a organelor siguranței despre supravegherea comuniștilor în legătură cu înființarea de noi celule comuniste și activitatea în bresle.

Cunoscuții agitatori comuniști, care au fost concediați din atelierele Grivița C.F.R. pentru activitate comunistă, au fost reprimiți la serviciu în urma demersurilor făcute și repartizați după cum urmează :

Băgu Vasile, de meserie vopsitor, a fost repartizat la atelierele C.F.R. Tg. Mureș ; Sandu Ovidiu, strungar, la Noua Suliță și Bratosin Tănase, tîmplar, la atelierele C.F.R. din Burdujeni.

Sus-numiții au plecat din București pentru a se prezenta la posturi.

Conducătorii resortului clandestin C.F.R. din București al Partidului Comunist le-a dat instrucțiuni prin comunistul David Constantin, domiciliat în str. Crăsnaru nr. 38, ca fiecare să activeze în localitatea unde a fost trimis pentru înființarea de celule comuniste și pentru recrutarea de noi membri de partid și să lupte pentru acapararea de către elementele comuniste a conducerii sindicatelor pe bresle.

Urmează să fie semnalati organelor în drept din localitatea respectivă pentru a fi ținuti în permanentă observație.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/11, dosar 2/1938.

16

1939 mai 4. Notă informativă despre una din ședințele de lucru ale Comisiei centrale a tineretului comunist din Capitală, condusă de Nicolae Ceaușescu.

Comisia centrală a tineretului comunist din Capitală compusă din comuniștii : Ceaușescu Nicolae, cizmar, Alexandru Răducanu, metalurgist la atelierul „Leonida” și un tânăr cefierist în curs de identificare, a ținut aseară o ședință clandestină în legătură cu activitatea tineretului comunist din Capitală. S-au făcut reproșuri delegatului de la C.F.R. că nu a scos mai mult tineret comunist și lucrători din atelierele Grivița, la întrunirea și manifestația muncitorească din ziua de 1 Mai.

S-a hotărît ca pînă duminică să se țină ședințe în fiecare sector din Capitală, pentru constituirea comisiilor raionale ale tineretului comunist.

S-a mai arătat că instructorul partidului comunist, care conduce munca tineretului comunist din București, a mărit comisia tineretului din Capitală cu încă doi membri (o fată și un băiat) pentru ca să se poată desfășura o activitate mai intensă.

Prima ședință a comisiei Capitalei a fost anunțată pentru ziua de 10 mai, cînd vor participa și doi membri noi, desemnați a face parte din conducere.

Se urmărește de aproape activitatea tineretului comunist și la timp se va raporta orice constatare.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 3/1939.

17

1939 mai 16. Notă informativă cu privire la modul de acțiune a organizației P.C.R. din București în timpul alegerilor generale parlamentare.

Secretariatul comitetului de conducere al organizației Partidului Comunist din București, a ținut în seara zilei de 14 mai a.c. o ședință clandestină în casa conspirativă cunoscută din Capitală, la care a participat și instructorul

Comitetului Central al Partidului Comunist pe lângă organizația București.

Cu privire la alegerile generale parlamentare din luna iunie crt. s-a arătat că, față de hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist de a se concentra tot activul comunist în breslele muncitorești și asociațiile profesionale, pentru a impune candidați în alegeri din rîndul militanților și simpatizanților comuniști, urmează ca elementele comuniste din bresle să pregătească masele muncitorești prin propagandă orală făcută individual și în cadrul întrunirilor și ședințe, pentru desemnarea candidaților din rîndul muncitorilor în alegeri.

Pentru conducerea acestei acțiuni în cadrul breslelor muncitorești din Capitală, secretariatul organizației locale a Partidului Comunist a delegat pe David Constantin metalurgist, domiciliat în str. Crâsnaru nr. 38 și Georgescu Teoharie, tipograf, domiciliat în str. Candiano Popescu nr. 111.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1284/10, dosar 2/1939.

18

(1939). Fragment dintr-un tabel privind activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu și a altor militanți comuniști.

9. David Sara, lucrătoare textilistă la fabrica „Merinos” din str. Izvor nr. 109 este soția cunoscutului comunist David Constantin cu care domiciliază în str. Crâsnaru nr. 38. Activează printre lucrătorii textiliști, primind directive de la soțul său.

10. Rabinovici Gherș, evreu supus român, de ani 23, originar din Orhei, a locuit în str. Odoarei nr. 24, de unde s-a mutat fără a i se cunoaște noua adresă. A lucrat mult timp la fabrica „Tritext” din str. Înclinată nr. 2, în prezent fiind fără angajament. Este comunist convins și ia parte la toate manifestațiile muncitorești, cu care ocazie caută să răspîndească ideologia comunistă.

11. David Constantin, român, de meserie strungar mecanic, de ani 31, este originar din Ploiești, fiul lui Constantin și Eftimia, cu serviciul militar satisfăcut, căsătorit cu Sara David menționată mai sus și cu domiciliul în str. Crâsnaru nr. 38.

Sus-numitul a lucrat mult timp la atelierele C.F.R. Grivița, de unde a fost concediat fiind condamnat la 9 luni închisoare de Consiliul de Război al Corpului II armată pentru delict de audiență cu ocazia procesului cunoscutei comuniste Ana Pauker. Este cunoscut comunist și membru marcant în conducerea localei București a Partidului Comunist, Român.

12. Ioan Ioniță, lucrător mecanic la fabrica „Vulcan” de ani 40, cu serviciul militar satisfăcut la atelierul de reparații al Corpului II armată, căsătorit cu o cunoscută comunistă

Estera Dichter, este un vechi militant în mișcarea comunistă din Capitală.

13. Mihăilescu Gheorghe, lucrător metalurgist, este originar din Oltenița, de ani 39, cu serviciul militar satisfăcut în Regimentul 34 infanterie Constanța. Pînă în anul 1936 sus-numitul a activat în comitetele de patronaje populare din Constanța, fiind arestat în repetate rînduri de organele Chesturii locale, fără însă să fi suferit vreo condamnare. În București activează printre lucrătorii metalurgiști și este membru marcant în conducerea Partidului Comunist Român făcînd parte din comitetul local București. În urma acțiunii comuniste desfășurată printre lucrătorii metalurgiști a reușit să fie ales se retarur general al secțiunii lucrătorilor metalurgiști — București — din breasla Fier-metal.

14. Moiescu Anton, lucrător mecanic, este originar din comuna Umbrărești — județul Tecuci, de 26 ani, cu serviciul militar satisfăcut. A lucrat mult timp la atelierele „S.A.R.A.L.” din str. Fintinica nr. 40 și „Gri-gore Alexandrescu”, de unde a fost concediat pentru activitate subversivă și instigație la grevă. Ca militant comunist activează printre comuniștii din breasla metalurgică din Capitală și a condus cercul cultural al breslei pînă la dizolvarea cercului.

15. Boila Ioan, român, de meserie lăcătuș mecanic, este originar din comuna Săliștea, jud. Sibiu, născut la 18 septembrie 1898 cu serviciul militar satisfăcut la Divizia de Mare, și cu domiciliul în str. Dunavăț nr. 23, fiind angajat la atelierele „Leonida”, a activat în Ajutorul roșu român (M.O.P.R.) și în Uniunea Democrată pînă la dizolvarea partidelor politice, în prezent manifestîndu-se la diferite ocazii.

16. Ratneff Gheorghe, lucrător mecanic este originar din comuna Adjudul Mare, jud. Putna, născut la 15 august 1901, cu serviciul militar satisfăcut în Regimentul 2 transmisiuni Iași și cu domiciliul în Mitropolitul Iosif nr. 24, fiind angajat la fabrica „Ficheț” din str. Conțig nr. 21, este cunoscut ca simpatizant comunist.

17. Vuch Mihail, lucrător cizmar, este originar din comuna Govodarba, județul Mehedinți, născut la 28 noiembrie 1907, cu serviciul militar satisfăcut în Regimentul 5 vînători, lucrînd la atelierele de cizmari „Schull” din cal. Victoriei. Este cunoscut activist comunist printre lucrătorii cizmari din Capitală și a fost arestat de organele acestei direcții în anii 1934 și 1938, și pus în libertate din lipsă de probe suficiente de culpabilitate.

18. Ceaușescu Nicolae, lucrător cizmar, originar din comuna Cornești, județul Olt, de ani 21, domiciliat în str. Radu Vodă nr. 1 este cunoscut ca unul ce a desfășurat activitate comunistă de la vîrsta de 14 ani. În anul 1936, a fost arestat de organele poliției Tirgoviște pentru propagandă comunistă și fiind înaintat Consiliului de război al Corpului V armată, a fost judecat și condamnat la doi ani închisoare, pedeapsă executată la penitenciarul Doftana, liberîndu-se în decembrie 1938. Deși liberat din închisoare de puțin timp, fiind comunist con-

vins; a început să desfășoare din nou activitate comunistă, în special printre lucrătorii cizmari, luând parte regulat la ședințele de breaslă ale acestei categorii de lucrători.

19. Mitran Marin, lucrător textilist, este originar din comuna Mihai Viteazul, județul Iași, născut la 24 aprilie 1915 și cu domiciliul în str. Tutunari nr. 10. A lucrat la fabrica „Apretura” din str. Linăriei de unde a fost concediat în ziua de 25 aprilie a.c. Este un înfocat comunist, activând printre tineretul muncitor textilist și cizmari, reușind să fie ales președinte al cercului cultural de pe lângă breasla textilă, calitate în care a funcționat până la dizolvarea cercului de către comitetul central al breslei, cercul fiind condus și frecventat numai de elemente comuniste.

20. Căpățînă Ilie, român, lucrător cizmar este originar din comuna Aluna, jud. Argeș, născut la 13 ianuarie 1912 și cu domiciliul în str. Peceneagă nr. 50. Este cunoscut ca unul ce activează în comitetele de patronaje populare din Sectorul III Albastru, precum și printre tineretul cizmar, în care scop frecventează regulat ședințele de breaslă ale acestora.

Menționăm că de către această grupă se urmărește îndeaproape acțiunea comuniștilor în breslele de lucrători din Capitală, raportându-se la timp orice constatări, prin notele informative zilnice.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 3/1939, f. 3-6.

19

1940 aprilie 21. Fragment dintr-un raport al Serviciului poliției sociale din cadrul Prefecturii Poliției Capitalei în legătură cu acțiunile de propagandă organizate de comuniștii din București împotriva războiului și exploataării.

Mișcări sociale

a) S-au evidențiat în cursul săptămânii opt conflicte de muncă la întreprinderile din Capitală, dintre care două au fost aplanate.

b) S-a trimis autorităților în drept un număr de 279 informații verificate și clasificate în ordinea următoare:

— 88 informații privind mișcarea comunistă și muncitorească în general, 23 mișcarea studențească, 28 politica național-tărănistă, 27 mișcarea germană, 4 politica cuzistă, 9 politica liberală, 12 rezultatul conferințelor, 11 mișcarea evreiască, 9 cheștiunea engleză, 5 cheștiunea franceză, 2 cheștiunea italiană, 17 mișcarea maghiară, 6 ireidenta bulgară, 1 cheștiunea turcă, 5 mișcarea legionară, 2 mișcarea rusă și 30 diverse informații.

Toate aceste informații au fost semnalate în scopul prevenirii acțiunilor dăunătoare ordinii și siguranței Statului.

Din aceste informații s-a evidențiat în cursul săptămânii programul partidului comunist pen-

tru sărbătorirea zilei de 1 Mai din care s-au interceptat următoarele acțiuni:

a) Comuniștii să se introducă în sala de întrunire convocată de instituția MUNCA ȘI VOIE BUNA, pentru a striga lozincile în spiritul comunist și a face propagandă contra social-democraților înscrși în Frontul Renașterii Naționale, demascându-i că au trădat interesele muncitorilor.

b) Să formeze grupuri de muncitori textiliști și metalurgiști din fabricile existente în Capitală, în special de la C.F.R., Pirotehnia armatei, Arsenalul armatei, S.T.B. și regia C.A.M. care să meargă în după-amiaza zilei de 1 Mai pentru serbare cimpenească în pădurea Băneasa, Pantelimon, Grădiștea, în comuna Militari și prin grădinile din București Noi unde oratorii să țină cuvântări ocazionale în spiritul comunist.

c) Grupuri de comuniști să fie răspândite în cartierele muncitorești pentru șablonarea pe zidurile clădirilor și gardurile fabricilor prin afișarea biletețelor gumate cu următoarele lozinci comuniste: Jos războiul imperialist, Jos dictatura română, Vrem pace, Vrem syndicate libere, Vrem front unic, Jos munca forțată, Vrem amnistie politică pentru muncitori, Trăiască Uniunea Sovietică, Vrem desființarea averilor mănăstirești și boierești și altele.

d) S-a hotărât ca revista Știința, organul central al Partidului Comunist să apară în număr festiv pentru ziua de 1 Mai împreună cu un manifest adresat către muncitorime, consacrat acestei zile.

În revista Știința se va scrie nemulțumirile existente în fabrici, culese prin ancheta făcută de comuniști în rîndurile muncitorilor din aceste întreprinderi.

e) Grupuri mici de comuniști vor fi postate pe străzi în diferitele puncte pe unde se vor surde reprezentanții breslelor la sala de întrunire și la grădina unde se va face serbarea cimpenească pentru a striga lozincile comuniste în vederea acestei zile.

f) S-a preconizat și manifestații ostile în fața Ambasadelor franceză, engleză și italiană pe motiv că statele respective au provocat războiul și au desființat partidele comuniste prin arestarea reprezentanților proletariatului.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1475/10, dosar 1174/1940.

20

1940 septembrie 26. Nota organelor Siguranței despre intensificarea propagandei comuniste în rîndul populației, despre organizarea de acțiuni în vederea eliberării din închisoare a deținuților comuniști.

Elementele care militează în comitetele comuniste de patronaje populare din Capitală, au primit instrucțiuni din partea conducătorilor respectivi, să intensifice propaganda în rîndurile populației de toate categoriile, organizînd demonstrații și manifestații, prin care să

ceară eliberarea membrilor de partid și simpatizanților comuniști, aflați în închisori și lagăre.

În același scop, comitetele au primit din partea conducerii centrale o serie de manifeste format etichetă, scrise la mașină, cuprinzând lozinci comuniste, prin care masele populare sint îndemnate să lupte pentru eliberarea comunistilor din închisori și lagăre.

Aceste etichete urmează a fi lipite pe zidurile locuințelor și ale întreprinderilor industriale din cartierele muncitorești.

Redăm mai jos, textul a două din manifestele menționate :

„Închisorile sint pline de luptători pentru pline, pământ, pace, libertate. Eliberați-i!”.

„Salvați viața celor ce zac în închisori pentru că au apărat interesele clasei muncitoare”.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 2/1940, f. 58—59.

21

1940 noiembrie 7. Ordinul Inspectoratului general al Jandarmeriei dat unităților sale teritoriale pentru urmărirea activității comuniste.

Urmare la Ordinul circular secret nr. 36010 din 29 octombrie 1940.

Activitatea comunistă se accentuează zilnic organizând greve și sabotaje împotriva regimului legionar și ducând campania provocatoare față de Germania.

Concentrați toate mijloacele contra propagandei comuniste și deosebit urmăriți automobilele suspecte fiind întrebuințate pentru răspândirea manifestelor.

Cazurile pozitive se vor raporta imediat telegrafic Inspectoratului general al Jandarmeriei.

General
Vasilu

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1475 dosar 2453/1940, f. 43.

22

1940 decembrie 9. Ordinul Inspectoratului general al Jandarmeriei dat legiunilor de jandarmi pentru a lua măsuri împotriva propagandei comuniste.

Acest inspectorat deține următoarele informații :

În ultimul timp în București s-au găsit răspândite și lipite pe stâlpii de telegraf manifeste comuniste pe care era scris : „Afară cu armata hitleristă cotropitoare”, iar dedesubt desenat secera și ciocanul. Tot pe manifest, mai jos, se află scris : „Jos dictatura militară gardistă, provocatoare de război antisovietic”.

Luati urgente măsuri și verificați dacă și pe raza acelei Legiuni s-au răspândit sau afișat asemenea manifeste.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1474, dosar 2251, f. 150.

23

1941 martie 13. Manifest antihitlerist adresat românilor.

Politica de expansiune a național-socialismului a îndoliat plaiurile naționale. Hoardele cotropitoare au năvălit peste omenire iar popoarele au căzut în robie. Tot ce a fost libertate a pierit, tot ce a fost sentiment național s-a dizolvat.

În fața forței naziste nu există dreptul popoarelor.

Au pierit principiile morale, căci ce morală pot avea aceia care în numele păcii au supus Europa.

Vintul năpranic s-a abătut și asupra țării noastre. Granițele ne-au fost ciunțite, bogățiile furate. Am fost siliți să părăsim prietenii vechi, am fost siliți să primim în casa noastră pe dușmanul din 1916—1918.

Armata germană sfidează tot ce avem mai scump. Naziștii necinstesc femeile noastre. Toate bogățiile pământului nostru le folosesc pentru scopuri străine intereselor noastre.

Studenți ! Studențimea a jucat totdeauna un rol în mișcările de libertate. Astăzi cu atît mai mult se impune ca de la noi să plece scînteia de luptă contra năvălitorilor ce se cred de rasă superioară.

Drapelul jignitor al hitlerismului trebuie să fie alungat de pe plaiurile noastre. De aceea considerăm ca o datorie ca fiecare dintre noi să boicoteze pe orice cale ceea ce vine de la naziști și în special propagandele lor otrăvitoare. Nu vă duceți la filmele de propagandă germană, să fim români și să ne purtăm ca atare, căci este vorba de demnitatea neamului nostru.

Români luați aminte. Dușmanul nostru de moarte, pericolul nostru ca popor, naziștii, inamicul nr. 1 moartea lor înseamnă victoria noastră, victoria lor înseamnă moartea noastră.

Români și oameni de bine de pretutindeni. Casa și groparul oamenilor liberi și a popoarelor libere este unul singur : Hitler.

Deci prăbușire și moarte.

Glorie și victorie românilor și tuturor popoarelor cotropite.

TRĂIASCA LIBERTATEA !

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar 1264/12 dosar 1/1941.

24

1941 martie 28. Ordinul Direcției Generale a Poliției dat tuturor comisariatelor pentru a lua măsuri împotriva actelor de sabotaj.

ORDIN CIRCULAR ÎN COMISARIATE

Vi se transmite în copie mai jos, ordinul nr. 15772 B. din 19 martie 1941, al Direcțiunii Generale a Poliției, pentru a lua măsuri de

supraveghere și arestare în cazurile ce se vor întâmpla.

PREFECT,
SECRETAR GENERAL

Eugen Clonța

Copie

A.Ît postul de radio clandestin cit și postul de radio Londra (Daventry), în emisiunile lor în limba română, adresează stăruitoare îndemnuri populației române de a executa acte de sabotaj asupra tuturor instalațiilor, (ce ar putea fi de folos armatei germane (câi ferate, transmisiuni, uzine, aerodromuri, depozite etc.).

Deoarece seria de incendii întâmplate în ultimul timp, prezintă multe incilicii că ar putea fi urmarea unor acte de sabotaj din ordinul Președinției Consiliului de Miniștri, am onoare a vă ruga să binevoiți a da imediat dispozițiuni organelor dv. să ia măsuri severe pentru împiedicarea, în totul, a unor asemenea acte.

DIRECTOR GENERAL

ss. Colonel V. St. Zarzor

Șeful serviciului
ss. St. Ionescu

Arh. St. Buc., fond Prefectura Poliției Capitalei,
dosar 10/1941, f. 93.

25

1941 iunie 2. Ordinul Inspectoratului general al jandarmeriei, adresat unităților în subordine cu privire la acțiunile notărite de C.C. al P.C.R.

Inspectoratul general al jandarmeriei este informat că Comitetul Central al Partidului Comunist din România a hotărât desfășurarea unei ample acțiuni în rindurile maselor populare de la orașe și sate.

În acest scop a trimis organizațiilor regionale din țară, instrucțiuni cuprinzând următoarele sarcini — de îndeplinit în trimestrul mai-iulie inclusiv — în vederea realizării acțiunii proiectate :

- creșterea organizatorică a cadrelor partidului cu 50% ;
- creșterea organizatorică a formațiilor de tineret comunist cu 100% ;
- intensificarea muncii și crearea de resorturi comuniste, între femei și șomeri ;
- intensificarea acțiunii și crearea de resorturi de partid — acolo unde nu există — pentru desfășurarea acțiunii comuniste la sate ;
- mărirea veniturilor partidului cu 50% ;
- sporirea cadrelor organizațiilor de apărare a comuniștilor închiși și a fondurilor de ajutoare cu 50% ;
- amplificarea acțiunii în rindurile micilor meseriași și printre intelectuali ;
- acțiuni de mase, în centrele muncitorești, pentru ridicarea salariului la nivelul scumpetei, împotriva terorii și pentru aprovizionarea cu alimente de către patroni ;

— împiedicarea concedierilor, prin refuzul celor concediați de a părăsi fabrica și solidarizarea celor ce lucrează cu aceștia, în cazul când se încearcă eva-uarea cu forță ;

— obținerea unui salariu săptăminal de bază, în raport cu scumpetea, la întreprinderile unde se reduc orele de lucru sau se introduce lucrul prin rotație ;

— stabilirea de legături cu toate întreprinderile industriale și crearea de celule comuniste, acolo unde nu există.

Față de cele de mai sus, binevoiți a lua măsuri de verificare a acestor informații, urmărind îndeaproape orice acțiune comunistă în această direcție, iar rezultatele pozitive vor fi raportate la timp I.G.J.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1474, dosar 2251, f. 566.

26

1941 iulie 19. Informare făcută de organele S.S.I. cu privire la activitatea comuniștilor în întreprinderile industriale.

Activitatea muncitorimii comuniste din fabrici.

În ultimul timp, conducătorii muncitorimii comuniste din întreprinderile industriale și-au îndreptat atenția asupra unor obiective de ordin informativ și de sabotaj.

În a est sens, în ziua de 18 iulie a.c. a avut loc o consfătuire la care au luat parte o serie de fruntași comuniști care activează pe linie muncitorească, din întreprinderile industriale „Vulcan“, „Pirotehnia Armatei“, „Fabrica de Măști“, „Malaxa“ și „Voinea“.

Cu această ocazie, s-a luat cunoștință de următoarele noi instrucțiuni primite din partea conducerii comuniste :

1. Toți comuniștii care activează pe linie muncitorească să adune date informative cu privire la măsurile ce se iau de către întreprinderile respective pe timpul bombardamentelor aeriene.
 2. Să stabilească punctele în care sint situate centrele mai importante ale întreprinderilor ca spre exemplu depozite cu materiale inflamabile și modul cum sint camuflate,
 3. Fiecare să prezinte o schiță asupra modului de organizare al unui post de pază din întreprindere și numărul persoanelor care îl compun.
 4. Să recunoască locul în care se află instalația centrala telefonică a întreprinderii respective, dacă are cablu aerian sau subteran și direcția în care este întins acesta.
 5. Care este forța motrice de energie electrică a întreprinderii și dacă motoarele sint oprite în timpul alarmelor aeriene.
- Se menționează că toate aceste date trebuie adunate în termen de opt zile, când, centralizate, vor fi înaintate conducerii comuniste.
- Totodată, instrucțiunile date cer muncitorimii comuniste să semnaleze pe toți acei ce stau în calea realizării idealului mișcării comuniste, care „pedepsește pe trădători“.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 2/1941, f. 136—137.

27

1941 octombrie 27. Notă informativă cu privire la lozincile antirăzboinice răspindite de comuniști.

Din cercurile comuniste se află că partidul comunist în cadrul acțiunii proiectată în rindurile maselor muncitorești cu scopul de a profita de nemulțumirile existente a dat dispoziții membrilor săi să șablonizeze pe garduri și ziduri sau să lipească etichete cu lozinci comuniste: „Jos războiul“, „Vrem pace“, „Afară cu germanii“ etc.

Astfel de șablonări s-au observat pe gardurile și băncile din grădina Cișmigiu.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar 1264/10, dosar 2/41, f. 201.

28

1942 septembrie 4. Ordinul Inspectoratului general al Jandarmeriei către unitățile din subordine, prin care semnalează directivele P.C.R. pentru intensificarea activității în vederea creșterii spiritului anti-hitlerist și a stării de rezistență față de politica guvernului.

ORDIN DE INFORMAȚII nr. 81
din 4 septembrie 1942

Partidul Comunist a dat membrilor săi următoarele directive și lămuriri:

1. Toate raioanele au sarcina să formeze echipe de șablonare, formate pe cât este posibil numai din simpatizanți, recrutați din rindurile tineretului.

Se vor face inscripții de perete cu lozinci împotriva sentințelor capitale, precum și cu lozinci în legătură cu boicotarea ajutorului de iarnă a soldatului.

La această acțiune vor trebui să contribuie fără deosebire întregul activ de partid, membri și simpatizanți.

Conducerea partidului a insistat ca orice muncitor cu o cit de slabă legătură cu partidul, să fie pus la munca de șablonare. Aceștia pot confecționa și lipi etichete cu lozinci, mai ales cele cu caracter antigerman și pentru pace.

2. Reluarea cu intensitate a acțiunilor de boicotare a impozitului excepțional de 4%. În viitor această acțiune generalizată va trebui să vizeze toate impozitele.

Conducerea partidului a cerut întregului activ din țară, să treacă la organizarea acțiunilor concrete de rezistență împotriva impozitelor de tot felul. Această acțiune de rezistență va trebui organizată în primul rînd în jurul familiilor celor mobilizați.

3. În cadrul acțiunii de clarificare în mase, vor trebui introduse cit mai multe date, destinate a spori încrederea maselor populare în Soviete și pentru slăbirea definitivă a curentului filogerman.

În legătură cu această acțiune, conducerea Partidului Comunist pretinde că din rapoartele

ce le deține din întreaga țară, rezultă că numărul anti-germanilor crește simțitor.

pentru conformitate

/Șeful secției II-a Sig. Stat
locot.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1474, dosar 2590/1942-1943, f. 425.

29

1942 octombrie 14. Informare făcută de organele Siguranței asupra dispozițiilor date de Partidul Comunist organizațiilor regionale pentru a identifica acțiunile de sabotaj și a crea echipe de partizani.

Comitetul Central al Partidului Comunist din România a dat dispoziții organizațiilor regionale și locale, să intensifice propaganda de sabotaj în industria de război și în transporturile militare.

Dispozițiile prevăd să se creeze echipe de partizani, pe lângă organizațiile mari de partid, care vor avea misiunea de a aplica planul de sabotaj.

Echipele de partizani vor fi constituite în special din soldați dezertori și din muncitori, membri de partid, sau simpatizanți care nu se vor prezenta la unități cînd vor primi ordinele de chemare. Aceștia vor trece în completă clandestinitate și vor fi întreținuți de organizațiile comuniste.

Pentru echiparea grupurilor de partizani organizațiile comuniste au primit instrucțiuni să colecteze îmbrăcăminte de iarnă.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 1/1942, f. 38.

30

1942 noiembrie 3. Informare întocmită de Prefectura Poliției Capitalei despre manifestul comunist găsit în cartierul Ferentari.

Manifeste comuniste,

Pe străzile Cartierului Ferentari (Comisariatul 27 poliție) agenți neidentificați au răspîndit niște manifeste comuniste, scrise pe hîrtie albă format 10/7 cm. cu următorul cuprins:

Patrioți Români,

Singele românesc curge în Răsărit pentru o Germanie mare și o Românie subjugată și infometată.

Prin luptă unită la dezrobire națională.

Frontul patrioților români.

Se fac cercetări pentru identificarea autorităților și colportorilor.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 1/1942, f. 49.

31

1942 decembrie 4. Ordinul inspectoratului general al Jandarmeriei, transmis unităților în subordine, cu privire la acțiunile P.C.R. pentru sărbătorirea zilei de 13 decembrie 1918.

ORDIN DE INFORMAȚII nr. 123
din 4 decembrie 1942

Inspectoratul General este informat că în vederea zilei de 13 decembrie a.c., aniversarea luptelor revoluționare din Piața Teatrului Național din anul 1918, elemente comuniste din Capitală au primit dispozițiuni să șablonizeze lozinci comuniste împotriva fascismului și pentru pace imediată cu U.R.S.S.

Dispozițiunile prevăd de asemenea ca elementele comuniste să facă propagandă în rândurile cunoscuților, căutând a le vorbi despre însemnătatea mișcărilor revoluționare de stradă de la epoca menționată pentru clasa muncitoare.

Comuniștii vor căuta, în ziua de 13 decembrie a.c. să formeze delegații cu muncitorii din fabrici și ateliere care să se prezinte administrațiilor respective spre a solicita satisfacerea revendicărilor profesionale și economice.

Față de cele de mai sus, luați măsuri de o cât mai vigilență supraveghere a elementelor comuniste, raportând I.G.J. cazurile concrete descoperite.

Inspector general al Jandarmeriei
general de C. de Arm. ss. C. Z. Vasiliu

Șeful Serviciului Jandarmeriei
colonel
C. Tobescu

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1474 dosar 2590/1942-1943, f. 673.

32

1943 martie 28. Informare a Prefecturii Poliției Capitalei cu privire la acțiunile P.C.R. pentru formarea unui front intern comun antihitlerist.

În rândurile comuniștilor se spune că în curând mișcarea comunistă va reuși să atragă alături de ea toate fostele partide democratice pentru a forma un front comun contra Germaniei.

Un apel din partea conducerii mișcării comuniste va fi lansat către toți democrații, în care se va demonstra că pericolul fascist este la fel și pentru mișcarea comunistă și pentru burghezia europeană, deci pericolul fiind același, pot să-și întindă mina pentru prăbușirea lui.

Chestiunea se urmărește.

— posibilă —

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 2/1943, f. 65.

33

1943 aprilie 8. Informare făcută de Prefectura Poliției Capitalei în legătură cu acțiunile P.C.R. de a asigura evadarea unor cadre din închisori și lagăre.

În rândurile comuniștilor se spune că conducerea mișcării intenționează ca din închisori și lagăre să scoată o serie de oameni ai partidului, care au deținut roluri importante în mișcare și care nu pot fi înlocuiți, fie că sînt prea legați de masele comuniste, fie că dețin secrete și nu au putut fi încredințate altora.

Astfel, în prezent s-ar lucra la organizarea unor echipe care la momentul oportun să înlesnească evadarea din lagăre și închisori, a celor ce vor fi desemnați de conducerea mișcării comuniste.

Pentru a se putea atinge acest scop, se susține că de multă vreme oameni ai mișcării ar fi făcut legături cu diferiți funcționari și paznici de la închisori, care la momentul oportun să înlesnească evadările.

Se mai spune că cu pregătirea acestor echipe ar fi fost însărcinați unii dintre acei care au înlesnit evadarea lui Doncea.

Chestiunea se urmărește.

— posibilă —

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 2/1943, f. 75.

34

1943 aprilie 18. Informare întocmită de Prefectura Poliției Capitalei despre preocupările Partidului Comunist de a atrage în acțiunile sale și femeile.

Întrucît pînă în prezent femeile din fabrici, ateliere și cartiere muncitorești au fost complet neglijate atît în acțiunile de agitație și propagandă cît și ale apărării și cele cu caracter de organizare, conducerea Partidului Comunist a dat dispozițiune ca pe viitor femeile muncitoare să formeze — ca și tineretul — obiect de atenție deosebită în toate manifestările partidului.

În acțiunile de organizare a maselor, femeile vor trebui atrase alături de bărbați în comitetele de pace și în cele antifasciste.

Raionalele vor căuta și folosi formele cele mai indicate de organizare a femeilor ca: asistența mamei, protecția copilului, comitetele de luptă împotriva scumpetei și a fiscalității, acțiuni de cartier cu caracter edilitar și de igienă, maternități, băi, grădinițe de copii, leagăne etc.

În fabrici, femeile vor fi de asemenea impinse la acțiuni cu caracter economic și local, cantine, pavilioane pentru copii, salarii, desființarea lucrului în echipe și în acord etc.

În cadrul acțiunii de clarificare în mase, vor fi folosite elemente ce interesează femeile.

În cadrul acțiunilor de agitație și propagandă se vor folosi datele furnizate de către posturile de radio sovietice.

În munca de apărare, conducerea comunistă a cerut să fie folosit un număr cât mai mare de femei, iar acolo unde este cazul femeile să fie trecute în locurile de conducere ale acestor acțiuni.

În cadrul acțiunilor de șablonare se vor face inscripții de perete cu lozinci care pot atrage interesul femeilor. Se vor confecționa de asemenea etichete cu lozinci pentru femei.

Chestiunea se urmărește îndeaproape.

— posibilă —

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 2/1943, f. 88—89.

35

1943 iunie 6. Ordinul Inspectoratului general al Jandarmeriei transmis unităților în subordine, cu privire la directivele C.C. al P.C.R. conform cărora membrii secretariatelor regionale preiau conducerea comitetului organizațiilor comuniste din orașele mai importante.

Direcția generală a poliției cu adresa nr. 10906/943, informează că în urma arestărilor de comuniști din ultima vreme, Comitetul Central al Partidului Comunist din România a hotărât ca membrii secretariatelor regionale comuniste din țară, să fie trimiși în orașele mai importante, pentru a lua efectiv conducerea comitetului organizației comuniste locale, mai ales acolo unde comitetul a fost descompletat.

În orașele unde comitetele locale sînt constituite din suficiente elemente, delegatul regional comunist va funcționa ca instructor pentru intensificarea activității.

Față de cele de mai sus, luați urgente măsuri pentru împiedicarea manifestațiilor comuniste de acest fel, raportînd la timp Inspectoratului general al Jandarmeriei cazurile pozitive constatate.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1474/10, dosar 2251, f. 29.

36

1943 septembrie 30. Raport al Prefecturii Poliției Capitalei cu privire la conținutul unor manifeste comuniste antirăzboinice și antifasciste.

În noaptea de 28/29 septembrie a.c. autori neidentificați încă, au răspîndit pe raza Comisariatului 16 Poliție, exemplare din manifestul comunist ce se alătură în copie.

Astfel de exemplare au fost găsite pe strada Hîrjeu în dreptul casei nr. 51, pe strada Claudiu în dreptul casei cu nr. 11 și pe strada

Vlaicu Vodă colț cu strada Brînduși.

Manifestul este scris pe foiță, pe o jumătate coală, la mașina de scris și multiplicat cu indigou.

Se fac investigații pentru descoperirea autorilor și colportorilor.

— sigură —

În pragul celui de al cincilea an de război, unul din capetele balaurului fascist care sugrămă și suge Europa a căzut. Ura popoarelor aliate și ocupate de bandele hitleriste crește și valul acesta cuprinde pe zi ce trece straturile din ce în ce mai largi ale poporului. Mussolini și ciracii lui au fost siliți să fugă cu coada între picioare, după ani de jaf și teroare, în fața dorinței de pace și libertate a poporului italian. Dar Hitler nu este nici acum sătul de singele vărsat și de mizeria în care a fost aruncată Italia. În fața pericolului de moarte ce-l pîndește el și-a aruncat mercenarii împotriva soldaților și muncitorilor italieni. Băi de singe la Milano, Torino și Roma. Aceasta este „prietenia” lui față de foștii aliați.

Tineri români !

Să tragem toate învățămintele din suferințele ce le îndură poporul frate. Să oprim orice nouă trimitere de trupe românești pe frontul german de răsărit. Să le aducem pe cele care se află acolo pentru a nu fi măcelărite. Armata să fie iarăși a noastră, nu a lui Hitler.

Să alungăm agenții lui Hitler și pe Antonești, să instaurăm un guvern al poporului și al păcii.

Treceți la acțiune prin sabotarea mașinei de război hitleriste.

Împiedicați transporturile de război, aruncați în aer depozitele de munițiuni, alimente și distrugeți firele de telefon și telegraf ale armatei germane.

Arătați una voastră împotriva cîmpitorilor în toate împrejurările.

Citiți aceasta cu prietenii voștri și organizați-vă în grupe de patrioți.

TRĂIASCA ROMÂNIA LIBERĂ !

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 2/1943, f. 334—335.

37

1943 decembrie 24. Raport al Prefecturii Poliției Capitalei cu privire la răspîndirea unor exemplare din manifestul intitulat „Lupta de eliberare”.

În seara de 22/23 decembrie a.c. agenți comuniști au răspîndit în raza Comisariatului 7 Poliție și anume pe Strada Roma și pe strada Sofia, în curțile imobilelor cu nr. 20, 22 și 24 exemplare din manifestele ce se alătură în original.

De notat că cuprinsul manifestului este o variantă a textului manifestului răspîndit în

scara de 5/6 decembrie a.c. și despre care am raportat în nota specială din 6 decembrie a.c.

Se fac investigații pentru descoperirea autorilor și colportorilor.

— sigură —

LUPTA DE ELIBERARE

Timpul vorbelor a trecut. Acum a sosit momentul faptelor. Români, din toate clasele sociale, sabotați mașina de război germană. Muncitori, funcționari, studenți și intelectuali de toate categoriile treceți la acțiune pînă nu va fi prea târziu. Rămînerea în pasivitate ne va duce sigur pe drumul pieirii.

Soldați și ofițeri, refuzați de a mai lupta pentru Hitler, Hitler a pierdut deja războiul. Noi de aci facem apel la patriotismul foștilor oameni politici, oameni de știință, profesori, ofițeri superiori, foști și actuali comandanți de mari unități de a acționa la timp contra nemților.

Vlaicu, șeful Luptei de eliberare.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 2/1943, f. 41.

38

1943. Notă a Direcției siguranței referitoare la sarcinile Uniunii Patriotice.

I. Moment politic: Situația internațională. întărirea alianței anglo-americano-sovietice ca rezultat al conferinței de la Teheran, situația din Europa, mișcările de partizani.

II. Sarcinile politice:

a. Ruperea relațiilor cu Hitler, alianță cu națiunile unite.

b. Atragerea armatei de partea Partidului și Frontului patriotic.

c. Înjgheburarea Comitetului patriotic.

d. Răsturnarea guvernului Antonescu și formarea unui guvern de front patriotic pentru alungarea hitlerismului.

III. Sarcinile organizatorice:

1. Muncă în armată. Mobilizarea Partidului Uniunii Patriotice și Tineretului pentru această muncă.

a. Organizarea lor în grupe patriotice.

b. Grupe de partizani (sarcina organizatorică centrală).

2. Organizare:

a. În orașe, grupe de patrioți înarmați pentru diversivitate.

b. Grupe de partizani la sate.

3. Organizarea Frontului patriotic și lupta pentru organizarea Tineretului Național.

a. Încadrarea imediată a grupelor patriotice în uzine și cartiere (Partidul Comunist, în Uniunea Patriotică). Membrii Partidului Comunist Român cu influență intră activ în Uniunea patriotică pe linie de cartier, raion, sector.

Constituie secția muncitorească. Uniunea patriotică pe județ, sector raion.

b. Crearea comitetelor patriotice pe aceleași unități — și regionale — cu reprezentanții tu-

turor organizațiilor antihitleriste. Membrii cunoscuți de partid intră în U.P., ca conducători ai grupelor muncitorești, în comitetele patriotice intră reprezentanți ai Partidului Comunist; membrii necunoscuți ca reprezentanți ai Uniunii patriotice.

c. Peste tot unde intră membrii de partid comunist, trebuie să contribuie cu cunoștințele și practica lor pentru U.P.

IV. Sarcini și măsuri conspirative

1. Asigurarea organelor conducătoare de partid, apărare și Uniunea patriotică, tineret, inclusiv conducerea de sector prin:

a) Control dublu al legăturilor pentru agenți și provocatori.

b) Control dublu al tinerii legăturilor pentru desoperirea filajului.

c) Procurarea unei case imediate (Partid, Apărare și Uniunea patriotică) gazda român sau creștin.

2. Asigurarea tuturor activiștilor membri de partid, apărarea Uniunii patriotice (sic) pe care organizațiile respective nu îi poate asigura cu locuințe.

a) Procurarea imediată a unei case pentru locuință.

b) Procurarea de case în provincii pentru sine și organizație.

c) Darea la fund în caz de pericol fără aviz. Măsuri luate în primul rînd de evrei.

3. Vigilență deosebită și disciplină de fier.

4. Curățirea partidului (cadre mai ales) de oportuniști lași. Promovarea elementelor, după ura față de dușman, sacrificii și abnegație pînă la moarte.

V. Cursul asupra muncii de partid. Călăuză în muncă. Prelucrarea cursului legată de munca activiștilor, pentru critică, autocritică, îndreptarea muncii. Prelucrarea mecanică și abstractă nu are nici o valoare.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 4/1943.

39

1944, martie 22, Moscova. Telegrama trimisă de ambasadorul american la Moscova, Averell Harriman, secretarului de stat al S.U.A. referitoare la programul Frontului Patriotic din România.

Telegram received

GEM — 955

PLAIN

FROM

MOSCOW

Dated March 22, 1944

Rec'd la.m. 23 rd.

Secretary of State

Washington

964 Twentysecond

Moscow papers for March 20 publish a Tass despatch from Istanbul concerning the organization of a patriotic front in Rumania. This organization which is reported to be seeking to conclude peace with the Soviet Union and

its allies, is winning increasing numbers of adherents in Rumania.

The Patriotic Front program contains the following seven points. One. Immediate withdrawal from the „German war“ and adherence to the democratic countries. Two. Eviction of the Germans from Rumania.

Three. Overthrow of the Antonescu Government. Four. Formation of a genuinely national government. Five. Restoration of democratic rights and liberties. Six. Liberation of all patriot from prison. Seven. Punishment of the Hitleriste war criminals.

The Patriot Front issues its own paper „FREE RUMANIA“ which calls on all anti-hiteriste forces in Rumania to combine regardless of their political views.

The item also reports the tortures inflicted on members of the Patriotic Front by the Rumanian police.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme S.U.A., r. 630, c. 451 (Records of the Department of state, Reports and Analysis, R G. 256 — Records of American Commission to negotiate peace, rola 5)

TRADUCERE :

Secretarul de stat

964, 22

Moscova 22 martie 1944

Ziarele din Moscova, din 20 martie publică o telegramă T.A.S.S. din Istanbul referitoare la organizarea unui front patriotic în România. Această organizație, despre care se spunea că are drept scop încercarea de a încheia pace cu Uniunea Sovietică și aliații ei, cîștigă din ce în ce mai mulți adepți în România.

Programul Frontului Patriotic conține următoarele șapte puncte : 1. Retragera imediată din „războiul german“ și alăturarea la țările democratice. 2. Izgonirea nemților din România. 3. Îndepărtarea guvernului Antonescu. 4. Formarea unui guvern cu adevărat democratic. 5. Reinstaurarea drepturilor și libertăților democratice. 6. Eliberarea tuturor patrioților din închisoare. 7. Pedepsirea criminalilor de război hitleriști.

Frontul patriotic editează un ziar al său propriu „România Liberă“ care cheamă toate forțele antihiteriste din România să se unească indiferent de vederile politice.

Ziarul relatează, de asemenea, persecuțiile la care sînt supuși membrii Frontului Patriotic de către poliția română.

Harriman

40

1944 aprilie 1, București. Telegrama lui Killinger, ministrul plenipotențiar german la București prin care evalua eventualitatea ieșirii României din război.

Telegramm

Bukarest, den 1 April 1944 18,15 Uhr

Ankunft : den 1 April 1944 22,15

Nr. 1249 vom 1.4

Geheime Reichssache

Verschiedene Besprechungen mit rumänischen Politikern (u.a. Valer Pop, Gheorghe Brătianu) die die Meinung, wie sie augenblicklich in Rumänien herrscht, darlegen, ergab folgende Auffassung :

Wenn es nicht gelingt, die Russen in der Hauptverteidigungslinie, die jetzt bezogen wird, aufzuhalten, vor allen Dingen mit Panzerbrechenden Waffen, und die Russen in das Olgebiet und nach Bukarest vorstossen, ist Rumänien zur Kapitulation gezwungen, was wahrscheinlich den Umfall Bulgariens und den Eintritt der Türkei zur Folge haben würde. Der Verlust des Olgebietes würde auch für weitere Kriegsführung für Deutschland Katastrophe bedeuten.

Killinger

Arh. St. Buc. colecția Microfilme S.U.A. rola 263, T. 120—252, c. 187388; Auswärtiges Amt, Büro des Staatssekretärs, Rumänien, Bd. 15.

TRADUCERE :

nr. 1249 din 1. IV

Chestiune secretă,

Din diferite discuții purtate cu politicienii români (printre alții Valer Pop, Gheorghe Brătianu) care prezintă opinia existentă în România, a rezultat următoarele :

Dacă nu se reușește oprirea rușilor pe linia principală de apărare care s-a stabilit acum, în primul rînd cu ajutorul armelor antitanc și dacă rușii înaintază spre regiunea petroliferă și spre București, România este obligată să capituleze, ceea ce ar avea ca urmare, probabil, căderea Bulgariei și implicarea Turciei.

Pierderea regiunii petrolifere ar însemna o catastrofă pentru ducerea mai departe a războiului de către Germania.

Killinger,

41

1944 aprilie 21. Informare făcută de Prefectura Poliției Capitalei cu privire la acțiunile comuniștilor pentru crearea unei stări de spirit favorabilă păcii.

În noaptea de 19/20 aprilie a.c. elemente ale mișcării comuniste au șablonat pe pereții, gar-

durile și zidurile clădirilor din Sectorul I Galben și II Negru, lozinci cu următorul conținut: „Pace cu aliații“, „Pace“, „Afară cu nemții“ etc.

Șablonările s-au efectuat cu cretă, cărbune, creioane colorate etc.

De asemenea prin piețele publice din Capitală au fost găsite pe jos sau lipite pe ziduri, burlane și stâlpi, etichete cu aceleași lozinci.

Prin șablonarea acestor lozinci, conducerea comunistă urmărește crearea unei stări de spirit favorabilă încheierii unei păci imediate, stare de spirit considerată de ei ușor de creat, pe de o parte datorită înaintării armatelor bolșevice, iar pe de altă parte bombardamentelor teroriste efectuate de aliați asupra centrelor populate din România.

Chestiunea se urmărește.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10 dosar 2/1944.

42

1944 iunie 2, Brașov. Raport trimis lui Heinrich Himmler de șeful grupului etnic german din România, Andreas Schmidt, cu privire la situația politică din România și atitudinea ce ar trebui să adopte Germania față de România.

1944 iunie 2, Brașov

Reichsführer SS.

Die politische Lage hat sich in diesem Monat nicht geändert. Es besteht nach wie vor im gesamten Staatsapparat und im Leben des Landes das organisierte Durcheinander. Die Auswirkung dieses Durcheinander sowohl im politischen als auch im wirtschaftlichen Leben des rumänischen Staates wird erst in dem Augenblick schwere Folgen nach sich ziehen, wo die Frontlage im Südosten der Ostfront wieder erneuert wird.

Marschall Antonescu wird bestimmt nach wie vor bestrebt sein, den Krieg mitzumachen, während die Bestrebungen von Mihai Antonescu nach wie vor darauf hinziehen werden, Rumäniens Austritt aus dem Krieg so bald wie möglich zu bewerkstelligen. Man darf nicht vergessen, dass die Arbeit des Marschalls Antonescu allein in Inspektionen des Landes und der Front besteht und der gesamte Staatsapparat von Mihai Antonescu desorganisiert wird. Wie dem auch sei, eines ist klar: dass Deutschland die absolute Möglichkeit besitzt, Rumänien bis zum Kriegsende als wertvollen Partner auszunutzen, sowohl in der Gestellung von Soldaten, als auch im Wirtschaftlichen Beitrag für die Fortführung des Krieges (Petroleum) wie auch für die Ernährung der Menschen (durch Erhöhung der landwirtschaftlichen Produktion) bei einer Voraussetzung, dass Deutschland in die Führung Rumäniens taktvoll eingreift und Rumänien hilft, aus dieser Desorganisation wieder einen lebens- und kampffähigen Organismus zu gestalten.

Das Durcheinander in Rumänien gibt vielen ein- und ausreisenden Reichsdeutschen Anlass, von dem Zusammenbruch Rumäniens zu berichten, Gerüchte zu verbreiten und davon zu reden. Wir glauben, dass es nicht Aufgabe ist, mit dazubeizutragen, einen Partner selbst aus dem Krieg herauszuziehen, oder ihn in seiner Kraft schwächen, indem man feindliche Gerüchte selbst verbreitet, sondern wir glauben, dass es beste Möglich eiten bestehen, bei vollkommener Wahrung der rumänischen Souveränität durch eine Umänderung der Regierung und durch Hinzuziehung deutscher Fachkräfte (auf jeden Gebieten) diesen Staat als wertvollen Kriegspartner bis zum Ende des Krieges heranzuziehen und ihn dadurch auch biologisch so zu schwächen, dass er den Karpatenraum nach dem Krieg nicht mehr überfluten und erobern kann.

Die neue Regierung kann nach wie vor nur Marschall Antonescu führen, sie müsste aus deutschfreundlichen Militärs und Konservativen nationalen Persönlichkeiten zusammengestellt werden, die immer treu zu Deutschland gestanden haben und auch heute stehen. Später könnte in diese Regierung auch legionäre Kräfte einbezogen werden. Es ist jedoch weder an einen Ersatz Marschall Antonescu zu denken noch kann man daran denken, das königliche Haus wieder in den Vordergrund der Führung dieses Staates zu rücken. Weder ist das königliche Haus im Volk gefestigt, noch ist es populär, noch besitzt der König die leisesten Fähigkeiten um im Land eine Rolle spielen zu können.

Eine Besetzung Rumäniens könnte eine starke Schwächung der rumänischen Wehrmacht (die im Grossen nicht deutschfreundlich ist) hervorrufen, ebenfalls die Partisanengefahr nach sich ziehen. Solange der Feind im Osten steht, wird die rumänische Wehrmacht, wenn sie in kleinen Einheiten in die Deutsche Wehrmacht, eingeschoben wird, mitkämpfen. Sie werden in dem Augenblick in Massen überlaufen, wo Rumänien besetzt wird. All diese Fragen sind jedoch erst mit der Beseitigung Mihai Antonescu zu klären.

A. Schmidt

Kronstadt, am 2.6.1944

Arh. St. Buc., colecția Microfilme S.U.A., rola c. 642-643, (Bundesarchiv - Koblenz, Persönlicher Stab Reichsführer S.S. 19/214).

TRADUCERE :

Situația politică nu s-a schimbat în luna aceasta. Haosul organizat persistă în întregul aparat de stat și în viața țării. A est haos existent atât în viața politică, cât și în cea economică a statului român își va face resimțite consecințele grave abia în momentul în care situația în sectorul din sud-est al frontului de est se va agrava din nou.

Mareșalul Antonescu se va strădui, desigur, ca și până acum, să ducă războiul alături de Germania, în timp ce eforturile lui Mihai An-

tonescu vor fi îndreptate în continuare spre ieșirea cât mai curând posibil a României din război. Să nu uităm că activitatea marelui Antonescu constă numai în inspectarea țării și a frontului și că întregul aparat de stat este dezorganizat de către Mihai Antonescu. Oricum, un lucru este clar: că Germania are posibilitatea absolută de a exploata România până la sfârșitul războiului ca partener prețios, atât în ceea ce privește recrutarea de soldați cât și contribuția economică pentru continuarea războiului (petrolul) și pentru aprovizionarea oamenilor (prin sporirea producției agricole), cu condiția ca Germania să intervină cu tact în conducerea României și s-o ajute să iasă din această dezorganizare spre a deveni din nou un organism viabil, capabil de luptă.

Haosul din România dă multor cetățeni germani în trecere pe aici ocazia să raporteze despre prăbușirea României, să răspundească zvonuri și să discute despre acestea. Noi credem că misiunea noastră nu constă în a contribui noi înșine la pierderea unui partener de război, sau de a-i slăbi forțele, răspinzind noi înșine zvonuri dușmănoase, ci, dimpotrivă, noi credem că există cele mai bune posibilități ca, cu păstrarea deplinei suveranități românești, modificând guvernul și atrăgând specialiști germani în toate domeniile, să atragem acest stat ca partener de luptă prețios până la sfârșitul războiului și în felul acesta să-l slăbim și biologic, astfel încât, după război, să nu se mai poată reextinde în spațiul carpatic.

Noul guvern va putea fi condus, ca și până acum, numai de mareșalul Antonescu, el ar trebui format din militari filogermani și personalități naționale conservatoare, care au manifestat întotdeauna devotament față de Germania și manifestă și astăzi. Mai tirziu ar putea fi introdus în acest guvern și forțe legionare. Nu ne putem gândi nici la înlocuirea mareșalului Antonescu, nici la împingerea Casei regale în fruntea conducerii statului. Casa regală nu este consolidată în popor, nici nu este populară, iar regele nu posedă nici cele mai mici calități pentru a putea juca un rol în țară.

O o upare a României ar putea provoca o slăbire a armatei române (care, în linii mari, nu are o atitudine amicală față de germani) și ar putea atrage după sine pericolul partizanilor. Atât timp cât dușmanul se află în răsărit, armata română va lupta alături de noi, dacă este intercalată în unități mici în cadrul armatei germane. Acestea vor fugi în masă în momentul în care România va fi ocupată. Toate aceste probleme trebuie lămurite totuși abia după înălțurarea lui Mihai Antonescu.

A. Schmidt

Brașov, 2.6.1944

43

1944 iunie 9. Notă informativă referitoare la poziția Partidelor Național-Tărănesc și Național-Liberal față de componența Blocului Național-Democrat.

Constantinescu-Iași spune că alcătuirea blocului opoziției merge greu. Aceasta din cauza

atitudinii D. Dinu Brătianu și Maniu privind însăși structura blocului. Astfel în timp ce comuniștii sînt pentru lărgirea blocului prin cuprinderea tuturor grupărilor politice, liberalii și național-tărăneștii sînt categoric potrivnici.

Constantinescu-Iași spune că are instrucțiuni precise de a stăru pentru crearea unui bloc al tuturor partidele și grupărilor. Din punctul de vedere comunist, spune el, este indiferent ce atitudine a avut cutare sau cutare om politic în trecut, sau ce atitudine va avea în viitor. Ceea ce interesează, subliniază Constantinescu-Iași, este crearea unui organism politic capabil la un moment politic dat să conducă destinele țării.

Acestui punct de vedere pe care comuniștii l-au expus d. Maniu și Dinu Brătianu cu tot luxul de argumente necesar, ei răspund că nu pot accepta prezența înăuntrul unui bloc democrat a unor oameni care au fost suporturile dictaturii în România. Este vorba de d. Tătărescu și Ralea.

Discuțiile asupra acestei chestiuni vitale pentru blocul opoziției, au rămas în continuare. D. Constantinescu-Iași speră că pînă la urmă va putea convinge pe d. Maniu și pe d. Brătianu să accepte un compromis pe această chestiune.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1476, dosar 10/1943, f. 526-527.

44

1944 iunie 17. Notă informativă referitoare la activitatea P.C.R. pentru crearea Blocului Național Democrat și poziția P.N.Ț.

Fostul ministru Bejan spune că marțea trecută s-au întîlnit la locuința sa d. Tătărescu și Ralea de o parte, cu d. Constantinescu-Iași și Pătrășcanu de alta.

În urma discuțiilor care au avut loc, s-a ajuns la un acord politic între grupurile celor dintîi și comuniști. Cu acest prilej s-a discutat din nou poziția grupurilor Tătărescu și Ralea față de blocul opoziției condus de d. Maniu.

D. Constantinescu-Iași a arătat că din punctul de vedere al raporturilor cu Sovietele puțin interesează dacă la momentul H va exista un singur bloc sau două blocuri. Ceea ce interesează este faptul că ambele blocuri au girul partidului comunist. Totuși, a spus d. Pătrășcanu, se speră că pînă la urmă vor putea fi învinse obstacolele și se va constitui un singur bloc al opoziției. În această privință discuțiile cu d. Maniu par să fi dus la oarecare rezultate.

D. Pătrășcanu a mai comunicat celor prezenți că lucrările comisiei care lucrează în momentul de față la pregătirea condițiilor de acționare în comun întîmpină dificultăți. Aceasta mai cu seamă din cauza național-tărăniștilor care vin mereu cu chestiuni noi, de amănunt, tînzind mai mult de a fixa o ierarhie înăuntrul blocului, decît căutînd a soluționa problema în sine.

De îndată, însă, ce lucrările comisiei vor fi terminate se va trece fără întârziere la organizarea acțiunii pe teren și atunci d. **Tătărescu** în special, va avea de jucat un rol important.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1474, dosar 10/1943, f. 541-542.

45

1944 iunie 24. Notă informativă referitoare la răspindirea unor manifeste comuniste care îndeamnă la acțiuni de sabotaj anti-hitleriste.

Nr. 434
din 24 iunie 1944

În comuna Foeni, județul Timiș-Torontal, s-a găsit un număr de 5 manifeste cu caracter comunist, intitulate „Români” și semnate jos de „Comitetul Bănățean de Luptă” prin care populația, armata și muncitorii sunt îndemnați să treacă la acțiuni de sabotaj în spatele frontului, distrugându-se tot ceea ce servește războiului „hitlerist”.

S-au luat măsuri pentru identificarea colporților.

Informație sigură

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar 1476, dosar 2144/1944, f. 109.

46

1944 iulie 27, Istanbul. Telegrama consulului american în Turcia, Berry, adresată Departamentului de Stat, în legătură cu opinia consilierului de presă al Legăției române de la Istanbul privind perspectiva creării unui guvern de coaliție în România.

Department
of
State
Incoming
Tele:am

Division of
Communications
and Records
Istanbul
Dated July 27, 1944
Rec'd 8: 24 p.m.

Secretary of State
Washington
440 R. 94 July 27. 1 p.m.

SECRET

Theodor Solacolu, Press Councillor of local Rumanian Legation stated privately that he believes the danger of a Horia Sima government for Rumania has passed, as such a government would only add to German difficulties in Rumania. If the Germans are forced to take extreme measures, informant believes now that they will place a Gauleiter in control.

Solacolu states that Rumania believe when Marshal Antonescu's government fell, Maniu collaborating with the Liberal Bratianus, the Democrat Constantine Petrescu and the Communist Patrascanu will form the new government. Within this government the expects the Communists soon to crowd out the other elements.

Repeated to Amconsul, Naples, as my No. 41 and true reading sent MacVcagh.

BERRY

Arh. St. Buc., colecția Microfilme S.U.A., r. 630, c. 596 (Records of the Department of State. Reports and Analysis. R. G. 256- Records of American Commission to negotiate peace, rola 5), lb. engleză.

TRADUCERE :

Secretarului de stat
Washington
440 R. 94, 27 iulie. 1 p.m.

Theodor Solacolu, consilier de presă la Legăția română locală a declarat în mod particular că el crede că pericolul unui guvern Horia Sima în România a trecut intrucit un astfel de guvern nu ar fi făcut decit să sporească dificultățile germane în România. Dacă nemții sint obligați să ia măsuri extreme, cel care ne-a informat consideră că ei vor plasa un Gauleiter¹ în control.

Solacolu a declarat că Românii cred că dacă guvernul Antonescu va cădea, Maniu, în colaborare cu liberalii lui Brătianu, democratul Constantin Petrescu și comunistul Pătrășcanu vor forma un nou guvern. El se așteaptă ca în curind comuniștii să elimine din sinul acestui guvern celelalte elemente.

S-a transmis și Consulului american, la Neapole, ca și telegrama mea nr. 41, iar descifrarea a fost trimisă lui MacVeagh.

47

1944 august 3. Grupul de armate Kirchner, Secția I-a, către Grupul de armate Wöhler, informează despre atitudinea militarilor români din Divizia de tancuri „România Mare” față de trupele germane.

Korpsgruppe Kirchner
Abt. I-a nr. 7/44
An
Armeegruppe Wöhler
(Führungsabteilung)

Heute, den 3.8.44, um 11,00 Uhr meldet der Ausbildungsleiter beim Panzerregt der Panzerdiv. „Gross-Rumänien“, Hauptmann Bergmann folgende Vorfälle.

1. General Korne, Kdr. der Pz. Div. „G.R.“ hat gestern aben befohlen, das die bei der Pz.

¹ Gauleiter — cea mai importantă funcție regională în ierarhia partidului nazist.

Div. befindlichen Kampfwagen in Einsatzfall durch die rumänischen Bedienungen zu besetzen sind. Seit gestern Abend werden die Kampfwagen durch die Rumänen besonders scharf bewacht. Teilweise schlafen die Besatzungen in den Wagen, teilweise sind sie durch Doppelposten je Fahrzeug gesichert. Ein zur Fahrzeugkontrolle von dem deutschen Ausbildungspersonal in der vergangenen Nacht zu den Kampfwagen entsandter Kontrollposten wurde schon von weitem durch einen rumänischen Posten angerufen und ihm bedeutet, dass dieses rumänisch und keine deutschen Panzer seien.

2. Heute früh wurde den Ausbildern einer Komp. mitgeteilt, dass sie zum Dienst nicht benötigt würden; es sei nur technischer Dienst. An diesem haben die Ausbilder bisher aber stets teilgenommen.

3. Ein Dolmetscher, der dem Oberleutnant Hossfeld unterstehenden Ausbilder meldete, dass die Rumänen Befehl hätten, nicht mehr auf feindliche Flieger und gegebenenfalls Luftlandtruppen zu schießen. Im allgemeinen ist der rumänischen Truppe die Munition abgenommen worden, nur die Posten verfügen noch über 5 Schuss.

4. In der kommenden Nacht beabsichtigt die Pz. Div. „G.R.“ eine grosse Übung, anscheinend gegen luftgelandeten Feind. Einzelheiten stehen noch aus.

5. Die Haltung der rumänischen Offiziere ist auffallend zurückhaltend.

Die deutsche Offiziere werden auscheinend seit gestern scharfer überwacht.

6. Seit vorgestern tragen die rumänischen Soldaten das Hemd nicht mehr in der Hose, sondern ähnlich den Russen ausserhalb derselben mit darüber geschnallten Koppel (Kann als Erkennungszeichen gelten).

Der rumänische Kampfkommandant von Roman hat heute, auf wenige Stunden befristet, von dem deutschen Ortskommandanten die genaue Stärke der deutschen Belegung eingefordert.

Die letztgenannte Tatsache und die von Hauptmann Bergmann gemeldeten Dinge können in Verbindung mit bereits erwähnten Anzeichen dahingehend beurteilt werden, dass von Seiten der Rumänen Planungen bestehen, die sich gegen den deutschen Bundesgenossen richten und möglicherweise in Übereinstimmung mit dem Feinde stehen. Hierbei kann der entscheidende Zeitpunkt unmittelbar bevorstehen.

Für das Korpskommando,
Der Chef des Generalstabes

Arh. St. Buc. colecția Microfilme S.U.A. rola 131 (T. 312—65, c. 7.583.759—7.583.760, Anlage zum Kriegstagebuch, nr. 3, AOK 8, I-a 58298/5), lb. germană.

TRADUCERE :

Astăzi 3 august 1944, Comandantul de instrucție al regimentului de tancuri al diviziei de tancuri „România Mare“, căpitan Bergmann, relatează următoarele :

1. Generalul Cornea, comandantul diviziei de tancuri „România Mare“ a dat aseară dispoziție, ca tancurile care se află la divizia de tancuri să fie ocupate, în caz de luptă, de către servanții români. De aseară tancurile sînt deosebit de atent supravegheate de către români. În parte trupele române dorm în tancuri, în parte sînt asigurați prin pază dublă la fiecare tanc. O santinelă de control a personalului de instrucție german, trimisă în control noaptea trecută pentru verificarea tancurilor, a fost oprită de către o santinelă română, care i-a dat de înțeles că aceste tancuri sînt tancuri românești și că nu există nici un tanc german.

2. Azi dimineață li s-a adus la cunoștință instructorilor de companie că nu mai este nevoie de serviciile lor ci numai de serviciul tehnic. La acesta însă au participat pînă acum întotdeauna instructorii.

3. Un translator i-a comunicat instructorului subordonat, locotenentului Hossfeld, că românii ar fi primit ordin să nu mai tragă în avioane dușmane și nici în trupele care aterizează din avioane. În general, trupelor române li s-au luat munițiile; numai santinelele mai au asupra lor cîte 5 cartușe.

4. În noaptea următoare divizia de tancuri „România Mare“ intenționează să facă mari manevre, se pare, împotriva unităților inamice parașutate. Amănuntele sînt încă necunoscute.

5. Atitudinea ofițerilor români este deosebit de rezervată.

Se pare că începînd de ieri ofițerii germani sînt mult mai atent supravegheați.

6. De alaltăieri soldații români nu mai poartă cămașa în pantaloni, ci așa cum o poartă rușii, pe deasupra pantalonilor și închiși cu centura (S-ar părea că acesta ar fi un semn de recunoaștere).

Comandantul român din Roman i-a cerut astăzi comandantului local german ca în cîteva ore să-i comunice efectivul exact al trupelor combatante germane.

Acest ultim fapt relatat de căpitanul Bergmann s-ar putea pune în legătură cu cele amintite și comentate mai sus, că din partea românilor ar exista planuri îndreptate împotriva aliatului german și s-ar putea să fie în înțelegere cu dușmanul. Pentru aceasta s-ar putea ca momentul hotărîtor să fie foarte apropiat.

Pentru Comandantul corpului de armate

Șeful Statului Major

ss. indescifrabil

48

144 august 4, Roman. Fragment din Instrucțiunile date șefilor statelor majore germane de legătură de pe lingă comandamentele armatelor române, cu privire la o posibilă insurecție antigermană în România.

Die Lage im rumänischen Raum

Putschgefahr im Inneren möglich. Auswirkungen in einzelnen Verbänden des Feldheeres nicht ausgeschlossen.

Den DVK- Führern wird befohlen, alle Verdachtsmomente genau zu beobachten und DVStab umgehend zu unterrichten.

1. Alle Massnahmen, die bei den Rumänen Misstrauen erregen können sind zu unterlassen. Das Verhalten der DVK-Führer und der Offiziere der DVK muss of so bleiben wie bisher. Vor allem keine Äusserungen des Misstrauens gegen Rumänen!

2. Folgende Anzeichen sind bei Verdacht umgehend zu melden:

a) Befehle, die wesentliche Änderungen enthalten und von rumänischen Befehlsstellen, ohne Kenntnis deutscher Dienststellen gegeben werden;

b) Belehrungen und Unterricht an rumänische Truppen, die durch Ausbildung nicht gerechtfertigt sind; dabei ist darauf zu achten ob Volksdeutsche (Dolmetscher) von der Teilnahme ausgeschlossen sind;

c) Kommen mehr Kuriere und Kurierflugzeuge als früher?

d) Veränderte Wachaufstellung, Verändertes Verhalten der Wachen;

e) Anzeichen, die auf Ueberwachung des DVK durch Rumänen schliessen lassen;

f) Finden Verschiebungen von Truppen statt, die der tatsächlichen taktischen Lage nicht entsprechen?

g) Werden Waffen und Munition gehortet?

h) Ändert sich das Verhalten der rumänischen Offiziere zu den Offizieren des DVK und anderen dort weilenden deutschen Offizieren (Zurückhaltung)? Sind Auseinandersetzungen zwischen rumänischen Offizieren untereinander erkennbar?

Mit den volksdeutschen Dolmetschern bei rumänischen Stäben ist enge Verbindung zu halten, ohne des Änderung des bisherigen Verhaltens auffällt.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme S.U.A., rola 131, (T. 312-65, c. 7.583.757—7.583.758, Armee-Oberkommando 8, Anlag zum K.T.B. nr. 3, 58.298/15), lb. germană.

TRADUCERE:

Situația în spațiul românesc

Există pericolul unui puci în interior, în urma căruia nu sînt excluse efectele asupra unor unități ale armatei de uscat germane.

Șefii statelor majore de legătură de pe lângă armatele române să observe atent toate aspectele suspecte și să informeze imediat statul major german de legătură.

1. Să se evite orice măsură care ar putea stîrni neîncrederea românilor. Atitudinea șefilor și ofițerilor statelor majore de legătură să rămînă neschimbată. În primul rînd să se evite orice manifestare a neîncrederii față de români.

2. Următoarele indicii trebuie comunicate imediat ce sînt observate;

a) Ordine ce cuprind schimbări esențiale și care sînt date de forurile de comandă românești fără cunoștința forurilor germane;

b) instructaje ale trupelor române care nu sînt justificate ca încadrîndu-se în procesul obișnuit de instrucție; să se observe cu atenție dacă cei din grupul etnic german (translatori) sînt excluși de la asemenea instructaje;

c) dacă sosesc mai des curieri sau avioane-curier;

d) schimbări ale posturilor de pază, schimbări în atitudinea santinelor;

e) indicii care pot duce la concluzia că românii îi supraveghează pe ofițerii germani de legătură;

f) dacă au loc dislocări sau mutări de trupe care nu corespund situației tactice existente;

g) dacă se observă depozitări de arme și muniții;

h) dacă sînt schimbări în atitudinea ofițerilor români față de ofițerii germani de legătură și față de alți ofițeri germani cu care vin în contact ocazional (de ex. rețineri); dacă se observă discuții, dezbateri, certuri etc. între ofițeri români.

Să se țină legătură strînsă cu translatorii din grupul etnic german care se află pe lângă statele majore române, dar fără a se lăsa să se observe o schimbare față de perioada anterioară.

49

1944 august 14. Notă informativă în legătură cu scufundarea unui șlep german pe Dunăre, încărcat cu 77 vagoane țitei.

Legiunea jandarmi Severin, informează că în ziua de 13 august 1944, orele 7,45 șlepu nr. 728 al Societății Faer-Loik, tras de remorcherul „Iohan“, care naviga pe Dunăre, s-a lovit de o mină la km. 1006.

Șlepu care conținea 77 vagoane țitei a luat foc.

Sînt victime, un mort și 4 răniți.

Vasul naviga spre Germania.

La fața locului a sosit comisia de Marină.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1476, dosar 2186, f. 135, copie.

50

1944 august 14. Notă informativă privind scufundarea unor vase germane, pe Dunăre, între Bechet și Corabia.

În ziua de 11 august 1944, orele 11,45 la circa 6 km. de portul Bechet—Dolj spre Corabia, au fost scufundate pe Dunăre dintr-un convoi german, 2 șlepurile și un remorcher, lovindu-se de mine.

Șlepurile erau încărcate cu muniție și ouă. Nu se înregistrează victime.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1476, dosar 2186, f. 134.

51

1944 august 23. Telegrama ambasadorului britanic la Ankara adresată Foreign Office-ului în legătură cu încercarea cercurilor palatului și ale partidelor burgheze de a ieși din război.

Copy of the telegram from the British Ambassador, Ankara to the Foreign Office, dated August 23-rd
Top Secret

President of the Council has just sent for me to communicate to me a telegram received from the Turkish representative in Bucharest. The substance is as follows:

„I have seen the President of the Council. The situation is very grave. In two days the Russians will have occupied Bessarabia. They are also advancing in other countries. Can Turkey mediate between ourselves and the Anglo-American armies? I have the consent of the Marshal, the King and the heads of all opposition within twenty-four hours from the British and United States Governments to the following points:

1. Early despatch of a Roumanian delegate to Moscow for conclusion of an armistice.
2. Put ourselves in contact with the Russians and Anglo-Americans at the same time to fix armistice conditions.
3. Discussion of the armistice of the Soviet in Cairo with the Allies.
4. The President of the Council of Romania is desirous of knowing which of these three alternatives would be preferred by Anglo-Americans“.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Anglia, rolă 407, c. 45 (Public Record Office, Londra, Foreign Office, Political, (F.O. 371) vol. 44005), lb. engleză

TRADUCERE:

Copia unei telegramme a ambasadorului britanic, Ankara, către Foreign Office, datat 23 august 1944

Strict secret

Președintele Consiliului mi-a trimis, pentru a mă informa, o telegramă primită de la reprezentantul turc la București. Conținutul este următorul:

„M-am întâlnit cu președintele Consiliului. Situația este foarte gravă. În două zile rușii vor ocupa Basarabia. Ei avansează și în alte țări. Turcia poate media între noi și forțele anglo-americane? Am consimțământul marelui, regelui și conducătorilor tuturor partidelor de opoziție. Aș dori un răspuns în douăzeci și patru de ore de la guvernele britanice și al Statelor Unite la următoarea chestiune:

1. Trimiterea neîntârziată a unui delegat român la Moscova pentru încheierea unui armistițiu.

2. Să se pună concomitent în legătură cu rușii și anglo-americani pentru a stabili condițiile de armistițiu.

3. Discutarea condițiilor de armistițiu sovietice cu aliații la Cairo.

4. Președintele Consiliului României este dornic să știe care din aceste trei alternative ar fi preferate de anglo-americani“.

52

1944 august 24. Fragment dintr-un articol din ziarul elvețian „Basler Nachrichten“ care preia știrea Agenției United Press despre semnificația evenimentelor de la 23 August 1944, din România.

New York. 24 August (United Press)... nach hiesiger Ansicht, die gesamte deutsche Position auf dem Balkan unhaltbar geworden. Zwar wurden von den offiziellen Stellen der Alliierten noch keine Erklärungen abgegeben, doch werden die Entwicklungen der nächsten Tage bereits zeigen, wie weit sich der Schritt Rumäniens auswirken wird. Schon jetzt kann aber gesagt werden, dass die ganze, an der Ostfront stehende deutsche Südmarmee verloren wäre, wenn die Rumänen mit ihren Streitkräften gegen die Deutschen losschlagen würden. Als weitere wichtige Folge würden die vitalen rumänischen Öelquellen dem Zugriff der deutschen Armee entzogen, was sich bei dem obnehin bestehenden Treibstoffmangel katastrophal auf die Verteidigung des Reiches auswirken würde.

Mit Spannung erwartet man in den hiesigen politischen Kreisen jetzt die Stellungnahme der Regierungen in Moskau, London und Washington. Wie erinnerlich, hatte Churchill in seiner letzten Rede vor dem Unterhaus bekanntgegeben, dass die Sowjetunion Rumänien Waffenstillstandsbedingungen unterbreitet habe, die von den übrigen Alliierten gebilligt wurden. Die Annahme dieser Bedingungen durch Rumänien werde, so erklärt man hier, ihre Wirkung auch auf die andern Satellitenstaaten wie Bulgarien, Ungarn und Finnland nicht verfehlen. Bezeichnenderweise ist in Bulgarien nach der Rede von Außenminister Draganoff in der Sobranje auch ein allgemeiner Ruf nach einem Ausscheiden aus dem Krieg laut geworden, aber auch die Regierung der Slowakei hat in den letzten 24 Stunden „wichtige Beschlüsse“ gefasst. Zweifellos wird Churchill während seines Aufenthaltes in Italien die Gelegenheit wahrnehmen und auch seinerseits alles unternehmen, um die Balkansituation günstig zu beeinflussen; war doch der deutsche Zusammenbruch auf dem Balkan auch im letzten Weltkrieg das Zeichen des Anfanges vom Ende.

Die Tatsache, dass Radio Bukarest ohne Unterbruch weitersendet, zeigt zum mindesten, dass die rumänische Regierung wenigstens im Augenblick die Situation fest in der Hand hat. Offensichtlich wurden die Deutschen von der Proklamation des Königs völlig überrascht,

da sie im Falle vorheriger Kenntnis sicher alles getan hätten, um sich des Sender und anderer wichtiger Anlagen zu bemächtigen.

Die Zusammensetzung der neuen Regierung ist für den neuen Kurs Rumäniens bezeichnend.

.....

Arh. St. Buc., Colecția fotocopiă după articole cotidiene elvețiene, Basler Nachrichten din 24 august 1944, p. 1, lb. germană.

TRADUCERE :

New York, 24 august (United Press)... după opinia de aici, poziția germană în Balcani a devenit total instabilă. Ce-i drept, forurile oficiale ale Aliatilor n-au dat încă declarații; totuși evoluția din următoarele zile va arăta cit de mult va influența pasul făcut de România. Chiar de pe acum se poate afirma că întreaga armată germană de sud care se află pe frontul răsăritean, ar fi pierdută dacă românii, cu forțele lor combatante, ar porni lupta contra germanilor. O altă consecință importantă pentru capacitatea de luptă a armatei germane ar fi privarea de resursele petroliere vitale din România, ceea ce s-ar răsfinge catastrofal asupra apărării Reich-ului, dacă avem în vedere că și așa carburantul aflat la dispoziție este insuficient. Cercurile politice de aici așteaptă acum cu tensiune poziția guvernelor de la Moscova, Londra și Washington. După cum s-a amintit, Churchill, în ultimul său discurs la Camera Comunelor, a arătat la cunoștință că Uniunea Sovietică a prezentat României condițiile de armistițiu, care au fost aprobate de ceilalți aliați. Acceptarea acestor condiții de către România nu va fi lipsită de efect — așa se declară aici — și asupra celorlalte state satelit ca Bulgaria, Ungaria și Finlanda. În mod semnificativ, în Bulgaria, după discursul ministrului de externe Draganov în parlament, s-a auzit și de un apel pentru ieșirea din război; de asemenea, și guvernul Slovaciei a luat în ultimele 24 ore „hotărâri importante“. Fără îndoială, în timpul ultimei sale opriri în Italia, Churchill a profitat de ocazie și a făcut, la rindul său, tot ce i-a stat în putință ca să influențeze favorabil situația în Balcani; se știe că prăbușirea germană din Balcani a fost și în ultimul război mondial semnul de început al sfârșitului.

Faptul că Radio București transmite fără întrerupere, arată că guvernul român, cel puțin în acest moment, este stăpîn pe situație. Evident, germanii au fost total surprinși de declarația regelui, căci în cazul în care ar fi luat la cunoștință mai înainte, ar fi făcut totul pentru a pune stăpînire pe postul de radio și pe alte instituții importante.

Compoziția noului guvern este semnificativă pentru noul curs al României.

.....

53

1944 august 25, Ankara. Notă adresată de ministrul român în Turcia ambasadei americane la Ankara în care anunță îndepărtarea regimului Antonescu și crearea unui guvern de unitate națională.

Division of Communications and Records	Incoming Telegram	Departament of State
--	----------------------	----------------------------

DSH-84

This telegram must be paraphrased before being communicated to anyone other Than a Government Agency (RESTRICTED)

Ankara
Dated August 26, 1944
Rec'd 1:27 a.m. 26 th

Secretary of State,
Washington

1564, August 25, 6 p.m.

The Embassy has received the following note from the Rumanian Minister in Ankara: „Under instruction from my Government I have the honor to request you to inform the Government of the United States that the King of Romania has diverted of his functions on August 23, 1944 the Government of Marshal Antonescu and has appointed as President of the Council of Ministers General Constantin Sănătescu.

The new government has a character of national union through the participation of the chiefs of the four political parties which constituted the Democratic National Bloc: Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Lucretiu Pătrășcanu and Titel Petrescu.

The new government has decided to sign immediately an armistice and to proceed with the aid of all forces of the country to completely eliminate all the Germans who are on Rumanian territory“.

STEINHARDT

Arh. St. Buc., colecția Microfilme S.U.A., rola 630, c. 604 (Records of the Department of State. Reports and Analysis R.G. 256, Records of American Commission to negotiate peace rola 5) lb. engleză.

TRADUCERE :

Secretarului de Stat
Washington

1564, 25 august 6 p.m.

Ankara 25 august 1944

Ambasada a primit următoarea notă de la ministrul român la Ankara :

„Potrivit instrucțiunilor guvernului meu, am onoarea să vă rog să informați guvernul Statelor Unite că regele României, a demis din funcție, la 23 August 1944, guvernul mareaș-

lului Antonescu și a numit ca președinte al Consiliului de Miniștri pe generalul Sănătescu. Noul guvern are un caracter de unitate națională prin participarea șefilor celor patru partide politice care constituie Blocul Național Democrat: Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu și Titel Petrescu.

Noul guvern a hotărât să semneze imediat un armistițiu și să treacă cu toate forțele țării la izgonirea completă a germanilor aflați pe teritoriul românesc“.

Steinhardt

54

1944 august. Buletin informativ care redă poziția Angliei în legătură cu garantarea independenței, a drepturilor și a integrității teritoriale a României.

POSTUL LONDRA : ora 20,45 — în lb. română

Națiunile Unite au garantat României integritatea teritorială și independența, fapt care a determinat pe regele Mihai să iasă din alianța cu Germania.

Sînt deosebit de importante cuvintele din proclamația Suveranului în care se declară că independența poporului depinde de curajul cu care acesta va ști să lupte. Sînt, de asemenea, demne de amintit cuvintele prin care se ordonă tuturor românilor să lupte prin orice mijloc. Românii au primit, astfel, îndrumări asupra conduitei pe care trebuie să o aibă față de cei care au cîntit în 1940 granițele țării, împotriva voinței poporului.

Este cazul să se reamintească cele spuse de dl. Churchill la 3 septembrie 1940. Vorbind de Transilvania, domnia sa a declarat că România a suferit mutilări teritoriale pe care Anglia nu le va recunoaște decît dacă ele au fost făcute cu incuviințarea poporului român. Într-o altă împrejurare, dl. Eden a declarat: „Recompensa României pentru prietenia sa cu Germania a fost tristă și amară, dar guvernul britanic nu recunoaște anexiunile teritoriale impuse printr-un dictat“.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine de informații, dosar 245/1044, f. 235.

55

1944 august 26. Fragment de articol apărut în „The New York Times“, cu privire la începerea ostilităților între trupele hitleriste și armata română.

Nazis'Bombers Attack Bucharest

The Rumanian declaration of war came after the Nazis according to a proclamation broadcast by the Bucharest radio, had bombed the capital heavily and German units had

attacked Rumanian forces and machine-gunned civilians of Bucharest and of other places.

„By these acts of aggression, which occurred simultaneously in various parts of the country. Germany has placed herself in a state of war with Rumania“, the proclamation declared. „The Government therefore orders the Rumanian Army to begin the struggle against all German military forces on Rumanian territory for the liberation of the country from German usurpation“.

Arh. St. Buc., colecția Fotocopii ziarul „The New York Times“, nr. 31696/26 august 1944, p. 1, col. 4, p. 3, lb. engleză.

TRADUCERE :

Bombardierele naziste atacă Bucureștiul

Declarația de război din partea românilor a fost făcută după ce nazistii, conform proclamației difuzate de radio București, au bombardat intens capitala, iar unitățile germane au atacat forțele române, au mitraliat populația civilă din București și din alte localități.

„Prin aceste acte de agresiune care au avut loc simultan în diferite părți ale țării, Germania s-a plasat ea însăși în starea de război cu România“ — se spune în declarație. Guvernul ordonă, deci, armatei române să înceapă lupta împotriva tuturor forțelor militare germane de pe teritoriul român pentru eliberarea țării de sub uzurpatorii germani“.

56

1944 septembrie 6. Grupul de Armate Ucraina de Sud. Telegrama lui Werkmeister către ministrul de externe german despre imposibilitatea constituirii unui guvern favorabil hitleriștilor și despre poziția grupului etnic german față de România.

Telegramm

H. Gr. Südukaine, den 6 September 1944

Geheime Kommandosache

An den Herrn Reichsaussenminister

1) Hatte Besprechung mit SS — Obergruppenführer Phleps. Dieser hält Bildung rumänischer nationaler Regierung nicht mehr möglich, zumal heute ungarische Truppen in

Süd-Siebenbürgen einmarschierten. Kein namhafter Legionär wird sich nun für uns noch exponieren. Phleps ist erstaunt, dass kein rumänischer General sich uns angeschlossenen hat.

2) Rumänische Antwort auf Ultimatum betreffend Rückführung Volksdeutscher aus Siebenbürgen heute noch zu erwarten. Phleps rechnet mit negativer Beantwortung, sodass grössere Teile Volksgruppe nicht herausgeführt werden können. Phleps und Volksgruppenführer Schmidt forderten deutsche Volksgruppe in Rumänien auf, Ruhe und Disziplin zu bewahren und mit Vertrauen Massnahmen deutscher Führung abzuwarten. Glühzütiger Aufruf früheren Vertreters deutscher Volksgruppe im Rumänischen Senat, Rechtsanwalt Otto Roth, an Deutsche Siebenbürgens, mit dem er Übernahme Volksgruppenführung mitteilte. Nach diesem Aufruf hat Roth mit Regierung Sănătescu Fühlung, genommen und Volksgruppe aufgefordert, in Treue beim rumänischen Staat zu verharren. Herausführung Volksgruppe dadurch sabotiert. Aufruf dürfte vor allem auf ältere Generation nicht ohne Wirkung sein.

gez. Werkmeister

H. Gr. Südukraine I.A. Nr. 3411/44 Kds.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme S.U.A. rola 280 (T. 120-776, c. 376-50, Auswärtiges Amt. Botschafter Rüter, Rumänien 103, 2, 1 Juni-1 Okt. 1944), lb. germană.

TRADUCERE :

Grupul de Armate Ucraina de Sud

Secret de comandament

Către ministru de Externe al Reichului

1. Am avut o convorbire cu Obergruppenführer SS, Phleps. Acesta consideră că nu mai este posibilă formarea unui guvern național român, cu atât mai mult cu cât azi trupe maghiare intră în Transilvania de sud. Nici un legionar însemnat nu se mai expune acum pentru noi. Phleps este uimit că nici un general român nu ni s-a alăturat.

2. Răspunsul român la ultimatumul privind plecarea membrilor grupului etnic din Transilvania se așteaptă încă azi. Phleps crede că va fi negativ, astfel în-ît părți mari din grupul etnic nu vor putea fi scoase din țară. Phleps și șeful grupului etnic, Schmidt, au făcut apel la grupul etnic din România să păstreze liniștea și disciplina și să aștepte cu încredere măsurile conducerii germane. Concomitent s-a dat proclamația reprezentantului grupului etnic german în Senatul român, avocatul Otto Roth, adresată germanilor din Transilvania, prin care a comunicat preluarea conducerii grupului etnic. După această proclamație Roth a luat contact cu guvernul Sănătescu și a cerut grupului etnic să rămână credincios statului român. Cu aceasta a

fost sabotată evacuarea grupului etnic. Apelul nu va rămâne fără efect în special asupra generației mai în vîrstă.

Semnat Werkmeister.

Grupul german de armate
Ucraina de Sud I. A. 3411/1944

DIN MEMORIILE RECENT ACHIZIȚIONATE ALE UNOR PARTICIPANȚI LA INSURECȚIE

Neconținutei străduinți a Direcției generale a Arhivelor Statului de completare a fondurilor și colecțiilor sale cu alte și alte urme ale trecutului nostru i-au răspuns în timp, cu însemnări și memorialistică pornite dintr-un gest civic de adinc patriotism, mai mulți reprezentanți ai acelei generații, care cu trei decenii și jumătate în urmă se aflau în misiuni ce i-au implicat direct ca participanți la insurecție.

Însemnările sînt scrise cu dorința de a reda cît mai fidel atmosfera din locul în care se aflau pentru executarea, nobililor lor îndatoriri în ziua de 23 August 1944 și a celor care au urmat.

Desigur, fragmentele pe care le redăm prezintă numai cîteva momente din întregul faptelor eroice ale acelor zile, confirmă realități știute, iar coroborate cu izvoarele interne și externe, ne ajută să cunoaștem mai bine epopea națională.

CRISTINA DINU

Amințirile gen. col. (r.) veteran de război, Emilian Ionescu asupra evenimentelor petrecute la palat în ziua de 23 August 1944. Fragment.

.....

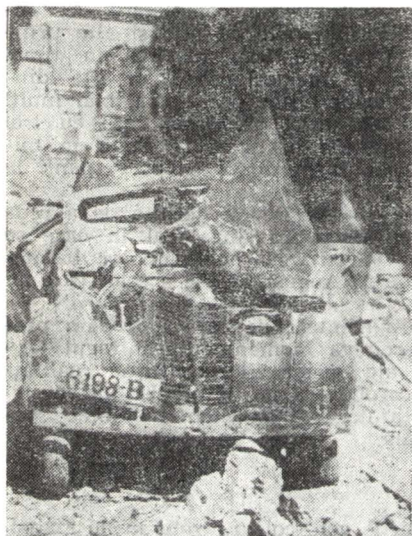
Astfel s-au scurs lunile, din septembrie pînă în decembrie 1943. Ședințele au avut loc în București și în afara Capitalei: la locuința avocatului Herant Torossian din str. Armeană, la o casă din str. Spătarului, la casa Teodoru, în șos. Kiseleff nr. 51, la o fermă situată în spatele Zahanalei, la ferma Colonelului Ulea de la Pantelimon și în alte multe locuințe.

În ianuarie 1944 Lucrețiu Pătrășcanu comunică „atenție mărită”, deoarece Siguranța era pe urmele unor colaboratori comuniști. Din această cauză ședințele s-au întrerupt, reluindu-se la începutul lui martie 1944.

Ionescu-Bălăceanu primise sarcina să țină legătura între cei ce se întruneau, transmitere de mesaje, precum și transportul unora dintre participanți.

23 August 1944. Un grup de ostași din Batalionul de gardă al Palatului.

Autoturismul cu care erau transportați la palat sau în case conspirative persoane participante la pregătirea insurecției.

Car de luptă din Regimentul 2 C.L. de pază aflat în curtea palatului în ziua de 23 august 1944.

Intrunirile aveau loc pe orice timp, pe căldură, ploaie, ger, de asemenea, pe timpul alarmerelor și bombardamentelor aviației aliaților asupra Capitalei.

Persoanele care participau, în general, la aceste ședințe erau: Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnaraș (ing. Ceaușu), G-ral Sănătescu, Mocsony Stırcea, G-ralii C. Anton, A. Aldea, C. Vasiliu Rășcanu, apoi Maniu, Dinu Brătianu, Titel Petrescu, colonel D. Dămăceanu.

În aceste numeroase întruniri, după discuții, de cele mai multe ori furtunoase, a triumfat punctul de vedere al P.C.R., care a prezentat un plan de acțiune logic și executabil, înlăturându-se propunerile fanteziste ale reprezentanților P.N.L. și P.N.T.

Pînă la urmă s-au adoptat în întregime propunerile P.C.R. materializate printr-un plan politic-militar.

În cursul lunii august 1944 acest plan s-a perfectat, fixându-se ziua de 26 august pentru începerea acțiunii de înlăturare a regimului fascist al lui Ion Antonescu.

După cum se știe, la 20 august 1944 s-a dezlănțuit marea ofensivă sovietică pe frontul Moldovei, zdruncinînd din temelii apărarea hitleristă din zonele Pașcani-Iași-Chișinău.

Ultimele ședințe secrete au avut loc sub președinția regelui Mihai, la palatul din Calea Victoriei, în nopțile de 20/21, 21/22, și 22/23 august, la care au participat generalii C. Sănătescu, Gh. Mihail, A. Aldea, C. Vasiliu Rășcanu, C. Anton, colonelii Emilian Ionescu, D. Dămăceanu; Maniu, Brătianu, Titel Petrescu, L. Pătrășcanu, Gr. Niculescu-Buzești, Mocsony Stırcea, M. Ioanițiu.

În aceste ședințe s-au discutat situația frontului, evenimentele politice interne și internaționale, stadiul pregătirilor militare, constituirea noului guvern, precum și proiectul de proclamație pe care șeful statului urma să-l dea țării după înlăturarea guvernului Antonescu.

★

Este meritul P.C.R. să-și fi impus punctul de vedere adoptat pînă la urmă de toți, creînd acel „pumn solid” care a lovit și a triumfat. A polarizat în jurul său toate forțele politice din țară, reprezentanți ai armatei și palatului. Unii necunosători spun „minunea de la 23 August”. Este greșit, căci insurecția a fost pregătită în mod științific, a fost o strădanie de nopți de zbucium. Totul a fost prevăzut în cele mai mici detalii, bazat pe informații precise, nimic nu s-a lăsat în voia întâmplării, de aceea și rezultatul a fost deplin: salvarea țării de la dezastru.

În primăvara aceluia an atît de bogat în evenimente importante, nu numai pentru Țara Românească, mă afluam la comanda Brigăzii de tancuri, pe atunci în refacere în împrejurimile Capitalei.

În cele cinci luni care au urmat numirii mele în funcția de adjutant regal s-a continuat cu febrilitate acțiunea de pregătire a insurecției.

Patrioții, în frunte cu tovarășul Emil Bodnaraș (pe atunci inginer Ceaușu), Lucrețiu Pătrășcanu, g-ral Sănătescu și Mocsony Stircea, se întâlneau periodic în diferite case conspirative sau la diverse ferme din împrejurimile Capitalei, unde prin discuții prelungite au pus la punct detaliile planului întocmit de P.C.R.

Printre persoanele care aveau să joace roluri importante în executarea mișcării de eliberare se afla și colonelul Dămăceanu, șeful de Stat Major al Comandamentului militar al Capitalei, care împreună cu bravul general Iosif Teodorescu și cu generalul C. Vasiliu Rășcanu, Comandantul Corpului de armată de pe Valea Prahovei, au întocmit „Planul general de acțiune”, ce urma să se desfășoare, începând din momentul declanșării Insurecției, când automat răspunderea privind eliberarea și apărarea Capitalei, centrul nervos al întregii mișcări, revenea militarilor.

★

23 August 1944, zi memorabilă, care avea să devină curind cea mai mare sărbătoare națională a neamului românesc.

Ora 17,05: conducerea prohitleristă a fost arestată în palat, iar Comandamentul militar al Capitalei a primit ordin să alarmeze trupele și să pornească la acțiune.

Ora 18,30: comandanții de regimente, de-vansându-și unitățile (alarmate și puse în mișcare) se adună la Comandamentul militar, în palatul Brincoveanu, unde sînt puși la curent, de către colonelul Dămăceanu, cu „desprinderea României din lagărul hitlerist și primesc — odată cu „misiunile” ce le reveneau — o serie de informații și importante detalii de execuție”.

Pentru a ilustra și mai pregnant problemele multiple și cumplit de grele ce se puneau „conducerii mișcării” și implicit comandamentelor militare respectiv Marelui Stat Major, condus de generalul Gh. Mihail și Cd. militar al Capitalei, în primele 24 ore, am socotit [necesar] să menționez, pe scurt, care era raportul de forțe între români și nemți, în acel amurg înăbușitor de august.

Reamintesc că, numai în București, hitleriștii aveau 5000 de oameni, camuflați sub diferite denumiri: comandamente, misiuni militare, unități de transmisiuni și radio, gărzi de depozite, formațiuni auto, ateliere de reparații, formații sanitare etc., etc. la care trebuia să adăugăm numeroase sedii ale Gestapoului, între care menționez, în special, pe cel de la „Splendid Hotel”, care sta ca un cui în coasta palatului și pe cel din Alea Alexandru care flanca, de aproape, Comandamentul militar al Capitalei.

Dar nemții mai dispuneau de alți 6.000 de ostași în pădurile Tunari și Băneasa, putînd interveni, la nevoie, foarte prompt în sprijinul formațiilor din interiorul Capitalei. Și, în fine, inamicul hitlerist mai dispunea la nevoie și de cei 20.000 oameni care păzeau cu strășnicie zona petroliferă de pe Valea Prahovei.

În fața acestor forțe importante și bine dotate, C.M.C.* dispunea doar de trei regimente de cavalerie (2 Călărași, 4 Roșiori și Gardă călare), un batalion de parașutiști și formațiunile de luptă patriotice, organizate și comandate de tovarășul Emil Bodnaraș, din muncitorii de la C.F.R., uzinele Malaxa și alte întreprinderi din Capitală. Toate aceste forțe la un loc nu depășeau cifra de 4.500 luptători.

Și totuși, cu toată superioritatea numerică a dușmanului, conducerea mișcării de eliberare n-a pregetat să pornească la luptă, problema cea mai importantă fiind să se poată face față inițial, doar cu slabe efective din Capitală, căci primele întăriri nu puteau sosi decît după 24 ore.

Planul C.M.C. a fost deci pe cît de îndrăzneț pe atît de simplu, prevăzînd în esență că:

a) Regimentele 2 Călărași și 4 Roșiori vor încercui și dezarma, în cursul nopții de 23/24 august, toate formațiunile hitleriste din Capitală.

b/ Regimentul de Gardă călare va interzice cu orice preț pătrunderea în oraș a trupelor naziste, pe direcțiile: Tunari-Herăstrău, Otopeni-Băneasa și Mogoșoaia-Străulești.

Misiunea aceasta, nespun de grea, în situația aceea de vădită inferioritate numerică, impunerea luptătorilor din Garda călare, să adopte o apărare „fără gînd de retragere”, o apărare dirză, care — în fața unui atacator puternic și hotărît — se putea transforma chiar într-o misiune de sacrificiu.

Iată de ce astăzi — cu toate că sînt un infanterist fanatic — trebuie să recunosc că, prin rezistența lor îndirjită de la Podul Băneasa, bravii călăreți din Gardă au binemeritat de la Patrie.

Am apreciat că este interesant, nu numai pentru militari, să reamintesc pe scurt cum a conceput, acum trei decenii, rezolvarea acestei delicate probleme de apărare, fostul comandant al Gărzii călare, colonelul Marcel Olteanu.

Astfel, după o scurtă recunoaștere, comandantul regimentului a hotărît să-și organizeze apărarea la sud de lacurile Băneasa și Herăstrău, obstacole naturale puternice, care se puteau apăra chiar și cu forțe reduse, dar hotărîte.

Într-adevăr, la traversarea lacurilor, toate direcțiile de pătrundere în oraș sînt „sugrumate” de podurile respective, care constituie pentru atacator „punte obligate” de trecere. Și astfel, silit să se angajeze pe front îngust, inamicul nu va putea să-și valorifice superioritatea numerică și va apare în bătaia focului apărării, întocmai... ca oile la „strungă” așa cum și-a justificat plastic dispozitivul însuși colonelul Olteanu, care a constituit detașamente corespunzătoare celor trei direcții de pătrundere.

.....

Găsesc interesant să se arate odiseea, colonelului Valeriu Șelesc pe timpul cît a stat

• Comandamentul Militar al Capitalei

arestat la Otopeni, și deci îl las să-și depene amintirile *.

„După plecarea șefului meu de secție, am rămas la palat și cam după miezul nopții s-a prezentat a doua oară generalului Gerstenberg — comandantul aviației germane. Între timp, după cum am văzut în urma apariției proclamației la radio, profitin de confuzia situației, la Otopeni, unde se găsea un puternic centru hitlerist (o divizie aeriană și una de SS) hitleriștii atacaseră unitățile române vecine lor, provocându-le pierderi, fără ca acestea să riposteze.

Generalul Sănătescu — acum prim ministru, invită pe generalul Gerstenberg să dea ordin de încetarea focului unităților sale și să înceapă imediat, retragerea în liniște din țară spre nord, conform proclamației regale.

Generalul Gerstenberg promite acest lucru pe *cuvînt de onoare* dar cere totodată, un ofițer român pentru a-i însoți, deoarece, altfel, nu va putea ajunge la Otopeni, căci va fi oprit pe drum de către unitățile românești. Generalul Sănătescu răspunde că-i va da un ofițer și mă destină pe mine.

Stircea Mocsony, devenit mareșalul palatului, intervine spunind că s-au dat dispozițiuni Comandamentului Militar al Capitalei, să trimită în acest scop la palat, un ofițer cu ordin de liberă trecere.

Generalul Sănătescu însă, nerăbdător de a pune cu un moment mai devreme, pe nemții de la Otopeni în situația de a înceta uciderea ostașilor români **, insistă să mă trimită totuși pe mine, fără a mai aștepta pe ofițerul de la Comandamentul Capitalei spunin' :

— „Pe Șeșescu, îl cunosc trupele și-l vor lăsa să treacă fără un ordin special”.

Și într-adevăr, așa a fost, după cum se va vedea mai departe.

La plecare, generalul Gerstenberg îmi spune, în ușa palatului că fi este frig și mă roagă să trecem pe la domiciliul său spre a-și lua o manta. M-am întors atunci și am raportat generalului Sănătescu cererea lui Gerstenberg, pe care o aprobă, recomandîndu-mi totodată să fiu prudent.

Afară ne aștepta o mașină mare, un „Mercedes” după cite mi s-a părut. Eu am luat loc în fund între Gersterberg și un ofițer german mai tânăr, pe care am avut impresia că-l cunosc, probabil de la Marele Stat Major, unde ar fi putut veni în chestiuni de serviciu. Era probabil un sas, căci știa românește.

Lîngă șofer se găsea un subofițer german. Deci, eu m-am pomenit singur și neînarmat, între patru germani (cu șoferul).

La plecarea mașinii, am auzit că aceștia și-au dat la dreapta, pie ica de la pistoale.

Pe drum, spre șoseaua Kiselef, Gerstenberg îmi spune că locuiește lîngă Arcul de Triumf.

Ajunși aici, mașina s-a oprit, după ce a întors spre stînga și nu prea departe. Era foarte

întuneric, iar Gerstenberg, fără a coborî, nici el însuși, și nici altcineva din cei din mașină, dă ordin soldatului ordonanță care apăruse imediat la clacsonare, să-i aducă o manta, avînd amabilitatea să ceară una și pentru mine. Mi s-a adus o manta de ploaie, iar Gerstenberg a îmbrăcat, chiar în mașină, o manta de postav după care mașina a pornit spre Otopeni.

La „Miorița” sîntem însă opriți e un ofițer român în care am identificat pe căpitanul Lupea Anghel, pe care îl cunoșteam de la Regimentul de gardă „Mihai Viteazul”, unde cu mulți ani în urmă, îmi făcusem stagiul în armă străină ca ofițer de stat major. Căpitanul Lupea m-a recunoscut și el imediat. I-am spus despre ce este vorba și Gerstenberg, intervenind, afirmă pe *cuvînt de onoare* (pe care nu i l-a cerut nimeni) că se va reîntoarce cu mine împreună în cel mult o oră.

La insistența mea asupra urgenței misiunii ce aveam, după o clipă de gîndire, căpitanul Lupea îmi spune: „Domnule colonel vă dau drumul pentru că vă cunosc” după care ne-a însoțit cu o tanchetă, pînă la podul Băneasa, pe care erau instalate baricade, apărute nu cum crezusem eu de o unitate în Regimentul de gardă „Mihai Viteazu” — confuzie datorită locului unde cunoșcusem pe căpitanul Lupea — ci din batalionul Școalei de subofițeri nr. 1, pe care ofițerul îl comanda acum.

Baricadele se deschid, și pornim mai departe într-o tăcere absolută și o atmosferă grea, mult deosebită de atitudinea „amicală” pe care încercase să o manifeste Gerstenberg înainte de a fi trecut podul Băneasa.

Cam în dreptul pilonilor de radio, auzim un clacson dinspre înapoi și oprim; era maiorul Bogdan Florescu de la Comandamentul Capitalei cu ordinul de liberă trecere pentru mine și însoțitorul meu.

— „După cum vezi, am trecut Bogdane, îi spun eu, ce a ordonat domnul general Sănătescu?”

— „Să vă însoțesc, iar dumneavoastră să vă îndepliniți misiunea cît mai urgent!”

Am pornit mai departe, de astă dată ambele mașini (maiorul Florescu venise cu mașina sa personală în care se afla și ordonanța sa).

În dreptul lui, Lagerwald ***, la sud de linia de centură, mașina s-a oprit în mijlocul a numeroase împușcături, nemții continuau vîntoarea ostașilor români, care aparțineau după cum am aflat, în parte Regimentului 2 pionieri de gardă din apropiere, dar mai ales Regimentului de gardă al „Conducătorului” care se înapoia la o exercițiu de noapte.

Am coborît din mașină cu întrebarea: „Ce înseamnă asta domnule general?” către Gerstenberg. Acesta însă dispăruse în întuneric, cu însoțitorii săi cu tot, iar eu și Florescu am fost imediat înconjurați de vreo 20 ostași nemți, cu pistoale automate îndreptate spre noi și care cu brutalitate, ne împingeau spre barăci cu imbierea „Ich bitte”...

Sîntem închiși, eu și cu Florescu, într-o cameră din barăcile de la „Lagerwald” cu opt santinele. De ce oare opt santinele?

*** Pădurea Băneasa.

* Textul care urmează este inclus în amintirile gen. Emilian Ionescu.

** Generalul Sănătescu era ținut la curent telefonic asupra celor ce se întîmplase la Otopeni, prin Regimentul 2 pionieri de gardă. Colonelul Răuță Octavian de la Comandamentul transmisiunilor era la palat, tot timpul cu receptorul la urechi.

Eram priviți probabil, drept foarte periculoși. Adaog însă că în zilele următoare, numărul santinelelor noastre scădea, desigur, datorită nevoilor luptelor, astfel că, după cum vom vedea mai departe, în seara de 27 august, rămăsese pentru paza noastră numai o singură santină și un subofițer SS ceva mai în vîrstă.

Dar să reiau firul expunerii.

Cînd s-a luminat de zi — 24 august — am cerut imediat și insistenț să vorbesc cu generalul Gerstenberg. În loc de acesta a venit la noi un alt general — înalt și cărunt — care m-a întrebat ce doresc. Venise însoțit de același ofițer inferior german, drept translator cu care venisem în mașină de la București.

Am răspuns că sînt indignat de purtarea lor, deoarece după cum se știe, conform articolului 3 al convenției de la Geneva, noi, soli fiind, trebuie să ne bucurăm de protecție și respect. Generalul m-a întrerupt, spunîndu-mi că nu sîntem soli, ci trădători și că deci, vom suferi consecințele. Eu venisem doar direct e la Palat, iar radio „Elsa“ care, după cum mi-am dat seama, emitea chiar de la Otopeni, începuse să anunțe „it putea de tare : „Moarte trădătorilor de la Palat“. S-a și constituit un nou guvern român în frunte cu generalul Cornea Radu.

Cu aceasta, generalul german ne-a părăsit, iar noi am rămas cu cele opt santinele germane de pază.

Am suferit apoi, un puternic bombardament aerian.

În dimineața de 24 august, după cum se știe, Gerstenberg ataca Bucureștiul, terestru și aerian; încep deci luptele din regiunea Otopeni, în care s-au acoperit de glorie trupele române.

La 25 august, după cite îmi amintesc, sîntem mutați în cazarma Regimentului 2 pionieri de gardă și închiși în camera de gardă, numai noi, eu și Florescu, separat deci de ceilalți prizonieri din lupte. Ne așteptam să fim executați.

Am mai fost din nou bombardați de americani și de aceea am cerut iarăși să vorbesc cu Gerstenberg pentru a-i solicita să se conformeze regulilor internaționale, față de întregul lot de prizonieri, transportîndu-i în fort, așa cum stăteau nemții la adăpost de bombardamentele aeriene, de focurile de artilerie și chiar de cele e infanterie. Am fost duși la cabinetul lui Gerstenberg — în fort — însă înapoiată fără a fi dat ochii cu dînsul, care, probabil că între timp s-a se răzgîndit. Am expus cererea de mai sus, unui ofițer de la cabinetul lui Gerstenberg, însă bineînțeles — fără rezultat.

La 25 sau 26 august după amiază, nu pot preciza data exactă, am cerut să fim scoși la aer, ceea ce subofițerul șef al pazei noastre a aprobat.

În curte mi s-a permis să mă întind pe iarbă, ceea ce a fost salvator pentru mine, căci o explozie de brandt, mi-a cauzat nu numai pierderea auzului urechei stîngi, dar și afectarea nervului optic de ale cărei urmări sufăr și azi.

Se înțelege că mașinile care veneau spre București în necunoștință de cauză, cu militari și civili, erau oprite și sechestrate, iar ocupații arestați.

Luptele continuau și gloanțele de infanterie ajungeau adesea — pe măsura apropierei frontului — pînă la noi pătrunzînd prin ferestre.

Memoriile lt. col. (r) Emil Ionescu asupra acțiunii din tabăra Mihai Bravul. Fragment.

La 23 august 1944 seara am rămas în tabăra Mihai Bravul — Vlașca unde se afla Centrul de Instrucție al Artileriei, avînd în subordine: — Ș oala subofițeri activi artilerie — P.S. Reg. Centr. Instrucție al Artileriei și — P.S. Reg. 8 Artilerie Grea.

Comandantul Centrului era general Burnea Ion, iar comandantul Școlii subofițeri activi artilerie era tov. col. Aposteanu Spiridon.

★

În după amiaza zilei de 23 august 1944, cadrele, după terminarea programului, au plecat cu treburi la București.

În Tabără se găseau și cîțiva sublocotenenți români veniți de la stagiul în Germania.

Subsemnatul, atunci maior, eram comandantul unui divizion de elevi ai Școlii subofițeri activi artilerie și rămăsesem întimplător în tabără.

Seara pe la orele 21 m-am retras la cameră, cînd un elev sergent bate la ușă și intră raportîndu-mi:

„Domnule maior s-a anunțat la radio că la ora 22 se va transmite un comunicat important; sinteți cel mai vechi în tabără“.

Într-adevăr s-a transmis comunicatul de ruperea legăturilor cu hitleristiții și se acordau 3 zile ca să se retragă din țară.

În Tabără se găseau 3 ofițeri hitleristiști dintre care un colonel Wolf, șeful misiunii hitleriste, cîțiva subofițeri și cîteva zeci de ostași (circa 40—50).

Ofițerii hitleristiști locuiau în același pavilion cu ofițerii români; subofițerii locuiau într-o baracă în fața clădirii Comandamentului Centrului de Instrucție al Artileriei, iar trupa într-o altă baracă.

Am trimis, după comunicat, imediat, ofițerul de serviciu de a pune, în liniște, în alarmă elevii școlii. Tîm să precizez că la ora 21 se dădea stîngerea pentru culcare.

Măsurile luate de mine (pe scurt):

1) O patrulă de elevi sub comanda unui ofițer să taie legăturile telefonice ale hitleristiștilor din tabără cu cei de la km 35 (pe șoseaua București—Giurgiu) și cu cei de lingă Comana (sud-est Comana) unde se afla un post radar.

Ofițerul trimis era din cei veniți din Germania și se numea sublocotenent Arendt.

După plecarea patrului un alt sublocotenent mi-a atras atenția că ofițerul trimis e de origină germană. L-am însărcinat pe acesta cu altă patrulă să se ducă după el să verifice dacă a executat tăierea legăturilor telefonice al căror „nod“ se afla lingă depozitul de muniții. Erau legături telefonice cu cablu de cam-

panie. Legăturile mi s-a raportat că au fost tăiate.

2) Cu patrulă de elevi am împinzit pădurile din jurul taberei cu misiunea de a aresta orice hitlerist sau grup de hitleriști și a-i aduce în tabără, de asemeni patrulă și prin tabără.

3) La camerele ofițerilor hitleriști am pus sentinele duble cu misiunea de a nu le permite ieșirea din cameră. La fel pavilionul era înconjurat cu patrulă.

Am pus sentinele duble și patrulă la pavilionul subofițerilor și la baraca unde era cazată trupa hitleristă cu același consemn.

4) Am comunicat comandantului depozitului de muniții a dubla sentinele și în alarmă întreaga gardă cu patrulă în jurul depozitului de muniții; de asemenea de a aresta orice hitlerist (sau grup de hitleriști) ce s-ar găsi pe șoseaua gara Mihai Bravul — comuna Mihai Bravul (șoseaua trece chiar prin fața depozitului) sau prin pădurea ce înconjoară depozitul de muniții.

5) În zorii zilei de 24 august 1944 am dat dispoziții șefului oficiului telefonic (agenție de stat pentru comunicări cu Bucureștiul) de a nu da, *sub nici un motiv*, legătura telefonică hitleriștilor, cu Bucureștiul. Șeful agenției era „nenea Stan”. S-a executat întocmai. Colonelul Wolf a încercat, dar fără rezultat.

★

Rezultatul măsurilor luate de mine în seara de 23/24 august 1944 a dus la evacuarea la Giurgiu a hitleriștilor din tabără în dimineața de 24 august 1944, pe baza comunicatului de la radio.

Tabăra a rămas liberă.

Aceasta a permis în ziua de 24 august 1944 luarea de măsuri contra hitleriștilor de la km 35 și Comana, precum și trimiterea unui divizion de artilerie cerut urgent de Marele Stat Major Secția 3-a la București.

★

În dimineața de 24 august 1944 după plecarea hitleriștilor din tabără s-a trimis o baterie de elevi la km 35 pentru a bloca hitleriștii ce se găseau aici. Era o baracă mare cu materiale.

De asemeni, o altă baterie, care să intercepteze șoseaua Giurgiu-București, cu consemnul de a nu permite vreunei unități — de orice fel — hitleriste să treacă spre București.

O altă baterie la Comana pentru a bloca și prinde hitleriștii ce se aflau la sud de comuna Comana și la răsărit de calea ferată București-Giurgiu.

Hitleriștii de la km 35 s-au predat pe 25 august 1944, iar cei de la Comana au căutat să fugă cu o mașină, dar au fost capturați în seara de 25 august în pădurea de la est de gara Mihai Bravul și aduși în tabără de către o patrulă de elevi ai școlii.

Memoriile col. (r) Condurachi Neculai asupra operațiunilor executate de divizia „Tudor Vladimirescu” în luna august 1944. Fragment.

CU PANDURII PE URMELE PLĂȘILOR LUI ȘTEFAN

În luna august 1944 mă aflu cu unitatea din care făceam parte — Regimentul 3 infanterie din Divizia „Tudor Vladimirescu” — în tabăra de instrucție amplasată într-o pădure de lângă satul Pisarevka, din zona Iampol, la circa 20 kilometri dincolo de Nistru. Divizia noastră făcea parte din rezerva Frontului 2 ucrainean, fiind gata în orice moment să intre în luptă împotriva trupelor hitleriste.

Încă din ziua de 20 august se auzeau din spre apus puternice canonade. Începuse marea ofensivă sovietică pe frontul de la Iași-Chișinău. Vestea ne-a fost adusă la cunoștință prin ziarul „Înainte”, organul de presă al Diviziei „Tudor Vladimirescu” și a fost primită cu înflăcărare de panduri în cadrul unor mitinguri organizate pe unități. Așteptam cu nerăbdare să intrăm și noi în luptă împotriva trupelor hitleriste, eveniment pentru care ne pregăteam încă din luna noiembrie 1943, cind peste 10.000 de prizonieri români ne înrolaserăm voluntari.

Dimineața de 22 august a început ca o zi obișnuită de tabără, cu apelul și raportul subunităților. Pădurea răsună de cîntecele militarilor aflați în marș spre cîmpul de instrucție: „La luptă contra nemților, a tuturor fasciștilor și hitleriștilor”.

Eu îndeplineam funcția de comandant al plutonului 1 pistoale automate din compania 3 și eram mîndru de destoinicia și interesul pe care-l arăta la instrucție această mînă de oameni, cei mai mulți dintre ei de prin părțile Buzăului.

În jurul orei 10 am primit însă ordin să întrerupem programul de instrucție și să ne înapoiem în tabără. Întregul efectiv al regimentului a fost adunat și colonelul Ștefan Dinescu, comandantul unității, împreună cu maiorul Gheorghe Stoica, locțiitorul pentru educație, cultură și propagandă, ne-au făcut cunoscut ordinul Diviziei de voluntari români „Tudor Vladimirescu” prin care se hotărîse ca, în aceeași zi, regimentul să se pună în marș către țară. Urale nesfîrșite au izbucnit din piepturile tuturor. Voința de a intra în luptă era la fel de fierbîntă ca și dorul de țară.

Marșul l-am executat atît ziua cît și noaptea, cu scurte halte de odihnă. Am trecut prin orașul Iampol și în noaptea de 22 spre 23 august 1944 am ajuns la Nistru, trecînd cursul de apă pe un pod de vase.

La 25 august am primit știrca că forțele patriotice din România, în frunte cu Partidul Comunist Român, au înlăturat pe Ion Antonescu și guvernul său. Vestea a fost primită într-o atmosferă de entuziasm greu de redat în cuvinte.

În ziua de 28 august am trecut Prutul pe la Sculeni. Peste tot se vedeau urmele îngrozitoare ale războiului. Pe cîmp, de o parte și de alta a șoselelor erau împrăștiate căruțe și

mașini incendiate, tunuri sfărimate, cadavre de oameni și de cai. Marșul a fost foarte greu din cauza căldurilor mari, a lipsei de apă și a numeroaselor cîmpuri de mine. În aceeași zi, la ora 12, am ajuns la Iași, oraș care suferise grele distrugerii. Pe străzi se vedeau numai ruinele provocate de bombardamentele și de incendiile care au mistuit numeroase edificii. Aici divizia s-a constituit pe două eșaloane: eșalonul unu moto, îmbarcat pe mașini și eșalonul doi hipo, ambele urmînd să se deplaseze pe ruta Vaslui-Birlad-Tecuci-București.

Eșalonul unu, din care făceam parte, a re-luat marșul în dimineața zilei de 29 august pe șoseaua Iași-Vaslui.

Multi dintre panduri au trecut pe lîngă ve-trele lor, de care se despărțiseră încă din anul 1941, sau chiar mai de multă vreme. Unii le-au revăzut însă din mers. Simțul disciplinei și al datoriei față de patrie a învins pînă la urmă aceea pornire firească și omenească de a-și îm-brățișa familiile măcar cîteva clipe. Îmi amin-tesc cu stringere de inimă de sublocotenentul Vasile Durucan, care trecînd cu coloana de ma-șini prin fața casei sale din satul Băcșoani-Vaslui, și-a văzut la poartă soția și cei doi copii. Le-a făcut semn cu mîna și i-a strigat pe nume, însă datorită vacarmului care era pe șosea nu a reușit să le atragă atenția și să să fie recunoscut de soție... Acest ofițer nu a mai avut fericirea să-i mai revadă pe ai săi. A căzut eroic în fruntea plutonului său, în luptele de pe frontul din Transilvania.

În drumul nostru ne încrucișam adesea cu coloane de prizonieri. Am trecut prin orașul Vaslui, care era aproape pustiu, căci mulți lo-calnici se evacuasera din calea tăvălugului de foc și fier al războiului.

La ora 11 am ajuns la sud de Vaslui, între satele Muntenii de Jos și gara Crasna. Aici coloana de mașini în care ne aflam a fost opri-tă, fiind întîmpinată cu foc de arme automate de la liziera de nord a pădurii de stejar din Valea Birladului, în dreptul satelor Secuia și Bulboaca. Aceasta a fost prima confruntare a unităților de panduri cu trupele germane. Sco-pul pentru care fuseseră create și dorința apri-gă a voluntarilor români de a lupta împotriva cotropitorilor începeau să se realizeze, am pu-tea spune în chip simbolic, tocmai la sud de Vaslui, nu departe de Podul Înalt, nume de largă rezonanță istorică, acolo unde cu aproape cinci secole în urmă vitejia arcașilor lui Ștefan zdrobise trufia otomană.

În jurnalele de operații ale unităților Divi-ziei „Tudor Vladimirescu” sînt înscrise foarte lapidar acțiunile de luptă din ziua de 29 august 1944, din zona Crasna, împotriva trupelor hit-leriste scăpate de pe frontul Iași-Chișinău și care încercau cu desperare să se strecoare spre apus pentru a trece Carpații Orientali în Tran-silvania.

Bifurcația șoselei Vaslui-Birlad cu șoseaua Crasna-Huși fusese interceptată de trupele ger-mane care ocupau și gara Crasna. Aceste trupe au blocat șoseaua, încercînd să oprească astfel coloanele sovietice și eșalonul unu al Diviziei „Tudor Vladimirescu”, cu scopul de a per-

mite grupurilor răslețe germane care aflui-au dinspre răsărit să treacă la vest de riul Birlad.

Misiunea de a lichida rezistențele dușmane și de a deschide drumul spre sud coloanelor proprii a revenit unităților care formau eșalo-nul unu al Diviziei „Tudor Vladimirescu”.

În capul coloanei se afla Regimentul 1 in-fanterie. Lui i-a revenit cîntea de a acționa primul pe teritoriul patriei împotriva trupelor hitleriste. Subunitățile acestui regiment au de-barcăt din mașini și au ocupat poziții de luptă de o parte și de alta a șoselei.

Regimentul 2 infanterie, venind din urmă, a ocupat o poziție de luptă pe botul Dealului Bir-ladului, cu misiunea de a opri grupurile răs-lețe de germani care se aflau dinspre localită-țile Tirzii, Pihna și Corni-Albești.

Regimentul 3 infanterie din care făcea par-te și compania noastră a primit ordin să ocupe creasta Dealului Muntenilor, între satele Mun-tenii de Jos, Băcoani și Secuia, cu misiunea de a opri eventualele infiltrații ale grupurilor hitleriste dinspre localitățile Dobîrceni și Mîn-jești.

Compania noastră a înaintat circa un kilo-metru spre est, ajungînd deasupra văii Negrea, de unde a deschis foc asupra grupurilor inami-ce care se ascundeau în lăstărișurile de pe fundul văii. Acestea au ripostat cu focuri de pistoale automate.

Poziția pe care o ocupam, se afla la circa un kilometru și jumătate vest de satul meu natal, Dobîrceni, un le-mi aveam familia, despre care nu mai știam nimic încă din anul 1942. Dacă s-ar fi ordonat să intrăm în luptă pe direcția acestei localități atît de scumpă inimii mele, cred că aș fi fost în stare să fac minuni de dăruire pentru a zdrobi împotrivirea dușma-nului și a ajunge la cei dragi, care mă cre-deau de mult plecat dintre cei vii.

În timp ce subunitățile regimentelor 2 și 3 infanterie făceau siguranța flancului stîng al Regimentului 1 infanterie care se afla în con-tact cu vrăjmașul la circa un kilometru nord de gara Crasna, batalionul 2 al acestui regi-ment a primit misiunea să atace forțele ger-mane aflate în porumbiștile de pe versantul de vest al văii Birladului, între localitățile Cos-tești și Bulboaca.

Avioanele sovietice de asalt, survolînd în per-manență zona în care acționam, ne indicau prin rafale de mitraliere cu gloanțe trasoare punctele unde se aflau grupurile de germani.

Cînd pandurii au de-bușat la atac, inamicul a deschis un foc viu de arme automate, încercînd astfel să păstreze culoarul prin care să se strecoare spre apus resturile marilor sale uni-tăți. Dar surprinse de elanul cu care au atacat militarii Regimentului 1 infanterie și lovite în flanc de focul detașamentelor sovietice care au manevrat de pe înălțimile de la vest de riul Birladului, rezistențele hitleriste au început să cedeze. Cu prilejul acestei acțiuni Regimen-tul 1 infanterie a luat 108 prizonieri și a cap-turat numeros armament automat.

Grupul de germani care ocupase gara Cra-sna, blocînd șoseaua Vaslui-Birlad, izolat și co-pleșit de focul necruțător al pandurilor care

il amenința cu încercuirea, a început să se retragă spre est, către localitatea Corni-Albești. Drumul spre sud al eșalonului moto a fost astfel deschis.

Prima înfruntare cu arma în mână a pandurilor Diviziei „Tudor Vladimirescu” se încheiease deci cu succes. Marșul pe itinerarul stabilit, Birlad-Tecuci, a putut continua după aproape patru ore de luptă.

Amințirile adjutantului șef parașutist (r) Pangică D. Nicolae asupra acțiunilor desfășurate de Batalionul de parașutiști în zona Băneasa-Otopeni-Tunari. Fragment.

Sint adjutantul șef parașutist (în rezervă) Pangică D. Nicolae din București, B-dul Dimitrie Cantemir nr. 21.

Evenimentele de la 23 August 1944, m-am găsit ca instructor șef al Batalionului de Parașutiști. La această dată batalionul nostru se găsea, de vreo două luni, pentru aplicațiuni de război și exerciții în teren accidentat, în zona Curtea de Argeș.

Cînd ne-am oprit la Pipera, dl. comandor aviator Marin Anton, vorbind destul de tare cu dl. căpitan parașutist Tanțu, în fața detașamentului ce rămăsese încolontat, ne-a orientat repede asupra situației și ne-a anunțat că vom intra foarte curînd în acțiune. La început, el a ordonat să determinăm precis pozițiile inamice, precum și forța lor în fiecare parte.

Pentru executarea acestei misiuni, dl. căpitan Tanțu a constituit 10 formațiuni de recunoaștere. Una din aceste formațiuni a fost pusă sub comanda mea. Am primit misiunea să descopăr dacă liziera sudică a satului Herăstrău și clădirile spre lac sînt ocupate de naziști și forța lor. În timp ce explicam oamenilor din grupă cum să îndeplinim misiunea, am fost atacați din aer de avioane Stukas germane, care ne-au bombardat în picaj. Noi am folosit șanțurile șoselei ce duceau spre Pipera ca adăpost și n-am avut pierderi. Am pornit apoi în misiune, dar după cantonul de cale ferată am fost primiți cu focuri de arme automate. Am ordonat grupei să se desfășoare în trăgători pentru luptă și i-am dat ordin să deschidă focul asupra casei cu etaj, din față, de unde observasem că se trage asupra noastră. Apoi am ordonat sergentului parașutist Cosma Ion, să mă înlocuiască la comanda grupei (i-am pronunțat numele complet fiindcă mai aveam în grupă și pe Cosma Vasile; amîndoi erau buni, isteți și curajoși, așa cum aveau să dovedească în încheștarea ce-a urmat). Am ordonat apoi sergentului Gabriș să țină sub focul continuu al armelor automate casa cu etaj și am strigat: „Întreaga grupă are misiunea să oprească, cu orice preț, deșușarea la atac a inamicului spre aerodromul Pipera; Sergentul Grideanu și sergentul Ioanice, veți merge cu mine în misiune chiar la inamicul ce trage!”

În partea stîngă a grupului de case, de unde se trăgea, era săpat un șanț, probabil, pentru introducerea unei conducte de apă. Am fo-

losit acest șanț, mergînd pe brînci pentru a nu fi observați de inamic și am ajuns astfel pe linia casei cu etaj. Inamicul a fost absorbit de focul concentric al grupei și nu ne-a observat. Mergeam acum înainte, urmat de cei doi sergenți, cînd s-a tras un foc în rafală, chiar de lîngă mine... ce-ai făcut sergent Grideanu?... ne-ai demascat! Păi, uitați-vă la nemțoiul ăla care a rămas spînzurat de gard... era gata să ne curețe, dar i-am luat-o înainte!

Într-adevăr, pe gardul din dreapta noastră rămăsese agățat un ostaș neamț și lîngă el îi căzuse pușca mitralieră. Dar rafala de pistol trasă de sergentul Grideanu, a atras asupra noastră un foc viu, de care am scăpat adăpostindu-ne în șanț. Cu această ocazie însă, am descoperit că întregul grup de case este ocupat de inamic, toți au arme automate și se pregăteau probabil de atac. Ordon sergentului Grideanu Nicolae, să se strecoare prin șanț înapoi ca să ajungă la comandamentul detașamentului și să-i raporteze situația. Dar inamicul iese din case și atacă grupa mea. Situația era gravă, inamicul mult superior... chem lîngă mine pe sergentul Ioanice și tragem amîndoi în flancul inamicului ce ataca. Atacatorii sînt surprinși, se opresc și se retrag în casele de unde plecaseră.

Se întoarce Grideanu, anunțînd că nu se vor trimite întăriri.

Inamicul repetă atacul. Trimit grupei mele, prin sergentul Grideanu, ordinul ca să folosească șanțul și să vină lîngă mine cu excepția sergentului Gabriș, care va rămîne pe loc și va ține sub focul său pe atacatori. Eu am atacat din flanc și spate și am ocupat primele case. Inamicul este acum atacat și din față și din flanc și din spate; intră în panică și apoi fuge disperat spre casele dinspre calea ferată... cîți-va cad secerăți de focul nostru.

Pe la orele 15, lăsînd grupa pe pozițiile cucerite, am raportat situația și la ora 15,30 s-a declanșat atacul general pe două direcții.

— Cu Detașamentul Operativ pe direcția Satul Herăstrău — intrarea de sud a satului Băneasa (la pod);

— Cu un grup de escadrile al Centrului de Instrucție Aeronautic spre hangarele dinspre colțul sud estic al Aeroportului Băneasa.

Atacul nostru a mers fulgerător și pe la ora 17 ajunserăm aproape de Șos. Ploiești-București, pe care o țineam acum sub focul nostru. Dar n-a fost deloc ușor... cu grenada, cu pistolul și uneori chiar cu pumnalul, am cucerit casă cu casă, grădină cu grădină. Partea dinspre lacul Herăstrău, mai ales, cu niște clădiri și parcuri sportive, mi-a dat mult de furcă. Din această parte inamicul a reacționat violent și multe contraatacuri ne-au venit concomitent și din partea opusă, dinspre aerodromul Băneasa. Operînd din casă în casă, i-am lichidat întîi pe cei de pe malul lacului Herăstrău, de acolo am scos cîteva sute de prizonieri, ostași-lucrători, ce manipulau foarte bine și armele.

Odată ajunși la Șos. Ploiești-București, tot frontul nostru a schimbat direcția, spre nord, către aeroportul Băneasa.

2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

SEMNIIFICAȚIA ISTORICĂ A STATULUI DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT CONDUS DE BUREBISTA

ION HORĂȚIU CRIȘAN

Un serios pas înainte al societății daco-gețice îl reprezintă trecerea la cea de a doua vîrstă a fierului, la epoca Latène, vizînd atît dezvoltarea culturii materiale și spirituale, cît și dezvoltarea social-politică a strămoșilor noștri. Latène-ul (denumire preluată de la o localitate elvețiană) se caracterizează prin: mari progrese față de epoca anterioară concretizate în generalizarea metalurgiei fierului, a armelor și uneltelor de fier, generalizarea roții olarului, dezvoltarea aristocrației tribale și, în sfîrșit, intensificarea schimburilor comerciale¹. Cu privire la fixarea în timp a trecerii daco-geților la perioada hallstattiană la cea Latène s-au purtat, în literatura noastră de specialitate, numeroase discuții fără să se fi ajuns încă la un punct de vedere unanim acceptat.

S-a formulat părerea că fenomenul despre care este vorba s-ar fi desfășurat diferențiat atît ca timp cît și ca intensitate și că ar fi existat o zonă istro-pontică care ar fi cunoscut un serios decalaj, trecînd cu mult mai devreme la o civilizație superioară, datorită influențelor exercitate de cultura sud-tracică, în contrast cu spațiul intracarpatic care ar fi rămas în urmă, dezvoltînd încă, mai bine de două secole, o cultură tradițională de tip hallstattian². Am arătat însă, cu altă ocazie, că procesul de latenizare a culturii daco-gețice s-a petrecut uniform pe întreg spațiul și că el a început în prima jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. și nu în secolul al V-lea, încheindu-se spre sfîrșitul secolului al II-lea î.e.n.³. De la această dată întreaga

civilizație daco-gețică, în dualitatea aspectelor sale, a culturii materiale și spirituale, va păși în faza sa de deplină maturitate. Acum se poate vorbi de o generalizare a uneltelor de fier, de pătrunderea lor în agricultură și în meșteșuguri și de prezența tuturor acelor elemente definitorii și obligatorii pentru o civilizație de tip Latène. Răstimpul cuprins între a doua jumătate a secolului al IV-lea și secolul al III-lea î.e.n. poate fi considerat ca perioadă de formare a culturii Latène daco-gețică. Începutul acesteia nu poate fi mai vechi decît aproximativ anul 350, deși înainte de această dată, evident convențională, existau deja numeroase influențe exercitate direct și presant de către greci, traci de sud ori celți⁴.

Începutul Latène-ului daco-gețic poate fi paralelizat în punct de vedere cronologic cu faza veche a Latène-ului central și vest-european, cu Latène B din cronologia lui Reinecke, iar faza de deplină maturizare a civilizației daco-gețice corespunde Latène-ului D din cronologia aceluiași învățat german⁵.

Civilizația daco-gețică de tip Latène s-a format pe un viguros trunchi autohton hallstattian, cu rădăcini cu mult mai vechi în timp, la care s-au adăugat numeroase influențe exterioare venite din diverse direcții. Dar, toate acestea, fie ele celtice, sud-tracice ori grecești, n-au putut determina transformarea culturii daco-gețice într-una de tip Latène. Numeroase influențe străine manifestate pe toate coordonatele au fost rodnice, au avut darul de a dinamiza, de a imprima un ritm rapid de dezvoltare a culturii daco-gețice. Determinantă rămîne doar dezvoltarea forțelor de producție interne.

Așadar, procesul de formare a Latène-ului daco-gețic se eşalonează în timp între sec. IV și sec. II î.e.n. Saltul calitativ, de excepțională importanță, care formează baza trecerii la o nouă formă superioară de organizare: cea statală, a fost favorizat de numeroase legături intervenite între daco-geți și grecii din Pontul Euxin ca și cu tracia de sud, începute încă din sec. al VI-lea î.e.n. Nu se poate spune însă că grecii sau tracia meridionali au determinat trecerea daco-geților la epoca Latène, tot așa cum n-au putut-o face nici celții instalați pe pămîntul Daciei încă din secolul al IV-lea î.e.n. și care erau purtătorii unei civilizații superioare de tip Latène.

Civilizația daco-gețică este tributară într-o oarecare măsură, altor civilizații, fără însă ca aceasta să-i știrbească din originalitate, din măreția ei. La sfîrșitul secolului II î.e.n. ea este pe deplin formată și unitar răspîndită pe

¹ În acest sens a se vedea de ex. R. Vulpe, în *Istoria României I*, 1960, p. 216—217; H. Müller-Karpe, în *Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale*, Roma IV, 1962, p. 491—498; D. Berclu *La izvoarele istoriei*, București, 1967, p. 267—273.

² D. Berclu, în *Dacia N.S.*, I, 1957, p. 133—142; idem, în *SCIV*, II, 1960, p. 261—283; idem, *Zorile istoriei, în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 287—302; idem, *România before Burebista*, Londra, 1967, p. 136—148; idem, *Arta traco-gețică*, București, 1969, p. 10—13; C. Preda, în *Materiale*, VI, 1959, p. 251—261; *Materiale*, VII, p. 209—212; idem, în *Dacia N.S.*, III, 1959, p. 179—194; idem în *SCIV*, XI, I, 1960, p. 25—36; XXI, 4, 1970, p. 571—578; R. Vulpe, în *Istoria României I*, 1960, p. 223; idem, în *Dacia N.S.*, IV, 1960, p. 309; idem, *Așezări gețice din Muntenia*, București, 1966, p. 17; idem în *Studii și comunicări Pitești*, 1968, p. 44—45; Al. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, București, 1967, p. 104.

³ I. H. Crișan în *Marisia*, VII, 1977, p. 67—84; idem, în *Dacia XXV*, 1978, p. 134—154.

⁴ Începuturile Latène-ului pe la 300 î.e.n. au fost stabilite încă de V. Pârvan, *Getica*, p. 460—466. Vezi de exemplu și C. Dalcoviciu, E. Condurachi, *România*, Edit. Nagel, Geneva, 1972, p. 83.

⁵ P. Reinecke, *Mainzer Aufsätze zur Chronologie der Bronze Eisenzeit*, Bonn, 1965, p. 88—144 (reeditare).

intreaga arie de locuire a geto-dacilor înscriindu-se printre cele mai remarcabile culturi de la periferia lumii greco-romane⁶.

Nenumărate descoperiri făcute în spațiul intra sau extracarpatic ne dovedesc că, începând din secolul II î.e.n. și mai cu seamă din a doua jumătate a acestuia, fierul a fost folosit din abundență. Se cunosc astăzi numeroase cupetoare pentru redus minereu de fier situate în diferite zone ale lumii daco-getice și mai ales în acele regiuni care sînt bogate în minereuri de fier. Despre stadiul avansat la care ajunseseră meșterii fierari geto-daci ne stau mărturie nenumărate unelte răspindite din abundență în toate așezările, reprezentînd o gamă variată de forme, cu întrebuintări în nenumărate domenii de activitate: agricultură, meșteșuguri, arme la care se adaugă alte diverse întrebuintări. Tot în sec. II se va generaliza lucrarea ceramicii la roată, iar meșteșugul olăritului va cunoaște o deosebită dezvoltare⁷.

Dezvoltarea rapidă a forțelor de producție va aduce cu sine o sporire considerabilă a populației. În afară de creșterea numerică a așezărilor, acum se înregistrează și o înmulțire a acelor aglomerări de tip proto-urban pe care geto-dacii le numesc în limba lor *dava*, iar grecii le spun „polis“ (oraș). Pe lângă produsele atelierelor locale, în asemenea așezări se desfășoară mărfuri venite, mai ales, din lumea greco-romană. Dăvele erau, în același timp, centre militare, politice și religioase ale unor triburi sau uniuni de triburi, constituind începuturi de orașe, a căror funcționalitate o îndeplineau.

Marea bogăție de materiale, descoperite în așezările de tip *dava*, diversitatea lor extraordinară, mai ales începînd cu epoca lui Burebista sînt dovezi grăitoare ale unei remarcabile prosperități și ne dau dreptul să afirmăm că vechiul stadiu primitiv sătesc a fost depășit.

O altă caracteristică a Latène-ului o constituie înmulțirea importurilor și intensificarea legăturilor comerciale. Pentru sec. II î.e.n. și pentru cel următor, în toată lumea daco-getică, se constată o înmulțire atît cantitativă cît și calitativă a importurilor venite din lumea elenistică și din ce în ce mai insistent din cea romană⁸.

Dovada limpede a unei intense producții de mărfuri și a intensificării legăturilor comerciale întreținute de societatea dacică ne este oferită de circulația monetară. Dezvoltarea forțelor de producție va aduce după sine sporirea surplusului de produse destinate „pieței“ interne și externe. Începînd, în special, din a doua jumătate a sec. I și în primele decenii ale veacului următor se constată o deosebită circulație monetară, atît în ceea ce privește

moneda proprie cît și cea străină. Monedele emise în provincia romană Macedonia Prima, în insula Thasos sau în orașele Dyrrhachium (azi Durrës în Albania) și Apollonia (tot în Albania), ambele pe coasta de est a Mării Adriatice sînt deosebit de numeroase, indicînd orientarea schimburilor comerciale ale geto-dacilor⁹. Cu privire la moneda proprie se constată o reducere a tipurilor și o substanțială creștere cantitativă, circumscriindu-se zone clare de circulație.

Analiza tuturor descoperirilor de monede daco-getice dovedește că, în a doua jumătate a sec. II î.e.n. se conturează patru zone distincte, fiecare cu particularitățile sale. Acestea reprezintă emisiuni ale unor puternice uniuni de triburi, știut fiind faptul că monedele geto-dacice serveau ca mijloc de schimb pe teritoriul unui trib ori al unei uniuni de triburi¹⁰.

Toate cele arătate converg în a dovedi o rapidă și efervescentă dezvoltare economică, pe toate coordonatele și pe întinderea tuturor teritoriilor locuite de daco-geți începînd, mai cu seamă, din a doua jumătate a sec. II î.e.n. Dezvoltarea deosebită pe care o cunosc forțele de producție, producția de mărfuri, schimbul, vor aduce cu sine, în același ritm, modificări substanțiale în domeniul relațiilor de producție. Cea mai însemnată dintre acestea o constituie lichidarea, în același ritm, a vechilor relații de producție, o divizare din ce în ce mai strînsă a societății geto-dacice în două mari clase antagoniste, pe de o parte bogați — exploataatori, iar pe de altă parte săraci — exploatați, dependenți de primii. Între bogați și săraci va fi purtată o luptă de neîmpăcat care va împinge societatea geto-dacică spre o organizare politică superioară: cea statală. Comuna primitivă, a cărei destrămare începuse încă pe parcursul epocii bronzului, se află acum în plină descompunere.

Societatea geto-dacică de la sfîrșitul sec. II î.e.n. și de la începutul celui următor era deja de multă vreme și profund stratificată. Izvoarele literare îi pomenesc pe *tarabostes* ori *ptileati*, care sînt marii nobili și pe *capillati* sau *comati* ce reprezintă pătura intermediară între oamenii de rînd și marea nobilime. Pentru a încheia lista privilegiatilor care alcătuiesc clasa suprapusă va trebui să adăugăm preoțimea ierarhizată și puternică cu influență deosebită în desfășurarea întregii vieți, avîndu-l în frunte pe marele preot¹¹.

Despre masa producătorilor de bunuri materiale, despre agricultorii ce lucrau pămîntul în comun ori sub forma micii proprietăți private, despre păstori, meșteșugari, negustori ori mineri, izvoarele literare nu ne spun nimic. Putem presupune că și în masa producătorilor de bunuri se vor fi produs diferențieri, avîndu-i în vedere pe meșteșugari, negustori și alții. Toți cei despre care am vorbit pînă acum sînt, în ultimă instanță, oameni liberi, chiar dacă sînt

⁶ Cu privire la civilizația daco-getică a se vedea de ex. *Istoria României*, vol. I (noua ediție în curs de pregătire), apoi monografiile: H. Dălcoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972 și I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, ed. a II-a, București, 1977.

⁷ I. H. Crișan, *Caramida daco-getică*, București, 1969
⁸ I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974.

⁹ E. Chirilă, V. Lucăcel, în „Acta MP“, I, 1977, p. 63 și urm. cu bibliografie mai veche.

¹⁰ C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.

¹¹ I. H. Crișan, op. cit., p. 105 și urm.

aserviți în proporții diferite nobilimii. Despre existența sclavilor la daco-geți avem doar două vagi menționări în izvoarele antice care nu ne autorizează să susținem existența unui sclavaj la daco-geți, înainte de a fi incluși, o parte dintre ei, între hotarele împărăției romane. Prima dintre acestea o datorăm lui Artemidor din Daldis (sec. II e.n.), autorul unei cărți de tălmăcire a visurilor. El ne spune: „la traci sînt tatăuși copii nobililor, iar la geți sclavi”¹². Lăsînd la o parte faptul că avem de-a face cu vise și cu tălmăcirile lor, atestarea este de dată tîrzie, sfîrșitul secolului II e.n., cînd unii geți din provinciile romane puteau să aibă sclavi. Cea de a doua aparține lui Plinius cel Tânăr care, într-o scrisoare către împăratul Traian, vorbește despre sclavul Callidromos ce a fost în proprietatea lui Laberius Maximus, guvernator al Moesiei Inferioare, apoi a lui Susagus, căpetenie roxolană și în sfîrșit, a regelui Decebal care îl va trimite în dar lui Pacorus, regele parților¹³.

Cele arătate socotim a constitui suficiente temeiuri pentru formularea următoarei concluzii: societatea daco-geții de pe vremea lui Burebista era stratificată în două mari clase: bogați și săraci, fără să fie vorba însă de oameni liberi și de sclavi. Bogații îi vor exploata pe cei săraci și între ei se va fi dus o înverșunată luptă. În continuă învrăjbită trebuie să fi fost nobilimea, luînd ca analogie societatea celtică¹⁴. Iată deci că societatea geto-dacică îndeplinea toate condițiile pentru a trece la o formă politică superioară de organizare: cea statală, eveniment ce se va întîmpla pe timpul lui Burebista. Pe el izvoarele literare ni-l arată domnind deja la anul 82 î.e.n.¹⁵.

Cel mai cuprinzător izvor cu privire la domnia lui Burebista, ajuns pînă la noi, aparține marelui istoric și geograf Strabon (64/63 î.e.n. — 21 e.n.) în parte contemporan cu evenimentele. Iată acum textual ce ne spune el¹⁶: „Lăsînd la o parte trecutul îndepărtat al geților, întîmplările ce s-au prelungit pînă în zilele noastre¹⁷ sînt următoarele: ajungînd în fruntea neamului său care era istovit de războaie dese, getul Burebista, l-a înălțat atît de mult prin exerciții, cumpătare și ascultare față de legi, încît, în puțini ani a făurit un mare stat (δῶκεν)¹⁸ și a supus geților cea mai mare parte dintre populațiile vecine: ba a ajuns să fie temut și chiar de romani, pentru că trecea Istrul (Dunărea) fără frică prădînd Tracia pînă la Macedonia și Iliria, iar pe ceilalți cei ce se amestecaseră cu tracii și cu ilirii i-a pus în tot, iar pe boii de sub conducerea lui Critasiros, precum și pe taurisci i-a nimicit cu desăvir-

șire”. Același autor ne spune că Burebista „a sfîrșit prin a fi răsturnat de niște răsculați înainte ca romanii să fi pornit o armată împotriva lui”, eveniment petrecut după toate probabilitățile, în anul 44 î.e.n. cînd va fi suptat și marele său rival de la Roma, cel care se pregătea să pornească împotriva lui. Domnia lui Burebista a durat, așadar, mai bine de trei decenii și a fost deosebit de rodnică.

Dintr-un decret săpat pe o lespede de marmură emis în cinstea lui Acornion, cetățean de vază al orașului grecesc Dionysopolis, deținător al unor înalte demnități la curtea lui Burebista, aflăm că acesta „a ajuns cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia și a stăpînit tot teritoriul de dincoace de fluviu (de Dunăre) și de dincolo”. Texte și inscripții ni-l arată pe Burebista ca stăpîn al tuturor cetăților grecești de pe țărmul de vest al Mării Negre, de la Olbia, oraș situat la gura Bugului pînă la Apollonia, pe țărmul de sud al actualului golf Burgas.

Opera cea mai de seamă a lui Burebista, care i-a uimit pe contemporani a fost, fără îndoială, unificarea tuturor semințiilor geto-dacice. Uimirea se legitimează prin timpul scurt, „în puțini ani”, în care a fost realizată această marea înfăptuire ce venea să împlinească o profecie făcută cu patru secole mai devreme de către Herodot care spunea despre neamul tracilor că „dacă ar avea un singur cîrmuitor sau dacă tracii s-ar înțelege între ei ar fi de nebiruit și cu mult mai puternic decît toate neamurile”¹⁹. Iată că unirea tracilor de nord, a geto-dacilor, sub sceptrul lui Burebista i-a făcut pe aceștia, așa cum prevăzuse marele istoric din Halicarnas, de nebiruit.

Unificarea geto-dacilor a fost înlesnită de existența unor mari uniuni de triburi, a unor formațiuni politice bine încheiate, ce își aveau monedă proprie a cărei arie de răspîndire delimita și teritoriile lor. În fruntea acestora se găsea o aristocrație bogată și puternică. Cu siguranță că virfurile nobilimii geto-dacice se vor fi opus acțiunii de unificare întreprinsă de Burebista. Marea lui operă, cuprinderea laolaltă a tuturor semințiilor geto-dacice, a fost posibilă și datorită unor împrejurări externe favorabile. Roma aspira din ce în ce mai evident și mai insistent la dominația întregii lumi și era antrenată în lupta cu Mithridates al VI-lea Eupator, rege al Pontului și al Bosporului, care reușise să alcătuiască o puternică coaliție antiromană și stătea astfel în calea politicii de expansiune a Romei de atunci, care avea drept obiectiv supunerea bogatelor și prosperelor state elenistice din Asia, făurite pe ruinele imperiului lui Alexandru cel Mare. La aceasta se adăugă gravele frămîntări sociale de la Roma care s-au manifestat atît de violent în prima jumătate a sec. I î.e.n.

Procesul de unificare săvîrșit de Burebista își găsește explicația în dezvoltarea internă a societății geto-dacice care ajunsese la un stadiu ce reclama înlocuirea vechilor forme ale comunei primitive la care se adaugă calitățile

¹² Izvoare, I, p. 629.

¹³ D. Tudor, *Peregrinările sclavului Callidromos, în Studii și articole de istorie*, București, 1956, p. 19—30.

¹⁴ I. H. Crișan, op. cit., p. 193 și urm.

¹⁵ Iordanes, *Getica*, XI, 67; *Izvoare*, II, p. 416.

¹⁶ Strabon, *Geographia*, VII, 3, 11; *Izvoare*, I, p. 237—239.

¹⁷ În *Izvoare*, I, 237 se traduce greșit prin „întîmplările din vremea noastră”. A. Bodor, *Burebista egységes, központossított állama, în Korunk*, martie 1978, Al. Suceveanu, în „Acta MN”, XV, 1978, p. 111, traduce: „cele dinspre noi”.

¹⁸ Al. Suceveanu, op. cit., traduce „prin exerciții militare, cumpătare și ascultare față de legi”.

¹⁹ Herodot, IV, 93; V, 3.

excepționale cu care a fost înzestrat unificatorul. După moartea acestuia marea lui stăpînire se va dezmembra, dar va supraviețui ceaaltă epocală realizare și anume trecerea la o nouă orînduire care era impusă de dezvoltarea forțelor de producție interne.

După ce a reușit să unifice triburile geto-dacice, după ce le-a impus disciplină și ascultare de legi, Burebista a început marile sale războaie purtîndu-i pe geto-daci din victorie în victorie, pe culmile cele mai ametoare ale gloriei, în urma cărora daco-geții, în frunte cu marele lor rege, vor ajunge stăpînii unui vast teritoriu ce se întindea de la Carpații nordici și Dunărea mijlocie la Balcani, iar pe litoralul Mării Negre de la Olbia la Apollonia. Întreg acest spațiu intra în aria de formare și de locuire a geto-dacilor, a acestor traci de nord. În perimetrul lor pătrunseseră în decursul vremii diferite neamuri străine pe care Burebista le-a supus.

Cu ajutorul descoperirilor arheologice și al menționărilor unor sriitori antici, contemporani ori de mai tîrziu, se pot stabili limitele de locuire ale geto-dacilor și, implicit, ale stăpînirii lui Burebista.²⁰

Va trebui să vedem acum dacă această întinsă stăpînire, acest regat a fost sau nu un stat. În cazul nostru, fenomenul pe care îl avem în vedere este, fără îndoială, instituțional, aparținînd suprastructurii și a fost generat de bază în anumite condiții specifice. Va trebui deci, să ținem seamă de existența unei acumulări și să vedem în ce măsură regatul lui Burebista a reușit să depășească fazele finale de organizare ale comunei primitive, acea fază a democrației militare și să se transforme într-o formă politică superioară de organizare, adică în stat.

Despre Burebista știm că era rege, ne-o spun rîspicat atît textele literare cît și titlul, ca atare, gravat pe lespedea de marmură de la Balci, în epigrafa lui Acornion. Dar, rege era și Dromichaite în sec. al IV-lea î.e.n. despre care știm că s-a luptat cu Lisimach, diadohul macedonean al Traciei pe care l-a făcut prizonier după ce în prealabil aceeași soartă a avut-o și Agathocles, fiul acestuia. Din relatarea evenimentelor făcută de către Diodor din Sicilia²¹ rezultă limpede faptul că nu se făcuse încă trecerea de la democrație militară: decizia a aparținut poporului înarmat, organ suprem de conducere, și nu regelui. Este vorba de o etapă premergătoare și necesară în apariția oricărei forme de stat.

Rege este numit apoi, de ex. Rhemaxos, pe la anul 200 î.e.n.²² Este știut că titlul de rege (*rex* în textele de limbă latină și *basileos* în cele grecești) era dat de către scriitorii antici acelor șefi de uniuni tribale ce ajunseseră în acea fază de sfîrșit a comunei primitive care se numește democrația militară. Regi existau și la

germanii din vremea lui Cezar deși, este limpede că ei erau încă departe de a fi depășit cadrele orînduirii primitive și de a-și fi însușit o civilizație a fierului de tip Latène. Asemenea titluri se dădeau în perioada eroică din istoria Greciei ori regească din cea a Romei, acelor comandanți militari care reușiseră să pună mina pe putere și să exercite o adevărată autoritate regească. Uneori această putere era transmisă ereditar. „Cuvîntul *basileia* — spune Fr. Engels — pe care scriitorii greci îl întrebunțază pentru așa numita regalitate homerică (deoarece caracteristica ei de căpetenie este conducerea armatei), avînd alături sîatul și adunarea poporului, înseamnă numai democrație militară”²³.

Cu privire la regii geților Dion Chrisostomos — prin Iordanes — ne informează că aceștia erau aleși din rîndurile marilor nobili, dintre acei pileați sau taraboști cum s-au numit ei mai înainte. Tot dintre aceștia, aflăm din aceeași sursă, era ales și marele preot²⁴.

Despre Burebista știm că a unificat întregul neam daco-gețic, că a cucerit și a inclus în stăpînirea sa cetățile grecești de pe tîrmul de vest al Mării Negre, că a supus semințiile celtice pătrunse în spațiul de vest al Daciei — pe boi și pe taurisci — și pe scordisci. Burebista va supune și triburile bastarnilor de neam germanic ce pătrunseseră în teritoriile dacice de est. El a devenit astfel stăpînul unui spațiu enorm, fapt ce l-a determinat pe Strabon să vorbească despre un „mare stat”, un „imperiu”. Cum putea fi cîrmuită o arie atît de vastă?

Răspunsul ni-l dă chiar Fr. Engels, „Marea întindere a împărăției — ne spune el cu privire la regatul francilor — nu putea fi cîrmuită cu mijloacele vechii orînduirii gentilitice; sîatul conducătorilor, chiar dacă n-ar fi dispărut, de mult n-ar mai fi putut să se adune și fu cîrind înlocuit cu anturajul permanent al regelui; vechea adunare a poporului rămasă numai de formă ajunsese și ea, din ce în ce mai mult, o simplă adunare a șefilor inferiori ai armatei”²⁵.

Marea întindere peste care stăpînea Burebista: de la Dunărea mijlocie la Olbia și de la Carpații Nordici la Munții Balcani, este o realitate pe care concură în a ne-o dovedi izvoarele literare, epigrafice și arheologice. Stăpînirea peste alte neamuri: celți, bastarni, greci este și ea o realitate tot atît de vie și de necontestată. Nu mai este o ipoteză concluzia ce se impune cu necesitate de la sine: un asemenea vast teritoriu nu putea fi cîrmuit cu instituțiile vechii orînduirii gentilitice, ci numai pe calea unei organizații politice superioare, pe calea unui stat.

Că este vorba de un mare stat ne-o dovedește chiar textul lui Strabon care pentru a-l defini folosește expresia *μεγάλη ἀρχή*. *ἀρχή* are multe sensuri²⁶ și de aceea el a fost tra-

²⁰ I. H. Crișan, op. cit., p. 273 și urm.

²¹ Diodor din Sicilia, *Bib. Hist.* XXI, 12, 2. Trogus Pompeius, *Istoria lui Filip*, XVI, 1, 10 „Dromichaite regele tracilor”.

²² D. M. Pippidi, în *Studii clasice*, V, 1963, p. 138 și urm. I. Russu, în *Apulum*, VI, 1967, p. 123—144 (cu toată bibliografia).

²³ Fr. Engels, *Originea familiei*, p. 110.

²⁴ Iordanes, *Getica*, 40.

²⁵ Fr. Engels, op. cit., p. 164.

²⁶ Cf. A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, ed. a 26-a, Paris, 1963, p. 281.

²⁷ V. Pârvan, *Getica*, p. 75.

dus în diferite feluri. V. Pârvan l-a tradus prin *impărăție*²⁷, R. Vulpe prin *domnie*²⁸, M. Macrea, *stăpînire*²⁹ iar în *Izvoare* se traduce prin *stat*³⁰. Statul atenian după războaiele cu perșii, în vremea lui Pericle, cînd a luat o mare extensiune este numit de izvoarele antice tot *ἀρχή*³¹.

La capătul celor spuse se cuvine formulată concluzia că Burebista este cel care a întemeiat statul geto-dac, prima formațiune politică de tip superior din istoria tracilor de nord, din istoria geto-dacilor. Va trebui, în continuare, să vedem care a fost forma acestui stat și funcțiile interne și externe pe care le îndeplinea. Pentru determinarea acestora va trebui mai întîi să vedem, în măsura îngăduită de puținele documente ajunse pînă la noi, care au fost instituțiile statului daco-get.

Prima și cea mai importantă instituție a fost, fără îndoială armata. Aceasta trebuie să fi fost de proporții foarte diferite în timp de pace, față de cea pe care regii daco-geți o puteau mobiliza în timp de război.

De la Strabon aflăm că oastea lui Burebista putea să numere pînă la 200.000 de oameni³², cifră care pare a fi mai cîrind modestă decît exagerată, ce corespunde unei populații apreciată a fi în jur de un milion. Cifra respectivă este dovedită de descoperirile făcute mai cu seamă în ultimele trei decenii pe întreg spațiul geto-dacic care se dovedește a fi fost intens locuit. Numărul așezărilor se înmulțește considerabil, în special începînd cu cel de al doilea secol î.e.n. Tot în această vreme s-a putut stabili existența a numeroase așezări bogate cu un mare număr de populație.

Dacă ținem cont de enorma suprafață a regatului lui Burebista, pe de o parte, iar pe de altă parte de numărul mare al populației care se constată pe cale arheologică vom ajunge la concluzia că cifra de ostași menționată de Strabon nu reprezintă întregul popor înarmat, specific democrației militare, ci o armată recrutată pe baza altor criterii. Este vorba despre obligativitatea de a furniza luptătorii ori de cîte ori se cerea, impusă obștilor sătești de către puterea centrală, în cadrul tributului.

O armată ce număra 200.000 de luptători, disciplinată și vitează îi dădea comandantului ei siguranță și conștiință de mare putere. Ea este în măsură să justifice atitudinea de mare suveran a lui Burebista care își permite să se amestece în conflictele interne ale Romei, cea mai mare putere a lumii antice de atunci. El va susține pe Pompeius care în luptă cu Cezar încearcă să dobîndească puterea supremă în statul roman.

La regii geto-daci, începînd cu Burebista se depășise, cu siguranță, democrația militară cînd virfuri ale aristocrației tribale, în caz de război, dețineau puteri excepționale. Asemenea putere era limitată la o anumită perioadă de timp,

revocabilă și, lucru esențial, era sub controlul comunității, a adunării poporului înarmat, ca în cazul lui Dromichaïtes. Organele politice ale comunei primitive au fost înlocuite în timpul lui Burebista de puterea regală și a anturajului regelui, a acelei curți compusă din diferiți dregători pe care îi găsim menționați în izvoarele literare atît pe vremea lui Burebista cît și a urmașilor săi.

Astfel, în inscripția care-l cinstește pe Acornion, se spune că acesta era „în cea dintîi și cea mai mare prietenie pe lângă Burebista, că îl sfătuia pe rege în ceea ce privește chestiunile cele mai importante” și că el a fost „trimis de regele Burebista ca ambasador la Cn. Pompeius”.

Demnitatea de „cea dintîi și cea mai mare prietenie” o întîlnim la sfințici de la curțile monarhilor elenistici ce stăpîneau peste statele formate în urma prăbușirii imperiului lui Alexandru cel Mare³³. Însuși titlul lui Burebista, menționat în epigrafa dionysopolitană de „cel dintîi și cel mai mare rege”, își găsește analogii tot la regii elenistici din Orient. La perșii regii se intitula „marele rege”, iar cei elenistici au reinviat vechile tradiții și s-au intitulat „cel mai mare și cel dintîi”³⁴. Inscripția de la Balcic în care sînt menționate demnitățile obținute de Acornion de la Burebista atestă cu siguranță existența unor dregători, a unei curți regale, inspirată după modelul statelor elenistice. Amănuntele cu privire la curtea regelui Burebista, a anturajului său, ne lipsesc și nu putem ști în ce măsură era ea comparabilă ca organizare, protocol și fast cu cele ale regilor elenistici. Greci de vază au fost folosiți în funcții de consilieri militari și politici și de puterea centrală, de regii statului odris din sec. V—IV î.e.n.

Dintre dregătoriile existente la curtea lui Burebista documentele ne atestă doar puține și ne grăbim să spunem că unele au fost menționate însă pentru regii daci de mai târziu, dar existența lor se cuvine postulatată și pe vremea întemeietorului statului daco-get.

Despre Deceneu știm că Burebista îi acordase putere aproape regală (*pene regia potestas*) ceea ce ar echivala cu titlul de vicerege³⁵. În această demnitate îi vom întîlni mai târziu, după relatarea lui Dio Cassius, pe Vezina „care deținea al doilea loc după Decebal”³⁶. Acornion era investit de Burebista cu două dregătorii: cea de consilier regal și de ambasador. De la Criton (printr-un fragment păstrat în lexiconul Suidas) aflăm că pe vremea lui Decebal „unii erau puși peste cei care muncesc pămîntul cu boii, alții — dintre cei din jurul regelui — erau rînduiți să se îngrijească de fortificații”³⁷. Iată documentat acel anturaj al regilor despre care vorbește Fr. Engels în legătură cu apariția statului la franci. Din cel al regilor daco-geți făceau deci parte co-

²⁷ R. Vulpe, în *Studii și Comunicări*, Pitești, 1969, p. 34.

²⁸ M. Macrea, în *SCIV*, VII, 1—2, 1956, p. 120.

²⁹ *Izvoare*, I, p. 237. La fel traduce și Al. Suceveanu, op. cit. p. 111.

³⁰ A. Bodor, op. cit.

³¹ Strabon, VII, 3, 11.

³³ M. Holleaux, *Etudes d'épigraphie et d'histoire grecques*, I. Paris, 1939, p. 296—297; C. Dalcoviciu, în *SCIV*, VI, 1955, p. 53.

³⁴ A. Bodor, op. cit.

³⁵ Iordanes, *Getica*, XI, 67.

³⁶ Dio Cassius, *Istoria română*, LXVII, 10, 1.

³⁷ FHG, IV, 374, *Izvoare*, I, p. 502.

mandanții unor cetăți (desigur ai celor mai importante, pentru că numărul lor era foarte mare), alături cu alți demnitari militari, comandanți de oști ce dețineau posturile de conducere.

Alături de militari, foarte probabil covârșitori din punct de vedere numeric, din curtea regilor geto-daci făceau parte și numeroși dregători civili. Dintre aceștia ne sînt menționați cei puși peste agricultură ce își găsesc bune analogii la alte popoare. La sumerieni, de ex., instituția se numea „nubada” și era organul care îndeplinea toate funcțiile legate de îndrumarea și controlul muncii în agricultură. Celor investiți cu această demnitate le revenea rolul de a stringe impozitele în natură din domeniul agricol și de a se îngriji de construirea hambarelor.

Existența dregătorilor puși peste agricultură ne atestă, în același timp, și instituirea unor impozite în natură, deosebit de importante în această ramură de bază, covârșitor majoritară și dominantă în economia daco-getică. Impozitele erau instituite și la celții din vremea lui Burebista, după cum o aflăm din textul lui Cezar. El ne spune și cine erau scutiți de impozite: marii nobili și preoții. Druzii (preoții la celți care au foarte multe asemănări cu cei ai geto-dacilor) sînt scutiți de a lua parte la război și nu plătesc impozite³⁸. Din anturajul regelui făceau parte ocupînd, desigur, înalte dregătorii membrii de gen masculin ai familiei regale. Dio Cassius ne menționează pe Diegis, fratele regelui Decebal.

Pe lângă demnitarii militari și civili din anturajul, curtea, regilor daco-geți făceau parte și preoții în frunte cu cel care deținea funcția supremă, cea de mare preot. Lui Deceneu Burebista i-a acordat „o putere aproape regală”. Preoțimea, în frunte cu marele preot a jucat un rol important în desfășurarea acțiunii de unificare realizată de Burebista.

La geto-daci ne sînt menționați și judecători. La ei, ca și la celți de altfel, puterea judecătorească o dețineau preoții. Despre Comosicus urmașul la domnie al lui Deceneu, rege și mare preot, știm că: „împărțea popoului dreptate ca ultimă instanță”, după cum ne relatează Iordanes³⁹. Existența unui judecător ca ultimă instanță implică cu necesitate alții în ierarhie inferioară. Aceștia trebuie să fi fost și ei preoți, luînd ca analogie pe celți.

Existența legilor ne este menționată în textul lui Strabon care vorbește de modalitatea prin care Burebista i-a îndreptat pe geți „prin exerciții, cumpărare și ascultare de legi”⁴⁰. Iordanes vorbește despre transcrierea legilor după care Deceneu i-ar fi învățat pe geți să trăiască conform legilor naturii și care s-ar fi păstrat pînă pe vremea lui (sec. VI e.n.) sub numele de *belagines*⁴¹.

Așadar, pe vremea lui Burebista și a regilor care i-au urmat, armata nu mai coincidea nemijlocit cu întreaga populație, au fost instituite impozitele și s-au creat organe ale puterii centrale de stat puse în slujba regelui și a clasei dominante. Avem deci, tot dreptul să susținem că formațiunea politică întemeiată de Burebista a fost un stat, chiar dacă izvoarele literare nu ne menționează cu destulă claritate un aparat specializat de constrîngere sau de administrație. Puținele documente scrise care ne stau la îndemînă nu sînt în măsură să ne precizeze îndeajuns de clar forma statului geto-dac întemeiat de Burebista și continuat apoi pînă la cucerirea romană. Este însă neîndoielnic faptul că acesta se deosebea esențial de statele sclavagiste din lumea greco-romană și își găsește analogii relative în lumea „barbară” a Europei, chiar în lumea tragică. Este vorba despre statul întemeiat de regii odrisilor și cunoscut sub numele de regatul odris. Despre acesta învățații care l-au studiat îl definesc ca un stat de tip „teritorial” în sensul că trăsătura lui esențială ar constitui-o stăpînirea asupra unui vast teritoriu. Și într-un caz și în celălalt ne găsim în prezența unor state începătoare în care se vor fi păstrat încă multe dintre trăsăturile orînduirii gentilece dar, au fost întrunite condițiile esențiale ale unei forme politice superioare de organizare, cele ale unui stat⁴².

Baza economiei statului odris cît și a celui geto-dac o formează agricultura practică în cadrul obștilor sătești. De fiecare dată aparatul administrativ și forța de constrîngere sînt încă la începutul lor. Semnificativ ni se pare și faptul că în ambele cazuri nu se cunoaște o capitală unică și permanentă. Există însă mai multe centre importante ce îndeplineau, în cea mai mare parte, funcțiile orașelor din lumea mediteraneană și corespund acelor *oppida* din lumea celtică, dovedind că s-a depășit faza rurală și s-a trecut la o viață cvazi-orășenească.

O altă trăsătură comună pentru cele două state: cel odris și cel daco-getic o constituie caracterul lor militar, la care se adaugă împrumutul din lumea grecească sau elenistică în domeniul organizării de stat și al administrației, concretizat prin folosirea unor greci de vază.

Numeroase asemănări există între statul geto-dac și despozițiile orientale. Acestea se evidențiază pregnant prin comparație cu funcțiile statului geto-dac. Statelor „asiatice” le-au fost stabilite trei funcții esențiale și anume: în domeniul finanțelor - instituirea impozitelor, apoi muncile obștești și a treia: purtarea de războaie⁴³. Impozitele în statul geto-dac se plăteau în natură, în cadrul tributului. Un tribut

³⁸ Cezar, *De bello gallico*, VI, 14, 1.

³⁹ Iordanes, *Getica*, 73-74.

⁴⁰ Strabon, VII 3, 11. Al. Suceveanu, *op. cit.*, p. 112 arată că Strabon folosește cuvîntul *νομοταγας* care este echivalentul latinescului *edictum* fiind cu precădere întrebuintat pentru actele emise de cancelaria regală seleucidă sau ptolomeică.

⁴¹ Iordanes, *Getica*, 69-70.

⁴² Hristo M. Danov, *Tracia antică*, București, 1976, p. 267 și urm.

⁴³ M. Gaudelier, *Les écritures de Marx et Engels sur le mod de production asiatiques*, în „La Pensée”, 1964, nr. 114, p. 56-66; E. Varga, *Ob aziatskom sposobe proizvodstva*, în vol. Ocerki po problemam politekonomii kapitalizma, Moskva 1964, p. 358-382; M. Constantinescu, *Șchița unei teorii marxiste a formațiunii social-economice tributare*, București, 1974, p. 5 și urm.

oneros a fost impus cetăților grecești din Pontul Stîng de către Burebista. O inscripție descoperită la Histria vorbește de secătuirea averilor întregii cetăți⁴⁴. Din tribut mai făcea parte și obligația de a furniza oșteni pentru numeroasele războaie purtate de Burebista. Așa se explică efectivul mare al armatei sale ce număra pînă la 200.000 de luptători.

Pe plan intern ne-a rămas de discutat un alt aspect: muncile obștești, prestate tot în cadrul tributului. Pentru acestea ne stau mărturie de netăgăduit cetățile durate în piatră și, în special,arele complexe din Munții Orăștiei constituit într-un adevărat sistem⁴⁵. Cantitatea de muncă ce s-a investit la construirea complexului amintit trebuie să fi fost colosală, luînd drept criteriu dimensiunile și monumentalitatea lui ce nu-și găsește măcar asemănări în întreaga Europă rămasă în afara statelor sclavagiste. Asemenea gigantice construcții, comparate cu piramidele egiptene, nu se întîlneau nici la tracii meridionali, nici la celti, iberi, germani sau alte neamuri pe toată durata istoriei lor. Numai folosirea muncilor obștești, obligatorii în cadrul tributului, de pe cuprinsul vastei stăpîniri a lui Burebista este în măsură să explice construirea într-un timp relativ scurt a vastului sistem de fortificații din Munții Orăștiei. Aici o zonă de aproximativ 200 km² este întărită cu ziduri de piatră cioplită ce se ridicau la 4—5 m înălțime și 2—4 m lățime, fără să lipsească însă nici porțiuni unde uriașele ziduri atingeau 8—10 m sau chiar mai mult, cum sînt cele de la Grădiștea Muncelului. Asemenea construcții nu se puteau realiza prin resursele de care ar fi putut dispune un trib sau o uniune de triburi oricît de mare ar fi fost ea și nici prin munca forțată a sclavilor. Numai un stat de tipul celui întemeiat de Burebista era capabil să mobilizeze forțele umane și resursele materiale necesare unor atari înfăptuiri.

O altă funcție internă a statului daco-getic este legată de producție. Odată cu întemeierea statului lui Burebista începe cea mai strălucită perioadă din istoria daco-geților, manifestată deosebit de fecund pe toate coordonatele și perfect sesizabilă prin nenumăratele săpături și descoperiri făcute în tot spațiul de locuire daco-getic.

Nu vom intra aici în analiza, fie ea chiar fugitivă, a nivelului pe care l-a atins dezvoltarea societății daco-getice în aspectele ei esențiale: civilizația materială și spirituală. Vom spune doar că peste tot în Dacia, începînd cu domnia lui Burebista și pînă la cucerirea romană, se desfășoară o intensă activitate, concretizată printr-o diversificare și dezvoltare deosebită a meșteșugarilor, o vie activitate de schimb și edilitară. Producția de mărfuri se intensifică și implicit schimburile, pe plan intern ori cu lumea din afară care va cunoaște o deosebită dezvoltare. Pentru toate acestea era nevoie de un instrument de schimb, de monedă. Emisiunile locale, expresie a autono-

miei șefilor de triburi au încetat odată cu întemeierea statului centralizat al lui Burebista, iar moneda romană ce ajungea în Dacia nu era suficientă pentru o atît de intensă activitate internă și externă și de aceea daco-geții vor bate ei înșiși denari romani. Odată cu domnia lui Burebista începe cea de a treia fază a monetăriei daco-getice cea care are la bază denari republicani romani, pe care îi copiază fidel. Pînă acum se cunosc peste 200 de tezaure cu mai mult de 20.000 de asemenea monede⁴⁶.

În legătură cu comerțul, se constată o orientare, începînd cu sec. I î.e.n., din ce în ce mai intensă spre teritoriile romane de vest. Negustorii romani care cutreieră Dacia de la un capăt la altul vor veni de pe țărmul răsăritean al Mării Adriatice din Dyrrhachium și Apollonia sau din Italia de Nord. Alături de ei își vor desfășura pe mai departe activitatea negustorii greci la care se vor fi adăugat și cei autohtoni⁴⁷.

Comercianții străini vor aduce în Dacia mai ales produse de lux destinate aristocrației și vor duce cu ei produse agricole și vite. Înfloritorul comerț existent începînd cu vremea lui Burebista, atît intern cit și cu lumea greco-romană face și el dovada unei bune stări, a unei producții agricole și meșteșugărești dezvoltate, capabilă să asigure comerțul cu străinii și cerințele interne din ce în ce sporite și mai exigente.

Activitatea edilitară cunoaște și ea o înflorire deosebită în epoca statului. Cetăți noi vin să se adauge celor mai vechi. Valurile de pămînt sînt înlocuite cu ziduri de piatră, după modelul grecesc. Se vor înălța monumentalele sanctuare din centrul religios de la Grădiștea Muncelului sau edificiile publice și private din alte așezări importante. În cadrul funcțiilor statelor „asiatice” un element important îl constituiau războaiele. Despre cele ale lui Burebista ne vorbesc atît izvoarele literare cit și cele epigrafice sau arheologice. Pe plan extern, statul geto-dac a avut rolul de reglementare și de stabilire a unor relații cu alte state și apoi, rolul cel mai important, acela de apărare a teritoriilor împotriva cuceritorilor străini.

Despre Acornios știm că Burebista l-a trimis în misiune diplomatică la Pompeius. Mandatul încredințat de rege ambasadorului său era cu siguranță acela ca, în schimbul ajutorului militar oferit, să fie recunoscut statul pe care îl întemeiasse Burebista și integritatea lui.

Un rol deosebit de important pe plan extern îl va juca statul daco-geț pe vremea războaielor de cucerire ale Daciei de către romani cînd a fost organizată și condusă îndrăgita luptă pentru apărarea țării și a ființei poporului daco-geț.

Din cele arătate se desprinde concluzia că unele dintre caracteristicile statului daco-geț se regăsesc la statele care au făcut parte din așa-numitul mod de producție „asiatic” sau

⁴⁴ D. M. Pîlpîdi, *Din istoria Dobrogei*, I, 284—285.

⁴⁵ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 339 și urm.

⁴⁶ C. Preda, *În Istoria României*, vol. I (în curs de pregătire).

⁴⁷ I. Glodariu, lucrarea citată, în n. 8.

„tributal“ căruia îi corespunde și o orînduire socială ce poartă același nume. Societatea daco-gețică din vremea lui Burebista depășise, cu siguranță, orînduirea gentilică. Ea era deja o societate împărțită în clase, cu un stat, fără a fi însă sclavagistă.

Înșușirea conceptului de orînduire socială „asiatică“ sau „tributală“ ne scutește de a depăși evidențele și de a preconiza rămînerea geto-dacilor din epoca lui Burebista și Decebal în cadrele orînduirii comunei primitive, ori de a forța aceleași evidențe în a susține o orînduire socială sclavagistă, fie ea „începătoare“ de tip „neclasic“ etc.

Se știe azi că orînduirea socială la care ne referim nu se limitează la Asia, ci cuprinde un spațiu cu mult mai vast, în care se includ Africa, America de Sud și Europa. Deci nu poate fi vorba despre un mod de producție specific Asiei. Tributul, cea de a doua denumire, nu este propriu numai acestei orînduirii. Relația de tribut, în forme diverse, va continua și în alte orînduiri. În esență ea se caracterizează prin existența contradicțiilor fundamentale dintre comunitățile aservite și clasa dominantă în întregul ei, prin proprietatea asupra pămîntului, a statului ori a puterii supreme, coexistind cu proprietatea privată, prin regim de stat despotice și prin caracterul sporadic al sclavajului.

Statul întemeiat de Burebista în prima jumătate a sec. I î.e.n. a fost prima formațiune politică de tip superior din istoria daco-geților. Aceasta va cunoaște multiple modificări de-a lungul veacurilor, înscrind perioade de progrese și de regres și după zămisirea, prin cîntopirea dacilor cu romanii, a poporului român.

Poporul român reprezintă romanitatea orientală altoită pe substratul etnic daco-get. El a avut întotdeauna conștiința unității sale la baza căreia stă milenara sa viață pe aceste meleaguri, comunitatea de civilizație, de limbă, care l-au însuflețit în nenumăratele lupte purtate pentru înfăptuirea dreptății naționale și sociale. Organizarea politică superioară, cea statală, apărută în sec. I î.e.n. va suferi nenumărate transformări, va înfrunta vicisitudini de tot felul, dar se va menține de-a lungul a peste două milenii, ajungînd astăzi la cea mai înaltă formă pe care a cunoscut-o vreodată: statul socialist.

Résumé

L'auteur montre que les daco-gètes passèrent, dès le IVe-ème siècle avant notre ère, à une civilisation de type La Tène. La généralisation sera accomplie vers la fin du IIe-ème siècle avant notre ère, quand on peut constater un développement remarquable de la métallurgie du fer, la céramique est travaillée à la roue et les relations commerciales s'intensifient. L'essor rapide des forces de production mena à la croissance de la population et des agglomérations de type proto-urbain que les daces nommaient en leur langue *dava* et qui étaient des centres où l'on produisait et l'on vendait les marchandises, des centres militaires, administratifs, politiques et religieux.

A ce même développement devra la société dace sa division en deux classes sociales antagoniques : les riches et les pauvres. L'esclavage en tant que mode de production n'y sera connu qu'avec l'occupation romaine. Au commencement du Ier siècle avant notre ère pour passer à une forme supérieure : l'état, événement qui se produisit vers l'année 70 avant notre ère au temps de Burebista.

Celui-ci régnait déjà vers l'année 82 avant notre ère et sera tué en 44 avant notre ère en même temps que Jules César ou peu après celui-ci. Burebista réussit à unifier toutes les races daco-gètes habitant tout le territoire compris entre les Balcanes, les Carpathes Septentrionaux, le Danube moyen et la côte occidentale de la Mer Noire. Il vainquit les tribus celtiques qui avaient pénétré dans l'espace occidental de la Dacie (les boiens, les taurisques et les scordisques) de même que les bastarnes de race germanique qui s'étaient emparé d'une partie de son territoire située à l'est. C'est dans la même direction qu'il arrêta la progression des sarmates. Il sera aussi le conquérant des cités grecques, de Olbia à Apollonia.

L'état dace centralisé et indépendant conduit par Burebista a été, dans l'histoire des géto-daces, la première formation politique de type supérieur. Elle connaîtra beaucoup de modifications à travers les siècles, des périodes de progrès et de régression même après la naissance du peuple roumain résultée de la fusion des daces avec les romains. Les roumains représentent la romanité orientale greffée sur le substratum ethnique daco-gète.

La fondation de l'état dace, événement de la plus grande importance dans l'histoire millénaire du peuple roumain, sera fêtée, comme il convient en 1980 — année anniversaire, quand on comptera 2050 ans dès la réunion de tous les daces pour la première fois auprès du même foyer.

Précis

The author shows beginning with the 4th century B.C. the Daco-Getae rapidly developed, passing to a La Tène civilization. Generalization of this kind of civilization was concluded at the end of the 2nd century B.C. when a particular development of ferrous metallurgy was noted, in making ceramics was used the wheel and the trading relations were intensified. The fast development of productive forces influenced the increase in population and in the agglomerations of a proto-urban type named by Dacians in their language *dava*, which were centres for commodities production and sale, as well as military, administrative, political and religious centres. The same development caused the division of the Dacian society into two antagonistic classes : the rich and the poor. Slavery as mode of production is known only beginning with the Roman domination. At the outset of the 1st century B.C., the Daco-Getic society has all conditions to pass to a higher form of society, the State one, event occurred about the 70 B.C., in the days of Burebista.

Burebista already reigned in 82s B.C., and he was killed in 44 B.C., at the same period with Caesar or shortly after him. He succeeded to unify all the Daco-Getic peoples from their entire inhabiting area

laying between the Balkans, Northern Carpathians, the Middle Danube and the western shore of the Black-Sea.

Burebista defeated the Celtic tribes who invaded Dacia's western part and the Bastars of German origin who took possession of a part in the East. At the same part he stopped Sarmatians advance. Burebista also conquered the Greek cities from Olbia to Apollonia.

The centralized and independent Dacian State led by Burebista was the first higher political organization in the Geto-Dacian history. During centuries it suffered multiple alterations, knowing periods of progress and regress even after coming into being of the Romanian people as a result of Dacians and Romans merging. Romanians represent the Oriental Romanity grafted on the ethnical Daco-Getic substratum.

The Dacian State creation represents an event of greatest importance for the millenary history of the Romanian People, event that will be celebrated, in the proper way, in 1980 when there will be 2050 years from its setting up.

GHEORGHE LAZĂR, PURTĂTOR DE CUVÎNT AL PROGRESULUI ȘI AL IUBIRII DE NEAM

DAN BERINDEI

„Cel dintîi învățător de ideal național“ cum ați de plastic l-a definit N. Iorga¹ pe „nemiștorul Lazăr“ — aprecierea fiind făcută de această dată de către Alexandru Papiu-Iliarian² — se afirmă prestigios în Panteonul făuritorilor României moderne, ca un exemplu însuflețitor de nemărginit patriotism. Cel născut în Avrighul transilvan, învățînd stăruitor în școlile ardeleni și apoi la Viena, setos de a se informa multilateral, de a cunoaște și mai ales de a putea dărui știința sa tinerilor săi contemporani, a avut ca trăsătură dominantă și definitorie dragostea sa de patrie și națiune. „Cîte prăpădenii și cîte viscole n-au pătimit sărmana patrie“³, exclamă el cîndva și tot el, însuflețit de un ardent crez al unității naționale și de dorința de a deschide drum larg progresului a știut să facă din lecțiile sale chemări adresate

națiunii întregi și nu numai contemporanilor săi, ci și urmașilor.

„Toată destoinicia avea acest învățător atît de făcător de bine românilor“, scria despre el Eliade, discipolul său apropiat⁴. „Pare că era într-adins preurs — continua el — pentru a deschide un drum de regenerație. El își simțea vocația sa. Cînd se afla în clasă, el vorbea însuflet. Catedra lui semăna cu un amvon; vedea cineva cum i se bate pieptul. Cu mîini pline în orice ocazie arunca semințele românismului și naționalității“⁵. Nu întîmplător scria George Barițiu că „numele lui George Lazăr ajunsese a fi sinonim cu epoca renașterii națiunii românești din țara românească“⁶.

Lazăr a căutat să trezească conaționalilor săi mîndria națională. El însuși ducea mai departe făclia Școlii ardeleni, dar mai mult decît oricare dintre corifeii acesteia el a știut să se apropie de poporul său, să-i fie învățător. Era perfect conștient de ceea ce voia să facă într-o societate românească supusă în vremea sa unor hotărîtoare mutații. „Patria — scria el, dezvăluind prin aceasta obiectivul suprem al străduințelor sale — nu-i poate fi tot una măcar ce felul de creștere vor primi mădularile următoare“. Din care pricină — adăuga el subliniind rolul activ al unei politici culturale patriotice — fiștecare stăpînire bine sistematisită osăbit priveghează, ba are a priveghea pentru creșterea cea cuviincioasă a tinerilor următori⁷. Cu alte cuvinte, pentru Lazăr țelul cel mai înalt al învățămîntului era formarea tinerilor în așa fel încît interesele supreme ale patriei să fie împlinite.

„Ajungă lacrimile Patriei“⁸ îndeamnă el într-un discurs public doi ani înainte ca Vladimirescu, marele său contemporan, să fi ridicat steagurile revoluției. Era aceasta o luare de poziție patriotică, dar și un îndemn la acțiune, poate chiar la luptă.

Cîtă mîndrie regăsim apoi la Lazăr ori de cîte ori i se oferă prilejul evocării milenarilor înaintași și firesc, el — discipolul Școlii ardeleni — își îndreaptă gîndul mai întîi asupra Romei. Semnificativ, Lazăr folosea uneori acest prilej și pentru a exercita critica aspră a societății în care viețuia. „Dar oare cînd s-ar ridica duhul din țărîna aceluia — scria el în 1815 — și ar privi peste strănepoții marelui Chesar, slăvitului Aurelie și înaltului Traian, oare în ziua de astăzi, mai cunoaște-i-ar? Negreșit i-ar căuta în palaturile cele mai împărătești și i-ar afla în viziunile și bordeiele cele mai proaste și incenușate, i-ar căuta în scaunul stăpînirii și i-ar afla amărîți sub jugul robiei; i-ar căuta proslăviți și luminați și cum i-ar afla? Rupți, goi, amărîți și asemuți dobitoacelor, de tot căzuți în prăpastia orbirei...“⁹

¹ Este titlul broșurii pe care Iorga l-a consacrat-o „la o sută de ani de la deschiderea școlii lui“ în 1916.

² Cf. Gh. Păruță, *Gheorghe Lazăr. Contribuția sa la dezvoltarea învățămîntului*, București, 1973, p. 7; Vezi și George Macoveșcu, *Gheorghe Lazăr*, București 1973; Gh. Bogdan Dulcă și Gh. Popa Lisseanu, *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, București, 1924.

³ Discursul lui Lazăr din 22 iulie 1822 rostit la sosirea noului domn pămîntean Grigore Ghica: Gh. Bogdan-Dulcă și Gh. Popa Lisseanu, *op. cit.*, p. 35.

⁴ I. Eliade Rădulescu, *Biografia lui George Lazăr*, în „Curierul românesc“, X, 1839, apud Gh. Bogdan-Dulcă și Gh. Popa Lisseanu, *op. cit.*, p. 257.

⁵ Ibidem.

⁶ Aprecierile au fost publicate de Barițiu în 1865 în „Familia“, cf. Ibidem, p. 260.

⁷ Înștiințarea lui Lazăr din martie 1818. Gh. Păruță, *op. cit.*, p. 174—175.

⁸ Cuvînt la înscăunarea mitropolitului Dionisie, Ibidem, p. 179.

⁹ Ibidem, p. 178—179.

Unind „critica moravurilor” — „nu cruța nici o faptă neomească din barbariile privilegiaților de pe atunci”, scria Poenaru¹⁰ — cu evocarea istorică, Gheorghe Lazăr se străduia să trezească conștiințele. „Cînd vorbea de naționalitatea românească — își amintea același Petrarca Poenaru, elev al său — făcea să se cunoască luptele și virtuțile patriotice ale bărbatilor cari au ilustrat națiunea, unii cu eroismul lor, ca Mihai Bravul, Ștefan cel Mare, Vlad și Mircea cel Mîntoș, alții prin avîntul ce au dat limbii române în cultura ei, ca Văcăreștii, Petru Maior, Șincai și alți apostoli ai regenerării românilor”¹¹. Anunțînd „o epocă nouă”, militînd și demonstrînd concret că orice învățătură putea fi transmisă în limba română, străduindu-se a cuprinde în cele patru trepte ale școlii sale — prin eforturi ce nu pot fi îndestulat apreciate — toate gradele de învățămînt și, la nivelul timpului său, un larg evantai de discipline de învățămînt, introducînd „istoria patriei” printre materiile treptei a doua, obiect nou, care de la Lazăr se afirmă prestigios în învățămîntul nostru, întreprinînd la elevii înaltele simțăminte ale iubirii de patrie și dîndu-le simțămintele continuității și permanenței poporului lor în limitele Daciei antice și a datoriei ce le revin față de țară, Lazăr a transmis cu însuflețire tinerilor, și nu numai acestora, cunoștințele sale și mai ales ardentul său entuziasm național¹².

Acest urmaș de țărani aspri și neșovăitori¹³, cel pe care un director al școlilor ortodoxe transilvane, instrument al episcopului Moga, cu care Lazăr intrase într-un ireconciliabil conflict, îl califica drept „nesupus” și „clocotitor de minie”¹⁴, căruia i se imputa de către autoritățile împărătești înaintea trecerii sale în Țara Românească, „felul său echivoc de a gîndi” ca și faptul că era „neastîmpărat, pornit spre excese”¹⁵, era un admirator al „prea vestitului al veacurilor viteaz ... marele Napoleon Bună-Parte”¹⁶, văzînd în fond în acesta urmașul Revoluției și purtătorul de cuvînt al progresului, înfruntînd monarhiile reacționare ale Europei. Dar înainte de toate, Lazăr a venit în Țara Românească ca un mesager al progresului și al renașterii poporului său pe care, evident, îl considera unul singur în ciuda hotarelor ce despărteau încă pe români. Și este evident că tinerii au înțeles acest lucru, avînd loc acea stringere a lor în jurul dascălului venit de peste munți pe care a evocat-o cîndva Ion Ghica. „De toate părțile și de toată starea” așa cum ceruse însuși Lazăr în înștiințarea sa din au-

gust 1818¹⁷, au venit elevii celui ce întruclupa o redeșteptare din toate ținuturile locuite de români, din Țara Românească, dar și din Moldova și din Transilvania. În mod semnificativ, lecțiile lui Lazăr nu-i atrăgeau numai pe tinerii săi elevi, ci interesul era cu mult mai general, Eliade amintind de faptul că „tîrgul întreg venea să-l auză”¹⁸.

Este evident că încă înainte de revoluția din 1821, care nu trebuie considerată strict doar ca un moment restrîns la istoria Țării Românești, ci trebuie văzută în dimensiunile ei reale, naționale¹⁹, între Lazăr și Vladimirescu trebuie să fi existat legături. Între cel care vorbea în 1819 în numele celor „rupți, goi, amăriți și asemănați dobitoacelor”²⁰ și slugerul Tudor, care a adresat poporului său arzătoarea proclamație de la Padeș, este imposibil ca legătura să nu fi existat. Mai mult decît atît, putem bănuî, în ciuda unor mărturii încă nedescoperite, că încă dinaintea evenimentelor revoluționare Vladimirescu a venit să caute sfat la dascălul transilvan. Scriînd despre școala lui Lazăr și atrăgînd atenția asupra faptului că acesta, „pătruns de spirit național”, explica elevilor săi „originile românilor”, Karl Marx a intuit firele ce-l legau de evenimentele revoluționare în curs de pregătire. „Această mișcare literară — scria el — nu a fost străină de răscoala națională a lui Vladimirescu”²¹. În timpul revoluției, după sosirea „Adunării norodului” în București, relațiile dintre comandirul pandurilor și Lazăr sînt evidente și repetat documentate. Alexandru Papiu Ilarian, culegînd informațiile de la Christian Tell, unul din elevii lui Lazăr, arăta lui George Barițiu că Lazăr „se cunoștea foarte bine cu Tudor și foarte adeseori era poftit în castele de la Cotroceni”. Din aceeași sursă aflăm că Lazăr a jucat rolul unui instructor de artilerie, el învățînd pe panduri „cum să dea cu tunul” și că aceștia spuneau: „stați să vie neamțul, să îndrepte tunul”²². La rîndul său Eliade a informat și el pe Barițiu asupra legăturilor care au ființat între dascălul transilvan și comandirul pandurilor în timpul șederii acestuia în București. „Lazăr — scria el — era în toate zilele binevenit la Cotroceni, unde Tudor se afla asediat (sic) cu trupele sale; era consultat adesea la întăririle ce se făceau lagărului și mai totdeauna îl însoțeam dimineața și mă întorceam cu dînsul seara, în cîteva nopți am și dormit acolo împreună”²³. Alt elev al lui Lazăr, Poenaru, implicat de altfel direct în evenimentele din 1821, evoca și el detaliul

¹⁷ Din „înștiințarea” din 1818: Gh. Părnăuță, op. cit., p. 176.

¹⁸ I. Eliade-Rădulescu, *Curs întreg de poezie generală*, vol. III, București, 1870, p. 38.

¹⁹ De aceea, mi-am intitulat în 1973 monografia consacrată acestui moment istoric, *L'année révolutionnaire dans les pays roumains*, vrînd să subliniez caracterul său general românesc.

²⁰ Din cuvîntul lui Lazăr la înscăunarea mitropolitului Dionisie din 1819, Gh. Bogdan-Duică și Popa Lisceanu, op. cit., p. 23.

²¹ Karl Marx, *Însemnări despre români*, București, 1964, p. 116.

²² Gh. Bogdan Duică și Popa Lisceanu, op. cit., p. 274.

²³ Informații date de către Eliade lui Barițiu (*Ibidem*, p. 262).

¹⁰ Discursul de recepție din 1871 al lui P. Poenaru la Societatea Academică: apud Gh. Bogdan-Duică și Gh. Popa Lisceanu, op. cit., p. 290.

¹¹ Ibidem, p. 289.

¹² Vezi înștiințarea din martie 1818. Gh. Părnăuță, op. cit., p. 173—178.

¹³ N. Iorga scrie despre „gura aspră a unui dirz caracter războinic, a unui cerberos apostol pus pe bătaie cum era feciorul de țăran din Avrîg...” (N. Iorga, *Istoria învățămîntului*, București, 1928, p. 171).

¹⁴ George Macoveșcu, op. cit., p. 41.

¹⁵ Gh. Părnăuță, op. cit., p. 20.

¹⁶ Caracterizarea din 1822 îi aparține lui Lazăr (Gh. Bogdan-Duică și Popa Lisceanu, op. cit., p. 32).

semnificativ al stringerii elevilor lui Lazăr în jurul Vladimirescu, întrucât ei învățaseră de la dascălul lor „a cunoaște vocea patriei” și mai adăuga că în acele împrejurări „inima lui Lazăr sălta de satisfacție că vedea realizate dorințele sale de redeșteptare a românilor”²⁴. Ce vor fi conținut convorbirile dintre Tudor și Lazăr putem bănuși, ținând seama de cuprinsul discuțiilor dintre sluger și Iordache Oteteleșeanu, „boier făgăduit” cu vederi înaintate și având mai ales aria și convergențele spirituale ale celor doi protagoniști. Neîndoind că unitatea neamului a figurat în centrul discuției, Vladimirescu fiind un cititor asiduă al lui Petru Maior²⁵, pe el așteptându-l de altfel, eliberator, țărani transilvăni care vedeau în crăișorul Todoruș pe cel menit a repeta faptele crăișorului Horea și încă la noi dimensiuni²⁶. În orice caz, la Lazăr a găsit slugerul Tudor îndemn patriotic și încurajare în intențiile lui de adâncă prefacere a societății românești.

După revoluție, Lazăr și-a reluat activitatea pentru scurtă vreme, dar cu siguranță și cu gândul la sfârșitul tragic al lui Tudor și măcinat de boală, „caracterul său — cum scria Poenaru — se întunecase”²⁷. A mai alcătuit un discurs cu prilejul desemnării lui Grigore Ghica, domnul pământean și mai înainte unul din sprijinitorii învățămîntului național, cuvîntare cu multe subînțelesuri și tălciri, care desvăluie înainte de toate constanța simțămîntelor progresiste și patriotice ale dascălului unei întregi națiuni²⁸.

A urmat apoi plecarea spre satul natal și sfârșitul lui la Avrîg, acolo unde un monument funerar ridicat de către Scarlat Rosetti, discipol al său, avea să cuprindă în inscripție o elogiioasă remarcă și anume că Lazăr „deșteptase din somn” România²⁹.

Dar Lazăr, ieșind din istorie, pășise în legendă. Cei cîțiva ani pe care-i dăruise învățămîn-

tului din Țara Românească lăsaseră urme adînci. La mai puțin de un deceniu după dispariția dascălului din Avrîg, Poenaru evoca public pe „învățătorul bărbat” animat de „înlocăită iubire de neam”³⁰. Națiunea recunoscătoare nu-l putea uita. Numele său a devenit tot mai mare în conștiința poporului. În 1844 a apărut gîndul înălțării unui monument menit a-l preamări³¹. Patru ani mai tîrziu ideea a reapărut în timpul revoluției. Locotenenta domnească a deschis o subscripție pentru ridicarea unei statui, dînd curs îndemnului primit de la profesorii Colegiului Sf. Sava, care evocau „sfîntul foc ce ardea în pieptul (lui Lazăr) de dorul culturii limbei naționale”³². Pe cîmpul Libertății de la Filaret s-a cerut atunci ridicarea a trei monumente: unul în cinstea lui Mihai Viteazul, altul dedicat slugerului Tudor și al treilea consacrat lui Lazăr³³.

Era semnificativă așezarea spontană a dascălului alături de cele două personalități amintite și mai ales alături de Vladimirescu. În 1886, cea de a treia statuie bucureșteană, după aceea consacrată, în preajma cuceririi independenței, lui Mihai Viteazul și cea dedicată lui Heliade, a fost a lui Lazăr și înălțată în preajma locurilor unde acesta își avusese școala. Definindu-l drept „marele daco-român”, moldoveanul Kogălniceanu i-a adus prinosul său, iar Bălcescu l-a așezat printre cei care au pus „stilpu de temelie naționalităților române” și care au propagat „ideea unității sale”³⁴.

Personalitate marcantă, creator și însușitor slujitor de cultură națională, Gheorghe Lazăr se afirmă mărșă prin puterea modestiei și oăruirii sale patriotice în fața judecării drepte și necruțătoare a istoriei și a urmașilor săi.

Cinstind marile personalități înaintate ale trecutului, pe toți cei care au trudit la înălțarea națiunii, România socialistă aduce îndrituit omagiu dascălului de la Avrîg venit a dăru-i lumina sa școlii românești.

²⁴ Discursul de recepție al lui Poenaru la Societatea Academică, cf. *Ibidem*, p. 291—292.

²⁵ Nicolae Stolca, de Hateg, *Cronica Banatului*, ed. critică Damaschin Mloc, București, 197, p. 304.

²⁶ Vezi Andrei Oțetea, *Țărani români din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, în „Studii”, IX (1956), nr. 6.

²⁷ Cf. Gh. Bogdan-Duică și Popa Lisceanu, *op. cit.*, p. 292.

²⁸ *Ibidem*, p. 29—45.

²⁹ *Ibidem*, p. 294.

³⁰ George Macovescu, *op. cit.*, p. 132.

³¹ Informația aparține lui G. Barliu (Gh. Bogdan-Duică și Popa Lisceanu, *op. cit.*, p. 261).

³² *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, București, 1902, p. 450—451; Gh. Părnăușă, *op. cit.*, p. 111—112.

³³ Vezi apelul lui C. Dimitriu din „Pruncul român” nr. 29 din 19 august 1848.

³⁴ Gh. Părnăușă, *op. cit.*, p. 7.

ORDONAREA ȘI INVENTARIEREA DOCUMENTELOR AFLATE ÎN DEPOZITELE ARHIVELOR STATULUI*

MARCEL DUMITRU CIUCA

Chestiuni generale

Încă de la crearea instituției Arhivelor Statului, păstrarea în bună rânduială a materialului arhivistic a fost una din preocupările de bază.

Astfel, Jurnalul Sfatului Administrativ al Țării Românești, din 9 iunie 1831, stabilea regulile pentru ținerea arhivei. Pentru „a să păzi o bună orânduială și a să găsi cu înlesnire orice hârtie va cere trebuința”, în Jurnal se fixează următoarele: dosarele (delile) ce urmau să fie depuse la Arhive să fie trecute în două inventare (opise), unul rămânea la arhivar și al doilea se da instituției ce le depunea; arhivarul trebuia să le aranjeze pe ani și pe dregătorii (instituții) și să le dea numărul Arhivei, pe lângă numărul lor; numărul se dădea de la 1 pentru un an întreg; pentru toate dosarele ce se primeau de la orice instituție, trebuiau ținute registre deosebite pentru fiecare an.

Aceste reguli, care au constituit primele norme de lucru referitoare la primirea și organizarea materialului arhivistic la Arhivele Statului, nu țineau seama de principiul apartenenței la fond, căci dosarele erau aranjate pe depuneri anuale, nu pe dregătorii (instituții). Numărul Arhivei era scris cu roșu, atît pe dosar cît și în opisul dosarelor.

Normele din Jurnalul Sfatului Administrativ s-au dovedit insuficiente și la 4 decembrie 1840 s-a întocmit un regulament ce conținea reguli mai amănunțite și pentru ordonarea documentelor primite la Arhivă, dar nici de astă dată, la baza ordonării, nu erau pus principiul apartenenței la fond. O îmbunătățire se vede, totuși, în aceea că dosarele erau grupate în patru despărțiri, după caracterul dregătorilor de la care proveneau: *diplomate* (unde intrau documentele, actele statului și toate lucrările dregătorilor administrative, atît cele mari cît și cele mici, pînă la subocîrmuiri); *judecătorești* (cuprinzînd dosarele de la cea mai mare instanță la cea mai mică); *lucrările miliției pămîntului*. Se stabilește acum și modul întocmirii dosarelor pentru a fi primite la Arhivă: să albă foile numerotate, să fie adevărate la sfîrșit de către șefii birourilor („mesilor”), să fie șnuruite și pecetluite. Toate datele dosarelor erau trecute în inventarele de predare la Arhivă (anul, numărul foilor, numărul lor) și erau verificate la primirea lor de către arhivar. Însă dosarele tuturor despărțirilor erau ținute tot împreună,

nu numai în același depozit, dar chiar pe același raft, cu precizarea că erau legate în pachete pe despărțiri.

Și în Moldova, Arhivele Statului au avut în atenție, de la începutul activității lor, ordonarea materialului arhivistic primit. Instrucțiunile date de Marea Logofeție a Dreptății — de care depindea Arhiva Statului — la 28 ianuarie 1832 sînt mult mai precise decît Jurnalul Sfatului Administrativ din Țara Românească din 9 iunie 1831. Conform acestora, materialul arhivistic primit era împărțit în: 1. *Acte în pricini și legiuri obștești* și 2. *Acte în pricini particulare*. Nici aici principiul apartenenței la fond nu era cunoscut ca bază a ordonării. Dosarele și actele urmau să fie aranjate alfabetic, în funcție de genul actului, de numele destinatarului său sau de numele moșiei. De exemplu, hrisoavele, hațîșerfurile etc. urmau să se așeze în „racla” (pe polița) însemnată cu litera „H”, iar un document pentru moșia Deleni se pune în „racal” cu litera „D”, în timp ce un act al lui Vasile Ciobanul se așeza în aceea cu litera „C”.

Cu vremea, înmulțindu-se depunerile, acest mod de ordonare va deveni impracticabil și se va adopta sistemul de grupare pe depuneri, numite de arhiviștii moldoveni transporturi, fie că era vorba de un fond întreg, fie numai de un fragment de fond.

În regulamentele ulterioare ale Arhivelor Statului nu se mai indica modul de ordonare a materialului — numit clasare sau clasificare. Nici Regulamentul din 11 iulie 1872, după care s-au condus Arhivele pînă în anul 1925, nu conține asemenea orientări, ceea ce înseamnă că ordonarea se făcea ca și pînă acum, pe depuneri. Cu toate acestea, proiectul de regulament pentru aplicarea legii arhivelor județene, din 1870, prevedea obligația de a împărți dosarele pe dregătorii, dîndu-se pentru fiecare dregătorie un număr de arhivă deosebit, care se va continua la o nouă depunere de la aceeași instituție. Dar, cum înființarea arhivelor județene a rămas doar în stadiul de proiect, la cele două arhive existente, la Iași și București s-a continuat cu același sistem de ordonare.

Dimitrie Onciul, în 1912, și-a dat seama că acest mod de ordonare nu este corect, însă nici ceea ce a propus el nu a rezolvat problema mai bine. În instrucțiunile date cursului Arhivei din Iași, el arăta: „Deoarece aranjarea de pînă acum, după opise și transporturi, a depunerilor primite în Arhivă nu este sistematică, o instanță avînd mai multe opise, și deoarece depunerile nu sînt trecute într-un opis al Arhivei cu numărul Arhivei și pentru a fi unite în lucrări cu Arhivele din București...”, urma ca tot materialul aflat în cele două Arhive, de pînă de diferite autorități, să se „claseze” în două despărțiri: partea veche și partea nouă. Partea veche, la rîndul ei, era împărțită în „Administrative vechi” și „Judecătorești vechi”. Partea „Administrative vechi” cuprindea instituțiile: Vornicia, Vistieria, Hătmănia, Spătăria, Poliția capitalei, Agia, isprăvniciile, iar „Jude-

* Materialul urmează a fi inclus în Tratatul de arhivistică în curs de elaborare.

cătorești vechi": Logofeția, Divanul domnesc, Divanul veliților boieri, diferite departamente și tribunale, Logofeția streinilor pricini etc. Partea nouă avea următoarele despărțiri: „Judecătorești noi”, „Administrative noi”, „Diplomatice”, „Ostășești”, fiecare avind nominalizate instituțiile pe care trebuia să le cuprindă.

Ordonarea aceasta urma să se facă tot neîndinud-se seama de fond. De exemplu, partea judecătorească nouă cuprindea dosarele, în ordinea primirii, de la toate instituțiile indicate: Logofeția Dreptății (Ministerul Justiției), Divanul Domnesc, Divanurile (Curțile de Apel), Judecătoriile, Divanul de întărituri și Judecătoriile de pace.

În Moldova, începînd cu anul 1912, Sever Zoța, care studiase în arhive din străinătate și cunoștea și alte metode de ordonare și inventariere, a început reorganizarea materialului documentar ce se găsea sub formă de foi volante, pe pachete, cu inventare pe pachete.

Și alți arhiviști și-au dat seama de înconveniente modului de ordonare pe depuneri. Emil Virtosu, care era arhivar subdirector, șeful Secției administrative și de stat, arăta în 1939, cu referire la grupa „Administrative Noi”, că „însumau toate dosarele posteroare anului 1832. În ceea ce privește cota, fiecare an începe cu dosarul nr. 1, grupînd, după criteriul anului de apartenență, dosare și registre, provenind de la instituții fără nici o legătură între ele, fărâmițîndu-se cu chipul acesta unitatea inițială (sic) a materialului arhivistic”.

Cu toate acestea, au fost și excepții, care se datorau păstrării în Arhive a organizării documentelor arhivistice dată de către instituția respectivă. Astfel, fondurilor instituțiilor eclezistice, care au intrat în Arhive după secularizarea averilor mănăstirești (1863), li s-a păstrat ordonarea pe care au avut-o, pe proprietăți. Pentru fiecare proprietate era un pachet (plic), în care documentele erau aranjate cronologic.

Ordonarea inițiată de D. Onciul în 1912 s-a păstrat pînă în anul 1954, cînd s-a început ordonarea materialului documentar pe fonduri și colecții. După această dată s-a trecut la refacerea unității fondurilor pentru înlăturarea neajunsurilor create de situația de pînă atunci, cînd părți de fond se găseau în diverse locuri într-un depozit și chiar în depozite diferite.

În Transilvania, aceste probleme nu au fost cunoscute. Aici, Arhiva Statului a fost înființată în 1920, cu sediul la Cluj, și s-au preluat fragmente de fonduri deja constituite, mai ales materiale documentare medievale. Iată, spre pildă, în 1924 s-au preluat materialele dintre anii 1331—1833 din arhiva orașului Cluj, arhivele particulare ale unor familii nobile: Kemeny (1342—1833), Barsay (1439—1858) și altele. De altfel și acest lucru, adică preluarea de fragmente de fonduri, dovedește că nu se aplica principiul integrității fondurilor.

În Transilvania, majoritatea arhivelor orașenești și ale comitatelor, scaunelor și districteilor au fost ordonate și inventariate anterior înființării instituției Arhivelor Statului sub for-

ma: acte constituite în fascicule; acte arhivate și păstrate cronologic după numărul de înregistrare; acte arhivate după sistemul numărului de bază. Instrumentele de evidență contemporane ale acestora (al primelor — repertoriul (indexul); ale celor de al doilea — registrul de intrare și indexul alfabetic; ale celor de al treilea — indexul alfabetic, registrul de intrare, registrul serial de arhivă) se pot folosi și azi, fără să fie nevoie de întocmirea altora. Altă categorie de arhive transilvănene au constituit-o privilegiile. Acestea au fost ordonate cronologic, ulterior întocmirii lor, și au fost luate în evidență sumar. Aceste evidențe nu pot constitui un instrument de evidență și de informare.

Fondurile preluate în depozitele Arhivelor Statului nu s-au păstrat în ordinea stabilită la data creării sau ulterior, ci au fost răvășite, amestecate, unele documente s-au pierdut. Deci, problema care s-a pus aici a fost aceea de a verifica aceste fonduri cu instrumentele de evidență și de a ordona și inventaria pe cele care nu au avut instrumente sau nu mai erau corespunzătoare.

Fișarea și inventarierea documentelor a fost anevoioasă. În 1879, cînd istoricul maghiar Thallóczy vizita Arhivele din București, conduse de B. P. Hașdeu, din arhivele mănăstirești erau inventariate numai 2318 hrisoave și acte. Sistemul de fișare nu era încă ferm stabilit și în 1924 istoricul Andrei Vèress a propus un interesant model de fișier pentru documente, pe care el îl puse în practică la Muzeul Ardelean din Cluj. Modelul de fișier al lui Andrei Vèress se baza pe un sistem de fișe tipărite în diferite culori și cu un formular care se completa. Acest sistem nu s-a aplicat în Arhivele Statului, aici folosindu-se inventarul atît pentru evidență cît și pentru informare științifică.

După cel de al doilea război mondial s-a generalizat ordonarea pe fonduri, cu principiile ce decurg, ale provenienței, apartenenței, integrității și valorii.

La ordonarea colecțiilor se folosesc însă metodele cronologice și tematice.

Operațiunile premergătoare întocmirii inventarului sînt: A. Ordonarea; B. Fișarea și, uneori, Seleționarea. În general, la documentele feudale, ordinea acestor operațiuni este: fișarea, ordonarea, seleționarea, existînd și cazuri, care se vor vedea mai jos, cînd aceasta se schimbă.

Ordonarea documentelor

Ordonarea este operațiunea arhivistică prin care documentele se grupează în fonduri și colecții potrivit unui criteriu prestabilit. Ea se face în mod diferit la fondurile din perioada feudală față de cele din perioada modernă și contemporană, de aceea se vor discuta separat.

Ordonarea documentelor se face în mai multe etape: 1. delimitarea fondurilor arhivistice sau ordonarea pe fonduri; 2. ordonarea documentelor în cadrul fondului; 3. constituirea unităților arhivistice — dosare — și ordonarea documentelor în interiorul acestora.

1. Delimitarea fondurilor arhivistice sau ordonarea pe fonduri.

De multe ori documentele mai multor fonduri s-au predat la Arhivele Statului amestecate și răvășite. În această situație este necesară determinarea și delimitarea fondurilor sau stabilirea apartenenței documentelor la fonduri sau, cu alte cuvinte, separarea documentelor ce aparțin fiecărui fond, operațiune care s-a numit, mai înainte, fondare.

La determinarea și delimitarea fondurilor se vor respecta principiile provenienței, apartenenței, integrității și valorii documentelor.

Principiul provenienței arată că un fond cuprinde documentele create de o instituție sau persoană fizică în urma activității desfășurate. Principiul apartenenței indică faptul că documentele fondului fac parte dintr-un ansamblu de materiale documentare create sau acumulate într-o anumită perioadă de o instituție sau o persoană fizică, iar cel al integrității arată că între documentele unui fond există o unitate organică, constituită după anumite reguli. Principiul valorii are în vedere faptul că documentele unui fond arhivistic trebuie să aibă valoare documentar-istorică.

Aceste principii nu se referă la așezarea materialelor unui fond, diverse uneori ca format, suport etc., în același loc. Sînt unele fonduri care au în componența lor planuri, fotografii, microfilme etc., pe lângă dosare obișnuite ca mărime și format. În mod normal toate acestea nu se pot păstra la un loc, datorită condițiilor diferite de conservare. De aici reiese necesitatea păstrării lor, fizice, în alte locuri special amenajate. În aceste cazuri integritatea fondului este asigurată prin denumirea comună a fondului dată tuturor părților din fond, număr comun dat fondului, cuprinderea într-un inventar comun, unde să se indice locul de păstrare al părților respective din fond.

Un alt principiu care trebuie avut în vedere este cel al provenienței teritoriale, sau al teritorialității. Sistemul Arhivelor Statului urmează organizarea administrativ-teritorială. În acest sens, respectînd principiul că orice fond de arhivă trebuie păstrat în locul în care a fost constituit și în care s-a format organic, filialele Arhivelor Statului concentrează în depozitele lor fondurile arhivistice create pe teritoriul unității administrativ-teritoriale respective. După acest principiu înseamnă că arhivele create într-un teritoriu dat sînt legate de acest teritoriu și fac parte din patrimoniul colectivității care locuiește aici.

În virtutea acestui principiu, fragmentele de fonduri amestecate în alte fonduri trebuie să fie trimise la filiala teritorialului în care s-au creat. În ceea ce privește locul unde se păs-

trează fondurile create pe teritoriul unei țări trebuie avut în vedere principiul care se aplică în fiecare țară: al centralizării sau al decentralizării arhivelor.

Fondul arhivistic al unei instituții este format din documentele primite de la alte organizații, din oiernele și copiile celor expediate, precum și din alte documente referitoare la personal, la viața internă a instituției (rapoarte, situații, studii, ordine sau alte acte interne).

Conform definiției noțiunii de fond, pentru delimitarea unui fond trebuie să se stabilească independența din punct de vedere organizatoric și operativ a instituției. Aceasta este, însă, o problemă foarte greu de rezolvat, există păreri deosebite în aprecierea independenței instituțiilor. În aprecierea independenței unei instituții se iau în considerație o serie de elemente: denumirea (care apare în antetul actelor ce e-mite), conducerea proprie, independența financiară, bugetul propriu, independența organizatorico-administrativă (are ștampilă proprie), registratura și arhiva proprie, sediu. Uneori se are în vedere și gradul de independență, mai mare sau mai mic. Este bine știut că în afară de instituțiile centrale, celelalte se află într-un sistem de subordonare pe plan vertical, ierarhic, sau orizontal. Mai mult chiar, sînt și instituții cu dublă dependență. De aici, și păreri deosebite în arhivistica mondială în ceea ce privește fondurile arhivistice ale acestora. Unii sînt adepții unor fonduri mari care să cuprindă unitățile organizatorice ale unei trepte pe plan orizontal, alții sînt pentru fonduri mici, constituite din fiecare unitate administrativă, economică, socială sau culturală în parte. În ceea ce privește arhivistica românească, problema a fost pusă în ambele sensuri. În ultimul timp, se evidențiază ultima poziție, adică se preconizează ca să se constituie fonduri din fiecare unitate administrativă, economică, socială sau culturală.

În ceea ce privește elementele amintite mai sus, cu privire la aprecierea independenței, trebuie remarcat că nu întotdeauna sînt întîlnite toate împreună. Sînt instituții independente, care nu au independență financiară, sau lipsesc alte elemente. De aceea, în stabilirea gradului independenței unei instituții trebuie pornit întotdeauna de la legislația pe baza căreia a fost creată și a funcționat ea.

Fiecare instituție, întreprindere, asociație, societate ia ființă în baza unui act legal: lege, decret, hotărîre, decizie, statut etc., care precizează denumirea, atribuțiile și structura ei organizatorică. De asemenea, încetarea activității, indiferent de condițiile în care se produce: desființare, comasare, divizare sau absorbție, se face printr-un act similar.

Studiul legislației permite, totodată, stabilirea anilor extremi ai fondurilor. Documentele fondurilor se vor încadra cronologic între anii de existență ai instituțiilor, în cazul că acestea acoperă toată perioada de funcționare a instituției.

Sînt unele dificultăți în aprecierea anilor extremi ai fondurilor, mai ales cînd este vorba

despre instituții care și-au desfășurat activitatea în două orînduirii social-economice. Se pornește de la faptul că sînt puține instituții care și-au continuat activitatea cu aceleași funcții, de la o orînduire la alta. Arhiviștii străini consideră că în cazul unor instituții ce și-au continuat activitatea în două orînduirii (capitalistă și socialistă în mod deosebit), materialul arhivistic creat de acestea ar trebui să fie împărțit în două fonduri separate și independente. La baza acestei concepții stă principiul istorismului, care duce la fragmentarea în mai multe fonduri a materialelor documentare provenite de la același creator, în funcție de orînduirile sociale de-a lungul cărora acesta și-a desfășurat activitatea, deși nu și-a schimbat funcțiile și uneori nici structura organizatorică.

În arhivistica românească s-au folosit atît principiul istorismului, cît și cel al integrității fondului, primul cu o pondere mai mare într-o vreme. În ultimul timp se pune, însă, accentul pe principiul integrității fondului, căruia i se subordonează cel al istorismului. Aceasta înseamnă că documentele provenite de la un creator formează un fond arhivistic, iar organizarea lor în cadrul acestuia trebuie să aibă în vedere evoluția istorică a instituției, a societății.

Prin urmare, fondurile arhivistice ale unor instituții ca ministerele: Învățămîntului, Finanțelor, Justiției și altele, sau ale altor organizații, cum ar fi primăriile comunale, satești, orașenești, teatrele, școlile etc., care nu și-au schimbat funcția de bază în raport de orînduirile sociale, nu se divid în funcție de acestea.

O situație deosebită, care este legată de schimbarea orînduirii sociale, în perioada trecerii de la capitalism la socialism, o au fondurile arhivistice ale acelor instituții care și-au schimbat calitatea juridică, adică au trecut din proprietate particulară în proprietatea statului, fără să fi fost desființate. Acestea, dacă nu și-au schimbat profilul activității, vor constitui un singur fond.

Fondurile arhivistice ale organelor și organizațiilor se găsesc în două situații la Arhivele Statului: *fonduri închise* și *fonduri deschise*.

Cînd instituțiile sau întreprinderile s-au desființat, fără ca activitatea lor să fie continuată de alte instituții sau întreprinderi, documentele acestora vor constitui fonduri închise. Dacă instituția care crează documentele este în funcțiune, nefiind desființată, și acestea sînt depuse la Arhive în depuneri succesive, avem de-a face cu un fond arhivistic deschis. Acesta se socotește închis după desființarea instituției, după depunerea în arhive a ultimelor documente provenite de la ea și după includerea lor în fond.

Alte situații constau din desființarea prin *comasare* (fuziune), *divizare* sau *absorbție* a unor instituții sau întreprinderi. Prin *comasare* se înțelege unirea mai multor instituții, rezultînd una nouă, iar *divizarea* este fenomenul opus, cînd din una se crează două sau mai multe instituții nou înființate. În aceste cazuri, fondurile instituțiilor *comasate* și al celei divizate vor constitui fonduri închise, în

timp ce fondurile instituțiilor rezultate din *comasare* și din *divizare* vor fi fonduri noi, deschise. În cazul fenomenului de absorbție, cînd o instituție trece în sistemul de activitate al alteia mai dezvoltate, fondul instituției absorbite va constitui un fond închis, iar al celei care își continuă activitatea va fi mai departe un fond deschis.

Fondul unei instituții care de-a lungul activității sale a suferit modificări, fie din punct de vedere al denumirii, al lărgirii sau restrîngerii atribuțiilor, dar și-a păstrat funcția de bază, va fi considerat unitar și își va menține continuitatea.

Sînt situații cînd în activitatea unei instituții au avut loc întreruperi, datorate fie lichidării temporare, fie absorbției pentru un timp a acesteia de către altă instituție. În ambele cazuri, după o vreme, instituția a fost reactivată ducînd o viață independentă. În aceste situații se pot adopta două atitudini, total opuse: se pot socoti două fonduri, sau se poate considera un singur fond. Aceasta depinde de forma juridică în care s-a produs reactivarea instituției, de perioada întreruperii activității, cît și de materialele documentare păstrate. Dacă la reactivarea instituției i se respectă vechea funcție, organizare, poate și denumire, iar fondul documentar respectă un sistem unitar, atunci se poate forma un singur fond.

Denumirea fondului trebuie să reprezinte ultima titlatură oficială a creatorului său, sau în cazuri justificate (de exemplu denumirea sub care a intrat în circuitul științific), ea este dată de titlatura cea mai bine cunoscută, folosită de creator pentru o lungă perioadă. Aceasta în cazul că ultima titlatură a fost de scurtă durată, în timp ce instituția este mai bine cunoscută după o titlatură anterioară. Fișa „Situația fondului” și alte instrumente de evidență vor conține și celelalte denumiri, așa cum indică normele privitoare la acestea.

În antetul adreselor oficiale apar de obicei denumirea creatorului de arhivă și aceea a forului superior sau a instituției centrale în subordinea căreia se află. Acestea din urmă nu vor intra în denumirea fondului.

La instituțiile care au aceleași denumiri, pentru identificare se poate adăuga sediul sau localitatea unde funcționează. Acest lucru este un element important, deoarece amplacează într-un spațiu concret pe creatorul fondului.

Schimbarea denumirii fondurilor se admite numai în cazuri excepționale, în mod deosebit cînd s-au făcut greșeli grave și evidente. Cel mult se pot face unele adăugiri, care să aducă unele precizări.

Instituția poate avea denumiri oficiale în mai multe limbi, care pot fi folosite în funcție de adresant. Denumirea obligatorie a fondului va fi cea în limba română, iar celelalte se vor da în paranteze; în introducerea inventarului se va explica situația.

Fondurile personale și familiale sînt denumite cu numele creatorilor. În legătură cu acestea, trebuie avut în vedere că fonduri personale și familiale se pot găsi în cadrul fondurilor unor instituții administrative (co-

mitatele, scaunele, magistratele orășenești etc.), care aveau și calitatea de depozitari ai documentelor. Acestea vor fi scoase din fondurile instituțiilor respective și vor fi constituite ca fonduri individuale.

La încadrarea justă a documentelor la fonduri trebuie să se țină seama de următoarele:

- a) actele intrate aparțin instituției care le-a primit. Apartenența se determină pe baza indicației destinatarului, și a adresei acestuia, pe baza parafei de înregistrare, a rezoluțiilor puse, a notelor de îndrumare a lor pentru executare și pe baza conținutului lor, care reflectă funcțiile și activitatea instituției, numele demnitarilor, ale funcționarilor, după genul actelor și semnele de arhivare;
- b) copiile actelor trimise (iesite), aparțin fondului instituției care le-a emis. Determinarea apartenenței documentelor la fonduri, în cazul copiilor și conceptelor, se face după destinatar, semne de arhivare (numere, litere), note tergalie, emitent etc. Instituția emitentă se determină după antet, semnături, după copii, din cuprinsul documentelor și altele.

Rapoartele, situațiile, studiile, ordinele sau alte acte se repartizează fondului instituției care le-a creat, după denumirea ei, după semnături etc.

În cazul că aceste date lipsesc, se mai studiază persoanele oficiale care sînt menționate, scrisul autograf al unor emitenți etc.

Toate acestea nu se pot aplica schematic și rigid la toate fondurile arhivistice, fiecare fond avînd individualitatea sa, cu probleme specifice, complexe.

Fragmente de fonduri

O problemă care în arhivistica românească a fost rezolvată în diverse moduri este cea legată de fragmentele de fonduri. Uneori fragmentele de fonduri reprezintă o cantitate foarte mică de documente: cîteva unități arhivistice.

Într-un timp, fondurile arhivistice au fost grupate pe categorii de instituții, grupele fiind numite „colecții de fonduri”, ca de exemplu: Colecția fonduri parohii și mănăstiri; Colecția fonduri școlare; Colecția fonduri bănci populare etc., care se găseau la mai toate filialele Arhivelor Statului.

Denumirea „colecția fonduri” conține două inexactități. În primul rînd, nu trebuie uitat că în arhive documentele se păstrează organizate în fonduri și colecții. Noțiunea „colecție de fonduri” nu poate exista, căci atunci s-ar crede că ar fi posibilă crearea și de „colecție de colecții”, ceea ce constituie desigur un nonsens. Această grupare a fost făcută din necesități de simplificare a evidenței. În situații identice, în alte țări, se folosește expresia „grupă fondurilor”, în care sînt legate fondurile care provin de la instituții similare sau omogene din punct de vedere al funcțiilor și al treptelor de conducere, pentru ușurarea evidențelor. În această „grupă a fondurilor”, fiecare fond este categoric delimitat, constituind un tot sepa-

rat, numai unele elemente ale evidenței și unele denumiri fiind comune.

Ulterior, la noi, s-au desființat „colecțiile de fonduri”, pentru fondurile mari, care s-au luat în evidență fiecare de sine-stătător și s-au păstrat pentru fragmentele de fonduri, constituite din cîteva unități de păstrare.

În această situație apare cea de a doua inexactitate a denumirii „colecția fonduri...”, deoarece nu este vorba de fonduri, ci de mărunte fragmente de fonduri, uneori formate din cite un singur dosar.

În ultimul timp însă, s-a trecut și la desfacerea acestor ultime „colecții de fonduri” și constituirea de fonduri independente din fiecare fragment de fond. Este bine știut că noțiunea de „fond” cuprinde „totalitatea documentelor create...”, care dau o imagine completă despre activitatea instituției. În cazul u-nuia sau cîtorva dosare este de la sine înțeles că nu se poate vorbi nici de „totalitatea documentelor create” de o instituție, nici despre imaginea pe care acestea o crează pentru instituția respectivă. Nu putem vorbi, deci, nici de fonduri, deoarece nu li se poate acorda această calitate, în accepțiunea științifică a noțiunii. Ca să se facă atîtea fonduri cite dosare au rămas de la numeroasele instituții care au dispărut, nu este cea mai indicată soluție din punct de vedere al evidenței fondurilor și colecțiilor din Arhive. Înseamnă o umflare nejustificată a numărului fondurilor și o îngreunare a muncii.

Arhivistica admite îmbinarea materialelor arhivistice de la diferite instituții, dar numai într-un singur caz, și anume, atunci cînd din diferite fonduri s-au păstrat numai resturi care reprezintă, de obicei, pînă la un număr de cca. 15 unități arhivistice. Hotărîtor însă nu este numărul unităților arhivistice păstrate, ci faptul că ceea ce s-a păstrat oglindește foarte puțin activitatea instituției. Se pot întîlni situații, cînd fondurile arhivistice ale unor instituții sînt complete deși sînt formate din puține unități arhivistice. În aceste cazuri avem de-a face cu fonduri independente. Îmbinarea materialelor arhivistice provenite de la mai multe instituții nu se admite nici ea oricum ci este valabilă numai pentru cele care provin de la instituții înrudite din punct de vedere al activităților și aflate pe aceeași treaptă de conducere.

Asemenea îmbinări pot să fie numite, spre exemplu „colecție de fragmente de fonduri școlare”. Arhiviștii polonezi, de exemplu, le numesc „colecția de fonduri vestigiale”.

O asemenea colecție de fragmente de fonduri, care nu s-au desfăcut — și bine s-a procedat —, o constituie așa numita „Administrative Vechi”, de la Direcția Arhivelor Centrale, unde sînt cuprinse dosarele mai multor instituții care au funcționat în Țara Românească înainte de 1831.

Colecțiile arhivistice. După cum s-a văzut mai sus, în Arhive, pe lîngă fonduri, se organizează și colecții. Nu se va intra în amănunte aici, deoarece problema colecțiilor a fost

tratată în capitolul privitor la *Noțiunile de bază*.

Colecțiile în Arhive pot fi de două feluri: 1. primite de la creatori și menținute în vechia lor organizare și 2. create la Arhivele Statului. La cele primite de la creatori, criteriul după care s-au organizat este cel stabilit de aceștia. La Arhivele Statului, temele de formare a colecțiilor pot fi diverse, ordonarea însă este cronologică în cadrul temei. Temele colecțiilor pot reliefa conținutul, forma sau natura suportului, limba în care sînt scrise documentele etc.

În afara colecțiilor organizate pe baza unei teme, pot exista și unele în care se trec documentele pentru care nu se poate stabili apartenența la un fond, fie că nu se cunosc destinatarul și emitentul, fie că nu se cunoaște nimic, în cazuri excepționale — destinatar, emitent, conținut — din cauza necunoașterii limbii sau scrierii. Asemenea cazuri sînt și în arhivele noastre, rare, ce-i drept.

În aceste situații, la constituirea colecțiilor, documentele au fost și sînt ordonate cronologic inițial. Documentele care intră ulterior, unele mai vechi decît ultimul din colecție, în mod normal se adaugă la sfîrșit, fără a mai reordona sau recota colecția pentru a le introduce la locul lor. Aceasta, pentru a se evita greutățile ce s-ar ivi mai ales dacă documentele din colecția respectivă au fost folosite în diferite lucrări. Documentele care intră ulterior, se vor constitui în pachete separate și în cadrul acestora se vor ordona cronologic.

Ca și fondurile deci, colecțiile arhivistice sînt *colecții închise*, la care nu se mai adaugă nici un document, și *colecții deschise*, care se completează cu documente dintre cele ce se achiziționează și nu pot fi repartizate la niciun fond existent.

2. Ordonarea documentelor în cadrul fondului

După delimitarea fondului, se trece la ordonarea documentelor în cadrul acestuia. Este o operațiune de mare răspundere, pentru că, pe de o parte, ordonarea trebuie să redea ordinea inițială a documentelor, așa cum a fost ea la creator, pe de altă parte de modul cum se efectuează depinde, în viitor, cercetarea și folosirea documentelor fondului. Arhivistul nu trebuie să distrugă logica după care sînt create fondurile, căci, fără această logică, documentele devin neinteligibile. În urma studierii fondului se vede care a fost schema de organizare a instituției creatoare și în funcție de aceasta se adoptă schema de ordonare, care se trece în planul metodic de lucru.

Ordonarea și fișarea se fac în mod diferit la documentele din perioada feudală față de cele din perioada modernă și contemporană. Acest lucru se datorează organizării diferite a instituțiilor din aceste perioade, cît și cantității de documente, relativ mică, rămasă de la cele din perioada feudală, dar și din alte cauze: documentele feudale trebuie să fie mai întîi fișate, pentru ca să li se poată cunoaște data

și conținutul, deci emitentul și destinatarul, căci ele nu poartă antete sau alte elemente de identificare, și după aceea se ordonează. Pe cînd documentele moderne și contemporane mai întîi se ordonează și apoi se fișează.

Ordonarea documentelor din perioada feudală

Este stabilit că sfîrșitul perioadei feudale în țara noastră a coincis cu revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, la 1821. Însă, trecerea de la orînduirea feudală la cea capitalistă făcîndu-se foarte lent, anul 1821 nereprezentînd o limită categorică între cele două orînduiri, periodizarea istoriei instituțiilor nu coincide perfect cu periodizarea istoriei naționale. Se socotește că dezvoltarea modernă a instituțiilor a început după anul 1831.

La ordonarea și inventarierea documentelor feudale se parcurg următoarele etape: gruparea documentelor după forma exterioară (foi volante, condicii, planuri, dosare); fișarea fiecărui document, la rînd; în timpul fișării, documentele și fișele vor căpăta o cotă provizorie, deoarece fișele nu se păstrează împreună cu documentele; ordonarea fișelor conform schemei stabilite prin planul de muncă și apoi ordonarea documentelor asemănător fișelor; cotarea definitivă a fișelor și documentelor; întocmirea inventarului.

Documentele feudale sînt cuprinse în fonduri de instituții de stat, ecleziastice, școlare, de primărie, comunități, bresle, spitale, în fonduri personale și familiale sau în colecții.

Instrumentele contemporane de evidență, mai ales din Transilvania, sînt: repertoriul (indexul), registrul de intrare, indexul alfabetic, registrul serial de arhivă, așa cum s-a arătat mai sus.

Dacă fondul este foarte răvășit sau mai multe fonduri s-au amestecat, este necesară foarte multă atenție pentru a nu include într-un fond materiale din alt fond. De aceea, după ordonarea registrelor contemporane de evidență, se vor ordona și documentele, mai întîi pe ani. Aceasta pentru a economisi timp, căci dacă am verifica fiecare document, în starea neordonată, cu registrul s-ar pierde mult timp și ar fi nevoie de mult spațiu. În cadrul anilor, documentele se vor ordona după cotele lor. După aceea se poate face și verificarea documentului cu registrul, luînd în considerație nu numai cota, ci și localitatea și în special destinatarul, pentru a nu amesteca documentele din fonduri diferite.

La ordonarea documentelor se vor face și verificări ale existentului și se vor întocmi liste de lipsuri.

Registrelor de socoteli, dezbateri, impozite, conșcrieri, fostele instrumente de evidență cu valoare documentară și altele se ordonează pe genuri și în cadrul acestora cronologic sau cronologic pe localități, la sfîrșitul compartimentului sau fondului.

Registrelor de stare civilă și mitricele, deși ar trebui să constituie serii ale fondurilor instituțiilor care le-au întocmit, respectiv bise-

ricile și apoi primăriile comunale, se constituie în colecții la fiecare filială, ordonate alfabetic pe localități și în cadrul acestora cronologic, pe genuri (născuți, căsătorii, decedați).

Dosarele constituite, create de instituții administrative, judecătorești, sanitare, social-culturale, care au funcționat în epoca feudală, se ordonează pe fonduri, în cadrul acestora pe ani, iar în cadrul anilor după numărul inițial dat de instituția creatoare; cele care nu au număr se așează la sfârșitul anului.

Condicile de documente, manuscritele literare, istorice, planurile etc. se vor ordona conform prevederilor referitoare la acestea.

La fondurile feudale care nu au instrumente contemporane de evidență, se adoptă pentru ordonarea documentelor schema de ordonare cronologică pe probleme, care se poate aplica la toate categoriile de asemenea fonduri. Acest lucru este posibil datorită faptului că instituțiile feudale nu au avut niște scheme de organizare complicate, cum au cele din zilele noastre. Grupele principale de probleme, comune tuturor fondurilor feudale, provenite mai ales de la instituțiile ecleziastice, școlare, primării etc., sînt următoarele: a. Documente personale (monografice) în care intră cele de fundație, reconstrucție, reparații și altele de aceeași natură privitoare la instituția însăși; b. Documente formate ca rezultat al activității, în care intră corespondența instituției cu alte instituții sau persoane, conceptele sau copiile actelor redactate în cancelaria acesteia în decursul activității; c. Documente economice, de proprietate, în această grupă intrînd toate documentele care privesc administrarea moșilor, veniturile și cheltuielile, litigiile, situația socială a locuitorilor etc. Dacă sînt în cantități mari — și de obicei această grupă este mai mare — documentele se vor aranja fie pe activități economice — agricultură, meșteșuguri etc. — fie pe domenii. Dacă se vor ordona pe activități economice, se vor trece înaintea activităților cu mai mare importanță, cum ar fi spre pildă exploatarea solului, a subsolului etc., lăsînd mai la urmă pe cele privitoare la mori, heleștee, circumi etc. Dacă ordonarea se va face pe domenii, care este cea mai indicată, acestea vor fi aranjate alfabetic și în cadrul lor cronologic. Între documentele unei moșii vor figura și acelea privitoare la unitățile economice din cuprinsul ei (mori, heleștee, circumi etc.); d. Unele fonduri conțin și manuscrite propriu-zise sau condici de documente, planuri, care se vor ordona conform celor prevăzute la subcapitolele privitoare la acestea.

Documentele din perioada feudală, foi volante, se vor ordona pe pachete, toate cele care privesc un domeniu sau o problemă constituind un pachet. În cadrul pachetului, documentele se vor ordona cronologic.

Documentele privilegiale — în mod deosebit din Transilvania — și cele care provin din perioada cînd predomină documentele cu caracter privilegiat se ordonează cronologic pe baza datei de emitere, chiar dacă în cuprinsul lor se află transumpturi cu date mai vechi. A-

ceasta deoarece evidențele contemporane sînt foarte sumare și nu pot constitui în continuare un bun instrument, iar criteriul de ordonare a fost și înainte tot cel cronologic. Pentru lămurire se poate vedea inventarul întocmit de Pomarius pentru arhiva orașului Bistrița. În acest caz, documentele se fișează înainte și apoi se ordonează, pe baza fișelor ordonate cronologic.

Ordonarea în cadrul fondului a documentelor din perioada modernă și contemporană

În cadrul fondului, documentele se ordonează în conformitate cu schema de organizare a instituției sau cu schema de ordonare stabilită prin planul metodic de lucru.

Fondurile din perioada modernă și contemporană, compuse din dosare, în cantitate nu prea mare, se pot ordona mai întîi și apoi se fișază.

În practica muncii de arhivă se pot aplica, în operația de ordonare a unui fond, anumite scheme, astfel:

a. *Cronologic-structurală*, pentru fondurile create de organizații care au avut compartimente — părți structurale (direcții, secții, servicii, birouri) — și care au suferit numeroase transformări în decursul activității. În acest caz, documentele se ordonează pe ani și în cadrul fiecărui an pe părți structurale. Documentele neconstituite în dosare se vor ordona pe probleme și din ele se vor forma dosare;

b. *Structural-cronologică*, pentru fondurile organizațiilor care au avut aceeași formă de organizare sau au suferit puține modificări de-a lungul activității lor. În acest caz, ordonarea documentelor se face pe compartimente, în cadrul acestora pe ani, iar în cadrul anilor pe probleme. Această schemă respectă organizarea instituției, documentele ordonîndu-se la Arhive așa cum au fost create;

c. *Cronologică pe probleme*, pentru fondurile create de organizații care nu au avut compartimente sau cînd nu se poate stabili căror compartimente au aparținut documentele, precum și pentru fondurile din care s-au păstrat puține documente. Documentele necuprinse în unități arhivistice vor fi constituite în dosare. După această schemă se ordonează și documentele aflate în cantitate mică și care inițial au fost ordonate cronologic, iar starea lor nu mai permite reconstituirea ordinii inițiale. Acest sistem se aplică și la fondurile din perioada feudală, provenite de la instituții ecleziastice, școlare, primării și la fondurile personale.

d. *Cronologică*, pentru fondurile organizațiilor ale căror materiale au fost organizate în acest fel, iar reconstituirea poate fi făcută cu ajutorul instrumentelor contemporane de evidență. Această situație se întîlnește la unele fonduri din Transilvania;

e. *Alfabetică*, pentru unele compartimente ale unor organizații și se referă numai la anumite categorii de unități arhivistice. Este cazul, în special, al dosarelor de personal, cazierelor, dosarelor de corespondență cu clienții etc.

Fondurile constituite pe sistemul de registratură, cu numere de înregistrare sau numere de bază, create de organizațiile din Transilvania, Banat și Bucovina pînă în anul 1920 se pot găsi în mai multe situații :

a. *Cu instrumente contemporane de evidență și informare.* Pentru ordonarea acestora se utilizează instrumentele de evidență și informare contemporane sau ulterioare: protocoale, elencusuri, diferite tipuri de indexe, registre de intrare-ieșire, registre seriale etc. Acestea se ordonează și ele, pe compartimente sau serii, iar în cadrul acestora cronologic. Documentele constituite pe numere de bază, în cadrul colii de conexare se ordonează pe ani și apoi pe numere de înregistrare sau potrivit ordinei înscrise pe coala de conexare. Se va proceda în mod obișnuit așa cum se procedează și cu documentele feudale aflate în aceeași situație.

b. *Fără instrumente contemporane de evidență și informare.* În acest caz, în funcție de importanță, cantitate și modul de organizare inițial, vor fi ordonate cronologic sau pe probleme cronologic (în cadrul fiecărei probleme, pe ani), sau cronologic pe probleme (în cadrul fiecărui an, pe probleme), iar documentele cu număr de înregistrare sau număr de bază se pot ordona conform acestor numere.

c. *Cînd pentru anumiți ani ai unui fond există instrumente contemporane de evidență și informare, iar pentru alți ani acestea lipsesc.* În aceste cazuri întregul fond va fi ordonat pe ani, urmînd să se verifice documentele cu instrumentele respective, pentru anii care le au. Documentele pentru care lipsesc instrumentele de evidență se vor ordona cronologic, pentru ca întreg fondul să fie ordonat după aceeași schemă de ordonare.

Registrele care nu constituie instrumente contemporane de evidență și informare se ordonează pe genuri: socoteli, dezbateri, impozite, conșcrieri, foste instrumente cu valoare documentară etc., în cadrul acestora cronologic sau alfabetic pe localități, domenii etc., la sfîrșitul compartimentului sau fondului.

Acelorași norme li se vor supune și fondurile create de instituții judecătorești și bancare, care pot avea sau nu instrumente de evidență contemporană, cu precizarea că documentele de corespondență cu clienții se vor ordona alfabetic și apoi pe ani, sau pe ani și în cadrul acestora alfabetic, pe clienți, în cazul fondurilor bancare.

3. Constituirea unităților arhivistice — dosare — și ordonarea documentelor în interiorul acestora

De regulă, fondurile vin la Arhive cu dosarele constituite. În cazul fondurilor răvășite, cu dosarele dezlegate, va fi necesar să se reconstituie și chiar să se constituie dosarele. Constituirea dosarelor se face pe probleme, cronologic.

Documentele care au aparținut anterior unor dosare, se vor integra acestora în momentul ordonării.

Potrivit criteriului cronologic de ordonare a documentelor în dosare, se urmărește ca documentele din ianuarie să fie la începutul dosarului, iar cele din decembrie la sfîrșitul acestuia. În dosarele care se formează la organizații, actele se așează unul peste altul, în ordinea intrării lor, nu unul sub altul. Pentru a înțelege conținutul unui asemenea dosar, ar trebui citit de la ultima filă spre prima filă. De aceea, pentru ca lecturarea dosarului și alte operațiuni — ca microfilmarea, spre pildă — să se desfășoare în mod normal, ca în cazul citirii unei cărți, este necesar ca dosarele găsite în această stare să se ordoneze conform celor arătate. La ordonarea documentelor în dosare, se vor avea în vedere normele stabilite pentru aceeași operațiune la arhiva curentă.

În ceea ce privește grosimea unui dosar, este știut că există o foarte mare variație, de la una sau două file pînă la cîteva sute. Dosarele pe care le constituim noi, este bine să nu depășească 300 de file și nu este recomandabil să se formeze nici dosare de cîteva file. Dosarele care au fost constituite la creator pot să fie și ele supuse aceluiași operațiuni, adică la legarea împreună a mai multor dosare foarte subțiri, omogene ca problematică, într-o singură unitate de arhivă, sau la constituirea de volume mai mici din dosarele prea groase, pentru ca să se poată lega mai bine și să se poată mînuie mai ușor, fără să se rupă legătura. Fiecare volum urmează să aibă numerozitate independentă.

Procedînd așa, nu se contravine principiilor arhivistice, mai ales că dosarele nu se închid întotdeauna la sfîrșitul anului calendaristic. Dar chiar de ar fi respectată această prevedere, adică dosarele vor cuprinde un an, volumele constituite vor veni unul după altul în inventar.

După constituirea dosarelor, acestea vor fi cusute sau se vor lega, vor fi numerotate și certificate, conform normelor stabilite.

Prima copertă va avea înscrise, cu cerneală neagră sau tuș, următoarele: denumirea organizației creatoare a fondului, denumirea compartimentului, numărul unității arhivistice conform inventarului (acesta se va trece desigur după cotarea definitivă a dosarelor), datele extreme ale dosarului, numărul filelor.

După ce s-a făcut ordonarea, unitățile arhivistice sub formă de dosare se vor fișa. Cele sub formă de foi volante — corespondență particulară — la fel ca și documentele foi volante din perioada feudală, se fișează înainte și apoi se ordonează.

Fișarea documentelor

Fișarea este operațiunea de transpunere succintă a conținutului documentelor și a elementelor de identificare ale lor pe fișe. Deci, fișa este sintetizarea cuprinsului unui document, la care se adaugă elementele de identificare ale acestuia.

Fișa este un dreptunghi confecționat din carton subțire, totdeauna de mărime egală, pe care

se completează următoarele elemente : 1. *cimpuri rezervate pentru trecerea codurilor* ; 2. *indici* ; 3. *data documentului* ; 4. *locul emiterii* ; 5. *cota* ; 6. *caracteristici* ; 7. *cuprinsul documentului* ; 8. *data întocmirii fișei* ; 9. *numele arhivistului care o întocmește*.

Această fișă, pentru faptul că este făcută din carton și are dimensiuni fixe, poate fi folosită atât la întocmirea inventarului, cât și la constituirea unor fișiere de documente, cronologice sau tematice. Pentru faptul că este prevăzută cu spații pentru trecerea codurilor, ea poate fi folosită și la indexarea automată, pe bază de calculatoare, a datelor cuprinse în documente.

Fișa model s-a introdus în ultimii ani în Arhive și pînă la adoptarea ei s-au folosit fișe dreptunghiulare de un sfert de coală din hîrtie de scris.

Cînd se fișează un fond feudal sau un fond modern compus din documente foi volante, dezorganizate, documentele se iau în lucru așa cum vin la rînd. Fiecare fișă va căpăta o cotă provizorie continuă, scrisă cu creionul, care se va trece și pe document, tot cu creionul. Rostul cotei provizorii este bine stabilit : pentru că fișele se păstrează separat de documente, după ordonarea lor se vor putea găsi ușor documentele care le corespund, pentru a fi ordonate la fel.

Trebuie precizat că se are în vedere fișa de inventar, inventarierea constituind o operațiune de bază a activității arhivistice. Pentru întocmirea unor lucrări arhivistice — cataloage, indici — fișele se vor întocmi într-un mod adecvat acestora, fiind mai cuprinzătoare pentru cataloage, sau reduse la anumite elemente pentru indici. Aceasta în ceea ce privește conținutul, iar în ceea ce privește forma, fișele pentru cataloage și indici pot să se scrie și pe fișa model, dar și pe fișa-jumătate de coală — cele pentru cataloage — și pe fișe mai mici, cele pentru indici.

Pentru că în subcapitole speciale s-a tratat modul de fișare a manuscriselor, planurilor, hîrtilor, fotografiilor, matricelor sigilare, ne vom referi la fișarea documentelor feudale și a dosarelor. Un regim asemănător foilor volante feudale îl au și documentele foi volante din perioada modernă și contemporană, cu unele deosebiri datorate epocilor în care s-au scris.

Elementele fișei

1. *Cimpurile rezervate pentru trecerea codurilor*, numite și *partea fixă*, nu se completează la fișarea pentru inventariere. Ele se completează la fișarea tematică și pentru calculator.

2. *Indicii* se stabilesc conform clasificatorului tematic și se redau codificat, astfel : clasa tematică cu litere majuscule, tema cu cifre romane, subtema cu litere mici, problema și subdiviziunile ei, cu cifre arabe. De regulă, indicii nu se completează în timpul fișării, ci după aceea, după cotarea definitivă, cînd fișa a căpătat și o formă completă.

3. *Data* se ia din cuprinsul documentului, cînd există, sau se deduce, atunci cînd lipsește. Data este un element important, căci orice eveniment neîncadrat corect în timp își pierde importanța.

Data documentelor feudale. Documentele cu dată

Arhiviștii sînt cei care oferă istoricilor instrumentele de cercetare a fondurilor de documente. De aceea, ei trebuie să cunoască vechile sisteme și stiluri cronologice folosite în documente, pentru a le putea reda în sistemul actual de datare.

Fără a intra în amănunte, pe care doritorii le poate găsi în lucrări de cronologie, ne vom referi la noțiuni necesare explicării modului de extragere a datelor documentelor în fișe.

Prin *eră* se înțelege un sistem de socotire a anilor în continuare, luîndu-se ca punct de plecare o dată fixă. Era creștină, de exemplu, ia ca punct de plecare nașterea lui Hristos, era bizantină ia începutul lumii (facerea lumii), hegira sau era musulmană — plecarea lui Mahomed din Meca la Medina etc. Prin stil cronologic se înțeleg datele de început ale anului, care sînt de la 1 septembrie, 1 ianuarie, 25 martie etc.

În Moldova și Țara Românească s-a folosit, de obicei, în datarea documentelor redactate în slavo-română, română și greacă, pînă spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și sporadic în primele decenii ale secolului al XIX-lea, era bizantină sau ecleziastică. Începutul erei bizantine (sau era de la facerea lumii, de la Adam) a fost fixat, în mod convențional, la 1 septembrie 5509 i.e.n.

În Moldova, sub influența cancelariei feudale polone, cancelaria domnească a utilizat era bizantină, cu stilul de la 1 ianuarie, din cele mai vechi timpuri și pînă la 1572. După această dată s-a folosit și aici stilul de la 1 septembrie.

Era bizantină, cu stilul de la 1 ianuarie, a fost folosită și în documentele slavo-române emise în Transilvania, de instituții ecleziastice și de persoane particulare, pînă în anul 1603 inclusiv, după această dată introducîndu-se stilul bizantin bisericesc de la 1 septembrie.

Anii din era bizantină s-au numit *veleat* — de la slavul *vă leat* (în anul).

În Transilvania, și sporadic în Moldova și Țara Românească, în documentele scrise în limba latină s-a folosit și era noastră, sau era creștină (zisă și a nașterii lui Hristos ; a întrupării domnului), care a fost inventată de călugărul Dionisie cel Mic în prima jumătate a secolului al VI-lea și a fost adoptată în preajma anului 1000. De aici, anul exprimat în această eră s-a numit *milesim*. Această eră începe să fie folosită și în documentele interne din Moldova și Țara Românească de la jumătatea secolului al XVI-lea, pînă atunci folosindu-se numai anul facerii (veleatul), iar în documentele slavo-române din Transilvania din secolul al XVII-lea. Documentele emise din Transilvania, de cancelarii și de autorită-

tile laice și bisericești, au folosit era creștină, cu calendarul roman, până prin secolul al XVI-lea sau cu cel bisericesc catolic începând din secolul al XIII-lea, pentru exprimarea zilelor lunilor.

Documentele externe din Moldova și Țara Românească au folosit mai înainte de secolul XVI anul erei noastre, dar numai în cele redactate în limba latină.

Sînt și documente care conțin anul dat în ambele ere.

Unele probleme ridică stilurile — vechi (iulian) și nou (gregorian).

Stilul gregorian a fost introdus în România la 1 octombrie 1924 și a constat în suprimarea a 13 zile, pentru a se pune de acord anul calendaristic cu cel astronomic. Documente date după stilul nou apar din secolul al XIX-lea în Moldova și Muntenia în corespondența particulară de obicei, sub influența Europei, unde se introdusese încă din 1582 într-o serie de țări. În Transilvania stilul gregorian a fost folosit din 1582.

Despre noua reformă calendaristică se știa și în Muntenia încă de la introducerea ei. Radu Popescu în cronica sa, la sfîrșitul domniei lui Petru Cercel (1583—1585), spune: „Într-aceste vremi frîncii au aflat calendariul cel nou, lăsînd calendariul cel vechiu, care umbla mai de demult și umblăm și noi acum“.

Pentru concordanța datelor dintr-un stil în altul, la documente emise în diferite țări, este nevoie să se cunoască data cînd a fost adoptat calendarul gregorian de țările respective, urmînd să se scadă sau să se adune numărul de zile indicat pentru fiecare perioadă. Pentru transformarea stilului vechi în stil nou, se scad: 10 zile pentru perioada 5/15 oct. 1582 — 18/28 febr. 1700; 11 zile pentru perioada 19 febr./1 mart. 1700 — 18 febr./1 mart. 1800; 12 zile pentru perioada 18 febr./1 mart. 1800 — 16/28 febr. 1900; 13 zile pentru perioada 17 febr./1 mart. 1900 — 15/28 febr. 2100.

Elementele cronologice principale sînt: anul, luna, ziua. Sînt și elemente cronologice secundare: indictionul, crugul soarelui, epacta, numărul de aur, anul domniei sau al pontificatului etc., care nu au rol hotărîtor în datarea documentelor, ci de fixare a datei alcătuirii lor, mai mult de verificare a acesteia.

La datarea documentelor s-a folosit și *sărbătoarea*, care înlocuiește de obicei luna și ziua în cazul celor emise în Moldova, și este dată sub formă, de exemplu: „7134, în ziua de înălțare“, iar la documentele din Transilvania, unde se numește *festum*, însoțește uneori luna și ziua. Lucrurile sînt simple cînd este vorba de sărbători fixe, dar se complică în cazul sărbătorilor schimbătoare (mobile). În această situație, trebuie să se apeleze la tabele, liste de sfinți, de sărbători etc.

Cînd aceste elemente cronologice și altele ce se pot întîlni, se află în documente, ele se extrag pe fișă și se calculează pentru a fi aduse în sistemul cronologic actual. Data se va trece în fișă în forma obținută de arhivist prin calcul și în forma din document, pentru

ca să existe posibilitatea verificării calcului făcut.

Data documentelor emise din Țara Românească și Moldova, exprimată prin veleat, se transpune în anul erei noastre scăzîndu-se din acesta numărul 5508, pentru documentele emise între 1 ianuarie—31 august, și numărul 5509, pentru cele emise între 1 septembrie—31 decembrie.

Cînd lipsește luna, se scade din veleat 5508, pentru că este mult mai probabil ca documentul să fi fost scris în perioada de 8 luni, 1 ianuarie—31 august, decît în perioada de 4 luni, 1 septembrie—31 decembrie.

De la regula arătată mai sus, fac excepție documentele moldovenești emise pînă la anul 1572 inclusiv care, după cum s-a văzut, erau date după stilul de la 1 ianuarie. La aceste documente se scade 5508 pentru tot anul, inclusiv pentru lunile septembrie-decembrie.

Altă excepție de la regula amintită mai sus o constituie documentele slavo-române emise pe teritoriul Transilvaniei pînă în anul 1603 inclusiv, pentru care se scade 5508 pe tot anul. După această dată, introducîndu-se și aici stilul bizantin bisericesc de 1 septembrie, este necesar să se scadă 5508 pentru documentele emise între 1 ianuarie—31 august și 5509 pentru cele emise între 1 septembrie—31 decembrie. Acest sistem s-a folosit și în secolul al XVIII-lea, cu unele abateri.

Lucrurile ar fi simple, dacă regula nu ar avea și alte excepții: vor fi documente din Moldova, anterioare anului 1572, și din Transilvania, anterioare anului 1603, dateate cu stilul de la 1 septembrie și documente în Țara Românească dateate cu stilul de la 1 ianuarie. Acest lucru demonstrează că se impune verificarea elementelor cronologice chiar cînd sînt date în documente, corelarea lor cu evenimentele, noțiunile, dregătorii sau alte elemente cunoscute, ce apar în document. Un exemplu în acest sens, poate fi concludent. Documentul prin care Mihai, voievodul Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei, dăruiește lui Antonie Grama satele Flocești, Budeni și altele în schimbul averilor luate de domn pe nedrept, este datat 26 septembrie 7108 și este emis de la Gura Teleajenului. Dacă vom scădea, după regula expusă mai sus, 5509 pentru luna septembrie, vom obține anul erei noastre 1599. Anul obținut este greșit, pentru că se știe că lupta de pe Teleajen cu moldovenii s-a dat în anul 1600 și în anul 1599 Mihai Viteazul nu era domn al celor trei țări românești. Acest lucru ne arată că documentul a fost datat după stilul de la 1 ianuarie și deci trebuie să scădem 5508.

La documentele emise în limbile latină, maghiară, germană, care au anul după era creștină, nu-i nevoie de calcule de acest gen, ci numai la cele care au data după anii de domnie sau de pontificat. La acestea însă este nevoie de calcule pentru aflarea lunilor și zilelor, care sînt redată după calendarul roman sau după cel bisericesc. Sarcina este ușurată de existența listelor și tabelelor de concordanță

a vechilor elemente cronologice cu cele actuale.

Sînt documente în limba română, latină, germană, care indică numele lunilor septembrie-decembrie cu numere, sub forma: 7-bris, 8-bris, 9-bris, X-bris. După cum se știe, calendarul iulian, care a conservat numele anterioare ale lunilor, cînd anul avea doar 10 luni, a adăugat încă două luni și lunile a cincea (Quintilis) și a șasea (Sextilis) le-a numit cu numele împăraților Iulius Caesar și Augustus. Ultimele patru luni au rămas desemnate prin numere, după denumirile străvechi: *september, october, november, december*, fără să mai fie a șaptea, a opta, a noua, a zecea lună în calendarul de 12 luni. În cazul arătat mai sus, cifrele 7, 8, 9, X nu indică numărul de ordine al lunilor în cadrul anului, așa cum procedăm noi acum (luna septembrie — a IX-a, octombrie — a X-a), ci numele lor redat prescurtat.

Pentru documentele în limba turcă, la transpunerea datelor Hegiriei în anii erei noastre, de asemenea, există tabele, care rezolvă problema calculului, care oricît de bine ar fi făcut nu dă niciodată un rezultat corect.

Dacă documentul conține și alte elemente cronologice — crugul soarelui, al lunii, indictionul, temelia, epacta etc., acestea se menționează pe fișe la dată.

Ordinea firească a datei este: ziua, luna, anul, dar pentru ușurința ordonării cronologice s-a admis ca ordinea elementelor datei în fișă să fie inversă: anul, luna, ziua. Ordinea în care se trec, deci, elementele datei în fișă este următoarea: anul erei noastre, vâleatul între paranteze rotunde, luna, ziua, alte elemente cronologice, ca în exemplul: „1616 (7124) iun. 26, crugul soarelui 18, al lunii 9, indiction 7“. Se dă vâleatul în paranteze rotunde pentru ca să existe posibilitatea verificării. În cazul că în document sînt și vâleatul și anul erei noastre, acestea se dau în aceeași ordine, dar vâleatul nu se va mai scrie între paranteze și va fi despărțit de anul erei noastre prin liniuță, astfel: „1628—7136 mai 20“.

La documentele care conțin vâleatul și anul erei noastre se poate întîlni situația ca unul să nu corespundă celuilalt. Iată un exemplu, un document cu data „martie 3 zile și de la Adam pînă acum trecerea anilor, în anul 7140, anul domniei 1631“. Luna fiind martie, prin scăderea din vâleatul 7140 a numărului 5508 obținem anul erei noastre 1632, dar diacul însuși indică anul erei noastre ca fiind 1631. Care este anul documentului, 1631 sau 1632? Pe baza divanului se vede că este greșit anul erei noastre. Data documentului va fi deci [1632] — 7140 mart. 3, iar la descrierea documentului se va menționa neconcordanța dintre cele două date.

La documentele dateate cu era noastră, cu luna și ziua date după calendarul roman sau cel bisericesc, după data de zi, calculată conform calendarului actual, se transcriu, între ghilimele, formele sub care apar acestea în acte, pentru a da posibilitatea verificării, ca

în exemplul: „1349 iul. 17 — „Tertio die festi Divisionis Apostolorum“. În același mod se dă și data transumptului, atunci cînd i se face fișă separată. Cînd se menționează data transumptului în fișa documentului cadru, se dă numai cea calculată, renunțîndu-se la forma din document, aceasta cu atît mai mult cu cît fiecare transumpt va avea o fișă separată în care se transcrie, între ghilimele, data în forma din document.

În cazul hotărnicilor în limba latină, în care luna și ziua întocmirii documentului sînt exprimate printr-un număr de zile care au trecut de la data cînd a lucrat pe teren comisia de delimitare, se indică ambele date, despărțite prin virgulă, ca în exemplul: „1430 oct. 21 — „Feria quarta proxima ante festum beatae Mariae Magdalenae nunc praeteritum“, „statum nonagesimo quinto die reambulationis ostensionis et erectionis metarum praenotatum“.

La documentele scrise în limbi mai puțin cunoscute (maghiară, polonă), pentru verificarea calculului datei, pe fișă, după data în sistemul calendaristic actual, se indică între ghilimele data în limba respectivă, iar în paranteze traducerea în limba română, ca în exemplul: „1599 dec. 28 — „Karácsony után valo szerdán“ (Miercuri după Crăciun)“. Iar la documentele turcești, după data calculată se trece între paranteze, și data Hegiriei, astfel: 1785 ian. 12—21 (1199 rebi-ul evvel). La fel se procedează cu documentele dateate după calendarul revoluției franceze.

Data documentelor cumulative. În această categorie intră documentele care conțin la un loc mai multe acte legate de aceeași problemă: jalba (sau petiția), rezoluția, anaforaua (sau raportul de cercetare) și întărirea (sau hotărîrea definitivă). Ca dată a documentului se adoptă data celui mai recent act, cu care s-a încheiat problema, de regulă întărirea domnească, menționîndu-se și datele actelor anterioare la sfîrșitul rezumatului, între paranteze. Astfel, un document care are jalba din 19 august 1801, rezoluția din 20 august, întărirea din 27 august și anaforaua din 25 august se va data: „1801 aug. 27“, iar celelalte date se vor menționa la sfîrșitul rezumatului astfel: (jalba din 19, rezoluția din 20, anaforaua din 25 august). Dacă unele din acestea — jalba, anaforaua etc. — sînt din anul anterior, se va menționa și anul.

Sînt unele documente din secolul al XVIII-lea care au mai multe întăriri domnești pe același suport, provenind de la alți domni la date diferite, cu alte sigilii, cea ce corespunde cu un *transfir* din cancelariile apusene. La acestea se ține seama de prima întărire, iar celelalte vor fi menționate la sfîrșitul fișei.

O situație deosebită prezintă unele documente din secolul al XVIII-lea, care la data exprimată în anul erei noastre, au cifrele pentru mie și sută omise, sau altele din secolul al XIX-lea, care au omisă cifra pentru mie. Această situație a fost creată de uzanța cancelariei. Pe fișă, data se va completa tacit, fără să se indice omisiunea în paranteze ascu-

țite. Data în document va fi sub formă: „823” sau „97” și vom avea anii: „1823” și „1797”. Dacă însă data prezintă lipsuri datorate altor cauze — documentul este rupt, pătat — întregirile se vor trece între paranteze ascuțite (sau unghiulare < >).

Datarea documentelor feudale fără dată sau cu data greșită. O serie de documente sînt lipsite complet sau parțial de dată, din diferite cauze: au fost nedatate cînd s-au scris (datorită fie uzanței cancelariei, fie caracterului particular, temporar pe care-l aveau, fenomen întâlnit frecvent la ordine și scrisori cu caracter urgent și trecător); a fost omis neintenționat unul din elementele cronologice (de obicei anul); sînt sub formă de copii incomplete; sînt deteriorate.

Pentru datarea unor asemenea documente, este necesară studierea elementelor interne și externe.

În stabilirea datei pe baza elementelor interne se ține seama de: formular, conținut, numele sfetnicilor domnești, ale ispravnicilor de documente sau ale diecilor, de anii de domnie ai domnilor emitenți sau menționați în text, de numele de persoane — boieri, clerici, martori etc. —, de evenimentele cunoscute consemnate în cuprins, de notele tergalie și de corelația cu alte documente legate prin conținut cu cel nedatat.

În stabilirea datei pe baza elementelor externe se ține seama de materialul subiacent, de grafie, cerneală, limbă, sigiliu, filigran.

Datarea după elementele externe este o datare mai largă, pe o perioadă mai mare de ani. În ultimele studii privitoare la filigran și la posibilitatea datării prin ele se demonstrează că acestea permit o datare mai strînsă, care poate ajunge la o perioadă de 4—5 ani și chiar mai puțin și, totodată, se fac aprecieri și asupra limitelor filigranologiei în problema datărilor.

În afara acestor posibilități, specialiștii au căutat și alte soluții de datare. Una din ele se referă la datarea documentelor, și în mod deosebit a manuscriselor, pe baza sistemelor de liniere, avînd în vedere că ele influențează forma literelor, caracterul rîndurilor, distanța dintre ele etc. Între lățimea și înălțimea literelor, între distanța dintre ele și dintre rînduri este întotdeauna un raport precis, care într-o perioadă de timp este neschimbat și modificarea lui poate ajuta la datare. Profesorul Damian P. Bogdan, luînd în considerație această posibilitate de datare, arată că se impune ca și specialiștii români să facă o cercetare a sistemelor de liniere pentru paleografiile româno-slavă și româno-chirilică. Precizăm că este vorba de documentele de cancelarie sau ale unei școli de grămătică, care respectă formulare și forme date.

Elementele cronologice care au fost stabilite prin una din aceste căi se trec pe fișă între paranteze ascuțite (sau unghiulare < >), iar la sfîrșitul rezumatului se indică în paranteze rotunde elementul intern sau extern după care s-a făcut datarea, sub formă: (datat după

anume persoană sau eveniment, după hîrtie, scris etc.)

Data documentelor din perioada modernă și contemporană.

Documentele din perioada modernă și contemporană se prezintă sub forma foilor volante, planurilor și hîrților, fotografiilor, dosarelor.

La datarea documentelor foi volante — de regulă corespondență de tot felul — se procedează ca la documentele feudale, excepțînd desigur calculele ce se fac în cazul acestora pentru aflarea anului. La unele este nevoie de verificarea stilului și pe cît posibil de indicarea lui, luna și ziua fiind redată fie după stilul vechi (iulian), fie după cel nou (gregorian).

Deoarece despre fotografii, planuri și hîrți se vorbește în subcapitolele speciale privitoare la acestea, în continuare ne vom referi la datarea dosarelor.

Dosarul este constituit din o serie de documente privind o singură problemă sau probleme înrudite, care au o desfășurare pe unul sau mai mulți ani. Data dosarului constă din anul sau anii extremi ai documentelor din dosar, uneori și luna. La stabilirea anilor extremi ai dosarelor se au în vedere anul de deschidere a acțiunii, deci a dosarului, și anul de închidere. În cazul că în limitele unui an sînt mai multe volume ale unui dosar, care vor căpăta numere independente, după an se vor menționa lunile extreme pentru fiecare dosar în parte (1850 ianuarie-iunie; 1850 iulie-decembrie).

Documentele din dosare poartă două date: data proprie, de redactare, numită *data istorică*, de începutul acțiunii și data de înregistrare, numită *data arhivistică*. De multe ori, data istorică lipsește și atunci se ia ca dată de început data arhivistică. În dosar documentele sînt așezate în ordinea cronologică a datei de înregistrare.

La fixarea anilor extremi nu se iau în considerație documentele anexate, în copie sau în original, cu date mult mai vechi decît anul de început al dosarului. Aceste documente se numesc *retroacta* și ele au fost aduse în sprijinul cauzei începute și au rămas la dosar. Cînd sînt destul de vechi este necesar să fie menționate în fișa dosarului.

La bugete, bilanțuri, dări de seamă și alte documente asemănătoare nu se iau ca bază anii cînd s-au încheiat, ci anii la care se referă.

Pentru registre sau condiți, se iau în considerație anii la care se referă.

4. Locul de emitere. Locul de emitere a documentului se află în mod obișnuit lingă dată, dar sînt și multe documente care nu-l conțin. Pe fișă, locul de emitere se trece imediat după dată, despărțit de aceasta prin virgulă. În cazul că lipsește din locul său obișnuit din do-

cument și se poate deduce din cuprinsul acestuia, se trece între paranteze ascuțite.

Locul de emițere a documentelor se dă în denumirea actuală și în paranteze rotunde în forma din document, astfel: Sibiu (Hermannstadt); Sebeș (Sebus); Cluj (Kolozsvár); Ocnele Mari (Vel Ocna) etc. Când nu se poate face o identificare sigură, se dă numai forma din document. Denumirile localităților din alte țări, care au corespondent în limba română, se dau în fișă în forma românească, urmată de forma din document între paranteze rotunde, astfel: Buda (Ofen); Bratislava (Pressburg, Pozsony) etc. Unele denumiri străine nu diferă mult de forma românească, cum sînt, de exemplu: Viena (Wien); Moscova (Moscvia), Londra (London) etc. La acestea nu se mai dau și formele din document în paranteze. Pentru cele care nu au corespondent în limba română, se dă denumirea din document, urmată în paranteze de denumirea folosită în prezent, dacă este posibil, ca de exemplu: Agram (Zagreb), Quinqueecclesiae (Pécs) etc. În cazul cînd nu se poate identifica denumirea actuală, se va indica țara sau provincia.

În cazurile în care localitatea nu este la cazul nominativ în document, ci la genitiv (exemplu: „datum Cybinio“), sau este sub forma adjectivală (exemplu: „in arce nostra regia Nepolomicensis“), este bine ca după forma actuală românească sau străină să se dea în paranteze, între ghilimele, forma din document.

O categorie de documente au locul de emițere sub o formă specială. Exemple: a. „datum in castris exercitus nostri sub obsidione civitatis Alba Regalis“, sau b. „datum in castris regie maiestatis prope Cassouiam metatis“. La acestea, după dată se pune virgulă și se dă traducerea textului din document, urmată de textul respectiv între ghilimele și în paranteze rotunde, astfel: a. data, dat în tabără, cu ocazia asediului localității Székeshérvár („datum in castris exercitus nostri sub obsidione civitatis Alba Regali“); sau b. data, dat în tabăra din apropierea localității Cașovia („datum in castris regie maiestatis prope Cassouiam metatis“).

În cazul localităților care au trecut de la un județ, ținut sau comitat la altul, admitînd că se poate stabili acest lucru, sînt necesare precizări care să înlăture pericolul de a le socoti două în loc de una. Precizarea se va face la sfîrșitul rezumatului, într-un alineat separat. (Exemplu: „Vinători, fost Hasfalău (ung. Héjjasfalva), comitatul Alba Superioară, același cu Vinători din comitatul Tirnava Mare“).

5. Cota. Deși cota este trecută în fruntea fișei Model, în succesiunea operațiunilor de inventariere cotarea este ultima.

Cota este un element important pentru evidența documentelor și pentru identificarea și regăsirea lor în vederea valorificării.

Cota documentelor ordonate pe pachete constă din denumirea fondului sau colecției și din numărul pachetului și numărul de ordine al documentului în cadrul pachetului (sau numărul

de inventariere), date sub formă de fracție, astfel: Mitropolia București, XV/10; XV/15 etc.

Cota documentelor din manuscrisele-codexuri constă din cota acestora (manuscrisul poate fi în „Colecția de manuscrise“ sau în fond, în ambele cazuri avînd o cotă proprie) și numărul filelor sau paginilor pe care sînt scrise (Exemplu: Ms. 452, f. 3; ms. 454, f. 4—5; sau fond personal Butculescu, ms. 1, f. 2). În unele situații, cînd documentele sînt mai mici ca întindere sau au fost trecute în condică în rezumat, fiind scrise mai multe pe o filă, este nevoie și de numerotarea lor pe pagină. În acest caz, la cotă se adaugă, între paranteze rotunde, și numărul de pe pagină. Cota va arăta astfel: Ms. 441, f. 1 (nr. 4). Dacă documentul din condică începe sau se termină pe verso-ul unei file, acest lucru se menționează astfel: Ms. 452, f. 23 v. — 24; f. 123—125 v.

Cota copiilor, rezumatelor și mențiunilor din perilipsisuri și a transumpturilor constă din cota perilipsisului sau a documentului cadru și din numărul de ordine al copieii, rezumatului sau mențiunii în cadrul acestora, pus între paranteze rotunde, astfel XII/40 (nr. 1); XII/40 (nr. 2) etc.

În cazul documentelor ordonate pe litere (colecția „Litere“ de la Iași, a lui Gheorghe Asachi), cota constă din litera respectivă (în loc de pachet) și numărul de ordine al documentului în cadrul ei.

Cotele dosarelor din fondurile moderne și contemporane constau din denumirea fondului, a părții structurale și numărul de ordine al fiecăruia. La fondurile ordonate după criteriul cronologic-structural, cronologic pe probleme și cronologic, cota este formată din denumirea fondului și numărul de ordine al dosarului și anul, aranjate sub formă de fracție (dosar 3/1848, de exemplu). La fondurile ordonate structural-cronologic, cota este formată din denumirea fondului, a părții structurale și numărul de ordine al dosarului.

La fondurile foarte mari, inventariate cu ani în urmă, pe depuneri, existînd posibilitatea ca documente create în același an să aibă inventare diferite, la cota documentului este cuprins și numărul inventarului.

6. Caracteristici. În vechile fișe, acest element se trecea la sfîrșitul rezumatului, împreună cu cota, dar în alt alineat. Aici trebuie să se facă descrierea documentului, indicîndu-se: forma sub care s-a păstrat (original, copie, traducere, rezumat etc.); limba sau limbile în care este scris (afară de cea română); suportul sau materia subiacentă (afară de hîrtie); dimensiunile, se vor indica în centimetri sau milimetri, în formula: înălțimea $\times$ baza (exemplu: 25×15 cm.), chiar dacă uneori înălțimea este mai mică decît baza; filigranul (se va consemna numai existența lui); semnele de validare (sigilii: aplicat, timbrat, atîrnat, inelar, în tuș, în fum; semnături); ornamentația; starea de conservare (rupt, pătat, șters). La documentele incomplete trebuie să se menționeze ce parte lipsește, astfel: fără început, fără sfîrșit, filă lipsă etc

Cînd este vorba de manuscrise, dosare, sau alte documente cu mai multe file, se va indica și numărul acestora.

La documentele bilingve sau trilingve, dacă una din limbi este cea română, se menționează sub forma: bilingv român-turc; bilingv rus-român etc.

La caracteristici se trece și accesibilitatea, în două variante: 1. cînd documentul se dă în cercetare fără restricții și 2. cînd are un regim special.

Consemnarea acestor caracteristici ajută cercetătorilor din diferite domenii ale științelor auxiliare ale istoriei, dar chiar dacă și vechile instrucțiuni arhivistice au prevăzut obligația de a se menționa în fișe, consultînd inventarele apărute anterior vom vedea că nu s-au făcut asemenea mențiuni sau au fost făcute întâmplător.

Originalele se vor bucura de o descriere mai amplă decît copiile, traducerile și mențiunile. În lipsa originalelor, copiile se vor bucura de o mai mare atenție.

La documentele din perioada modernă și contemporană, această descriere se limitează la cîteva elemente (formă de păstrare, limbă, stare de conservare sau altele mai deosebite).

7. Cuprinsul. Din conținutul documentului trebuie să se extragă o serie de elemente pe baza cărora se formulează rezumatul. Rezumatul se redă într-o frază, cît mai complet, clar, fără cuvinte de prisos. Cuvintele ieșite din uz, ca vedea, diastimă, meremet, afierosire etc. vor fi înlocuite cu corespondentul lor în limba actuală. Se vor reda însă întocmai ca în text denumirile instituțiilor, funcțiilor, obiectelor, termenii juridici și cei ce privesc modul de viață, precum și termenii care nu se pot reda cu precizie în limba actuală.

Rezumatul pentru o fișă de inventar este deosebit de rezumatul pentru anumite lucrări arhivistice de informare științifică: indici, cataloage.

În fișele de inventar, pentru redarea conținutului documentelor, se folosește rezumatul, pe cînd în fișele pentru cataloage se folosește mai mult registul.

Elementele care compun rezumatul sînt: *genul documentului, emitentul, acțiunea, destinatarul, obiectul acțiunii și cauzele acțiunii*, sau cu alte cuvinte cine dă documentul, cui se dă, ce se dă, pentru ce.

Genul documentului este elementul cu care începe rezumatul și se va extrage din conținutul documentului: hrisov, zapis, scrisoare, telegramă, raport etc. În lipsa menționării lui în document, se va compune unul pornind de la verbul care arată acțiunea. De exemplu, dacă într-un document se spune: „poruncim domnia mea”, genul documentului va fi *carte de poruncă*; sau de va fi: „scriem domnia mea”, este scrisoare; dacă va spune: „întărim domnia mea”, va fi *carte de întărire* etc. Această situație este pentru documentele feudale, cele din perioada modernă și contemporană au de obicei indicat genul: ordin, raport, informare, adresă, notă-raport, hotărîre

etc. Și la acestea, în cazul că lipsește denumirea, aceasta se poate reda tot pe baza acțiunii.

Emitentul. După genul documentului se pune punct și urmează rezumatul propriu-zis, începînd cu numele emitentului, complet, împreună cu funcția sau rangul (ispravnic, zapciu, vornic, vistier etc.), starea socială (rumân, moșnean, clăcaș etc.), localitatea unde domiciliază.

Titulatura domnilor Moldovei și ai Țării Românești, a altor suverani, a voievozilor, principilor și guvernatorilor Transilvaniei nu se dă în întregime, ci se menționează numai calitatea legată direct de emiterea actului. Este știut că titulatura este uneori foarte lungă, în forme invariabile, și înscrierea ei în fișă ar însemna spațiu consumat și pierdere de timp, fără să folosească la ceva. Dar, pentru a deosebi formele scurte ale titlaturii de cele lungi, în cazul celor din urmă, după ce s-a dat calitatea emitentului sub forma prescurtată, se va adăuga și „etc.”.

Cînd sînt mai mulți emitenți (6, 12, 24, 48 de boieri hotarnici, mai mulți săteni etc.), se vor nominaliza 2—3 de la început, iar ceilalți se vor arăta numeric, indicîndu-se însă localitățile unde domiciliază, sau se va indica cifra: „Șase boieri hotarnici din...”; Doisprezece boieri hotarnici din... aleg...”. Exemplu: „Ioan, eg. m-rii Neamț, Iorest, eg. m-rii Secul, Nicanor, eg. m-rii Agapia, țirgoveții din Tg. Neamț și megiașii din Secuiani, Netezi, Grumazești, Băltătești, Vinători, Uricheni și Borcești mărțurînesc...”.

În documentele feudale emise de orășeni, săteni și chiar de boieri, numele și prenumele emitentului sau al destinatarului nu se găsesc totdeauna complete. Pentru identificarea emitenților este necesar să se redea numele cu toate atributele arătate în text: „Ion, feciorul lui Bucur, Anița, soția lui Tudor etc.” În cazul emitenților care nu-și trec numele în text în clar și semnează doar, de cele mai multe ori foarte greu de descifrat, sînt necesare liste cronologice de dregători, clerici, scriitori de acte etc., pentru confruntarea numelui citit cu cel cunoscut deja.

Numele de persoane care apar în documente numai cu inițiale, prenume ori cognomene (po-recle) și nu pot fi identificate, se trec în rezumat așa cum se găsesc.

Numele de persoane străine, care au corespondență în limba română și sînt folosite sub această formă, se trec astfel în rezumat, iar celelalte se reproduc întocmai ca în acte.

Titlaturile prea dezvoltate se reduc la datele caracteristice, chiar și cînd sînt nume de instituții sau întreprinderi, ori direcția, serviciul din vreun minister.

După emitent urmează *acțiunea* (întărește, poruncește, dăruiește, vinde, împrumută, se învoiește etc.), apoi *destinatarul*. Acesta din urmă, la fel ca la emitenți, se va reda cu titlurile, calitățile, rudeniile, domiciliul etc.

Destinatarul poate să fie o persoană din orice categorie socială, o instituție sau un șir de dregători. În Transilvania, mai ales, sînt asemenea documente cu un mare număr de des-

tinări. Pe cît permite rezumatul fișei se vor menționa aceștia cînd sînt diferiți, dar dacă sînt prea mulți se vor numi cîțiva și se va pune „etc.”, pentru ca cercetătorul să știe că în document mai urmează și alții (Exemplu: „...episcopului, voievodului, comiților etc., orașelor și satelor libere, precum și vameșilor regelui și ai altora, din Transilvania”; sau „...prelaților, baronilor etc., orașelor și satelor libere, vameșilor și tricesimatorilor regelui, celor ai reginei și ai altora, de la drumuri și riuri”).

Obiectul acțiunii constituie esența documentului, de aceea se va reproduce cît mai exact. Nu se pot stabili reguli valabile pentru tot felul de documente, acestea fiind foarte variate din punct de vedere al cuprinsului. Înălțurarea neesențialului și redarea într-o formă clară a datelor importante este o măiestrie care se capătă prin practică. Fixarea unor jaloane, ușurează sarcina arhivistului.

Dacă este vorba de categorii sociale, nu este necesar să se dea numele fiecăruia român, țigan, rob etc., dar categoria trebuie să apară în fișă. Dacă este vorba de o hotărnicie este necesar să apară numele localității și ale satelor învecinate, iar hotarele se menționează numai („satul Popești cu hotarul său”).

În cuprinsul documentului apar și vechi instituții (ferie, gloabă, treapă, ciubote, înfrățire, aldămaș etc.), care s-au bucurat mai mult sau mai puțin de atenția cercetătorilor și prin urmare sînt rezolvate sau nu problemele legate de existența și atribuțiile lor. De aceea, este necesar ca ele să fie enumerate în fișă și redarea să respecte forma din document.

Anumite instituții, expresii, terminologia mai deosebită, fragmente de text care pot constitui exemple de limbă românească veche pot fi înscrise în fișă între ghilimele.

În același timp, instituțiile care apar în documentele scrise în limbi străine, pentru care nu avem siguranța în corespondentul românesc, fie că nu există un corespondent românesc, se vor cita între ghilimele. Nu trebuie să se abuzeze însă de citate în limbi străine, pentru că atunci cînd sînt multe, ele nu dovedesc erudiția, ci lipsă de cunoștințe.

Topicele și numele de persoane se vor scrie în fișă respectînd cele spuse mai sus cu privire la locul de emisie.

La sfîrșitul cuprinsului, pe un rînd nou, se pot menționa notele tergale și notele dorsale.

Rezumatul documentelor cumulative începe cu numele emitentului hotărîrii, urmînd apoi rezumarea cuprinsului pe baza jalbei, a rezoluției, a anaforei și a hotărîrii.

La fișarea perilipsurilor se întocmește o fișă pentru documentul cadru și cîte o fișă pentru fiecare rezumat sau mențiune de document, păstrîndu-se ordinea din perilipsis. Fiecare rezumat sau mențiune se va numerota pe document cu creion negru. Este necesar să evidențiem aceste documente cuprinse în perilipsisuri, deoarece în cele mai multe cazuri originalele lor s-au pierdut.

Unele mențiuni din perilipsisuri nu specifică numele moșiei, cînd le fișăm îl putem completa după titlul perilipsisului.

Pentru a face deosebirea între un rezumat și o mențiune trebuie avut în vedere că rezumatul cuprinde cele șase elemente principale: data, denumirea actului, emitent, destinatar, acțiunea și obiectul, pe cînd mențiunea dă numai o parte din acestea.

Documentele cu transumpturi se vor fișa în același mod ca perilipsisurile, făcîndu-se o fișă pentru documentul cadru și apoi cîte o fișă pentru fiecare transumpt.

La documentele reconfirmate de același domn sau de alții pe același suport, la date diferite, cu sigilii diferite — cunoscute sub numele de *transfix* în cancelariile apusene — se face cîte o fișă pentru documentul inițial și întăririle se menționează în alineat separat la sfîrșit.

Rezumatul documentelor foi volante din epoca modernă și contemporană vor cuprinde aceleași elemente ca mai sus, ca în exemple: „1872 iul. 16, Galați. Telegramă. Medicul primar al jud. Covurlui anunță Serviciului sanitar apariția epizootiei în Delta Dunării între vitele cornute mari”; „1873 iul. 5, Tulcea. Invitație. Eforia Școlii române din Tulcea invită pe mitropolitul Grigorie al Drîstei să prezideze examenul de sfîrșit de an”.

În același mod se vor rezuma și documentele cuprinse în dosare, atunci cînd este nevoie.

Rezumatul dosarelor însă se vor reda în alt mod. Și ele vor începe cu enunțarea *generurilor documentelor* aflate în dosar (decree, decizii, ordine, rapoarte, procese-verbale etc.), în ordinea importanței, și vor continua cu *emitentul* (sau *emitentii*) documentelor din dosar, *destinatarul* și *obiectul*, cuprinzînd și denumirea localității de care se leagă conținutul, datele faptelor și evenimentelor la care se referă.

Denumirile documentelor din dosar nu se vor menționa toate, se vor indica două-trei, urmate de „etc.”, deoarece încarcă prea mult fișă, fără să contribuie la clarificarea problemei din dosar.

Emitentul și destinatarul se vor trece în rezumat numai dacă sînt alții decît creatorul fondului. Această situație este valabilă numai în cazul fișelor de inventar, unde rezumatul vor veni unul sub altul și repetarea la nesfîrșit a emitentului sau destinatarului, același cu creatorul fondului, nu-și are rostul. În cazul că fișele vor fi folosite și pentru trecerea pe calculator, atunci este necesar să fie completate și cu emitentul și destinatarul, deoarece la calculator ele vor fi considerate în alt mod decît în inventar.

Denumirile instituțiilor se enunță sub forma oficială uzuală, putîndu-se folosi și prescurtările. În ceea ce privește *obiectul*, cînd rezultă probleme variate, se enumeră cele mai importante, menționîndu-se că mai sînt și altele.

Rezumatul unui dosar de la Ministerul Justiției, Direcția Administrativă, din martie 1888, arată, spre exemplu, astfel: „Ordine, rapoarte, dări de seamă despre răcoalele țărănești, se văd: aria lor, revendicările și cauzele; propagarea se face prin propagandiști, prin ziare ca „Socialistul“, „Frăția“, „Muncitorul“, prin concentrați și rezerviști; măsuri de reprimare; statistici de morți, de intermițați și puși în urmărire etc. „Sau un dosar din 1863, dintr-un fond de prefectură: „Correspondența primită de la subprefecturi, prin care se raportează starea de spirit a populației“; și unul din 1832: „Cereri și reclamații ale locuitorilor județului pentru diferite cauze penale (însulte, bătăi) și rezultatul cercetărilor efectuate de autorități“.

8. *Data întocmirii* și 9. *Numele arhivistului* încheie rubricile fișei. Pe baza acestora se poate ști cine și când a întocmit fișa, se poate vedea cantitatea și calitatea muncii depuse de fiecare arhivist.

În timpul fișării, materialele care nu prezintă nici o importanță, dubletele, tripletele se îndepărtează din fond.

Ordonarea fișelor și cotarea acestora și a documentelor.

Ordonarea fișelor documentelor din perioada feudală și cotarea acestora și a documentelor.

Cotarea este operațiunea de numerotare a documentelor și fișelor, în urma căreia fiecare unitate arhivistică se individualizează printr-un număr, care împreună cu alte elemente face parte din cotă.

În timpul fișării, documentele primesc o cotă provizorie care se înscrie și pe fișe și servește la identificarea documentului în cursul ordonării fondului.

Dacă fondul este foarte mare, pentru a ușura mînuirea documentelor și pentru a nu le deteriora la ordonare, poate fi împărțit în grupe de cîte 100—150 de documente și fiecare grupă se va numerota cu cifre romane, iar în interiorul acestora, fiecare document cu cifre arabe. Cota provizorie se va reda sub formă de fracție: I/2; V/3 etc.

Fișele se păstrează separat pentru fiecare grupă, în ordinea succesivă a cotei provizorii; în aceeași ordine se păstrează și documentele fișate.

După fișarea tuturor documentelor, fișele se vor ordona conform schemei stabilite prin planul de muncă și se vor numerota respectînd această ordine.

La ordonarea cronologică a fișelor trebuie să se țină seama de următoarele reguli: fișele documentelor care au vîleatul și numai data zilei se așază la sfîrșitul lunii august; cele ale documentelor numai cu vîleatul, după acestea; cele cu vîleatul și luna, se așază la sfîrșitul lunii respective; cele cu o perioadă de ani stabilită de noi, avînd luna și ziua, se așază la anul de început al perioadei, la luna dată; cele cu o perioadă de ani stabilită de noi, fără lună și zi, se așază la sfîrșitul anului de început al perioadei; fișele documente-

lor date cu perioade scurte se vor așeza înaintea celor cu perioade mai lungi, dacă au același an de început al perioadei.

Ținînd seama de aceste reguli, se poate face următoarea ordonare:

1633 (7141) mai 16;
 <1633—1635> mai 27;
 1633 (7141) mai f.z.;
 1633 (7141) august 31;
 1633 (7141) f.l. 13;
 1633 (7141) f.l., f.z.;
 1633 (7142) dec. 31;
 <1633—1636>;
 <1633—1640>

Dacă sînt mai multe documente cu aceeași dată, se vor ordona fie în ordinea importanței (acte de cancelarie mai înainte, zăpisele mai la urmă), sau în ordinea alfabetică a emitenților.

După ordonarea fișelor, se vor așeza și documentele în aceeași ordine, orientîndu-ne cu ajutorul cotei provizorii. Numărul definitiv dat fișei va fi scris și pe document. Acest număr face parte din cota documentului.

Documentele fiecărui grup (ale unei moșii, persoane, instituții etc.) se vor constitui în pachete, care trebuie să corespundă întocmai fișelor organizate în același mod. Forma de păstrare pe pachete este caracteristică documentelor feudale, dar și foilor volante din perioada modernă și contemporană, care se pretează la acest mod de păstrare. Pachetele se vor numerota cu cifre romane, iar documentele din cadrul lor cu cifre arabe, începînd fiecare pachet de la 1. Cele două cifre vor face parte din cota documentului, alături de denumirea fondului, și se vor da sub formă de fracție (Exemplu: Mitropolia București, XII/1; Colecția Achiziții Noi, LX/1 etc.).

Dacă documentele originale au copii și trăsături în fond, acestea se vor păstra la un loc cu originalele, în aceeași cămașă de protecție și vor căpăta aceeași cotă, diferențîndu-le prin litere mici de alfabet (XII/1 a; XII/1 b; XII/1 c). Pe cămașa de protecție, la rubrica „Nr. actului“ se va indica existența acestora astfel: 1 a, b, c, iar la rubrica „Observații“ se va arăta: „Original cu două, trei etc. copii“.

În timpul ordonării documentelor, acestea se pun în cămași de protecție tip, completîndu-se rubricile acestora.

Pe baza fișelor astfel ordonate și cotate se întocmește inventarul.

Ordonarea fișelor documentelor din perioada modernă și contemporană și cotarea acestora și a documentelor.

Fondurile instituțiilor din perioada modernă și contemporană mai întîi se ordonează și apoi se fișază, dar în unele cazuri operațiunile se inversează, din motive de spațiu redus sau datorită cantității mari de material.

Apoi, se trece la ordonarea fișelor conform aceleiași scheme. În timpul acestei operațiuni se fac contopiri de fișe și de dosare, se pot

aduna la un loc fragmente de dosare, părțile răzlețe pot fi aduse la unitățile de bază. După ordonarea fișelor se înscrie cota atît pe dosar cît și pe fișă. În cazul cînd se menține cota veche a dosarului, aceasta se trece pe fișă. Dacă se renunță la vechea ordonare, dosarele se recotează, cotele vechi se anulează cu o linie (se barează), fără să se șteargă complet și fără să se înlocuiască coperta.

La cotearea fondurilor ordonate după criteriile cronologic-structurale, cronologic pe probleme și cronologic, unitățile arhivistice se numerotează pe ani, începîndu-se în cadrul fiecărui an de la 1. La fondurile ordonate structural- cronologic, numerotarea se face pentru fiecare parte structurală, începînd de la 1.

Unitățile arhivistice din fondurile mai mici, de pînă la 500 de documente, se vor numera în continuare pentru întregul fond.

Pe baza fișelor ordonate potrivit schemei de ordonare se dactilografiază inventarul.

Mijloacele de protecție

Documentele foi volante se păstrează în : cămăși de protecție, mape, cutii, dulapuri. Documentele moderne și contemporane — dosarele — se păstrează în cutii.

Cămășile de protecție, mapele și cutiile conțin o serie de rubrici care se vor completa în mod obligatoriu.

O serie de documente, datorită caracteristicilor și formeii suportului, trebuie să aibă mijloace de protecție speciale. Este vorba de sururi, planuri, peceti, care se păstrează în dulapuri de construcție specială.

Inventarierea

Inventarierea arhivistică este operațiunea de luare în evidență a unităților arhivistice, în urma căreia rezultă inventarul fondului sau colecției.

Inventarierea se poate face prin două metode: metoda directă și metoda indirectă sau pe fișe.

Prin metoda directă, ordonarea și inventarierea se efectuează direct, cu documentele. Toate datele se înscriu pe coperta dosarului și de aici în inventar. În cazul dosarelor care au rubricile copertilor completate, se verifică datele cu conținutul dosarului și se trec direct în inventar. Între material și inventar nu mai intervine nici un intermediar.

Această metodă are o serie de inconveniente : necesită mult spațiu, mutarea de mai multe ori a documentelor dintr-un loc în altul. Metoda directă se aplică la majoritatea organizațiilor socialiste. În Arhivele Statului ea se poate aplica numai la fondurile judecătorești și altele asemănătoare, cu condiția ca ordonarea să fie bine făcută, însă conform noilor *norme* de lucru inventarierea se face numai prin metoda indirectă.

Prin metoda indirectă inventarierea se execută pe baza fișelor. Această metodă este cea

mai indicată, deoarece se pot înlătura o serie de greșeli în redactarea conținutului documentului, se evită mutarea repetată a materialelor, ordonarea se face mai repede, fișele manevrîndu-se mai ușor decît dosarele și pot fi folosite și în alte scopuri (spre exemplu : crearea unui fișier tematic sau cronologic ; trecerea pe calculatoare).

Inregistrarea fișelor — inventarierea — se face într-un registru, cu o rubricăție anume pentru categorii diferite de documente.

Inventarul arhivistic

Scopul inventarului. Inventarul este un registru în care sînt transcrise într-o anumită ordine fișele documentelor unui fond sau unei colecții. El este un instrument de evidență obligatoriu și, în același timp, primul instrument de informare indispensabil arhivistului, deoarece pune în lumină cantitatea documentelor dintr-un fond dat, existente într-un anumit loc și la o anumită dată. Are în principal caracter administrativ, enumerînd documentele fondului și servind controlului financiar, deoarece el este singurul instrument pe baza căruia poate fi verificată existența documentelor, punînd în lumină, totodată, și lipsurile. Inventarul reflectă structura instituției creatoare a fondului arhivistic.

Inventarul arhivistic oferă cheia identificării documentelor (cota) și are în acest sens și funcția de informare. Această funcție ar putea fi sprijinită cu un sistem de fișiere tematice, cronologice. Inventarul fondului constituie punctul de plecare pentru elaborarea unor instrumente științifice, analitice sau generale. Pentru arhivist, ambele funcții — administrativ-financiară și de informare — au valoare egală.

În același timp, funcția de informare a inventarului poate fi inclusă în sisteme informaționale generale, pe bază de calculatoare, așa cum se preconizează să se facă și la noi în țară. Acest lucru nu înseamnă că se poate renunța la instrumentele tradiționale. Inventarele arhivistice vor constitui încă pentru mult timp instrumentele de bază ale evidenței documentelor și ale informării științifice.

Titlul inventatorului este dat de denumirea instituției care a creat fondul, care se stabilește la delimitarea fondurilor.

Conținutul inventarului. Inventarul trebuie să oglindească un fond în toată complexitatea sa. Documentele foi volante, dosarele, registrele, manuscrisele, sururile, fotografiile etc., care au fost create de o instituție, își au locul lor în fond și deci și în inventarul acestuia. Dacă unele din acestea, datorită formeii lor, se păstrează în alte locuri (sururile la colecția de sururi, fotografiile în colecția de fotografii, manuscrisele la colecția manuscrise etc.), unde vor avea inventare la colecțiile respective, ele nu trebuie să lipsească din inventarul fondului. Chiar dacă în inventarul fondului nu se

scriu rezumatele unităților arhivistice care se păstrează în colecții (deși așa este corect și să se indice cota din colecție la rubrica observații a inventarului), în introducerea acestuia trebuie să se indice ce materiale s-au trecut în colecții și de preferință și cotele acestora. Acest lucru este cerut de principiul integrității fondurilor.

Inventarul fondului de arhivă poate fi într-un singur volum sau în mai multe volume și invers într-un volum pot fi grupate inventarele mai multor fonduri (asemănătoare, din aceeași categorie: școlare, ecleziastice etc.). Este de preferat însă ca fiecare fond să aibă un inventar al său.

Forma inventarului. Este de preferat ca inventarele să aibă același format, deși pentru fonduri diferite sint formulare diferite. La Arhivele Statului, inventarele se dactilografiază în trei exemplare, pe formulare tipărite. Un exemplar se dă la sala de studii, altul la depozitul care păstrează fondul și unul la evidența centralizată a fondurilor și colecțiilor.

Inventarul registrelor și instrumentelor contemporane de evidență. După ce registrele au fost ordonate, urmînd schema de organizare a instituției (activitatea legislativă cu caracter local a nobilimii va fi reflectată în registrele adunărilor generale ale comitatului, cea judecătorească, în registrele judiciare etc.), fiecare registru va căpăta o cotă provizorie, și titlul lui sau rezumatul se va trece în fișă. Fișele vor fi ordonate după același criteriu (pe categorii de activități și în cadrul lor cronologic), după care vor fi cotate definitiv, efectuînd același lucru cu registrele. Acum, fișele se vor trece în inventarul care va avea următoarea rubrică: *Numărul de inventar; Numărul vechi al inventarului; Cuprinsul unității arhivistice; Datele extreme; Numărul fișelor, Observații.* La rubrica *Cuprinsul unității*, titlul registrelor în limbi străine se va da în limba română, urmat, în paranteze rotunde, de titlul original. Dacă foaia de titlu a registrului lipsește, se va stabili un titlu după conținut, punîndu-se în acest caz între paranteze ascuțite. Tot în acest inventar, ca o grupă separată, se vor trece și indicatoarele actelor.

După ce inventarul s-a dactilografat, trebuie să se colăționeze, să i se adauge foaia de titlu, prefața, nota de certificare, coperta, trebuie să se lege și să se pagineze. Apoi i se dă număr în registrul inventarelor, care se trece și pe el.

Prefața cuprinde date asupra creatorului fondului sau colecției, date asupra fondului și colecției, conform planului metodic de lucru, deci un *scurt istoric al creatorului*, care să lămurească anii de început și de sfîrșit ai activității, transformările ulterioare, fiind necesar să se menționeze aici toate denumirile sub care a funcționat instituția, intreruperile din activitate (care se vor reflecta și în fond), profilul activității etc. — și un *istoric al fondului* — care privește totalitatea documentelor păstrate, documentele lipsă și din ce motive, cine și în ce condiții a depus fondul. Urmează

apoi date sumare din documente, care trebuie să arate importanța fondului, se arată sistemul de ordonare și cotele folosit; locul unde s-au trecut diverse materiale din fond (manuscrisele în colecția de manuscrise, pecetiile, sururile, fotografiile etc., fiecare în colecția existentă).

În încheiere se menționează numele arhivistilor care au făcut ordonarea și inventarierea fondului și data întocmirii inventarului.

Unui excelent inventar nu trebuie să-i lipsească *indicii*. Inventarele întocmite pînă acum nu au indici, deși manualul de arhivistică al profesorului Aurelian Sacerdoțeanu arată necesitatea acestora. Întocmindu-se indici la inventare, s-ar realiza un instrument util cercetării, care desigur nu poate fi complet. Instrumentul devine deosebit de util prin pregătirea lui pentru publicare și astfel inventarul se transformă din inventar administrativ în inventar științific.

O anexă utilă a inventarelor fondurilor reordonate și recotate, este lista de corespondența cotelor vechi cu cele noi.

Materialele documentare ce se mai pot găsi după întocmirea inventarului este necesar să fie introduse la locul lor în fond și se tratează în trei moduri, în funcție de cantitatea lor.

Dacă documentele sînt în cantitate mică, ele se adaugă la sfîrșitul anului, la sfîrșitul părții structurale sau, respectiv, la sfîrșitul fondului, conform schemei de ordonare a acestuia, primînd numere de ordine în continuarea celor inventariate anterior. Conținutul fișelor se va transcrie la sfîrșitul inventarului, menționîndu-se pozițiile la care au fost trecute în fond, fiind necesar ca la sfîrșitul anului, al părții structurale, al pachetului (la cele feudale) să se lase o pagină, două, albe, pe care să se poată scrie rezumatele eventualelor unități arhivistice adăugate la fond la părțile respective.

Dacă materialele documentare sînt în cantitate mai mare, nedepășind numeric pe cele inventariate, nu se intercalează în cuprinsul fondului, ci se așează la sfîrșitul său, primînd numere de ordine de la 1, și întocmindu-se un inventar separat, anexă la primul, dar care va căpăta alt număr de inventar în registrul inventarelor, pentru ca la cote (care la anumiți ani vor fi duble) să se indice și acesta.

În cazul că materialele documentare găsite ulterior depășesc numeric pe cele inventariate, se va reordona și reinventaria întregul fond.

Résumé

Au début de son article, l'auteur esquisse un aperçu historique du classement des documents depuis la création des Archives d'Etat. Les fonds reçus dans les dépôts des Archives d'Etat ne furent pas gardés dans l'ordre établi par leur créateur parce que plus tard, certains d'entre eux furent désorga-

nisés, mêlés, ou bien des documents furent perdus. Jusqu'au commencement de la seconde guerre mondiale, les dossiers n'étaient pas rangés en tenant compte des institutions, mais d'après les versements annuels. Après la guerre fût généralisée la pratique du classement des fonds d'après les principes de la provenance, l'appartenance, l'intégrité et la valeur des documents. Le classement respecta la méthode chronologique et celle thématique. Les opérations qui précèdent l'élaboration de l'inventaire sont : le classement, l'élaboration des fiches et le triage.

Ensuite, l'auteur définit ces opérations, présente les principes de leur exécution et les méthodes de travail, en tenant compte des périodes historiques auxquelles appartiennent les documents.

L'élaboration de l'inventaire est l'opération par laquelle prend fin l'organisation archivistique des documents et se réalise par la méthode directe et par celle indirecte. L'inventaire qui en résulte est, pour le chercheur, l'instrument qui lui fournit les informations nécessaires sur les fonds et les collections. L'auteur présente les étapes de l'élaboration de l'inventaire, sa forme, ses parties composantes, en indiquant leur contenu.

L'auteur démontre la nécessité d'effectuer les opérations de classement et l'élaboration de l'inventaire en tenant compte des principes formulés par la législation archivistique actuelle, afin que les instruments d'information scientifique soient réalisés au niveau des exigences actuelles de la recherche scientifique.

Précis

In the first part of his article the author is sketching the process of records arrangement from the very setting up of the State Archives.

It is shown that the fonds taken over in the State Archives repositories were not kept in the already established order they were created, since later on some of records were scattered, mixed or lost. Until the Second World War files were arranged according to the annual transfers, not to institutions. Afterwards, arrangement according to fonds was generalised, by respecting the principles of provenance, affiliation, integrity and value of records. Arrangement was operated in conformity with chronological and thematic methods. The precursory operations for compiling an inventory are : arrangement, making cards and selectioning.

The author defines all these operations by showing the principles on basis of which they are done, as well as the working methods used according to the historical periods that are characteristic for documents.

Inventorying is the operation which finalizes the records processing and could be achieved both by direct and indirect methods. Inventory is a finding aid which offers to scholars information about fonds and collections.

In the article there are shown the stages of compiling an inventory, its form and the component parts with indications related to their contents.

The author proves the necessity of doing arrangement and inventorying on basis of principles in-

cluded in the existing archival legislation with a view to achieving some finding aids on the level required by the present scientific researches.

NOUL EDIFICIU AL FILIALEI ARHIVELOR STATULUI JUDEȚUL MUREȘ

Filiala Mureș a Arhivelor Statului, colaboratorii ei întru păstrarea documentelor de arhivă, lumea științifică țigurmureșeană, care înțelege importanta misiune a Arhivelor Statului ca instituție ce conservă și valorifică aceste binedefinite componente ale Patrimoniului Național — documentele istorice, pavăza prin timp a prezenței noastre aici și certificatul unei existențe multimilenare — toți oamenii muncii care apelează la arhive în scopuri practice au sărbătorit la finele anului 1978 evenimentul mutării într-un nou edificiu.

Expresie a grijii pe care partidul și statul nostru o poartă înfloririi științei și culturii socialiste, noul edificiu pentru arhivele locale vine să împlinească vechiul deziderat al mureșenilor de a avea o clădire corespunzătoare rosturilor sociale ale acestei instituții. Arhiviștii și lucrătorii din instituțiile de învățămînt și de cercetare găsesc aici, acum, într-o ambianță optimă un nesecat izvor de învățămînt din înțelepciunea trecutului și prezentului, de cunoaștere a vieții și luptei poporului nostru pentru libertate socială și națională, pentru împlinirea idealurilor de veacuri.

Cu toată vechimea considerabilă, arhiva istorică a municipiului Tîrgu-Mureș, pe structura căreia a luat ființă în urmă cu mai bine de un sfert de veac Filiala Arhivelor Statului din județul nostru, a fost nevoită să se mute succesiv, din demisolul Primăriei vechi, în clădirea Camerei de muncă, apoi în cea a Tribunalului. În anul 1962, această instituție, cu depozite mult îmbogățite, cu fonduri și colecții conținînd noi documente de o autentică și nedezmințită valoare a primit sediul din str. M. Kogălniceanu nr. 14.

Aici, înțelegîndu-și misiunea ce au de îndeplinit, lucrătorii filialei au organizat și inventariat importante fonduri și colecții, au pus la dispoziția celor ce au vrut să le cerceteze valoroase instrumente de informare. În tot acest timp arhiviștii, sub îndrumarea organelor de partid și de stat, au realizat multe expoziții documentare de înalt nivel științific, închinate unor momente sau personalități remarcabile, dintre care le menționăm pe cele referitoare la Mihai Viteazul, răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, Gheorghe Șincai, revoluția de la 1848, făurirea statului național unitar român și altele. Arhiviștii, venind în întîmpinarea sarcinilor puse cercetării științifice, au elaborat și publicat un important număr de stu-

dii și articole, au susținut emisiuni la radio și televiziune, activități care au avut darul de a releva rolul social al instituției, devenită factor cu o contribuție remarcabilă la viața cultural-științifică a județului.

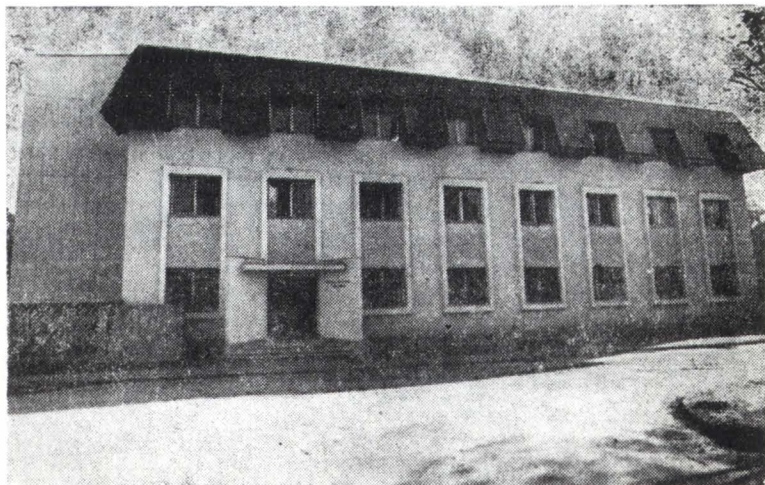
Meticuloși în păstrarea arhivelor, arhiviștii — cercetători profunzi — au pus la temelia cunoașterii istoriei locale sau de interes național, nenumăratele privilegii orășenești din secolele XV—XVII, documentele ce întăresc vechile drepturi ale localnicilor, acele mărturii care reliefează importante frământări sociale, răscoale împotriva oprimării, provocate de politica împărilor și nobililor față de locuitorii Transilvaniei, manifestarea oamenilor acestor pământuri în momente memorabile și de strălucire, ca în timpul marelui unificator, domnitorul Mihai Viteazul, al răscoalei conduse de Horea sau mișcării pornite pentru egală îndreptățire la viață, reflectată în actul frunțurilor politice ai românilor — Suplexul din 1791, revoluția de la 1849, războiul pentru cucerirea deplinei independențe a României la 1877, Memorandumul de la 1892, unirea Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918, ampla mișcare muncitorească de pe Valea Mureșului, culminând cu eroismul în luptele pentru eliberarea patriei de sub dominația fascistă, anii revoluției populare și ai construcției socialismului. Astfel, prin munca lor neobosită pe diferite tărâmuri, arhiviștii au pus în evidență cele mai valoroase documente din fondurile comitatelor, scaunelor, ale prefecturilor și primăriilor, ale consiliilor populare, ale instanțelor de judecată și justiției feudale, moderne și contemporane din Transilvania ș.a.m.d. Proiectat în armoniosul stil local, clădirea nouă aduce strălucire și binemeritate aprecieri, nu numai zonei școlilor unde este amplasat, ci întregului municipiu de pe Mureșul superior, care-l găzduiește.

Edificiul are trei nivele, în care spațiile rezervate păstrării și conservării de documente și colecții dețin preponderență. Depozitele sînt izolate de încăperile cu diferite alte destinații printr-un coridor la fiecare nivel, din care se

intră în birouri, săli de studiu, laboratoare și expoziții.

Remarcabilul eveniment cultural local — inaugurarea noului edificiu al Arhivelor mureșene — a fost onorat cu prestigioasă participare a celor mai importante personalități ale județului. În prezența unui numeros public, tovarășul Nicolae Vereș, primul secretar al Comitetului județean Mureș al P.C.R., însoțit de tovarășii Pavel Chiorean, Eugen Trîmbițaș, Grigore Fetcu, Ristea Gheorghe, a tăiat panglica inaugurală, de față fiind Ionel Gal, Directorul general al Direcției generale a Arhivelor Statului. A urmat vernisajul expoziției documentare — realizată în spațiul destinat acestei categorii de activități — închinată celei de a 60-a aniversări a unirii Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918, vizitarea clădirii, a depozitelor de documente și a sălilor de studiu. În sala de studiu, lucrătorii filialei și invitații au avut o întâlnire de lucru cu marcanți oaspeți, la care, în cuvinte de sinceră apreciere tovarășul prim secretar Nicolae Vereș a relevat importanta misiune ce revine arhiviștilor de a strînge și păstra pentru posteritate vestigiile documentare, punerea lor în valoare prin redactarea de studii și lucrări inspirate din datele autentice conținute cu privire la lupta poporului român pentru păstrarea ființei lui naționale.

Momentul inaugural a continuat apoi cu o sesiune de comunicări științifice prezentate de cercetători și arhiviști din București, Brașov, Sibiu, Cluj-Napoca, Tirgu-Mureș și Sfîntu-Gheorghe. Comunicările au fost axate pe ideea de unitate a românilor și pe momentul 60 de ani de la unirea Transilvaniei cu România. Sesiunea și-a desfășurat lucrările în sala de festivități a Liceului Al. Papiu Ilarian, instituție aflată în imediata apropiere a noului sediu al Filialei Arhivelor Statului. Remarcăm ținuta științifică elevată a comunicării dr. Pompiliu Teo or, *Etapele dezvoltării ideii de unire în istoria culturii moderne românești*, profesor la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca,

Noua clădire a Filialei Arhivelor Statului județul Mureș.

instituție sub al cărui patronaj științific s-a desfășurat manifestarea, apoi ampla documentare care a asigurat o ținută adecvată comunicărilor : *Județul Mureș pe coordonatele socialismului*, autor prof. Eugen Trimbiș, șeful secției de propagandă a Comitetului județean Mureș al P.C.R., *Mișcarea muncitorească din Brașov și înfăptuirea Marii uniri de la 1 decembrie 1918* autori Alexandru Potroviță, Elisabeta Marin, arhiviști principali la Filiala Arhivelor Statului Brașov ; *Contribuția „Astrei” în lupta românilor din Transilvania pentru desăvîrșirea unității naționale*, de Nicolae Nistor, directorul Filialei Arhivelor Statului Sibiu ; *Rolul societăților cultural-politice din vechea Românie în constituirea statului național unitar român*, autor Ioana Burlacu, șeful colectivului de studii și documentare din Direcția generală a Arhivelor Statului ; *Ecoul Unirii Transilvaniei cu România în străinătate*, autor Grigore Ploieșteanu, cercetător principal la Centrul de științe sociale — Tg. Mureș ; *Consiliul național maghiar din Tg. Mureș și atitudinea lui față de unirea Transilvaniei cu România*, autor Pál Antal Alexandru, arhivist principal, Filiala Arhivelor Statului Mureș ; *Adeziunea sașilor*

din Transilvania la marele act al unirii din 1 decembrie 1918, oglindită în presa germană din Brașov și Sibiu, autori : Monica Vlaicu, arhivist la Filiala Arhivelor Statului Sibiu și Gernot Nussbächer, arhivist principal Filiala Arhivelor Statului Brașov.

Lucrările sesiunii au fost conduse de tovarășul Ionel Gal și au fost urmărite de un numeroas public atît din localitate cît și de invitați din București, Alba-Iulia, Cluj-Napoca, Sibiu, Brașov, Covasna.

Manifestările inaugurale din 8 decembrie 1978 de la Tîrgu-Mureș au pus în evidență, prin modul cum au fost organizate, prin ținuta științifică elevată a comunicărilor și a sesiunii de comunicări științifice, așa cum unanim s-a apreciat, capacitatea colectivului de arhiviști de aici, maturitatea lui și atmosfera de muncă și creație care-l însușește, iar intrarea în noul local este o garanție a calității superioare, noi, ce înțelege acesta să imprime stilului de muncă drept mulțumire și recunoștință pentru noul edificiu pe care Partidul și statul nostru i l-a pus la dispoziție.

IOAN RANCA

CERCETAREA DOCUMENTELOR IN VEDEREA ELIBERĂRII DE CERTIFICATE, COPII ȘI EXTRASE

Eliberarea de certificate, copii, extrase și alte dovezi de pe documente este reglementată printr-o serie de acte legislative. Decretul nr. 472/1971, cap. IV, la art. 130 prevede că documentele din arhivă se folosesc, printre altele, la eliberarea de certificate, copii, extrase de către organizațiile socialiste și celelalte organizații, iar prin Hotărîrea Comitetului Central al P.C.R. din iulie 1976 se stabilește obligativitatea organelor și instituțiilor de stat de a lua măsuri în vederea aducerii la îndeplinire a activității de rezolvare a cererilor și sesi-zărilor oamenilor muncii.

Reglementări mai recente se aduc prin Ho-tărîrea Plenarei CC al PCR din 22—23 mar-tie 1978 și prin legea nr. 1/1978.

Documentele păstrate în arhive la organiza-țiile socialiste și celelalte organizații sînt cer-cetate, în mare măsură, și pentru eliberări de certificate, copii, extrase necesare cunoașterii și dovedirii timpului de muncă servit într-un sector de activitate, perioadei de școlaritate, drepturilor patrimoniale, atestării unor date personale și de stare civilă, unor momente și activități din viața solicitanților, susținerii de cauze în fața instanțelor de judecată sau de altă natură.

Pentru ca actele eliberate de pe documentele din depozitele de arhivă să poată fi folosite scopurilor solicitate este necesar ca ele să răs-pundă și să clarifice datele cerute, să reflecte temeiul documentar și să poarte elementele de întărire prevăzute de legislația în vigoare.

Întocmirea certificatelor și extraselor, prin natura și importanța lor pentru diferite do-menii de activitate, implică o mare răspun-dere din partea celui care le întocmește, întru-cît cea mai mică greșeală în conținutul lor atrage prejudicii materiale și de altă natură, atît pentru instituția care le-a eliberat cît și pentru beneficiar. De aceea, la rezolvarea ce-ererilor, se cere o cunoaștere temeinică a le-gislației aferente, a surselor documentare, un

înalt spirit de răspundere, spre a se evita in-terpretările greșite și, mai cu seamă, pentru a se înlătura neconcordanța între datele ac-telor eliberate și baza lor documentară.

Certificatul este un document oficial ce in-clude într-o formă determinată un ansamblu de elemente, prin care se atestă solicitantului o situație sau se conferă anumite drepturi. El cuprinde o expunere exactă și clară a datelor, legate de obiectul cererii, fără interpretări și adăugiri de perioade sau completări de date, lipsite de temei documentar. Ca certificatul să fie întocmit corect iar datele să poată fi veri-ficate cu temeiul lor și să se asigure răspunde-rea pentru exactitatea lor, se întocmește un re-ferat în care se menționează documentele după care s-au extras datele, respectiv cele care dove-desc timpul de muncă (statele de salarii, do-sarele personale, registrele de personal, fișele de personal, foile de clasificare). De asemenea, în referat vor figura elementele de cotă, cum sînt: locul sau depozitul de arhivare, anul do-cumentelor, compartimentul care le-a creat, nu-mărul de inventar, în cazul cînd sînt inventa-riate, precum și elementele ce fac obiectul ce-rerii propriu-zise ca: instituția și perioadele de funcționare, numele și prenumele celui în cauză, funcția îndeplinită. Acest referat, datat și semnat, se anexează la celelalte lucrări, res-pectiv la cererea sau adresa prin care se so-licită certificatul.

Pe baza referatului, certificatul cuprinde ca-tegoriile de documente din care au fost ex-trase elementele necesare, datele ce fac obiec-tul cererii, expuse într-o ordine cronologică care să dea posibilitatea cunoașterii situației solicitate și cercetate în succesiunea sa logică.

CertIFICATE de altă natură, cum sînt cele referitoare la perioade de școlaritate, formele de învățămînt frecventate și absolvite, cursu-rile pentru calificare sau specializare includ categorii de documente ca: matricole școlare, cataloage de clasă, procese-verbale ale consi-liului profesoral sau ale comisiei de examinare, registre și dosare aferente problemei respective. După menționarea documentelor care au stat la baza cercetării se expun, într-o formă con-cisă și logică, elementele care vin să rezolve și să răspundă la datele solicitantului.

La stabilirea perioadelor de muncă efec-tuate de către solicitant sau de către cel căruia îi sînt adresate se pot folosi date și din certifi-

cate eliberate de alte instituții, dacă întrunesc prevederile legale. În astfel de situații organizația respectivă, pe baza acestor date și a celor extrase din documentele pe care le păstrează, eliberează un singur certificat. Cererea solicitantului, adresa de răspuns, exemplarul al doilea al certificatului eliberat, documentele anexe care stau la baza elaborării certificatului sînt clasate în dosar conform nomenclatorului și păstrate în arhiva instituției sau organizației care a eliberat certificatul.

În situația cînd se eliberează certificat numai pentru o parte din perioada sau perioadele solicitate, datorită necunoașterii locului unde se găsesc toate documentele, iar ulterior, prin preluarea de documente de la diferiți creatori și deținători de arhivă, sau a perfectării evidenței unor fonduri, se mai identifică documente care pot atesta o perioadă sau alta de muncă, se eliberează un nou certificat, la cererea solicitantului, anulînd și retrăgînd pe cel vechi.

La eliberarea certificatului se acordă o atenție deosebită numelui întrucît sînt dese situațiile cînd numele solicitantului nu corespunde cu cel din documente, datorită schimbării lui ulterioare, prin căsătorie sau în alte împrejurări. Certificatul trebuie să redea numele așa cum rezultă din document, pentru fiecare perioadă atestată. În unele cazuri nepotrivirile de nume pot fi datorate greșitei completări de către persoanele care au întocmit documentul la timpul respectiv. Și în acest caz numele va fi redat întocmai ca în document urmînd ca solicitantul să facă dovada prin act notarial asupra apartenenței sale la acest nume.

Frecvent, se întîlnesc cazuri cînd în documentele după care se eliberează certificate (de regulă statele de salarii) figurează mai multe persoane cu același nume. În situația cînd cererile sînt incomplete sau nu specifică toate datele personale și nu indică cu exactitate perioadele de lucru, pentru a nu atribui solicitantului perioade ce nu-i aparțin, deci de la alte persoane cu același nume, se cer relații suplimentare, asupra datei de naștere, prenumelui tatălui, funcției și compartimentului unde a lucrat, numele unor colegi de muncă. În raport de aceste precizări se stabilește care dintre persoanele înscrise în documentul respectiv corespund cu numele solicitantului.

Copia este o reproducere autentică de pe un document aflat în arhivă. De regulă, organizațiile eliberează copii după documentele de

improprietărire, sentințe judecătorești, folie matricole școlare sau ale militarilor în termen. La eliberarea acestora se ține seama de anumite reguli, datorită faptului că scrisul unor documente poate fi dintr-o perioadă mai veche, deci cu ortografia vremii respective sau că lipsesc cuvinte, sau nu apare cu claritate scrisul. Copiile de pe documente se transcriu cu ortografia actuală. Cînd dintr-un document lipsesc cuvinte sau sînt indescifrabile, iar din text nu rezultă înțelesul lor, în copie cuvintele respective sînt înlocuite cu puncte de suspensie. În situația cînd documentele supuse copierii nu poartă anul întocmirii lor, data este dedusă din contextul celorlalte documente, dacă el face parte dintr-un grup de alte documente legate organic și a căror dată este cunoscută cu certitudine. La documentele cărora nu li se poate stabili data, se înlocuiește cu puncte de suspensie, iar după ele, în paranteză, mențiunea „fără dată”.

La copiile de pe tabele, cum sînt cele de improprietărire, militare, în care figurează mai multe persoane, pentru a nu reda decît numele persoanei în cauză, cînd aceasta nu se află în prima sau ultima poziție a tabelului, se reproduce cadrul documentului urmat de unul sau două rînduri de puncte de suspensie, apoi poziția și numele-prenumele solicitantului, urmate de puncte de suspensie și elementele de încheiere, inclusiv semnăturile.

Pentru a se exclude eventualele adăugiri, la copiile care cuprind numai o parte dintr-o pagină, se barează partea nescrisă cu o diagonală, de la ultimul cuvînt sau cifră spre colțul opus paginii, iar la copiile care se întind pe mai multe pagini la fiecare sfîrșit de pagină se aplică semnul continuării.

Extrasul este reproducerea autentică a unei părți dintr-un document, respectiv partea care interesează sau privește pe solicitant. În mod frecvent asemenea acte se eliberează la organizații de pe sentințele judecătorești, monitoare oficiale și de pe documentele de improprietărire.

Pentru ca extrasul să fie corect întocmit, cu valoare probatorie, trebuie să cuprindă anumite elemente și anume: organizația care l-a eliberat, denumirea documentului după care s-a făcut extrasul, respectiv sentința judecătorească, monitorul oficial, tabelul de improprietărire etc., organizația care a creat documentul, textul care interesează sau privește pe solicitant și care de fapt reprezintă esențialul pentru pe-

ționar, baza legală potrivit căreia a avut urmarea acțiunea și s-a încheiat documentul respectiv.

După cum rezultă din însăși denumirea acestui act, în el, spre deosebire de copie, se redă numai partea din document care se referă la fapta sau situația persoanei în cauză, de pildă schimbarea numelui, decorarea, avansarea în serviciu, acordarea de grade, grațiere ș.a. Părțile din document care nu se redau se înlocuiesc înainte și după extras cu puncte de suspensie, pe unul sau cel mult două rânduri.

Atât copia cât și extrasul se certifică de către organizație, certificat ce trebuie să cuprindă denumirea organizației care le-a eliberat, documentul după care s-a întocmit, numărul și data înregistrării cererii, semnătura conducătorului instituției, însoțită de ștampilă.

În certificate și copii sau extrase nu se admit ștersături, răzături sau adăugiri întrucât acestea anulează valoarea lor probatorie.

Cînd în arhivă nu se găsesc date cu privire la obiectul cererii, documentele fiind distruse, total sau parțial, în diferite împrejurări, se comunică în scris solicitanților că documentele necesare întocmirii certificatului lipsesc sau nu cuprind datele cerute. Dacă se cunoaște organizația unde se păstrează documentele, cererea sau adresa solicitantului se trimite spre rezolvare organizației respective și se comunică în scris solicitantului acest lucru.

Majoritatea certificatelor, copiilor și extraselor eliberate de către organizații nu se timbrează. Potrivit instrucțiunilor nr. 1711 din 27 octombrie 1960 ale Ministerului Finanțelor pentru aplicarea Decretului nr. 199 din 5 iunie 1955 asupra taxelor de timbru și a H.C.M. nr. 911/1955 sînt scutite de taxa timbrului certificatele care atestă o situație în legătură cu calitatea de salariat sau cooperator, cele eliberate pentru obținerea de asistență socială, unicatele certificatelor eliberate de școli, precum și certificatele eliberate pentru a servi în armată, pentru școli, pentru stabilirea drepturilor de pensie și pentru obținerea de ajutoare de stat.

O parte din documentele de această natură sînt supuse taxei de timbru. Se timbrează cu taxa de 5 lei pentru fiecare act documentele prin care se legalizează semnăturile, se stabilește certitudinea diferitelor date; certificarea conformității copiilor și extraselor se timbrează cu taxa de 3 lei pentru fiecare pagină; scrierea la mașină a diverselor acte, înscrisuri care nu au fost redactate de către birourile de notariat, precum și a copiilor de pe acte și a înscrisurilor prezentate de părți, pentru fiecare pagină sau fracțiune de pagină — primul exemplar fiind taxat cu 2 lei, iar celălalt cu 1 leu.

CRISTINA DINU
VASILE NICULA

LUPTLE MINERILOR DE LA LUPENI DIN 1929

După cum se știe criza economică de supra-producție s-a resimțit cu începutul anului 1929 deosebit de puternic în rîndurile muncitorilor de la întreprinderile extractive și metalurgice din județul Hunedoara. Mii de muncitori erau concediați și lăsați pradă foametei împreună cu familiile lor. Creșterea continuă a șomajului, situația mizeră a muncitorilor, înfățișate, de altfel, de numeroase documente ale vremii au provocat creșterea combativității muncitorimii, concretizată în conflicte de muncă, greve, întruniri, demonstrații și, mai ales, în înrolarea lor în rîndurile comunistilor și socialiștilor.

În condițiile grele ale ilegalității, înfruntînd prigoana autorităților, partidul comunist a reușit să găsească forme și metode corespunzătoare pentru întărirea și extinderea legăturilor sale cu masele muncitoare, în vederea organizării și îndrumării luptei acestora.

Orientîndu-i în direcții „drepte și sănătoase” de luptă politică și revendicări economice, activitatea comunistilor va înscrie astfel o pagină glorioasă în acești ani în istoria clasei noastre muncitoare. Înaintea uneia dintre cele mai mari bătălii de clasă a proletariatului român de la începutul crizei economice, aceea de la Lupeni din august 1929, înăbușită în sînge, influența crescîndă, a partidului comunist în rîndul oamenilor muncii, bărbați, femei, tineret, era atît de puternică încît organele respective din Valea Jiului raportau, despre comuniști, prefecturii județului că „prezintă un pericol în această regiune prin numărul de aderenți și propaganda la care se dedau”.

Acum, la împlinirea a cinci decenii de la eroica grevă a minerilor de la Lupeni, să lăsăm mînunchiul de documente selectate să devină grîitoare dovezi ale tradițiilor P.C.R. în tot ce a făcut pentru dreptate și pentru a asigura o viață mai bună poporului român.

ION FRĂȚILA

1

1929 ianuarie 5, Deva. Circulara prefecturii județului Hunedoara prin care se orientau autoritățile locale cu privire la angajarea muncitorilor șomeri.

PREFECTURA JUDEȚULUI HUNEDOARA
Nr. 368/1929

P R E T U R A B A I A D E C R I Ș

Vă invităm a aduce la cunoștință, prin bătaie de tobă, că în Petroșani și Valea Jiului,

fiind parte din lucrări sistate, o mulțime de lucrători au rămas fără lucru, stînd înaintea foametei.

Totuși, răuvoitorii seduc muncitorii din alte localități ale județului, îndreptîndu-i în aceste părți pentru a fi angajați la lucru, care, depășindu-se, își fac cheltuieli inutile, fiind siliți a se reîntoarce la vatră.

Guvernul, în dorința de a ajuta șomerilor din Valea Jiului, intenționează a le da lucrări publice la șosele, dar numai acelor care, din anul 1925 și pînă în anul 1929 au fost continuu în lucru la minele din Valea Jiului și au fost concediați din lipsă de lucru, avînd și în prezent domiciliul în această regiune.

Faceți tot posibilul ca, nu cumva lucrătorii auzind că în Valea Jiului se încep lucrările la șosele să asalteze cu cererile, fiind exclus a fi primiți în lucru.

Pentru preîntîmpinarea acestora, luați măsuri de urgență. Deva, la 5 ianuarie 1929

Prefect de Hunedoara
ss. indescifrabil

Arh. St. Deva, fond Prefectura plășii Baia de Criș,
dosar 3/1929.

2

1929 ianuarie 29, Vulcan. Informare întocmită de conducerea exploatarei miniere din Vulcan referitoare la acțiunile desfășurate de comuniști pentru organizarea muncitorilor.

Onor,

COMANDAMENTUL JANDARMERIEI
V U L C A N

Cu onoare vă aducem la cunoștință următoarele :

Între muncitorii noștri și îndeosebi între muncitorii minierei s-a început organizarea muncitorilor comuniști, al căror număr a ajuns după informațiile noastre, la 500—600, adică a 5-a parte din efectivul întreg.

La mina Est, muncitorul Olah Ștefan a fost acela care a început mișcarea comunistă...

La mina Vest, muncitorii Nistoran Petru lui Gheorghe și Cozac Ioan, în ziua de 26 ianuarie au cerut aprobare de la șeful uzinei, pentru ținerea unei adunări comuniste. Au fost însă respinși, întrucît cererea lor n-a fost adusă înlîi la cunoștința direcțiunii.

După informațiile noastre, în ziua de duminică (27 ian.) s-a ținut o adunare de constituire a comunistilor, unde, un delegat al partidului comunist (numele încă nu se știe) în prezența a 200—300 oameni, în localul lui Marinescu, care de altfel este centrul lor, a organizat pe muncitorii comuniști.

Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 11/1929.

3

1929 martie 16, Vulcan. Declarația directorului școlii primare societare din Vulcan, referitoare la existența și activitatea unei organizații comuniste de tineret în rândul elevilor.

DECLARAȚIE

Subsemnatul, director al școlii primare societare din comuna Vulcan, județul Hunedoara, solicitat fiind a da o declarație referitor la organizarea copiilor de școală în sindicatul muncitorilor comuniști, o fac în cele ce urmează :

Domnul învățător Mayer Ștefan de la școala primară (secția română) din Vulcan îmi raportează că în ziua de 9 martie a.c. a aflat de la un elev din clasele VI—VII, conduse de d-sa, că mai mulți copii de la ambele școli ar fi înscrși în organizația comunistă din localitate. Aflați, între altele, că copiii fac parte din organizația comunistă cu autorizațiunea și consimțământul părinților. În urma unei anchete minuțioase făcută de corpul didactic se mai constată că copiii sînt în așa fel organizați că organizația lor face parte integrantă din sindicatul muncitorilor comuniști. Toată activitatea tinerilor minori se face sub oblăduirea adulților. Am constatat apoi că minorii au comitetul lor aparte constituit, în frunte cu un președinte, vicepreședinte, casier, secretar etc. Președintele minorilor e recrutat chiar dintre elevii școlii noastre cu numele Ioan (Petre) Cozac, elev în cl. VI-a primară.

Am găsit la elevi o revistă, pare-mi-se „Tineret unitar” în care se făcea apel la copii organizați pentru păstrarea și respectarea programului de muncă.

În conformitate cu declarația făcută de unii copii, în organizația lor se vorbea în contra M. S. Regelui și a preoților, se cîntau cîntări nepreotești.

Fiecare elev înscris în organizație posedă o insignă și plătește pe fiecare lună o cotizație de 15 lei.

În legătură cu cele relatate mai sus, declar totodată că în ziua de 12 martie a.c. s-a prezentat la subsemnatul o delegație compusă din trei indivizi. Doi bărbați și o femeie. Unul dintre bărbați se dădea drept secretarul sindicatului. Scopul venirii lor în numele sindicatului era să protesteze contra procedurii de a interzice elevilor de a lua parte la ședințele sindicatului, aceasta pe de o parte, iar pe de altă parte să protesteze contra presupusei bătăi din partea învățătorilor pentru că elevii frecventează localul și ședințele sindicatului, cerînd de la mine să impună învățătorilor tratarea copiilor bogați la fel cu cei săraci.

După ce le-am dat răspunsul convenit, s-au îndepărtat murmurînd.

Secretarul îmi spune între altele că era să vină 200 muncitori la școală să se facă manifestații contra învățătorilor. Grație intervenției făcute de dînsul, cei 200 muncitori au renunțat.

Despre cele cuprinse în declarația personală am făcut raport către Direcțiunea minelor, grupul Vulcan, ca și către susținătorul școalelor societare, pentru a proceda în consecință.

Această declarație o susțin și semnez.

Vulcan, 16 martie 1929

ss. indescifrabil

Arh. St. Deva, fond Parchetul tribunalului Deva, dosar 40/1929, f. 2—3.

4

1929 martie 18, Vulcan. Proces-verbal încheiat cu prilejul percheziției și anchetării activității comuniste a organizației de tineret din Vulcan.

PROCES-VERBAL

Astăzi 18 martie 1929

Noi, Lucaciu Alexandru, comisar de siguranță pe lingă Serviciul special de siguranță Petroșani.

Avînd în vedere ordinul rezolutiv al D-lui Șef al Serviciului de siguranță, pus pe adresa Direcțiunii minelor din Vulcan, înregistrat la acest serviciu sub nr. 690/1929, prin care ne aduce la cunoștință că în școlile primare din comuna Vulcan, ce sînt susținute de acea direcțiune, se face o vie propagandă comunistă între elevii școlii din acea localitate și că acești minori fac parte din organizația comunistă a adulților din Vulcan.

În vederea celor de mai sus, ne-am deplasat imediat în sus-zisa comună unde, dimpreună cu șeful postului de jandarmi, Gavrilă Nariță, am descins la sediul organizației comuniste din Vulcan, unde am procedat legal, constatînd următoarele :

1. Verificînd registrele pentru înscrierea membrilor, am găsit membrii înscrși 800 efectiv, dintre care 150 femei. Această organizațiune, cu toate că a făcut demersuri, pînă în prezent nu este recunoscută ca persoană juridică.

Președintele acestei organizații este Momeu Octavian, miner în comuna Vulcan. Sub președintele * Cozma Alexandru este Olah Ștefan și Hemi Mihai ambii mineri în această localitate, iar ca administrator este Gyarfași Petru, cunoscut ca un infocat comunist, care, cu orice ocazie se manifestă contra autorităților. Controlori : Huszár Ioan, Máthé Carol, Tomus Simion, Const. Ștefan. Cel dintîi a fost cercetat de acest serviciu încă în anul 1924, cînd a fost implicat într-o altă organizație comunistă, iar de restul membrilor din această organizațiune se alătură un tablou.

2. Organizația femeilor este recunoscută ca persoană juridică, avînd statute în regulă, sub titlul de „Ajutorul muncitoresc român”, înființată de către cunoscutul comunist Aradi Victor, ce a suferit o condamnare la Consiliul de război al corpului de armată din Cluj și care organizație de femei, sub acest titlu, dezvoltă o vastă propagandă comunistă, pe întreaga Valea-Jiului, avînd ca președinte pe minerul Rusu Nicolae din acea localitate.

* Așa în text

3. Organizația tineretului comunist. Cercetînd din aproape această organizație, am constatat că este înființată de vreo cîteva luni, avînd membri în număr de 40, toți minori, ce variază între vîrsta de 11—15 ani, toți elevi din școala primară din Vulcan.

Cercetînd și interogînd pe președintele acestei organizații ce se numește Cozac Petru Ioan, de ani 15, elev pe cl. a VII-a primară a negat să ne dea orice relațiune, însă, făcîndu-se o perchezițiune corporală s-a găsit asupra sa un carnet în care s-a găsit scris de mîna sa proprie două poezii, una în limba română și una în limba maghiară, cu caracter comunist și foarte revoltător, precum și numele celorlalți conducători minori și funcțiunea lor, și anume: subpreședinte Costin Ioan, de 15 ani; casier Reti Mihai de 14 ani; secretar Narhoniak Francisc de 14 ani; notar Jakabfi Alexandru de 13 ani; controlor Negru Vasile de 13 ani, care țin zilnic întruniri aparte de cei adulți, dar tot în acel local și sub protecția părinților, avînd toți domiciliul în acea comună.

Președintele minor Cozac Petru are instrucțiuni și însărcinare de a face propagandă comunistă printre minori și a plecat chiar și în alte comune pentru propagandă. Așa, în ziua de 10 martie, numitul a fost în comuna Lupeni pentru acest scop. Însă nu i-a reușit nimic, reîntorcîndu-se înapoi.

Această organizație este înființată și dirijată de către cunoscutul comunist Gruița Dumitru din Lugoj, care se află în Valea Jiului de 3 luni de zile, avînd delegație specială în acest scop și ajutat de înfocați comuniști: Roșca Vasile din Vulcan și Alexandru Junior din Petroșani.

Tot la percheziția făcută la acest minor, afară de carnetul menționat, am găsit și o bucată de stofă roșie și 5 nasturi roșii, ce poartă la butonieră un semn al comunismului.

Interogat fiind mai departe, acest minor a recunoscut toate cele de mai sus și declarîndu-ne că comuniștii Gruița și Roșca zilnic le predică originea comunismului, scopul acestuia precum și propaganda ce trebuie făcută în această direcție.

Le mai spune că nu au nevoie de domnitori, că nu le face nici un bine și după o bună organizație a lor, vor putea rupe și tablourile acestora ce se află pe pereți.

De asemenea, le vorbește despre comuniștii ce se află prin închisori și de amnistia generală.

În acest scop, numitul Cozac Petru ne depune o declarație scrisă de mîna sa proprie, în limba română, prin care recunoaște cele de mai sus.

Cercetări mai în fond nu s-au putut face, din cauză că membrii organizației comuniste refuză a ne da orice relațiuni, nesupunîndu-se la nici un interogatoriu din contră, cînd este unul chemat și interogată, vin după el cîte 15—20 tovarăși de ai lor, care protestează contra interogatoriilor sau informațiilor cerute.

Așa, cu ocazia acestei cercetări, chemînd la școală în fața învățătorilor pe elevul Cozac

Petru, peste cîtva timp au și venit vreo 10 comuniști, care ne-au pretins a le spune pe ce bază îl interogăm, protestînd cu violență asupra acestei cercetări.

În ceea ce privește elevii școlii ce sînt organizați, dl. director al acelei școli — Lehenyi Romulus, ne depune o separată declarațiune, prin care declară cele întimplute în școală.

Alte declarațiuni nu s-au putut lua, din cauză că întreg sindicatul comunist refuză aceasta și protestează, iar pentru a înlătura orice scandal cu aceștia, ce sînt în număr mare, nu am întrebuitat nici o forță.

Mai constatăm prin prezentul proces verbal că în comuna Vulcan este cel mai mare focar comunist, ce s-a infiltrat în păturile muncitorești, majori și minori, ceea ce periclitează mult ordinea și siguranța statului [...]

Drept pentru care am dresat prezentul proces-verbal, spre cele legale.

S. Comisar de Sig.
ss. indescifrabil

Asistenți
ss. indescifrabil

Arh. St. Deva, fond Parchetul tribunalului Hunedoara, dosar 40/1929, f. 6 și 7.

5

1929 aprilie 9, Călan. Telegrama inspectorului general al muncii prin care relatează despre pregătirea grevelor muncitorești de la Călan și Lupeni.

La Călan greva continuă stop. Mîine zece aprilie orele nouă la Lupeni va avea loc o întrunire muncitorească stop. În acest scop, în tot cursul zilei cei trei mii cinci sute de oameni nu vor lucra stop. Scopul adunării este alegerea unei delegațiuni care să meargă la minister și la Dl. prim ministru spre a protesta contra hotărîrii de arbitraj de care muncitorimea de la Lupeni nu este mulțumită stop. Hotărîrea de arbitraj s-a dat și nu conține nimic deosebit față de trecut decît sporirea salariilor cu 6% la societățile Petroșani și Lonea și cu 2% la societatea Lupeni și în același timp sporirea timpului de lucru stop. Înainte în timpul de 8 ore era cuprins și timpul de intrare și ieșire din mină stop. Astăzi hotărîrea prevede 8 ore efectiv stop. Chiar în această noapte vom sosi la Lupeni și mîine în timpul adunării vom face toate investigațiile necesare stop.

Călan nr. 27 din 9 aprilie 1929

Inspector general,

ss. P. Popescu

Arh. St. Deva, fond Parchetul tribunalului Deva, dosar 40/1929.

6

1929 mai, Petroșani. Buletin informativ pe luna aprilie referitor la activitatea comuniștilor și social-democraților în Valea Jiului.

Serviciul special de siguranță Petroșani
Buletin informativ lunar

Asupra situației și evenimentelor din sectorul nostru pe luna aprilie 1929

Comuniști

În urma dispozițiilor luate de guvern, din partea noastră și autorităților administrative și un delegat al parchetului s-au sigilat și închis localurile sindicatelor unitare din Petroșani și Vulcan, ridicându-se toată arhiva, scriptele și diferite piese găsite și în urma actelor dresate o parte din ei se află în cercetarea d-lui jude de instrucție, de pe lângă Tribunalul Deva, fiind și depuși cițiva în arest preventiv pînă la terminarea instrucției, totuși caută a face nuclee clandestine pentru a-și menține propaganda și ideile comuniste.

Din partea noastră însă se urmărește îndeaproape și discret orice mișcare a lor.

Socialiști

Sindicatelor social-democrate au organizațiuni în toate localitățile în regiunea Valea Jiului și în ultimul timp au început a face o mai vie propagandă pentru a se organiza, cîștigînd teren mai mult de la închiderea sindicatelor unitare.

Totuși, cu ocaziunea serbării zilei de 1 Mai au avut o atitudine dirză față de măsurile luate de guvern de a nu li se permite a scoate drapelele roșii.

Muncitorii din această organizație sînt foarte nemulțumiți contra patronilor pentru intenția ce au de a mai face noi concedieri din lucru.

Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 84/1929.

7

1929 iulie, Petroșani. Buletin informativ pe luna iunie referitor la atitudinea asemănătoare a comuniștilor și social-democraților din Valea Jiului față de problemele cu care se confruntă muncitorii din zonă

Serviciul Special de Siguranță Petroșani
Buletin informativ lunar.

Asupra situației și evenimentelor din acest sector pe luna iunie 1929

Comuniști

Comuniștii prezintă un pericol în această regiune, prin numărul de aderenți și propaganda deșănțată la care se dedau.

Deși sediul sindicatelor unitare a fost sigilat și capii mișcării arestați, propaganda comunistă continuă prin cei rămași și chiar so-

țiile lor. Lipsa de muncă, mizeria contribuie la mărirea numărului lor.

Socialiști

Sindicatelor social-democrate cu formațiuni în toate centrele din această regiune au început o vie propagandă, de îndată ce au fost închise cele unitare și mai ales pentru a combate pe cel independent ce a luat ființă la 3 iunie crt.

În manifestările lor nu păstrează nici o diferență cu cele comuniste. Aceleași cuvîntări înflăcărâte, aceleași critici la adresa autorităților ca și ei.

Singura deosebire pare a fi numele și înghăduința autorităților. Manifestările din 30 iunie crt. au dovedit că „lupul își schimbă părul dar năravul ba”.

Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 84/1929.

8

1929 august 6, Lupeni. Informare întocmită de societatea minelor din Lupeni pentru Direcția generală a minelor din București, în care se relatează represuniile autorităților la mina Lupeni în zilele de 5 și 6 august în timpul grevei.

Direcțiunea generală

6 august 1929

VS/B

Confidențial, 129

București

Confirmăm telegrama noastră de ieri după masă cu următorul cuprins:

„Situația neschimbată. Uzina Electrică nu funcționează”, precum și telegrama noastră de astăzi cu următorul conținut:

„Uzina electrică pusă în funcțiune astăzi dimineață ora cinci de către autorități prin măsuri foarte drastice stop. Credem prezența Domnului Director General Bujoiu absolut necesară stop. Grevă continuă”.

Și avem onoare a vă raporta că în ziua de 5 crt. s-a încercat a îndupleca muncitorii care au oprit Uzina Electrică să se dea drumul Uzinei electrice, pînă se evacuează mina Ștefan de oameni și cai. A fost însă încercarea zadarnică, răspunzînd că să moară acolo, dacă nu au ieșit pînă acum. Au fost evacuați și caii prin echipe de salvare și supraveghetori. De asemenea, s-au scos tot astfel caii și de la celelalte mine.

DL. prefect a încercat tratative cu lucrătorii, în special spre a elibera Uzina electrică, dar fără rezultat, oamenii fiind foarte agresivi și foarte îndrăgostiți. A cerut de la Deva asistență militară și anume 200 grăniceri. Aici au fost de la început 26 oameni, care formau garnizoane din localitate și la care s-au mai concentrat în cursul zilei încă circa 50 jandarmi, din împrejurimi. În cursul întregii zile, lucrătorii, foarte mulți la număr, au stat în jurul Uzinei Electrice. În cursul zilei nu s-a întîmplat nici un incident. Întrucît uzina electrică nu func-

ționa, am încercat să restabilim legătura cu Centrala Electrică din Vulcan, prin rețeaua societății Valea Jiului de Sus, dar fără rezultat, deoarece cu ocazia cuplării, seara la ora 22, s-a produs un scurt circuit.

Noaptea la ora 23 și jumătatea au sosit grănicerii de la Deva, precum și dl. prim-procuror al Tribunalului Hunedoara și un domn judecător de instrucție. S-a hotărât ca atunci noaptea să nu se întreprindă nimic, urmînd ca în zori de zi, prin somații legale să se provoace lunea de la Uzina Electrică să se retragă spre a putea pune în funcțiune uzina electrică. Aceasta a fost absolut necesar, pentru că unul din motoarele condensatoarelor din subterenul (subteranul) clădirii Uzinei Electrice a fost deja în apă și a trebuit să fie ridicat și spre a evita inundarea celorlalte motoare, a fost imperios necesar luarea măsurilor. De asemenea, a fost necesară punerea în funcțiune a Uzinei pentru siguranța minelor.

Cu ocazia somărilor legale făcute de către dl. prim-procuror în prezența d-lui prefect, muncirii au opus rezistență, fiind agresivi și începînd atacarea armatei cu un foc de revolver, la care s-a produs o încăierare corp la corp, trăgîndu-se în vînt și alungînd muncitorii cu patul puștii și baionetă. Muncitorii s-au opus prin pietre, cărămizi și drugi de fier. Se afirmă că din partea muncitorilor nu rămas 16 morți, din partea armatei a fost rănit un grănicer și un jandarm.

A mai sosit în localitate Dl. colonel Jickeli, comandantul sectorului Hunedoara precum și dl. inspector general al Muncii, Popescu.

Din partea autorităților se face anchetarea cazului.

ss. indescifrabil

Arh. St. Deva, fond Societatea Lupeni, dosar 2/1929.

PROFESORI ARDELENI * DINCOACE DE CARPAȚI (1850—1859)

În ciuda faptului că vitregia împrejurărilor istorice a împiedicat poporul român să-și formeze mai de timpuriu un stat unitar și independent, legăturile permanente între principalele românești de pe ambele versante ale Carpaților nu au fost niciodată întrerupte. Ba din contră, istoria a cunoscut și documentele au consemnat o continuă circulație atît a oamenilor cît mai ales a bunurilor și ideilor acestora.

Afluența populară permanentă din Transilvania către Tara Românească și Moldova „cunoaște o deosebită amploare începînd cu primii ani ai secolului al XIX-lea. Pleiada de

cărturari ardeleni pe care istoria culturii i-a înregistrat trecînd „în țară” se grefează pe acest fond popular¹.

Împreună cu oamenii trec munții principiile și ideile naționale generate de mintea lui Inochentie Micu și perfectate de Supplex Libellus Valachorum, așa încît „curentul luptei politice naționale, pornit impetuos, ca un torent de munte din Transilvania se revarsă în albia largă a procesului de devenire a națiunii române întregi, stimulează formularea obiectului ei comun, lupta ei atotcuprinzătoare². Astfel ideile Școlii ardeleni au fost răspîndite pe toată fața pămîntului românesc, în Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea, prin „mulțimea dascălilor transilvăneni, care luînd străvechea cale a păstorilor și altor rînduri de țărani trec peste munți, dincoace, și predau în școli de tot felul³”.

După Ștefan Metes, numai în secolul care precede primului război mondial, numărul profesorilor veniți de dincolo de munți este de 16, în învățămîntul primar, de 85 în învățămîntul mediu și de 12 în cel superior⁴, iar după Iuliu Moisil — de 19 și respectiv 125 și 40⁵. Dar cu siguranță că cercetarea minuțioasă a arhivelor va demonstra că numărul lor a fost și mai mare. Participînd direct la Revoluția din anul 1848, profesorii ardeleni ca Ioan Truțescu (citit de unii greșit — Grozescu) din Caracal, Zaharia Boerescu din Giurgiu, Dimitrie Pizo din Brăila, Alexandru Fortunatu din Focșani, Ioan Filimon din Buzău, David Almășan din Vălenii de Munte, Constantin Leca și Ion Măiorescu din Craiova, Florian Aaron și August Treboniu Laurian din București etc. au fost destituiți și expulzați⁶.

Odată cu redeschiderea școlilor, începînd, în special, cu anul 1851, toți acești profesori, împreună cu alții mai tineri, trec din nou munții reluîndu-și posturile și preocupările lor culturale și politice.

Documentele pe care le publicăm în cele ce urmează se referă la viața și activitatea unora

¹ G. D. Iscriu, *Un dregător mai puțin cunoscut: ispravnicul de „ungureni” în Tara Românească*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, 1968, p. 43.

² D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, Edit. științifică, 1967, p. 388.

³ C. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, București, Edit. științifică, 1967, p. 115.

⁴ Socotiri de mine după Ștefan Metes, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX, Cercetări de demografie istorică*, Edit. științifică, București, 1971.

⁵ La fel după Iuliu Moisil, *Românii ardeleni din vechiul regat și activitatea lor pînă la războiul întregirii neamului*, București, 1929, (Extras din monografia „Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul”).

⁶ V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, București, 1892, tom. II p. 248; I. Popescu Teiușan, V. Netea, *August Treboniu Laurian. Viața și activitatea sa*, București, Edit. didactică și pedagogică, p. 78; V. Papacostea și M. Regleanu, *Seminarul central 1836—1836. Documentele întemeterii*, București, f.a., p. 236.

⁷ Dăm mai jos cîteva date biografice referitoare la profesorii ce fac obiectul rîndurilor de față care sînt extrase aproape în totalitate din documentele de arhivă existente în fondul Ministerului Culeilor și Instrucțiunii Publice de la Arhivele Statului București: *Zaharia Antonescu* — român, născut la 1 septembrie 1826, a trecut munții și s-a căsătorit la Ploiești, cu o pămînteană, dînd lecții particulare de română

* Avem în vedere pe toți profesorii români veniți din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

și germană. În noiembrie 1850 solicită Eforiei școalelor un post de profesor, dar abia în 22 decembrie 1855 a putut ocupa, prin concurs, postul de profesor supleant de institutor la școala de fete din Ploiești; *Ioan Trușescu* — român, născut în Transilvania probabil în anul 1809. La 1 martie 1833 a fost numit profesor la Caracal. În anul 1842 este numit pitar, iar din 1848, după închiderea școlilor, îndeplinește diferite alte funcții administrative, până la 8 iunie 1851, când se anunță oficial redeschiderea școlii. Atunci își reia postul, urmând ca peste alți doi ani să fie ridicat la rangul de serdar, drept recompensă pentru activitatea desfășurată; *Alexandru Fortunatu* — român, născut în Transilvania probabil în anul 1810. La 1 octombrie 1835 este numit subînvițător și candidat de profesor la Focșani. După Revoluție, în anul 1850, i se aprobă cererea de a deschide un pension la recomandările primite ca urmare a activității desfășurate în calitate de profesor public și particular, în anul 1846 capătă rangul de pitar, iar în 1856 pe acela de serdar; *Ioan Popescu* — român născut în 1830 în Transilvania, a urmat studiile la Academia din Cluj și cunoștea limbile latină și maghiară. La 2 septembrie 1851 a fost numit profesor la „clăsul codrenesc” în școala din Brlad pentru obiectele: istorie, matematică și latină; *Zaharia Columb* — român născut la 7 ianuarie 1816 în Banat, a urmat studiile gimnaziale și teologia la Arad și cunoștea limbile latină, germană și franceză; a fost profesor la pensionare particulare și la Colegiul academiei din Iași timp de 3 ani, după care, în 19 octombrie 1850, este profesor de limba germană pentru clasele începătoare și de limba latină în clasele primare, cu decretul 4477. În anul 1854 tipărea o gramatică elementară de limba germană, iar un an mai târziu cerea aprobarea pentru retipărirea cărții sale „Elemente de limbă latină” publicată în anul 1852, pentru ca în anul 1858 să propună și să primească înlocuiri publicării unei creștămăști germane; *Iosif Patriciu* — român, născut la 21 iulie 1819 în satul Batamare din Banat, a urmat studiile gimnaziale la Arad și Pesta și facultatea filozofică și juridică la Universitatea din Pesta. Cunoștea limbile română, latină, maghiară și germană și avea „cunoștințe” de cea italiană. A fost la început profesor la clasele fundației codrene din Brlad pentru limba latină, istoria patriei și aritmetica, iar apoi, din 31 septembrie 1851, director al internatului academic și locțiitor de inspector până la numirea lui August Treboniu Laurian. În 1855 I. Patriciu, căminar, se retrage de la catedra de istorie și geografie a Institutului gimnazial, trecând ca director al internatului și al școlii publice din Tîrgu Neamțului; *Dimitrie Stoica* — român, născut în Banat la 12 noiembrie 1818, a urmat studiul universitar la Pesta (filozofie și legi). Cunoștea limbile latină și germană. În anii 1840–1841 a fost profesor la Seminarul „Veniamin” iar din 1841 predă latina în clasele gimnaziale din Iași. La 27 mai 1848 primește rangul de stolnic și începând cu 2 noiembrie 1850 este membru al Consiliului școlar. A asistat de mai multe ori la examenele din școlile ținute; *Dimitrie Pizo* — român născut în satul Planu din Transilvania prin anul 1796. La pensionul Sf. Sava apare ca pedagog la 6 septembrie 1841. Peste trei ani a fost „orînduit” ca profesor pentru clasele I-a și a II-a din Ploiești iar la 29 septembrie 1847 a fost transferat la școala națională din Brăila. Era văduv și avea 5 copii între 15 și 26 de ani; *Gavril Munteanu* — a venit în țară prin anul 1836, fiind profesor la seminarul din Rîmnic de unde, în anul 1848, a fost pe nedrept înlăturat, deși — susține el — profesori de origine transilvănească „nici au provocat nici au urzit revoluția, ci ei, puși între două rele au primit revoluția ca răul cel mai mic”. În februarie 1855 când August Treboniu Laurian îl recomanda ca profesor de „cosmografie, istorie naturală și fizică elementară” pentru clasele inferioare ale gimnaziului din Iași, profesorul G. Munteanu era directorul liceului român din Brașov; *Ghenadie Popescu* — era în 25 aprilie 1855 administratorul parohiei românești din Buda-pesta și scria inspectorului școalelor din Principatul Moldovei că primește postul de profesor și rector la școala secundară și seminarul ce urma a se deschide în mănăstirea Neamțului. În ianuarie 1856 deja își ocupase postul și cerea să i se procure cărți și alte materiale didactice, fie de la Codrescu, fie de la București; *August Treboniu Laurian* — a fost chemat la Iași în anul 1851 ca inspector în locul lui

dintre profesorii ardeleni care au adus cu ei dincoace de Carpați, pe lângă căldura sufletului românesc însetat de libertate, o pregătire enciclopedică și o metodă de lucru de nivel european.

În această privință considerăm, spre exemplu, că este edificatoare aprecierea că fostul inspector general al școalelor din Moldova,

Gheorghe Săulescu care ieșise la pensie. Cunoștințele lui enciclopedice au contribuit la activitatea de reorganizare a școlilor și la învățămîntului din Moldova în general. Una din preocupările de seamă ale noului inspector era tipărirea manualelor școlare și aducerea unor profesori capabili să dea viață ideilor sale inovatoare în acest domeniu de importanță deosebită pentru propășirea neamului. Pentru „neobosită aplicație depusă” și de zi în zi înflorirea școalelor naționale și capacitatea și deosebitele sale merite”. Aug. Treboniu Laurian a primit la 17 ianuarie 1855, rangul de agă. În același an făcea o călătorie de studii pentru a cerceta școlile din Germania, Franța, Anglia și Italia. Impresiile rezultate din călătoria respectivă sînt cuprinse în cele trei lungi scrisori trimise din Roma redacției Gazetei de Transilvania de la Brașov, precum și în cele două rapoarte pe care le publicăm în grupajul de față. În 18 septembrie 1857 inspectorul Laurian este reclamat Departamentului Culetelor din Iași de mai mulți profesori între care și transilvănenii Z. Columb, P. Suciu, S. Bărnăuș și St. Micle. Nu au vrut să semneze reclamația P. Cîmpeanu, D. Stoica și I. Patriciu, iar Al. Papiu Ilarian s-a solidarizat chiar cu reclamatul. În urma acestei situații — prin demisia acceptată la 1 februarie 1858 — se pune capăt activității didactice desfășurate de August Treboniu Laurian în Moldova. La 22 iulie 1859, Laurian a fost numit profesor de limba și literatură latină la Colegiul „Sf. Sava”, revenind astfel la București odată cu Unirea care a deschis o nouă fază în dezvoltarea școlii românești; *Nicolae Băldășescu* — român din Transilvania — aflat din anul 1835 ca profesor de teologie la Seminarul din București. După 1850 a intrat în conflict cu Eforia școalelor din pricina prețului tipăririi unui dicționar latin-român pentru care motiv probabil părăsește Țara Românească, deoarece în anul 1853 îl găsim ca rector al seminarului din Huși, acum călăugarit sub numele de Nifon. Dar și de aici demisionează la 31 ianuarie 1856. Ducînd o viață plină de peripeții, a ajuns călăugar la Neamț și Cernica, ba chiar și la Constantinopol, iar mai târziu învățător al școlilor române din Tulcea și Măcin; *Pavel Eliad* — român din Brașov, a fost numit la 1 ianuarie 1856 profesor de limba elenă modernă la Ploiești, după ce înainte fusese, timp de opt ani, director al unui pension particular din același oraș; *Ioan Filimon* — român, născut în anul 1821, în Transilvania, a funcționat în 1846–1847 ca profesor suplinitor la Buzău, apoi a fost orînduit ca institutor pentru clasele I-a și a II-a la școala publică din orașul Focșani, unde în anul 1855 iulie 5 era ridicat la rangul de pitar și unde a colaborat nemijlocit cu Al. Fortunatu; *Florian Aaron* — român, transilvănean, a funcționat ca inspector și profesor la școala centrală din Craiova, în anii 1831–1832, după care pînă în anul 1847 a fost subdirector și profesor de istorie la colegiul de la Sf. Sava. În anul 1834 era deja medelnicer, iar în anii 1847 și 1848 revizor general al școlilor districtuale din județele Ilfov, Dimbovița, Argeș, Muscel, Olt și Teleorman. După Revoluție și-a întrerupt activitatea didactică pînă în toamna anului 1857 cînd, fără a mai da concurs, fiind singurul candidat, a fost numit profesor de retorică la același colegiu din București. În lunga lui activitate profesională a publicat mai multe cărți didactice, dicționare și chiar zăre; *Simion Bărnăușu* — român transilvănean, înzestrat „cu cele mai frumoase științe și adevărat model de moralitate”, era recomandat în septembrie 1854 de către Inspectorul general al școlilor din Moldova, August Treboniu Laurian, pentru catedra de filozofie în clasele superioare ale Gimnaziului din Iași. În anul 1858, S. Bărnăușu era „ocupat cu dreptul natural al gîntului la Facultatea juridică” și cu „filozofia atît la Facultatea filozofică cît și în gimnaziu” pentru care motiv nu putea să mai suplinească și catedra de drept civil, cum îi propusese Ministerul Culetelor și Instrucțiunii Publice.

August Treboniu Laurian, putea suplini „pe orice profesor în caz de lipsă cu o egală competență și făcea admirația elevilor”⁸. Pentru care fapt A. D. Xenopol considera că acesta și-a îndeplinit funcția ce i-a fost încredințată „cu vrednicie și cu cunoștință de cauză”⁹.

În ceea ce privește transcrierea documentelor am avut în vedere regulile ortografice în vigoare, dar am menținut particularitățile de limbă atunci când am considerat că sînt necesare sau cînd transcrierea fonetică o impunea. Pentru cursivitate am întregit în paranteze unghiulare ceea ce lipsea din textul documentelor transcrise. Tot în paranteze unghiulare am cuprins și completările noastre cum este cazul cuvîntului „rezoluție” sau data calculată de noi după elemente exterioare textelor documentelor. De obicei, am eliminat pe „u” final, dar l-am menținut cîteodată pentru a da culoare specifică expresiei locale. Pentru o mai clară înțelegere a textului, uneori, am intervenit și în punctuație. În cîteva cazuri am păstrat prescurtările din text fiind perfect inteligibile și astăzi.

VIOREL GROZAV

1

1850 noiembrie 3, Ploiești. Zaharia Antinescu cere Eforiei școalelor naționale un post de învățător într-o școală publică din capitalele de județe și mai ales la Ploiești unde are familia.

Cinstitei Eforii a Școalelor Naționale din acest Prințipat :

Văzînd și eu subînsemnatul Programă învățăturilor, care să vor trata în Școalele naționale, ce sînt a să începe la 1 ianuarie a.v., și fiindcă mă aflu restatornicit cu locuința în orașul Ploiești împreună cu familia mea, dînd lecții private de limba română și germană, doresc a fi și eu așezat în vreun clas din Școalele capitalelor de prin județe și mai vîrstos în Ploiești, unde îmi este și familia așezată.

De aceea rog Ci. Eforie să binevoiască a face cele de cuviință.

Al Cinstitei Eforii plecat Zaharia Antinescu locuitor în orașul Ploiești.

Ploiești în 3 noiembrie (1)850.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Țara Românească (în continuare M.I.T.R.), dosar 2607/1849, f. 91, orig.

⁸ D. Pompeiu, *Monografia Liceului „Național” din Iași*, Iași, 1906, p. 67.

⁹ A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățămîntului superior în Moldova*, Iași, 1885, p. 85. La pagina 150 autorul dă o frumoasă notă biografică asupra lui August Treboniu Laurian.

2

1851 octombrie 8. Ioan Truțescu, profesorul clasei a III-a de la școala primară din Caracal, întreabă Eforia școalelor dacă trebuie să mai dea și el examen pentru clasa a IV-a cînd aceasta se va deschide.

Cinstitei Eforii a Școalelor

Profesorul de clasa III-a în Școala primară din Caracal.

În publicația Cinst. Eforii pentru deschiderea școalelor și orînduirea profesorilor, se zice : că spre a putea cineva lua o catedră profesorală trebuie mai întîi să dea eczamen de științe ce are să predea, și această măsură intru adevăr este cerută de trebuință, însă subînsemnatul nu știu, dacă prin aceasta se înțelege, ca și celor vechi profesori de județe, cari ocupă astăzi clasa III-a între cari mă aflu și eu, li se mai cere a da eczamen pentru clasa a 4-a cînd se va redeschide și aceea în școala unde ei se află, și aceasta li se mai face cunoscut de la Cinst. Eforie, prin de iznoavă rostire, sau că ei însuși trebuie să o propuie.

De este ca și ei să dea eczamen, și de este ca să li se facă inadins cunoscută aceasta de la Cinst. Eforie, eu rîmii așteptînd vestirea cu bucurie ; iar de se cere ca ei însuși s-o propuie, atunci subînsemnatul prin plecatul acesta mi-am împlinit datoria făcînd această rugăciune, ca la vremea redeschiderii clasei a 4-a și în școala de aici să mi se dea mie aflîndu-mă totdeauna supus propunerilor Cinst. Eforii, și gata în orice vreme a da eczamen de acele științe ce se vîd în programă pentru acea clasă și nădăjduiesc cu încredințare, că după ostelenile ce am jertfit în clasele acestii școale, cu o bună reputație într-un curs de vreme atît de îndelungat, Cinst. Eforie nu mă va lăsa lipsit de această mîngiere, și prin urmare de un drept care îmi este atîta de scump, precît îmi este și viața.

Precum este cunoscut Cinst. Eforii, de la anul (1)833 martie 1-îu și pînă la începutul anului școlastic (1)847 am urmat cu predarea în cîte trele clasele, după programa Cinst. Eforii, iar de atunci orînduindu-se și al 2-lea profesor, subînsemnatul prin porunca Ci. Eforii nr. 1067 din acel an, fiind însărcinat cu clasele a 3-a și 4-a ce se numea clasa I-îu despărțirea a 3-a și a 4-a am urmat anul întreg cu predarea, precum se dovedește din raporturile cu care s-au trimis Ci. Eforii cataloagele de lună adevărite de Ci. Comitet de insrucție, însă tocmai cînd era să-mi vîz ostenenile încornate precum aveam bune nădejdi, luna lui iunie (1)848 mă lipsi de această mîngiere, neputîndu-se face eczamen general școlarilor la sfîrșitul ei, din pricinile cunoscute de obște.

Cu acestea rîmii așteptînd de la Ci. Eforie mîngîitorul răspuns.

Prof. I. Truțescu

nr. 23

(1)851 oct. 8.

(Rezoluție) : Dovezile de capacitate și de bună purtare, de care a dat încredințare în urgere de mulți ani, îi asigurază postul acesta, fiind se va deschide. Se va păstra dar aceasta până atunci.

ss. indescifrabil

Arh. St. Buc., fond M.I.T.R., dosar 1994/1851, f. 58, orig.

3

1851 octombrie 8, Focșani. Alexandru Fortunatu propune Eforiei școalelor să ia unele măsuri pentru a se deschide școala publică în casele de vamă din Focșani după cum a poruncit domnul când a fost acolo.

Cinstitei Eforii a școalelor

Prea înălțatul nostru Domn, cu prilejul venirii M. Sale la Focșani, a poruncit ca negreșit să se deschidă Școala publică cu începutul trecutului septembrie, în casele de vamă făcute de stat; în urma căreia nu s-a făcut altă lucrare decât niște cereri de dezlegări și rapoarte adresate Cinstiului Departament din Lăuntru și Onoratei Eforii arătare că Maghiștratul neavind bani pentru reparația și obiectele trebuincioase la această școală, cere a se întîm-pina această trebuință din banii statului. Această cerere rămînînd neîncuviințată a priimit, în cele după urmă, porunca Cinstiului Departament, ca să indemnizeze pre orășani a contribui din ceea ce îi va lăsa inima pentru această faptă obștească.

Dificultatea punerii în lucrare a aceștii porunci, nu putea avea alt rezultat, decât o întîrziere neconținută întru urnirea lucrării și un prilej favorabil pentru pensionatul aflător în acest oraș, de a despărți pe fiii boierilor de aceia ai orășenilor, cu care învățătura publică mai dinainte îi uniseră cu îndestulă osteneală, și a trage pe boieri și pe cei mai înstăriți către sprijinirea interesurilor lui, și prin aceasta debînîndu-se, după cum zisei mai sus, boieri de ceilalți, nu voiesc a contribui nimic la reparația școalei, iar negustorii fiind aci în prea mic număr, nu pot îndeplini singuri suma cerută de trebuință, și așa sărăcimea rămîne izolată neavînd școală, și cufundată în întristare vîzîndu-și copiii umblînd pe drumuri și demoralizîndu-se din ce în ce mai rău.

Jos-iscălitul vîzînd dar, că luna septembrie a trecut, și că, porunca de urmarea învățării s-a întîrziat a se slobodi a socotit de datorie a sa de a supune plecat la cunoștință Cinstitei Eforii cele următoare :

I-ii. Că spre a se da o urnire a aceștii lucrări, urmează neapărat a se face un început, că acest început numai atunci poate fi favorabil, cînd Cinstita Eforie va porunci a se deschide școala fără altă aminare în casele de vamă destinate de Măria Sa, chiar după cum se află astăzi în ființă, căci fără această dispoziție vor trece ani la mijloc pînă să se facă vreo lucrare.

2-lea. Că de vreme ce nu s-a putut aduna pînă acum trebuind și bani pentru facerea obiectelor din năuntru, să se reducă totalul reparații numai la 7 bănci deocamdată, la facerea umblătorii și dregerea curții, iar învățătura să se urmeze pînă la dregerea acestor materialuri cu cele ce se va putea înlesni mai întîi.

3-lea. Că pentru suma ce ar costa facerea acestor obiecte sau și a celorlalte ce mai rămîne nefăcute, Cinstita Eforie să mijlocească prin Cinstitul Departament de a se slobodi din capitalul finținilor ce se află în ființă la acest Maghiștratul în sumă de 12000 lei pe care apoi după împlinirea de la orășani să se depună la loc.

Cu acest chip numai, crede supt-însemnatul că s-ar putea deschide școala și în acest oraș și că s-ar putea tîmădui relele pricinuite din îndelungata încetare a învățării, dîndu-se prilej de a indemnă pe fleșcare părinte în parte, d(e)-odată cu aducerea iulului său la învățătura, spre a contribui la facerea reparații mai sus arătate.

Aceste pîrîndu-i-se potrivite cu împrejurările de aici, nu lipsește cu cînte a le face cunoscute Onoratei Eforii.

nr. 2

A. Fortunatu

(1)851 octomvrie 8
Focșani

Arh. St. Buc., fond M.I.T.R. dosar 2016/1851, f. 47, orig.

4

1851 octombrie 24, Focșani. Alexandru Fortunatu, profesorul școlii normale din Focșani munteni, cere Eforiei școalelor să-i permită a primi în școală și pe copiii orășenilor moldoveni.

Cinstitei Eforii a școalelor
Profesorul normal din Focșani

Cîțiva dintre orășanii moldoveni, aflînd despre deschiderea Școalei normale, s-a(u) adresat cu cerere către supt-însemnatul de a se primii și fii lor între școlarii claselor primare, făgăduind a da d(e)-opotrivă ajutor ca și pămîntenii la reparația școalei; jos-iscălitul dar în urma cererii numiților, plecat roagă pe Cinstita Eforie a-l împărtași cu poruncă de îi este permis să primească niște asemenea copii cînd va fi loc slobod în încăperile de școală.

nr. 5

A. Fortunatu

(1)851 octomvrie 24
Focșani

(Referat) : Pe o parte i se va da voe să primească pe acei școlari pîzîndu-se și pentru dinșii cu nestrămutare regulile fără nici o ecsepție; iar pe de altă se va face reportu la Domn, arătînd această împrejurare și punerea la cale a Eforiei.

ss. indescifrabil

Arh St. Buc. fond M.I.T.R., dosar 2016/1851, f. 63, orig.

5

(1851 decembrie 3). Situația profesorului Ioan Popescu. Extras din condica de

calități a personalului didactic pe anul 1851

Numele familiei, rangul și naționalitatea ampliatului		Ioan Popescu de nație român
Data și locul nașterii	Anul Locul	La 1830 În Transilvania
Studiile sale	În care școală au învățat Ce curs de știință Ce limbi știe	În Academia din Cluj Cursul gimnazial și din filozofie Latină și ungară
Casnicile împrejurări	Este căsătorit au nu Nr. copiilor Moștenire	Necăsătorit O mică răzășie în Transilvania N-are N-are
Averea de față	Zestre De dînsul cîștigate	N-are
Posturile ce au ocupat în deosebite timpuri	Rangul dregătoriei Gradul postului Timpul cît l-au ocupat Sub care împrejurări l-au lăsat	— — — —
Postul ce ocupă de față	Gradul postului Data de cînd îl ocupă În complet sau peste stat	Profesor la clasul codrenesc în școala din Bărlad De la 1 octomvr. 1851 În complet
Îndeletnicire în slujbă	Știința Hărnicia Caracteru și purtarea De au fost lăudat au reprimat	Fiind intrat în funcție de la zi 1 octomvr. an. c. nici că s-au putut însemna
Remunerație	Remunerat sau prin rang au dar bănesc De este vrednic a se înainta sau de ce nu	Nu s-au remunerat nici prin rang nici cu bani Încă nu se știe
Ieșire din post	Data ieșirii din post Modul ieșirii	— —
Observații	Se adevărește	ss. Indescifrabil
Numărul amplexurilor *		

* loc alb în original
Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Moldova (în continuare M.I.M.) dosar 211/1851, f. 101, orig.

6

(1851 decembrie 24). Situația profesorului Zaharia Columb. Extras din Con-

dica de calități a personalului didactic, pe anul 1851.

Numele familiei, rangul și naționalitatea ampliatului		D-lui Zaharia Columb român
Data și locul nașterii	Anul Locul	1816 ghenarie în 7 În Banat
Studiile	În care școală au învățat Ce curs de științe Ce limbi știe	În Gimnaziul mare de la Arad. Științele gimnaziale și teologia Latină, germană și franceză

Casnice împrejurări	Este căsătorit Nr. copiilor Moștenire Zestre De dînsul cîștigate	Necăsătorit — Nemica — Nemica
Posturile ce au ocupat în deosebite timpuri	Ramul dregătoriei Gradul postului Timpul cît l-au ocupat Sub care împrejurări l-au lăsat	Profesor privat la pensioane și la Colegiul academic * La Colegiu academic 3 ani Desfășurîndu-se Colegiul
Postul ce ocupă de față	Gradul postului Data de cînd îl ocupă În complet sau peste ștat	Profesor de limba germană la clasele începătoare și de limbă latină în clasele primare. De la 1850 octomvr. 19 cu Decretul Depart. sub nr. 4477 În complet
Îndeletnicirea în slujbă	Știința Hărnicia	Cu talent Sîrguitoriu
Moralitatea	Caracterul și purtarea	Cînstit
Remunerații	De au fost lăudat Remunerat sau prin rang au dar bănesc de este vrednic a se înainta sau de ce nu	Nici o dată idem Învrednicește înaintare
Esșirea din post	Data esșirii din post Modul esșirii	* *

* loc alb în original
Arh. St. Buc., fond M.L.M., dosar 211/1851, f. 21, orig.

7

(1851 decembrie 24). Situația profesorului Iosif Patriciu. Extras din Condica

de calitate a personalului didactic pe anul 1851.

Numele familiei, rangul
și naționalitatea ampliatului

D-lui Iosif Patricie român

Data și locul nașterii	Anul Locul	1819 iulie 24 În satul Batamare din Banat ținut. Crașova
Studiele	În care școală au învățat Ce curs de științi Ce limbi știe	În gimnaziul din Arad, Pesta și Universitatea din Pesta Cursul gimnazial, facultatea filozofică și juridică Românește, latinește, ungurește, nemțește și cunoștinți de cea italiană
Casnice împrejurări	Este căsătorit Nr. copiilor Moștenire Zestre De dînsul cîștigat	Căsătorit Unul N-au primit Cinci sute galbeni Nemica afară de o mică bibliotecă
Posturile ce au ocupat în deosebite timpuri	Ramul dregătoriei	Profesor la două clase gimnaziale a fundației codrene din Bărlad pentru limba latină, istoria patriei și aritmetică. Delegat din partea Depart. la trei ținuturi pentru ecsaminarea de vară și de iarnă

	Gradul postului Timpul cît l-au ocupat Sub care împrejurări l-au lăsat	Profesor De la 1846 pînă la 1851 S-au chemat la postul de față
Postul ce ocupă de față	Gradul postului Data de cînd îl ocupă În complet sau peste ștat	Director internatului academic și locotenent de institutor școalelor De la 31 septemvr. 1851 cu Decretul domnesc sub nr. 4075 În complet
Îndeletnicirea în slujbă	Știința Hărnicia	Cu talent Sărguitoriu
Moralitatea	Caracterul și purtarea	Cinstit
Remunerații	De au fost lăudat Remunerat sau prin rang au dar bănesc De este vrednic a se înainta sau de ce nu	Au fost lăudat la prilejuri de ecsame- nele date în clasele codreniene Nici într-un feliu Învrednicește înaintare
Esirea din post	Data eșirii din post Modul eșirii	* *

* loc alb în original

Arh. St. Buc., fond M.I.M., dosar 211/1851, f. 34, orig.

8

(1851 decembrie 24). Situația profesorului stolnic Dimitrie Stoica. Extras din

Condica de calități a personalului didactic pe anul 1851.

Numele familiei, rangul
și naționalitatea angajatului

D-lui stolnicul Dimitrie Stoica român

Data și locul nașterii	ANUL Locul	1818 noiembrie 12 În Banat
Studiele	În care școală au învățat Ce curs de științi Ce limbi știe	În Universitatea Pestei din Ungaria Științele gimnaziale și din facultăți filozofice și legile pînă la al III an Latina și germana
Casnice împrejurări	Este căsătorit Nr. copiilor Moștenire Zestre De dînsul cîștigat	Căsătorit Niciunul Nimica Mișcătoare — bani Sumă de bani neînsemnătoare
Posturile ce au ocupat în deosebite timpuri	Ramul dregătoriei Gradul postului Timpul cît l-au ocupat Sub care împrejurări l-au lăsat	Profesor la Seminaria Veniemină de limba latină cu Decretul Epitropiei sub nr. 57 * De la 1840 iulie în 14 și pînă în 1841 Fîind chemat la postul de astăzi
Postul ce ocupă de față	Gradul postului Data de cînd îl ocupă În complet sau peste ștat	1. Profesor de limba latină în 4 clase colegiale 2. Membru Consiliului școlar 1. De la 1841 octomvr. 1 cu decretul fostei Epitropii a Școalelor sub nr. 239 2. Membru de la 2 noiemvrie 1850 În complet
Îndeletnicirea în slujbă	Știința Hărnicia	Cu talent Sărguitoriu

Moralitatea	Caracterul și purtarea	Cinstit
Remunerati	De au fost lăudat	Au căpătat mulțumirea Epitropiei prin atestatul cu nr. 135 la 1847
	Remunerat sau prin rang sau dar bănesc	Prin rangul de stolnic la 1848 mai în 27
	De este vrednic a se înainta sau de ce nu	Învrednicește înaintare
Desirea din post	Data eșirii din post	*
	Modul eșirii	*

* loc alb în original
Arh. St. Buc., fond M.I.M., dosar 211/8851, f. 16, orig.

9

(1852 ianuarie 18, Brăila). Situația profesorului Dimitrie Pizo înaintată de el Eforiei școalelor

Numele și prenumele	Dimitrie Pizo
Rangul cu data de cînd i s-a dat	Fără rang
Postul cu data orînduirii	Orînduit ca prof. la clasa I i II-a de începători, cu data de la martie (1)851
Leafa ce am astăzi	Trei sute cincizeci lei pe lună 350
Vîrsta	Cinci zeci și cinci ani 55
Naționalitatea	Română
Locul nașterii	Născut în Transilvania în satul Planu, județul Millenbah (!)
Nefnsurat, căsătorit sau văduv	Văduv
Fără copii sau cu copii și de ce vîrstă fiecare și de ce secs	Cu cinci copii 1-u Cel mai mare secsul bărbătesc, are 26 ani ; 2-lea de secs femeiesc, are vîrsta de 23 ani ; 3-lea de secsul bărbătesc, are 22 de ani ; 4-lea de secs femeiesc, are 17 ani ; 5-lea de secsul bărbătesc, are 15 ani
Cîtî ani am slujit de la Regulament în feluri de posturi pînă la orînduirea mea în postul actual	Am intrat în slujbă la pensinatul de la Sf. Sava ca pedagog repetitor cu data 6 sept. (1)841 — unde am slujit trei ani. Apoi cu data de 7 oct. (1)844 am fost orînduit de Cl. Eforie, ca profesor de clas. I i II-a de începători la școala din Ploiești, unde am slujit iarăși trei ani. După aceea prin porunca oficială cu data de 29 sep. (1)847 nr. 1040 am fost transferat din Ploiești la școala națională din Brăila, tot în acel post ca profesor de cl. I i II-a unde mă aflu acum de patru ani și cinci luni. Așa dară, toți anii mei de la intrarea în slujbă sînt zece și luni cinci, 10 ani și luni 5
Îscăltura persoanei	Dimitrie Pizo profesor clas. I i II de începători la școala națională din Brăila

Arh. St. Buc. fond M.I.Ț.R. dosar 1993/1851, f. 135v-136, orig.

10

cerere

1852 decembrie 16, Birlad. Profesorul Ioan Popescu cere Departamentului Averilor Bisericești și al Învățăturilor Publice să-i mărească salariul la nivelul fostului său înaintaș Iosif Patriciu.

Onorat Departament al Averilor bisericești și al Învățăturilor publice.

Profesorul clasului codrenian din oraș : Birlad

Prin Decretul acestui Onorat Departament cu numărul 4399 din anul trecut 1851 septembrie 20-a zi m-am numit profesor la școala codreniană din orașul Birlad pentru obiectele : Istoria, Matematica și L. latină și alte cu care era însărcinat dumnealui fostul mai-nainte profesor Iosif Patriciu.

Cu adevărat la numitele însărcinări a binevoit Onoratul Departament a mă denumi clirom, însă la salariu nu, înțeleg bine, că Ono-

ratur Departament mi-au negat îndeplinirea a acesteia din urmă, voind a se încredința mai bine prin intrarea în lucrare despre eșecul și activitatea mea în acest serviciu; ocaziunea de a se încredința Onoratul Departament au fost două examene ale anului trecut, din a căroră cataloage On. Departament știu bine că s-au încredințat precum și din Raporturile onoratei localnice Inspecției a școalelor cuvântătoare despre calitatea și produsul Esamenelor. Potrivit acestor sus-zise rog umilit pe Onoratul Departament ca precum a binevoit a-mi dona acest onorific serviciu, tot cu aceea bunăvoință să nu treacă a vedea a binevoi a-mi întregi salariul la 5000 lei precum au avut și dumnealui antecesorul meu profesorul Patriciu, ca dobândind aceasta să răspund datoriei mele cu cea mai mare silință și privilegie fără a avea vreo descurajare în vreo privință.

Presupunind că n-ar servi destul arătele pentru a putea câștiga binevoiața și încuviințarea Onoratului Departament asupra umilitei mele cereri, cu supunere, aștern înaintea Onoratului Departament: că precum toți profesorii din ținuturi nu mai puțin colegul meu de la această școală din Bîrlad pe lângă salariul egal cu al meu, mai au și locuință bună, lemne și un serv cu care și dumnealor se pot folosi făcându-și acela obligația către școală, netrecind cu vederea că însărcinările ne sînt egale; lămurit se ivește dar și din acest argument că dacă nu egaleză salariul profesorilor ținutari cu salariul ce rog onoratul departament a-mi întregi apoi fără îndoială cu ceva îl covârșește.

Sînt convins că Onoratul Departament luînd în băgare de seamă cu umilință și supunere întinsă a mea cerere se va îndupleca a-mi hărăzi efectul îmbucurător, în a căroră urmă subscrisul rămîne legat foarte în viitor în eșecitate și neadormită activitate spre îndeplinirea chemării și însărcinării cu care Onoratul Departament a binevoit a-l onora a căruia cel mai plecat fiind în Bîrlad 16-a zi Decembrie 1852.

Ioan Popescu

(Rezoluție): Secția I-a. Să se răspundă: că deși predecesorului său i s-au adaos suma de una mie lei, însă un asemenea spor au urmat numai pe un an ca o remunerație în privirea îndelungatului timp de cînd se găsea servind și în privire că Casa Școalelor, dispunea de mai multe mijloace bănești; iar acum după înființarea internatului sporind depeurile și întru întreținerea acestui institut și în privirea a îndestule edificii din care unile s-au construit din nou, iar altele s-au refăcut precum chiar Casa școlii din Bîrlad, bugetul anului curent nu este primitoriu de vreun adaos — prin urmare d-lui urmează a se mărgini în salariu asiguratu prin el.

ss. indescrifabil

Arh. St. Buc., fond M.I.M., dosar 213/1851, f. 77, orig.

11

1855 aprilie 4, Brașov. Declarația lui Gavriil Munteanu, profesor și director al Gimnaziului român din Brașov, că acceptă postul propus, de către inspectorul general al școalelor din Moldova.

Declarațiune,

Către

Onorata Inspecțiune Generală a Școalelor din Principatul Moldoviei

Subscrisul declară prin aceasta că primește „profesura de științele naturale din cele patru clase gimnaziale inferioare cu ocupațiune de 3—4 ore pe zi pe lângă onorariul de 8000 lei pe an”, ce i s-a propus din partea On. Inspecțiunii Generale a Școalelor din Principatul Moldoviei prin hîrtia sa d-ta 4 martie 1855.

Brașov, 4 aprilie 1855

G. Munteanu

Prof. și director al Gimn. rom. din Brașov

Arh. St. Buc., fond M.I.M., dosar 736/1854 f. 177, orig.

12

1855 aprilie 25, Pesta. Ghenadie Popescu, administrator al parohiei române din Budapesta, scrie inspectorului general al școalelor din Moldova că acceptă postul propus.

Onorate domnule general inspector!

La provocarea domniei tale d-ta 18 martie a.c. pentru primirea postului de profesor și rector la școala secundară și Seminarul ce se deschide în mănăstirea Neamțului cu un salariu de 200 galbeni pe an pe lângă locuință și masă, — luînd în socoteală frumoasa și rară ocazie ce mi se dă spre realizarea dorinței și tendinței mele de a înainta bunul moral și religionar al conaționaliilor mei măsurat cu calitățile și putințele mele m-am determinat numaidecît a primi înăsmnatul post cu condițiunile arătate.

Deci, te rog cu umilință să binevoiți a descoperi această dechierare a mea la cuvenitul loc mai înalt mijlocind grațiosul decret de denuire și trimiterea speselor de lipsă pentru călătorie.

Cu adîncă stimă rămînînd al onoratei domniei tale prea plecat serv

Ghenadie Popescu

administrator pe parohia românească

În Pesta în 25 aprilie (1855)

(pe verso): La onoratul domn A. Treb. Laurian General inspector al școalelor din Prințipatul Moldoviei.
umilita Dechierare

a lui Ghenadiu Popescu de presenti Administrator în Pesta pe parohia românească în pri-

vința primirii postului de profesor și rector la școala secundară și seminarul ce se deschide în mănăstirea Neamțului.

Arh. St. Buc., fond M.I.M., dosar 736/1854, f. 176 și 181 v., orig.

13

1855 august 23, Paris. Raport trimis de August Treboniu Laurian, inspectorul general al școalelor din Moldova, Departamentul Cultelor și al Învățătorei Publice.

Onorabilului Departament al Cultului și Învățătorei Publice din Principatul Moldaviei

Inspectorul general al școalelor

Raport

După însărcinarea pusă asupra mea de către onorabilul Departament în urma prealabilei ordinacii a Prea Înălțatului Domn, am vizitat școalele cele mai însemnate din Germania și am cules cunoștințele trebuincioase. Ajungând pînă la Baden, am trecut în Franța drept spre capitala imperiului. La Paris, am sosit prea tîrziu spre a vedea cursurile în lucrare. Cu toate acestea m-am folosit de cunoștințele ce am făcut cu profesorii spre a-mi procura ideile necesare asupra instrucțiunii publice. Din Franța am trecut în Anglia și după ce am vizitat Londra, m-am dus la Oxford, unde am văzut în biblioteca Bodleiană „Tetravangheliul scris de monahul Gavriil în mănăstirea din Moldavia pentru Domnul Alessandro și Doamna Maria la anul 1697 (sau 1429 după Hr.). Eri m-am întors iarăși la Paris și mine purced către patrie, însă voi trece prin Italia. Deci, dacă nu voi putea ajunge la Iași pe la începutul anului școlastic, rog pe onorabilul Departament de iertare.

Eu îmi iau voie de a-mi da părerea din această depărtare, că școalele primare vor putea să înceapă fără împiedecare la 1 septembrie după așezămînt, însă clasele gimnaziale (cari totdeauna au început ceva mai tîrziu) vor putea fără daună să-și prelungească vacanța pînă la sosirea mea în Principat.

A. Treb. Laurian

Paris 23 august 1855.

Arh. St. Buc., fond M.I.M., dosar 265/1854, f. 96-97, orig.

14

1855 octombrie 19/31, Veneția. Raport adresat de inspectorul general al școalelor din Moldova, August Treboniu Laurian, Departamentului Cultelor și al Învățătorei Publice

Onorabilului Departament al Cultului și al Învățătorei Publice din Principatul Moldaviei

Inspectorul general al Școalelor

Raport

După ce au trecut fortunile echinoctiale și am continuat călătoria, precum îmi enunțasem voința în raportul meu cel din urmă, acum am agiuns la Veneția, mine voi petrece încă în această cetate minunată, iar poimîine am de gînd să trec la Trieste, de acolo la Viena și apoi pe Dunăre în gios către Principate. Sper, așa dară, că puține zile după ajungerea acestei scrisori, voi sosi și eu la Iași. Cred că petrecerea mea în Europa cultivată, deși au fost cam lungă și peste termenul ce-mi ficasem eu însumi, cu toate acestea nu va fi fără folos pentru națiunea română.

A. Treb. Laurian

Veneția 19/31 octomvrie (1)855

Arh. St. Buc., fond M.I.M., dosar 265/1854, f. 115, orig.

15

1856 ianuarie 31, Huși. Demisia lui Nifon Bălășescu, profesor de teologie și rectorul Seminarului de Huși.

Onorabilei Epitropii a Seminarului de Huși.

plecată dimisiune

Fiindcă plecat subscrisul de la a(nul) 1835, acum 22 ani, se află tot într-această funcțiune „profesor de teologie” mai întîiu la Seminarul S(fintei) Mitropolii din București, după aceea pînă astăzi într-acesta al S(fintei) Episcopii de Huși; — Și pe de o parte starea sănătății sale zdruncinate, mai ales slăbirea vederii ochilor, organul cel mai trebuitoriu omului; iar pe de alta și lipsa unei tipografii într-acest tîrg al Hușului, din care cauză nu-și poate continua lucrările sale literare, cele întreprinse de mai mulți ani, — sînt motive de agiuns, care nu-l iartă mai mult a putea ocupa postul de rector și profesor într-acest Seminarium al Sf. Episcopii de Huși.

Drept aceea cu supunere roagă pe Onorabila Epitropie, să binevoiască a-i primi dimisiunea sa dintr-insul, căci își caută odihna slăbiciunilor sale într-o viață mai liniștită.

Huși 31 ianuarie 1856.

Nifon Bălășescu
Profesor de Teologie și
Rectorul Seminarului
de Huși

(Rezoluție) În 1 mart.

În locul dimisionatului să va prezenta Înălțimii Sale spre întărire în postul de rector al

acestui seminar, pe Preacuvioșia Sa Arhiman-drit: Melhisedec, magistrul de Teologie și Profeser actual în Seminarul Central din M-rea Socola, ca pe unul ce posediază toate cerutele calități pentru asemenea funcție.

Totodată și Cuvioșiei Sale Monahului N. Bă-

lășescu i să va face decret de mulțămire din partea Epitropiei.

M. Episcop Hușului

Arh. St. Buc., fond M.I.M., dosar 756/1853, f. 113, orig. înainte de a se călugări se numea Nicolae.

16

1856 septembrie 10, Ploiești. Situația institutorului Zaharia Antinescu înaintată

Onorabilei Eforii a Instrucțiunii publice
Institutorele Institutului de fete

de acesta Eforiei instrucțiunii publice din București.

Ca răspuns la cele cuprinse în ordinul Onor. Eforii din 7 septembrie curent, nr. 1298 sub-

scrisul își ia voie a comunica notele cerute, cu întreagă esactitatea, precum urmează :

1. Numele și prenumele
2. Rangul cu data promoției
3. Postul cu data orînduirii
4. Leafa ce primesc
5. Vîrsta
6. Naționalitatea și religia
7. Locul nașterii
8. Căsătorit sau nu este
9. Copii etc.
10. Cîți ani a slujit de la Regulament în feluri de posturi

Zaharia Antinescu

—

Profesor supleant de institutor la Institutul de fete ; orînduit prin ordinul On. Eforii din 22 decembrie 1855, nr. 1998

Trei sute (300) lei pe lună

Născut la 1 sept. 1826 (30 ani)

Român. De religie orientală

Brașov în Transilvania

Căsătorit în Ploiești

Trei : Emilia de 9, Ioan de 6 ani și Victor de 8 luni
Victor de 8 luni

Mai înainte de a ocupa postul public (Catedra Institutului de fete) a dat lecții private de limba română și germană în timp de 8 ani, pe la particulari în același oraș.

Institutore Z. Antinescu

1856 septembrie 10, nr. 3 Ploiești

Arh. St. Buc., fond M.I.T.R., dosar 4001/1854, f. 374, orig.

17

1856 septembrie 12, Ploiești. Situația institutorului de limba elenă modernă, Pavel Eliad, înaintată de acesta Eforiei instrucțiunii publice din București.

Conform invitațiunei ce mi se face de către Onorabila Eforie a Instrucțiunii Publice prin circulara din...* sub nr. 1298, am onoare a arăta cu respect cele următoare :

1. Numele și prenumele
2. Rangul cu data prom.
3. Postul cu data orînduirii
4. Leafa ce primesc
5. Vîrsta
6. Naționalitatea și religia
7. Locul nașterii
8. Căsătorit sau nu
9. Cu cîți copii
10. Servind de la Regulament

Pavel Eliad

—

Instit. de limba elenă mod. de la 1 ianuarie 1856

300 lei pe lună, fără chiria casei

Ani 34

Român sub protecț. Austr. Ortodocș.

Brașov (Transilvania)

Căsătorit

Cu doi copii de seks feminin (unul de 4 ani și alt de 4 luni)

Ani doi în post public și opt ani ca director d-un pension privat în Ploiești

1856 septembrie 12
Ploiești

Instit. de limba elenă mod.
Pavel Eliad

Arh. St. Buc., fond M.I.T.R., dosar 4001/1854, f. 400, orig.
* loc alb în original

18

(1856 septembrie 15, Focșani). Notă asupra situației institutorilor Alexandru Fortunatu și Ioan Filimon înaintată

Cancelariei Instrucțiunii publice din București.

Numele și prenumele	Alecsie Fortunatu	Ioan Phillemon
Rangul cu data promoției	sărdar de la 1853	pitaru de la 1855 iulie 5
Postul cu data orînduirii	institutor clasa a 3-a de la 1835	institutor clasa I și II de la 1847
Leafa ce primește	lei 350	lei 300
Vîrsta	46	35
Naționalitatea și religia	român de religie creștină ortodoxă	român de religie creștină ortodoxă
Locul nașterii	Transilvania	Transilvania
Căsătorit ori necăsătorit sau văduv	necăsătorit	căsătorit
Fără copii sau cu copii și de ce vîrstă fiecare copil și de fiecare secș	_____	are doi copii de secșu bărbătesc unul de 7 ani și altul de 1 1/2
Cîtî ani a slujit de la Regulament în feluri de posturi	a slujit de la 1833 și pînă la 1835 ca subînvățător și candidat de profesor în pensionatul statului	a slujit de la 1846 pînă la 1847 ca supleant de profesor în orașul Buzău
	Institutorul clasei a 3-a A. Fortunatu	Institutorul clasei I și II I. Phillemon

Arh. St. Buc., fond M.I.T.R. dosar 4012/1854, f. 140, orig.

19

1856 octombrie 1. Ghenadie Popescu, rector și profesor la Seminarul de la mănăstirea Neamțului, cere starețului să-i dea și a doua jumătate din leafa de 100 de galbeni din anul precedent.

Preacuvioșiei Sale Părintelui Arhiman-drit și Stareț a Sf. M-ri Neamțu și Secu

Cerere

Primind pe jumătate an 100 galbeni, ce mi se cuvin în urma decrului domnesc din 19 septemvrie anul trecut nr. 5516 prin carele sînt denumit de rector și profesor la Seminară din această sfîntă M-re, mă rog să binevoii a slobozi și cealaltă jumătate leafă de 100 galbeni pentru terminul din urmă a anului trecut scolastic, ca să poci împlini unele și alte lipse și mai cu seamă să poci plăti unele datorii, fiind cu osebită stimă al Preacuvioșiei Voastre în sfînta M-re Neamțu.

1 octombrie (1)856

plecat serv

Ghenadie Popescu
rector și profesor

Am primit 100 galbeni spre împlinirea lefei pe un an, adică de la 19 septemvrie 1855 pînă la

1856 septembrie, cu această cunosc
octomvrie 3. (1)856

Ghenadie Popescu
rector și profesor

(Rezoluție) : 1856 oct. 2 primit

D-sa păr. duhov. Vlasie cămărașul m-rii va slobozi arătata sută de galbeni.

ss. indescifrabil

Arh. St. Buc., fond M.I.M., dosar 1329/1856, f. 26, orig.

20

1857 aprilie 21, Ploiești. Zaharia Antinescu cere Eforiei instrucțiunii publice din București să-l repună în postul de institutor la Institutul de fete de acolo.

Onorabilei Eforii a instrucțiunii publice
București

Prin ordinul Onor. Eforii din 22 decembrie (1)855, nr. 1998 subscrisul, după concursul dat, fu însărcinat a intra în funcție ca institutor la Institutul de fete din orașul Ploiești. Această funcție el a îndeplinit-o cu toată esactitatea, conform instrucțiunilor onor. Eforii pînă la 10 noiembrie anul încetat.

O acuzație falsă din partea unor oameni răutăcioși cauză, ca el să abandoneze acest Principat, pînă la totala evacuare a trupelor austriece; și inocența sa în espusa chestiune

recunoscându-i-se în general, îi fu permis a se reîntoarce acum iarăși în sinul familiei sale, și crede, că și postul său — singura lui existență.

Dar fiindcă On. Eforie publică prin Buletinul oficial concurs pentru această catedră pentru 1 mai viitor; și fiindcă el se află acum liber de ver ce alte îndatoriri, roagă pe Onor. Eforie să binevoiască a-i permite de a reintra iarăși în funcțiunea ce a ocupat, ca să-și poată satisface conștiința și îndatoririle sale instructive, prin felul, ce crede, că a arătat și pînă acum la predarea lecțiunilor în espusul Institut.

Al Onorabilei Eforii
prea plecat

Z. Antinescu

(1)857, 21 aprilie
Ploiești

(Rezoluție): Fiindcă postul d. Antinescu a rămas vacant numai provizoriu, prin ridicarea sa de către comanda austriacă, fiindcă acum s-a arătat d-lui cu această cerere, fiindcă și orașanii reclamă a d-lui reîntoarcere și fiindcă Eforia nu cunoaște să fi comis d. Antinescu vreo faptă care să tragă după sine vreo împotrivire asupra-i; pentru aceste motive i se va da îndată postul înapoi, iar concursul va rămînea.

Arh. St. Buc., fond M.I.T.R., dosar 3776/1857, f. 53, orig.

21

1857 aprilie 28, Ploiești. Scrisoarea pentru reînștălarea în post a institutorului Zaharia Antinescu adresată Eforiei instrucțiunii publice din București de către 62 de locuitori din orașul Ploiești.

Onorabilei Eforii a Instrucțiunii publice
București

Onorabila Eforie în neobosita sa îngrijire, încă din anul (1) 855, binevoi a numi la Institutul de fete al acestui oraș, ca institutor al celor trei clase normale, pe d. Zaharia Antinescu.

La 10 ale trecutului noiembrie, printr-o împrejurare fatală dar falsă, el fu sforțat a părăsi orașul nostru. și prin urmare postul său să suplează provizoriu și pînă astăzi cu destulă greutate, de cîte unul dintre d. profesori ai celorlalte clase.

De la numirea lui de institutor, și pînă în sus-citata zi, noi subînșemnații orașani și proprietari, am avut tot temeiul de a fi mulțumiți în general, atît pentru zelul ce a arătat la predarea lecțiunilor fiicelor noastre, cit și pentru esemplara și nemaculata sa conduită.

Inocența lui recunoscîndu-i-se în general, el astăzi se află iarși în mijlocul nostru.

Subînșemnații, pe deoparte, văzînd prin Buletinul oficial publicațiunea On. Eforiei pentru concursul de această catedră; iar pe de altă văzînd greutatea cu care să predă astăzi lețiun-

nile în lipsa unui institutor pentru acest institut; și în fine fiindcă sus-pomenitul institutor acum iarăși s-a reîntors la locul său, grăbește a ruga pe On. Eforie, ca pe bazul sus-arătatei argumente, să binevoiască a reînștala pe pomenitul iarăși în funcțiunea ce au ocupat, cu mulțumirea noastră a tuturor.

În speranță că On. Eforie va consimți la dreapta noastră cerere, sintem

Al Onoratei Eforii

(1)857 aprilie 28

Ploiești

(urmează 62 de semnături)

(Rezoluție): v. rezoluțiunea de la petițiunea cu nr. 700

Arh. St. Buc., fond M.I.T.R., dosar 3776/1857, f. 70 și 79, orig.

22

1857 septembrie 14, București. Florian Aaron cere Eforiei școalelor naționale să-l înșcrie la concursul publicat pentru ocuparea catedrei de retorică de la Colegiul din București.

Onorabilei Eforii a școalelor naționale!

Subînșemnatul încă de pe la anul 1831 îmbrățișînd cariera profesorală, s-a aflat în neprecurmată activitate în sfera instrucției publice ca inspector și totodată profesor de istorie generală și de stilul românesc la Școala centrală din Craiova, ca profesor de istorie generală și subdirector la Colegiul din București și, în sfîrșit, ca revizor general al școalelor districtuale pînă la anul 1848. Pe lîngă aceste însărcinări publice împlinite cu zel și conștiință în tot cursul activității sale în domeniul școlastic, a compus și a publicat mai multe scrisori literare pentru folosul publicului cititor și pentru trebuința tinerimei școlastice din care unele și chiar astăzi, adoptate fiind de Onorabila Eforie a școalelor ca cărți didactice, se află introduse în școalele publice. Dorînd acum a intra iar în cariera profesorală pe care a umblat atîția ani, și aflînd din foile publice, că catedra de Retorică din Colegiu fiind vacantă, s-a publicat concurs pentru dînsa acum la 16 septembrie, ia curagiu de a se întemeia pe modesta sa capacitate și talente, pe lungile sale servicii în sfera instrucției publice și pe publicațiile sale literare, și vine a se presenta ca concurent pentru menționata catedră.

Subînșemnatul plin de speranța că această a sa umilită prezență, luîndu-se în dreaptă

considerație, va avea rezultatul dorit, se sub-
scrie cu adînc respect.

al Onorabilei Eforii

prea plecat serv
Aaron Florian

14 septembrie 1857
București

(Rezoluție) : Să se treacă în lista concurenților.

Să se numească deoarece nu s-a arătat alt
concurințe

(1)857.7vrie.16

Arh. St. Buc., fond M.I.T.R., dosar 3877/1857, f. 67,
orig.

23

1859 iunie 11, Iași. Cererea adresată de
profesorul de filozofie și legi, Simion
Bărnăuțiu, Ministerului Cultului și al În-
vățăturilor Publice, pentru acordarea

unui concediu necesar tratamentului cu
apă de Prut.

Onorabilei Ministeriu al Cultului și al
Învățăturilor Publice !

Suplică

Fiind nevoit a întrerupe studiile pentru
orecîteva zile de în cauza congestiunilor de
cari pătînesc mai de mult, rog Onor. Minis-
teriu să bine voiască a mi încuviința congediă
până la începutul esaminilor pentru ca să pot
face o cură de apă de Prut. Obiectele științifice
prescrise le-am explicat în tote clasele și așa
de în această parte nu va fi nece o scădere.

Sim. Bărnăuțiu

prof. de Filos. și de Legi

Eși 11 iunie 1859

(Rezoluție) : 1859 iunie 12

Se încuviințează concedia cerută făcîndu-se
cunoscut acesta și comitetului.

ss. indescifrabil

Arh. St. Buc. fond M.I.M., dosar 549/1858, f. 189,
orig.

DIN LUCRĂRILE REUNIUNII COMITETULUI INTERNAȚIONAL DE SIGILOGRAFIE

București, 27—29 septembrie 1978

Consiliul Internațional al Arhivelor, organism al cărui scop este păstrarea și conservarea patrimoniului umanității în materie de Arhive, și-a creat, în vederea transpunerii în practică a obiectivelor sale, mai multe comitete, printre care se numără și Comitetul Internațional de Sigilografie.

Compus din 15 membri, 9 membri plini și 6 membri corespondenți, Comitetul Internațional de Sigilografie, menit să sprijine și să impulsioneze activitățile îndreptate spre păstrarea și valorificarea izvoarelor sigilare, reunește specialiști din domeniul arhivelor, muzeelor și bibliotecilor, din următoarele țări: Anglia, Belgia, Canada, Franța, Republica Federală a Germaniei, India, Israel, Norvegia, România, Olanda, Scoția, Spania, Statele Unite, Uniunea Sovietică, Vatican.

Președintele Comitetului este Yves Metman, director în Arhivele Naționale Franceze, membru al Academiei Internaționale de Heraldică, renumit heraldist care a contribuit prin lucrările elaborate la dezvoltarea sfragisticii mondiale. Secretara Comitetului este Andrée Scufflaire, șef de secție la Arhivele Regatului Belgiei, autoarea mai multor studii valoroase abordând pe de o parte recondiționarea și tratarea sigiliilor atacate de diverși factori, pe de altă parte valorificarea informațiilor transmise de aceste izvoare speciale în vederea instrucției și educației tinerilor din toate gradele de învățământ.

În perioada ce s-a scurs de la crearea sa — 1959 — și pînă în prezent Comitetul Internațional de Sigilografie a avut un substanțial aport la dezvoltarea teoriei și practicii sfragistice. Remarcăm preocupările în vederea uniformizării terminologiei și descrierii sigiliilor (fapt pentru care s-au recomandat tuturor deținătorilor de sigilii două variante de fișe), strădania de a reuni eforturile specialiștilor în vederea creșterii longevității izvoarelor sigilare, elaborarea unei lucrări bibliografice de specialitate etc.

Dezvoltarea sigilografiei românești a reținut atenția membrilor Comitetului, fapt ce a dus la cooptarea în cadrul acestuia a unui reprezentant al Direcției generale a Arhivelor Statului din România și la ținerea sesiunii anuale din 1978 în țara noastră.

În calitate de gazdă a acestei prestigioase reuniuni internaționale Direcția generală a Arhivelor Statului s-a preocupat de crearea condițiilor optime pentru buna desfășurare a lucrărilor. Astfel, s-a alcătuit din timp un plan

de măsuri vizînd pregătirea delegației române care urma să participe la sesiune, s-au depistat și selectat cele mai reprezentative surse sfragistice care, prin intermediul expozițiilor organizate, să reflecte progresele sigilografiei românești și importanța acestor izvoare pentru cercetările istorice. De asemenea, s-a creat cadrul adecvat pentru ținerea sesiunii și popularizarea prin radio și presă a acestei manifestări internaționale.

Am considerat de datoria noastră să-i informăm pe colegii noștri cercetători și cadre didactice cu privire la conținutul lucrărilor reuniunii de la București a Comitetului. Ele marchează rolul sigilografiei în ansamblul științelor auxiliare ale istoriei și reliefează atenția și sprijinul de care acestea se bucură în România.

Am cuprins, astfel, cuvîntările rostite, programul reuniunii, comunicările reprezentanților noștri și sarcinile de viitor, avînd convingerea că publicarea acestor materiale, în afara serviciului de informare asupra activităților în domeniul sigilografiei, va stimula afirmarea cit mai deplină a științei simbolului pe plan național și internațional.

Traducere :

La réunion du Comité de Sigillographie. Bucarest, 27—29 septembre 1978.

Le Conseil International des Archives, organisme ayant comme but de garder et de conserver le patrimoine de l'humanité dans le domaine des Archives, pour mettre en pratique ses objectifs, a créé plusieurs comités parmi lesquels on trouve aussi le Comité International de Sigillographie.

Comprenant 15 membres, 9 membres titulaires et 6 membres correspondants, le Comité International de Sigillographie, crée pour aider et donner un plus grand essor aux activités chargées à garder et valorifier les sources sigillaires, réunit des spécialistes dans le domaine des archives, des musées et des bibliothèques des pays suivants : l'Angleterre, la Belgique, le Canada (Québec), la France, la République Fédérale Allemande, l'Inde, l'Israël, la Norvège, la Roumanie, l'Hollande, l'Ecosse, l'Espagne, les États Unis, l'Union Soviétique, le Vatican.

Le Président du Comité est Monsieur Yves Metman, directeur aux Archives Nationales Françaises, membre de l'Académie Internationale de Heraldique, renommé heraldiste, qui a contribué par les travaux élaborés au développement de la sfragistique mondiale. La secrétaire du Comité est Mademoiselle An-

drée Scufflaire, chef de section aux Archives du Royaume de Belgique, auteur de nombreuses études valeureuses concernant la restauration et le traitement des sceaux attaqués par des facteurs divers, et aussi l'utilisation des informations transmises par ces sources spéciales, en vue de l'instruction et de l'éducation de la jeunesse dans tous les degrés d'enseignement.

Depuis sa fondation en 1959 et jusqu'à présent, le Comité International de Sigillographie a contribué largement au développement de la théorie et de la pratique sphragistique. On remarque la préoccupation d'uniformiser la terminologie et la description des sceaux, l'effort de réunir les travaux des spécialistes pour prolonger la longévité des sources sigillaires, l'élaboration d'un travail bibliographique de spécialité.

Le développement de la sigillographie roumaine a attiré l'attention des membres du Comité, ait concretisé par la cooptation dans le Comité d'un représentant de la Direction Générale des Archives de l'État de Roumanie et par le choix de notre pays comme siège de la session annuelle de 1978.

En qualité de hôtesse de cette prestigieuse réunion internationale la Direction Générale des Archives de l'État, s'est préoccupée de créer les meilleures conditions pour le déroulement de ses travaux.

Ainsi, on a conçu un plan d'organisation et des mesures nécessaires à la préparation de la session et on a dépisté et sélectionné les plus représentatives sources sphragistique qui, par l'intermédiaire des expositions organisées, devaient refléter les progrès de la sigillographie roumaine et l'importance de ces sources fragiles pour les recherches historiques.

De même on a créé le cadre propre pour les travaux de la session et on a popularisé, par l'intermédiaire de la radio et de la presse, cette manifestation internationale.

CONSILIUL INTERNAȚIONAL AL ARHIVELOR

Sesiunea Comitetului de sigilografie,
București
27—29 septembrie 1978

PROGRAM *

Marți, 26 septembrie 1978 :

- Sosirea participanților și instalarea la hotel.
- Întâlnirea cu participanții străini la hotel. Seară liberă.

Miercuri, 27 septembrie 1978 :

10,00—10,15

- Deschiderea lucrărilor. Cuvîntarea de salut rostită de directorul general al Arhivelor.
- Cuvîntarea Dl. Y. Metman, președintele Comitetului de sigilografie.

10,15—11,00

- Vizitarea expozițiilor organizate la Muzeul Arhivelor.

11,00—13,00

- Ședință de lucru.

13,00—15,00

- Întreruperea lucrărilor.

15,00—18,00

- Ședință de lucru.

19,30

- Masă comună oferită de directorul general al Arhivelor Statului din România.

Joi, 28 septembrie 1978 :

9,00—10,30

- Vizitarea Muzeului de artă al R. S. România.

10,30—11,00

- Vizionarea filmului „Restaurarea documentelor de arhivă”.

11,00—13,00

- Ședință de lucru.

13,00—14,00

- Primirea participanților la Academia de Științe Sociale și Politice.

14,00—16,00

- Pauză

16,00—19,00

- Ședință de lucru. Încheierea lucrărilor. Cuvîntarea D-lui Metman, președintele Comitetului.

19,00

- Vizionarea unui spectacol.

Vineri, 29 septembrie 1978 :

8,00

- Plecarea spre Brașov. Vizitarea obiectivelor culturale : Muzele „N. Grigorescu” și „Iulia Hasdeu” din Cîmpina, Biserica Neagră din Brașov. Vizitarea Filialelor Arhivelor Statului Brașov și Ploiești și a stațiunii Poiana Brașov.
- Primirea participanților de către primarul orașului Brașov.

13,30

- Masă oferită de președintele Comitetului Internațional de sigilografie.

20,00

- Reîntoarcerea la București.

Șîmbătă, 30 septembrie 1978 :

- Plecarea participanților.

* Acest program a fost propus de Arhivele Statului din România.

Traducere :**CONSILIUL INTERNAȚIONAL AL ARHIVELOR
COMITETUL INTERNAȚIONAL DE SIGILOGRAFIE****Secretariat :**

c/o Arhivele Generale ale Regatului,
Str. Rujsbraerck, 2-6.
1000 Bruxelles

REUNIUNEA DIN BUCUREȘTI,

27—28—29 sept. 1978

Proiectul ordinei de zi a lucrărilor

1. Evidența prezenței — Scuzați (absenți)
2. Aprobarea programului propus de România și ordinea de zi a lucrărilor.
3. Aprobarea procesului-verbal al reuniunii de la Bruxelles.
4. Dare de seamă a secretariatului asupra activităților din exercițiul 1977—1978.
 - Raport prezentat la C.I.A.
 - Reconstituirea Comitetului —
 - membri noi
 - membri corespondenți
 - Bibliografie sigilografică
 - Publicarea unui buletin „Jurnalul Arhivelor“
 - Manualul de sigilografie
 - Emblema pentru C.I.A.
 - Colaborarea cu Comisia Internațională de diplomatică.
 - Diverse.
5. Comunicări.

Dr. Dogaru : Sigiliile iconografice folosite de către domnii Țării Românești.

M. Borrie : Catalogul sigiliilor din Oficiul Arhivelor Publice. O interesantă achiziție recentă.

M. de Vey Mestdagh : Sigilii ale bisericilor reformate din Țările de Jos.

M. Gönner : Sigilii ecvestre în Germania de Sud-Est.

M. Metman : Subiect de precizat — (la alegere).

Dr. Scufflaire : Sigilii și peceti eclesiastice la sfârșitul secolului XVIII.

6. Tehnici noi.

7. Expoziții.

8. Locul și data viitoarei reuniuni.

9. Rezoluții, recomandări, concluzii.

Închiderea sesiunii.

CONSEIL INTERNATIONAL DES ARCHIVES
Comité International de Sigillographie
Membres et membres correspondants
au 1er janvier 1978

INTERNATIONAL COUNCIL ON ARCHIVES
International Sigillography Committee
Members and corresponding members
on January 1, 1978

MEMBRES — MEMBRES

Président — : M. Yves Metman,
President Conservateur aux Archives Françaises
Rue des Francs-Bourgeois, 60,

75141 Paris Cedex 03.
France.

Secrétaire — : M-lle Andrée Scufflaire,
Secretary Chef de département aux Archives générales du Royaume,

Rue de Ruysbroeck, 2-6,
1000 Bruxelles.
Belgique.

Membres — : Mme E. I. Kamenseva,
Members Professeur à l'Institut Historico-Archivistique de Moscou

c/o Institut national de recherches sur la documentation et l'archivistique,
Berežkovskaja nab. 26,
Moscou.
U.R.S.S.

— Mme Carmen Crespo Nougueria
Director del Centro Nacional de Microfilm,
Archivo Nacional,
Serrano, 115,
Madrid 3.
Espagne.

— Mme Maria Dogaru,
Archiviste principale aux Archives d'Etat de Roumanie,
Bd. Gh. Gheorghiu-Dej. 29,
Secteur V,
Bucarest.
Roumanie.

— Mgr. Martino Giusti,
Préfet de l'Archivio Segreto Vaticano,
00120 Cité du Vatican.
Rome.

— M Michael A. F. Borrie,
Assistant Keeper,
The British Library,
Department of Manuscripts,
Great Russell Street,
London WC1B 3DG.
England.

- M. J. H. de Vey Mestdagh,
Conservateur des Archives de
l'Etat dans la province de Gro-
ningen,
Sint-Jansstraat, 2,
Groningen.
Nederland.
- M. E. Gönner,
Directeur du Hauptstaatsarchiv
Stuttgart,
Konrad-Adenauer-Strasse, 4,
7000 Stuttgart 1.
République Fédérale d'Allemagne.
- M. Odd. Fjordholm,
Conservateur des sceaux aux
Archives nationales de Norvège,
Bankplassen, 3,
N-Oslo 1.
Norvège.
- M. S.A.I. Tirmizi
Deputy Director of Archives
Government of India,
National Archives of India,
Janpath,
New-Delhi — 1.
India.

**MEMBRES CORRESPONDENTS —
CORRESPONDING MEMBRES**

- M. Kenneth E. Harris.
Assistant Chief of the Diploma-
tic Branch,
National Archives,
Washington DC.
U.S.A.
- M. Anderson,
Archivist, Public Record Office
of Scotland,
H. M. General Register House,
Edinburgh EH1 3YY.
Scotland.
- M. Gilles Héon,
Président de l'Association des
Archivistes du Québec.
Case postale 159, Haute-Ville,
Québec, G 1R 4P3. Canada.
- Dr. Mohamad, Abu Sleem,
Director Central Records Office,
P.O. Box 1914,
Khartoum.
Democratic Republic of the
Sudan.
- M. Yodfat,
Archivist of the Tel Aviv —
Jaffa Municipality,
The Tel. Aviv — Jaffa Muni-
cipality Archives,
Bialik street, 27,
Tel Aviv.
Israel.

Domnule președinte, stimați oaspeți,

Avem plăcuta ocazie de a vă adresa un căldu-
ros bun venit pe pământul României socialiste.
Sintem mândri că țara noastră, membră a
Consiliului Internațional al Arhivelor, își aduce
contribuția la dezvoltarea activității organismu-
lui avind drept scop conservarea, păstrarea și
apărarea contra riscurilor de orice fel a pa-
trimoniului umanității deținut de Arhive.

În vederea transpunerii în practică a obiecti-
velor de mai sus, Consiliul Internațional al Ar-
hivelor și-a creat organisme specializate, prin-
tre care se numără și Comitetul Internațional de
Sigilografie. Înființat în 1959, din necesitatea
salvării unei categorii speciale de mărturii ale
trecutului istoric — sigiliile, Comitetul Interna-
țional de Sigilografie și-a adus contribuția la
unirea eforturilor specialiștilor din diverse țări
pentru găsirea soluțiilor optime de păstrare a
izvoarelor sigilare, parte componentă a patrimi-
niului cultural al fiecărui popor, valori ale spiri-
tualității umane.

Ne face deosebită plăcere să găzduim reuniu-
nea din acest an a Comitetului de Sigilografie,
ai cărui membri sînt personalități ale vieții cul-
turale din diferite țări, specialiști de prestigiu
care și-au adus contribuția, prin cercetările în-
treprinse și lucrările elaborate, la dezvoltarea
științei istorice.

După cum afirma domnul Yves Metman, pre-
ședintele Comitetului, sigiliile contribuie la dez-
voltarea relațiilor dintre state, la întărirea le-
găturilor dintre popoare. Autenticind tratatele
încheiate între diferite țări și organizații, sigi-
liile dau tărie și profunzime celor mai nobile
sentimente umane, slujesc pacea și prietenia.

În cancelariile care au funcționat de-a lungul
anilor pe teritoriul țării noastre s-au emis do-
cumente validate cu sigilii în imaginea cărora
se reflectă procesele sociale ce s-au desfășurat,
aspirația permanentă spre unitate și indepen-
dență.

În vederea păstrării mărturiilor documentare,
a tezaurului arhivistice, ne-am bucurat și ne bu-
curăm permanent de grija partidului și statu-
lui nostru, a președintelui țării, tovarășul
NICOLAE CEAUȘESCU.

Preocupate să asigure acestor izvoare speciale
condițiile necesare pentru a înfrunta secolele,
Arhivele din România sprijină constant efortu-
rile specialiștilor, iau măsuri pe linia păstră-
rii, conservării și restaurării vestigiilor sigilare.
De aceea, salutăm cu viu interes preocupările ac-
tuale ale Comitetului Internațional de Sigilogra-
fie menite să impulsioneze cercetările în do-
meniul sigilografiei, cercetări ale căror rezul-
tate se vor concretiza, pe de o parte, în lărgirea
investigației istorice prin punerea în circuitul
științific a noi surse, pe de alta, în găsirea unor
soluții care să facă posibilă transmiterea nealter-
ată a acestei categorii de izvoare generațiilor
ce vor urma.

Urăm succes deplin lucrărilor Comitetului In-
ternațional de Sigilografie.

IONEL GAL
Director general al Arhivelor
Statului din România

TRADUCERE :

Monsieur le président, chers invités,

C'est particulièrement agréable pour nous de vous adresser une chaleureuse bienvenue sur le sol de la Roumanie socialiste.

Nous sommes bien heureux que notre pays, en tant que membre du Conseil International des Archives apporte sa contribution au développement des activités de cet organisme qui a pour but de conserver et de défendre contre les risques de toutes sortes le patrimoine de l'humanité existant dans les archives.

Afin de mettre en oeuvre les objectifs mentionnés ci-dessus, le Conseil International des Archives a créé ses organismes spécialisés dont fait partie également le Comité International de Sigillographie. Fondé en 1959 afin de sauver les sceaux qui constituent une catégorie spéciale de témoignages du passé historique, le Comité International de Sigillographie a bien contribué à l'union des efforts des spécialistes de divers pays afin de trouver les meilleures solutions pour la conservation des sources sigillaires qui constituent une partie intégrante du patrimoine culturel de chacun des peuples et qui sont donc des valeurs de la spiritualité humaine.

Nous sommes très heureux d'être les hôtes de l'actuelle réunion du Comité de Sigillographie dont les membres sont des personnalités bien connues de la vie culturelle de divers pays, spécialistes prestigieux qui ont largement contribué, par leurs recherches et leurs ouvrages, au développement de la science de l'histoire.

Et comme le disait Monsieur Yves Metman, président du Comité, les sceaux contribuent au développement des relations entre les Etats, au renforcement des liens entre les peuples.

En affiant les traités conclus entre différents pays et organisations, les sceaux raffermissent et approfondissent les plus nobles sentiments humains et servent la cause de la paix et de l'amitié.

Dans les chancelleries qui ont fonctionné, le long des siècles sur le territoire de notre pays ont été émis des documents validés par des sceaux sur l'image desquels sont reflétés les processus sociaux de l'époque, ainsi que l'aspiration constante de notre peuple vers son unité et son indépendance.

Afin de conserver les témoignages documentaires du trésor archivistique nous avons joui et nous jouissons constamment de l'appui de notre Parti et de notre Etat, du camarade Nicolae Ceaușescu, président de notre pays.

Etant préoccupées d'assurer à ces sources spéciales les conditions nécessaires pour qu'elles puissent affronter les siècles, les Archives roumaines appuient constamment les efforts des spécialistes en prenant toutes les mesures afin de conserver et restaurer les vestiges sigillaires.

Aussi saluons-nous avec le plus vif intérêt les préoccupations actuelles du Comité International de Sigillographie qui ont pour but de donner de nouvelles impulsions aux recherches, dans

le domaine de la sigillographie, recherches dont les résultats seront concrétisés d'une part dans l'agrandissement de l'investigation historique par la mise dans le circuit scientifique de nouvelles sources, et d'autre part, dans l'oeuvre de trouver de solutions qui rendent possible de léguer non altérée cette catégorie de sources aux générations futures.

Nous souhaitons que les travaux du Comité International de sigillographie soient couronnés du plus grand succès.

Monsieur le Directeur général,
les chers collègues,

C'est à la fois une joie et un événement considérable que cette réunion, dans la capitale de la Roumanie, du Comité international de Sigillographie.

Je suis particulièrement heureux, au nom du Président du Conseil international des Archives, M. James B. Rhoads, Directeur général des Archives des Etats-Unis, de vous remercier d'avoir bien voulu accueillir ce colloque sur une des sciences auxiliaire de l'histoire, les moins connues peut-être, mais les plus attractives.

Je voudrais avant tout vous faire partager l'attachement profond que nous éprouvons tous pour ces souvenirs émouvants du passé que sont les sceaux et les cachets appendus au bas des documents du Moyen-Age.

Auparavant, cependant, je vous dois un bref aperçu sur les activités propres de notre Comité dans le passé, dans le présent et peut-être, si vous le permettez, dans l'avenir.

C'est à Vienne, non pas en Autriche, dans la prestigieuse capitale autrichienne mais dans le merveilleux pays de Dauphiné, que la décision fut prise de fonder, en 1959, un Comité qui se consacrerait exclusivement aux méthodes de conservation, de description scientifique et de communication au public des sceaux.

Dans cette ville aux monuments prestigieux où le temple d'Auguste et de Lyvie maintiennent les souvenirs de l'Antiquité, en quelques minutes seulement l'accord de tous les membres du Comité exécutif du C.I.A. a été acquis; et la première réunion a pu avoir lieu à Stockholm au Congrès international qui a suivi, en août 1960.

Depuis lors, presque chaque année, des séances de travail ont été organisées. Parmi les souvenirs les plus prestigieux de ces réunions figurent le colloque qui s'est tenu à Bruxelles en présence d'éminentes personnalités, celui de Londres où nous avons déjeuné dans la vaisselle d'argent de la Guilde des orfèvres, qui remonte en droite ligne jusqu'au 14e siècle, ceux de Luxembourg, de Venise déc. 53 ou de Rome, mai 65 sans compter, bien entendu, les réunions qui se sont tenues au cours des Congrès internationaux à Madrid, à Moscou ou à Washington.

Le rôle du Comité a toujours consisté à attirer l'attention des administrations sur l'importance de la conservation des sceaux. Nous savons avec certitude que dans certains pays encore,

des masses de chartes scellées sont entassées dans des sacs, au risque de voir se demolir ces fragiles monuments de cire auxquels nous avons voué une sorte de culte.

Parfois, nous pensons que la seule existence du Comité est déjà une forme d'action et que nous nous dressons comme la statue du Commandeur pour susciter dans le coeur de ceux qui ont la responsabilité des sceaux dans le monde un remords s'ils ont quelque chose à se reprocher ou une légitime fierté s'ils ont fait tout ce qui était en leur pouvoir pour les sauver.

Bien au-delà de cette simple action psychologique, nous avons, au cours de nos travaux, élaboré une doctrine pour tous les problèmes qui peuvent se poser à des organismes, notamment une méthode pour décrire d'une façon scientifique et exhaustive les sceaux et préparer des catalogues irréprochables.

La coopération a surtout été efficace dans le domaine de la conservation et de la restauration éventuelle des sceaux lorsqu'ils avaient pu être malheureusement brisés au cours des siècles.

Les progrès incessants de la chimie moderne qui mettent chaque jour à notre disposition de nouveaux produits plus perfectionnés et plus inoffensifs nous contraignent de donner un rythme assez régulier à nos meetings, de façon à ce que tous les pays soient tenus en même temps au courant des perfectionnements dans le domaine de la protection des sceaux, de la restauration et du moulage.

Enfin, un problème qui nous tient particulièrement à coeur est celui de la diffusion des sceaux, aussi bien dans l'enseignement que dans les musées, dans les monuments historiques et même dans le grand public. Il nous semble que nous n'avons pas le droit de garder sous le boisseau ces petits trésors de la glyptique et qu'il est de notre devoir de les faire connaître aussi largement que possible, de façon à aider à une forme de culture tout à fait exceptionnelle.

Il se trouve en effet que le sceau est une introduction privilégiée à l'histoire. Dans l'enseignement supérieur, depuis de longues années, des universitaires très expérimentés ont remarqué comme il est aisé, en partant de sceaux de communes, de sceaux de métiers ou de sceaux de grands personnages, d'introduire les étudiants à des problèmes extrêmement arides, comme ceux des institutions anciennes, des successions ou simplement de la psychologie de nos ancêtres du Moyen-Age. Au 20e siècle, l'enseignement classique semble bien n'être qu'une des formes, la plus importante, de l'accession à la culture. En un temps où la machine, l'automatisme et l'informatique vont venir au secours de l'homme et alléger ses tâches matérielles, il est certain que les loisirs seront de plus en plus consacrés à l'étude des sciences et parmi elles, l'histoire sera certainement celle qui attirera le plus d'amateurs : les sceaux ont donc leur place tout indiquée dans les techniques de la formation continue des adultes pour les conduire à une compréhension, pour ainsi dire de l'intérieur, de tous les problèmes qui se posent

lorsque l'on veut pénétrer véritablement la vie quotidienne des peuples d'autrefois.

Aujourd'hui, réunis dans la capitale d'un des plus beaux pays d'Europe, au milieu d'un peuple qui a su conserver intacts tant de traditions dont les costumes et le folklore sont le principal véhicule, nous sommes exactement dans la ligne de notre action en préparant les éléments d'une exposition internationale itinérante sur l'histoire du sceau à travers les civilisations. Que nous insistions davantage sur les sceaux royaux et leurs substituts ou sur les sceaux des villes et de corporations, de métiers ou bien sur les sceaux universitaires, notre but est toujours le même : faire accéder à la culture historique le plus grand nombre possible.

De Paris, j'ai pris la liberté d'apporter des travaux d'élèves exécutés dans nos écoles de la région parisienne. Oeuvres d'enfants parfois forts jeunes (j'en ai vu qui n'avaient que 11 ans), ces compositions où l'on compare les sceaux avec d'autres oeuvres d'art de techniques différentes, n'ont pas pour but de servir de modèles. Nous sommes sûrs que les professeurs de vos écoles et de vos lycées, voire même de vos universités sauront obtenir les résultats meilleurs encore peut-être dans ce domaine. Puisque nous en sommes au temps présent, je tiens à exprimer la très profonde gratitude du Comité exécutif de notre organisation internationale à M. le Directeur général Ionel GAL, à Messieurs et Mesdames les conservateurs en chef et surtout, bien entendu à notre éminente correspondante, Madame Maria DOGARU, chargée du service sigillographique aux Archives d'Etat de Roumanie et membre titulaire du Comité international de sigillographie.

Comment ne pourrais-je pas associer à ces remerciements, Mlle Andrée SCUFFLAIRE, chef de département aux Archives générales du Royaume de Belgique, secrétaire générale de notre Comité, qui a assuré la liaison permanente avec Bucarest en plus de toutes les autres tâches qu'elle accomplit avec tant de conscience et tant de succès tout au cours de l'année.

Si nous nous tournons vers l'avenir, le champs qui s'ouvrirait devant nous serait absolument infini car nous croyons tous que la sigillographie, science particulièrement proche de l'homme, est appelée à un immense avenir, non seulement dans le domaine de la diplomatique classique, mais dans toutes les branches de l'archéologie, architecture, décors, sculptures monumentales, miniatures, ivoiries, vitraux, émaux, arts équestres, armements militaires, costumes civils, ecclésiastiques, mode féminine, héraldique, généalogie, paléographie, philologie, histoire du droit et des institutions. Pour dire vrai, il nous semble à nous qu'il n'est pas un point obscur du passé qui ne puisse un jour se trouver éclairé grâce à une étude systématique et scientifique des sceaux.

En conclusion, Monsieur le Directeur général, Messieurs les Académiciens, Messieurs les Professeurs, Mesdames, Messieurs, je ne puis que vous redire le salut cordial du Conseil international des Archives, les vifs regrets de Monsieur le Professeur Robert-Henri

BAUTIER, membru de l'Institut, profesor de diplomatique à l'Ecole nationale des Chartes, qui aurait tant voulu être parmi nous, comme il l'était l'an dernier à Bruxelles, mais qui préside en ce moment même un autre colloque à Avignon sur le grand schisme d'Occident; étant l'initiateur, il ne lui était pas possible de ne pas y participer.

Monsieur Jean FAVIER, Directeur général des Archives de France, professeur à Paris-Sorbonne, que je viens de quitter, m'a demandé également de bien vouloir l'excuser auprès de vous. Il regrette infiniment de ne pas pouvoir assister à notre réunion, lui qui avait bien voulu honorer de sa présence la dernière réunion en 1977.

Mon successeur aux Archives nationales, Mlle Brigitte BEDOS, n'a pas osé venir déjà cette année participer à nos travaux, au milieu de tant d'experts chevronnés, mais elle se réserve de recevoir aux Archives nationales très prochainement le Comité, s'il veut bien accepter l'invitation de la France pour sa prochaine réunion.

YVES METMAN

TRADUCERE

**Domnule Director general,
Dragi colegi**

Reuniunea Comitetului Internațional de Sigilografie, în capitala României, constituie o bucurie și, totodată, un eveniment deosebit.

Sînt foarte fericit ca în numele Președintelui Consiliului Internațional al Arhivelor, Dl. James B. Rhoads, Director general al Arhivelor din Statele Unite, să vă mulțumesc că ați binevoit să acceptați acest colocviu, privitor la una din științele auxiliare ale istoriei dintre cele mai puțin cunoscute probabil, dar dintre cele mai interesante.

Aș dori, înainte de toate, să vă împărtășesc atașamentul profund pe care îl simțim toți pentru aceste relieve emoționante ale trecutului care sînt sigiliile și peceteile atașate documentelor Evului Mediu.

Mai întîi, totuși, sînt dator să vă prezint pe scurt activitățile specifice Comitetului nostru în trecut, în prezent și, poate, dacă permiteți, în viitor.

La Vienne, nu în prestigioasa capitală austriacă, ci în minunatul ținut Dauphiné (Franța) s-a luat hotărîrea de a se înființa, în 1959, un comitet specializat care să se ocupe, în exclusivitate, de metodele de conservare, de descriere științifică și de comunicare către public a sigiliilor.

În acest oraș cu monumente importante, în care templul lui August și al Liviei păstrează amintirile antichității, în cîteva minute numai, s-a obținut acordul tuturor membrilor Comitetului Executiv al C.I.A.; iar prima reuniune a putut avea loc la Stockholm, la Congresul Internațional care a urmat, în august 1960.

De atunci, aproape în fiecare an, s-au organizat ședințe de lucru. Printre amintirile cele mai importante ale acestor reuniuni, figurează colocviul care s-a ținut la Bruxelles, în prezența unor personalități eminente, acela de la Londra, unde am luat masa în vesela de argint a breslei argintarilor, care datează în linie directă din sec. al XIV-lea; acelea de la Luxemburg, din Veneția (dec. 1963) sau de la Roma (mai 1969), fără să mai menționăm, bine înțeles, reuniunile care s-au ținut în cursul congreselor internaționale de la Madrid, Moscova și Washington.

Rolul Comitetului a constat în atragerea atenției administrațiilor asupra importanței conservării sigiliilor. Știm cu certitudine că în unele țări numeroase documente sigilate sînt virite în saci, cu riscul de a vedea distrugîndu-se aceste fragile monumente de ceară, cărora noi le-am dedicat un fel de cult.

Uneori, gîndim că însăși existența Comitetului este deja o formă de acțiune și că noi ne ridicăm, ca statu'a comandorului, pentru a deștepta în inima acelora care au responsabilitatea sigiliilor în lume, o remușcare dacă au ceva să-și reproșeze, sau o legitimă mîndrie, dacă ei au făcut tot ce era în puterea lor pentru a le salva.

În afara acestei simple acțiuni psihologice, noi am elaborat în cursul lucrărilor noastre o doctrină pentru toate problemele care se pot pune organismelor, anume, o metodă pentru a descrie în mod științific și exhaustiv sigiliile și pentru a pregăti cataloage ireproșabile.

Cooperarea a fost eficace mai ales în domeniul conservării și restaurării eventuale a sigiliilor atunci cînd erau, din nefericire, sfărîmate de-a lungul secolelor.

Progresele neîncetate ale chimiei moderne, care pun zilnic la dispoziția noastră produse noi, mai perfecționate și mai inofensive, ne obligă să ne întrunim într-un ritm regulat, astfel ca toate țările să fie ținute la curent, în același timp, cu toate perfecționările în domeniul protecției sigiliilor și restaurării mularilor.

În sfîrșit o problemă care ne interesează în mod deosebit, este aceea a difuzării sigiliilor, deopotrivă în învățămînt ca și în muzee, la monumentele istorice și chiar în marele public.

Mi se pare că nu avem dreptul să ținem închise aceste mici tezaururi ale glypticii și că este de datoria noastră a le face cunoscute cît mai larg posibil, contribuind în acest mod la o formă de cultură cu totul excepțională.

Fără îndoială sigiliul este o introducere privilegiată în istorie. În învățămîntul superior, de mulți ani, profesorii universitari cu multă experiență au remarcat cît este de ușor, plecînd de la sigiliile de comune, de meșteșugari sau de la sigiliile ale marilor personaje, să-i introducă pe studenți în probleme foarte aride, ca acelea ale instituțiilor de alătdată, ale succesiunilor sau, pur și simplu, ale psihologiei strămoșilor noștri din Evul Mediu. În secolul XX, învățămîntul clasic pare să fie una din formele, cele mai importante de acces la cultură.

Intr-un timp în care mașina, automatizația și informatica, vin să sprijine omul și să-i ușureze sarcinile materiale, este sigur că timpul liber va fi mai mult consacrat studiului științelor, și printre ele, istoria va fi, desigur, aceea care va atrage cei mai mulți amatori; sigiliile au deci locul lor bine precizat în tehnicile formării continue a adulților pentru a-i conduce la o înțelegere, să spunem astfel, din interior a tuturor problemelor care se pun când voim să pătrundem în adevăr viața cotidiană a popoarelor de altă dată.

Astăzi, adunați în capitala uneia dintre cele mai frumoase țări din Europa, în mijlocul unui popor care a știut să păstreze intacte atâtea tradiții, în care costumele și folclorul sînt principalele bogății, ne aflăm exact pe linia activității noastre, pregătind elementele unei expoziții internaționale itinerante asupra istoriei sigiliului de-a lungul civilizațiilor.

Fie că insistăm mai mult asupra sigiliilor regale și ale celor care le-au înlocuit, fie asupra sigiliilor orașelor și ale corporațiilor de meșteșugari, fie asupra sigiliilor universitare, scopul nostru este mereu același: să facem să ajungă în cultura istorică un număr cît mai mare posibil din acestea.

Mi-am îngăduit să aduc de la Paris lucrări ale elevilor, executate în școlile noastre din regiunea pariziană, opere ale unor copii, uneori foarte tineri (am văzut unii care nu aveau decît 11 ani), aceste compoziții, în care se compară sigiliile cu alte opere de artă de tehnică diferită, n-au scopul de a servi ca modele. Sîntem siguri că profesorii din școlile și din liceele dv., chiar și din universități, vor obține poate, rezultate mai bune în acest domeniu.

Dar fiindcă ne aflăm în prezent, țin să exprim profunda recunoștință a Consiliului Executiv al organizației internaționale, domnului director general Ionel Gal, arhiviștilor și bineînțele eminenței noastre corespondente doamna Maria Dogaru, care se ocupă în cadrul Arhivelor Statului din România de studiul sigiliilor, membră titulară a Comitetului Internațional de Sigilografie; nu pot să nu mulțumesc și domnișoarei Andrée Scufflaire, șefă de Departament la Arhivele Generale ale Regatului Belgiei, secretar general al Comitetului nostru, care, în afara tuturor celorlalte sarcini pe care le-a îndeplinit cu atita conștiinciozitate și atita succes în tot cursul anului, a asigurat legătura permanentă cu Bucureștiul.

Dacă ne îndreptăm spre viitor, drumul care se deschide înaintea noastră va fi infinit. căci noi credem că sigilografia, știință deosebit de apropiată omului, este chemată spre un viitor larg, nu numai în domeniul diplomatiei clasice, ci în toate ramurile — arheologie, arhitectură, decorațiuni, sculptură monumentală, miniatură, vitralii, emailuri artă eceastră, armament militar, costume civile, eclesiastice, modă feminină, heraldică, genealogie, paleografie, filologie, istoria dreptului și a instituțiilor. Ca să fim dreapți, ni se pare că nu e nici o problemă necunoscută trecutului care să nu poată fi elucidată într-o zi, grație unui studiu sistematic și științific al sigiliilor.

În concluzie, domnule director general, domnilor academicieni, domnilor profesori, domnilor și doamnălor nu pot decît să vă exprim, din nou, salutul cordial al Consiliului Internațional al Arhivelor, ville regrete ale domnului profesor Robert — Henri Bautier, membru al Institutului, profesor de diplomatică la Ecole Nationale des Chartes, care ar fi dorit mult să fie printre noi, cum a fost anul trecut la Bruxelles, dar care prezidează în acest moment un alt colocviu la Avignon, privitor la marea schismă a Occidentului al cărui inițiator fiind, nu i-a fost posibil să nu participe.

Domnul Jean Favier, director general al Arhivelor Franței, Profesor la Sorbona, pe care l-am părăsit de curînd, m-a însărcinat, de asemenea, să-l scuz. El regretă foarte mult de a nu fi putut asista la reuniunea noastră, el care a onorat cu prezența sa ultima reuniune din 1977.

Succesorul meu la Arhivele Naționale, domnișoara Brigitte Bedos n-a îndrăznit să participe la lucrările noastre, printre alții experți cu experiență, dar ea se pregătește a primi foarte curînd, la Arhivele Naționale, Comitetul, dacă acesta va binevoi să accepte invitația Franței pentru viitoarea reuniune.

YVES METMAN

SIGILIILE DE TIP ICONOGRAFIC UTILIZATE DE DOMNII ȚĂRII ROMÂNEȘTI

MARIA DOGARU

Unul din tipurile de sigilii specifice cancelariei domnitorilor Țării Românești, viu discutat în istoriografia românească în ceea ce privește originea și semnificația elementelor incluse, este tipul iconografic.

Primul sigiliu de acest tip, cunoscut pînă în prezent, validează un act din 1403¹, emis în cancelaria lui Mircea cel Bătrîn, și are în imagine două capete purtînd coroane princiare, redată în profil avînd între ele o tijă. Sub domnitorii care au urmat imaginea a evoluat, cele două capete devenind personaje întregi iar tijă dintre ele s-a transformat într-o floare de crin, o ramură, ulterior un copac².

Comparîndu-le cu sigiliile suveranilor din apusul Europei constatăm că acestea pot fi asimilate vestigiilor sigilare ce s-au păstrat în

¹ Bibl. Acad. R. S. România, Manuscrise, fotocopii III/10.

² Au folosit astfel de sigilii aproape toți domnitorii care s-au succedat la tronul Țării Românești. Vezi P. V. Năsturel, *Novo plantatio și regii României, moștenitori ai împăraților Bizanțului*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, organ al Societății istorice române, vol. XV, 1914, București, 1915, p. 1—80.

Sigiliul lui Alexandru Aldea validând un document din 2 septembrie 1403 (Bibl. Acad. R. S. România, colecția Manuscrise, XXI/201)

Sigiliul lui Vlad Țepeș, autentificând un act din 7 octombrie 1476 (Arh. St. Brașov, colecția Documente, A. 1 a nr. 773)

Sigiliul lui Radu cel Mare conservat pe un act din 26 martie 1505 (Arh. St. Buc., secția Istorică nr. 142)

Sigiliul lui Radu Șerban păstrat pe un document din 26 ianuarie 1609 (Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, XCVI/119)

Sigiliul lui Duca voievod (purtând în cîmp milesimul 1673) conservat pe un hrisov din 28 febr. 1674 (Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești XXXVII/11)

Franța de la merovingieni³, carolingieni⁴ și primii capetieni⁵, iar în Germania de la împăratul Otton I⁶. Privind în paralel sigiliul domnitorului Alexandru Aldea (1431—1436)⁷ cu sigiliul lui Robert (suveranul Franței sub care are loc ultima evoluție a sigiliilor de tip majestate ce va fi caracterizat prin înfățișarea suveranului purtând prerogativele regale așezate pe tron)⁸ constatăm că au o înfățișare asemănătoare.

Cercetînd, în paralel, evoluția sigiliilor folosite în cancelaria Țării Românești cu cele din apusul Europei vom surprinde — este adevărat, la date diferite — o evoluție lentă ce se caracterizează, pe de o parte, prin creșterea proporțiilor personajelor din cîmp, pe de altă, în plasarea, alături de acestea, a unor însemne exprimînd atributul puterii. Atît în sigiliile voievozilor români cît și în cele ale suveranilor țărilor apusene personajele sînt înfățișate purtînd mantie și coroană pe cap, în ambele cazuri elementele incluse sînt inițial înfățișate mai simplu, apoi tot mai bine conturate iar figura personajului din ce în ce mai expresivă. Evident, sigiliile conservate pe actele cancelariei românești se deosebesc, în primul rînd, prin faptul că au în imagine două personaje reprezentate întotdeauna în picioare.

Cum se știe, sigiliul cuprinzînd în emblemă cuplei principilor au existat și în alte țări. Remarcăm sigiliul de tip majestate al regelui François II și al Mariei Stuart⁹.

Dovadă a creșterii importanței acestei categorii de sigilii se constată, atît în cancelaria Țării Românești cît și în Europa apuseană, mărirea treptată a dimensiunii lor.¹⁰ Deși inițial reprezentarea cu cele două personaje era specifică sigiliului mijlociu, treptat, ea s-a impus devenind emblema sigiliului mare domnesc.

În evoluția tipului sigilar specific cancelariei Țării Românești se disting mai multe etape:

1. Perioada dintre 1403—1583 se caracterizează prin faptul că întreaga suprafață sigilară a fost ocupată de stema iconografică (înfațișată ca două capete, busturi sau personaje întregi flancînd o tije, o ramură sau un copac însoțite uneori de două stele), și legenda indicînd numele și titlul posesorului.

Ca excepție între sigiliile din această perioadă semnalăm matricea sigilară atribuită lui Petru cel Tânăr¹¹ (1559 — 1568) pe rondela că-

³ Arhivele Naționale franceze, Colecția Mulaje sigilare, nr. 1.

⁴ Ibidem, nr. 14.

⁵ Ibidem, nr. 16.

⁶ Robert Bautier, *Echanges d'influence dans les chancelleries souveraines du Moyen Age d'après les types des sceaux de majesté*, Académie des inscriptions et Belles-Lettres compte rendu de séance de l'année 1968. Extras.

⁷ Bibl. Acad. R. S. România, Manuscrise, XXI/201.

⁸ Arhivele Naționale Franceze, Colecția Mulaje sigilare, nr. 31.

⁹ Ibidem nr. 100.

¹⁰ August Coulon, *Le service stégilographique et les collections d'empreintes de sceaux des Archives Nationales (notice suivie d'un catalogue du Musée Stégilographique)*, Paris, 1916.

¹¹ Unii cercetători îi atribuie domnitorului Petru Cercel (1583—1585). Vezi G. D. Florescu, *Un înel domnesc din veacul al XVI-lea și câteva considerații nouă cu privire la neamul Basarabilor din acel veac*, București, 1940, p. 6.

reia întâlnim unica emblema în care apare un singur personaj îmbrăcat în mantie lungă și purtând coroană princiară, redat de asemenea în picioare;

2. În perioada dintre 1583 și prima jumătate a secolului al XVII-lea are loc contopirea tipului heraldic cu tipul iconografic. Noua compoziție denumită „tipul combinat” a cunoscut două variante: a) în cadrul primei reprezentări pasărea heraldică este plasată în partea superioară a cîmpului sigilar și separată prin două arcuiri de cerc; b) celei de a doua variante îi este specifică compoziția heraldică în care acvila cruciată este plasată deasupra copacului, dintre cele două personaje.

Constituie o raritate sigilografică a acestei perioade sigiliile lui Mihai Viteazul validând actele din 1, 27 și 29 iulie 1600¹² în care stema iconografică, combinată cu stema heraldică și herbul Moldovei, este plasată într-un scurt truîngiular. În emblema acestor sigilii se cuprind și doi lei (ce flanchează tulpina copacului), reprezentînd „marca Daciei”; prin cuprinderea acestor animale în sigiliile a căror legendă îl prezenta pe Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei se exprima faptul că înfăptuirea unirii din 1600 n-a fost rezultatul unei acțiuni militare, ci împlinirea unui deziderat al neamului¹³.

Tot o excepție o constituie și sigiliile domnitorului Șerban Cantacuzino care cuprind o compoziție distinctă; între cele două personaje s-a plasat un scut incluzînd pasărea heraldică a Țării Românești¹⁴, iar deasupra acestuia armele familiale (acvila bicefală).

Ultima etapă în evoluția acestui tip, cuprinzînd epoca de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și prima jumătate a veacului al XIX-lea, se caracterizează prin schimbarea înfățișării și rolului celor două personaje, respectiv ele vor fi redată aureolate ținînd crucea sau sceptrul și susținînd scutul în care s-a plasat stema heraldică a acestui principat¹⁵. O variantă intens folosită în această etapă o constituie sigiliile apărute în deceniul opt al secolului al XVIII-lea, avînd în centru un scut în care s-a inclus stema heraldică într-o combinație originală. Originalitatea compoziției constă în faptul că introducerea sau eliminarea din scut a stemei Moldovei (deci reprezentarea stemei unite) se poate

face fără ca acest lucru să afecteze proporționalitatea compoziției¹⁶.

Evident, în cadrul fiecărei etape întîlnim un număr mare de reprezentări ce se deosebesc prin faptul că personajele sînt sau nu plasate într-un scut¹⁷, prin adăugirea unor elemente menite să individualizeze impresiunile sigilare ale fiecărui posesor. Astfel, uneori personajele țin în mină o cruce¹⁸, un glob crucifer sau un sceptru¹⁹. Deseori, imaginea este completată prin inserarea la marginea spațiului sigilar a stemei districtuale. Menționăm că tulpina copacului este uneori înfățișată cu o umflătură, ceea ce i-a făcut pe unii cercetători să aprecieze că sînt reprezentați doi copaci suprapuși²⁰.

În legătură cu semnificația personajelor și a elementului plasat între ele s-au emis mai multe păreri. Savantul Bogdan Petriceicu Hasdeu²¹ a făcut o legătură între cele două personaje reprezentate în stema iconografică a Țării Românești și cele două capete de negri²² atribuite acestui principat în lucrarea lui Lévin Hulsius.

Demonstrînd falsitatea unei astfel de interpretări, D. A. Sturdza²³ a evidențiat faptul că la epoca în care Hulsius și-a elaborat lucrarea, țările române posedau însemne reprezentative fixate încă cu cîteva secole în urmă. Concluzia firească ce s-a impus cercetînd însemnele heraldice atribuite de Hulsius țărilor române este că ele s-au alcătuit fantezist din dorința autorului de a evoca succesele de răsunet european obținute de Mihai Viteazul în lupta antiotomană²⁴. După opinia lui D. A. Sturdza cele două personaje îi reprezintă, chiar de la prima apariție a tipului, pe sfinții Constantin și Elena²⁵.

Alți reprezentanți ai istoriografiei românești, între care se remarcă profesorul V. A. Urechin²⁶,

¹² Exemplificăm cu unul din sigiliile domnitorilor Constantin Gheorghe Hangerli, în care este reprezentată doar stema Țării Românești, (Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, XXXIII/16, 1798, mal 23); Dintre sigiliile de acest tip cuprinzînd stema unită remarcăm pe cel care validează hrisovul lui Constantin Moruzi din decembrie 1792 (Arh. St. Buc., colecția Sulurii, 50).

¹³ Vezi Sigiliul lui Radu cel Mare autentificînd un act din 27 martie 1505 (personajele fiind plasate direct în cîmpul sigilar), (Arh. St. Buc., Secția istorică, 143). Reprezentarea cu cele două personaje o întîlnim inclusă în scut în sigiliul lui Nicolae Pătrașcu din 17 ianuarie 1600 (Bibl. Acad. R. S. Româna, Manuscrise, CXXXIV 21).

¹⁴ Vezi sigiliul domnului Alexandru Ipsilanti din 16 martie 1797 (Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CDLXXII/16).

¹⁵ Sigiliul domnului Mihai Suțu din 27 dec. 1783 (Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, XXXII/12).

¹⁶ Un astfel de sigiliu validează documentul de la Gh. Duca din 8 februarie 1674. Colecție particulară.

¹⁷ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, în „Columna lui Traian”, III, 1872, 10 ianuarie nr. 112 și în continuare.

¹⁸ Levin Hulsius, *Descriptio Transylvaniae, Moldaviae et Valachiae*, Nürenberg, 1597.

¹⁹ D. A. Sturdza, *Dare de seamă despre colecțiunea de documente istorice române aflate la Wiesbaden*, București, 1888, p. 11.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² V. A. Urechin, *Schițe de sigilografie românească. Raportul Diu, către Comisunea însărcinată de Ministerul de Interne cu cercetarea stemei regatului și județelor*, București, 1891, p. 10.

¹² Vezi în acest sens A. Sacerdoțeanu, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor”, IV nr. 2, 1941, p. 306–307; idem, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*, în „Revista Arhivelor”, XI, 1968, nr. 2, p. 15; M. Dogaru, *Simbolul Daciei și sigiliile lui Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor”, an LII, vol. XXXVII nr. 2, 1975, p. 169–170.

¹³ Dan Cernovodeanu, *Untrea în sigiliul lui Mihai Viteazul* (1606) în „Familia”, an 11, (111) nr. 10/22 oct. 1975, p. 8.

¹⁴ Arh. St. Buc., colecția Peceți, nr. 83, Vezi M. Dogaru, *Sigiliile, mărturie ale trecutului istoric* (Les sceaux témoignages du passé historique), București, 1976, p. 73–74.

¹⁵ Un prim exemplar de această factură validează hrisovul domnitorului Mihai Racoviță din 4 septembrie 1731 (în emblema acestuia cele două personaje flanchează o cruce), Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Ciocociu, CI/22.

au considerat că personajele specificate, reprezentând cuplul princiar, semnifică colonizarea de teritoriu, respectiv evocă momentul trecerii (descălăcării) lui Negru Vodă din Transilvania dincolo de Carpați și înființarea statului feudal, Țara Românească. Astfel, stema cu cele două personaje semnifică colonizarea de teritoriu „*novo plantatio*” și constituia un argument de ordin heraldic pentru combaterea teoriei lui Roesler conform căreia populația din fosta Dacie ar fi emigrat în sudul Dunării²⁷.

Păreră prof. V. A. Urechia a fost adoptată și susținută și de istoricii A. D. Xenopol²⁸, G. Tocilescu²⁹ și D. Onciul³⁰.

Ioan Bogdan a identificat în imaginea sigiliilor de acest tip pe domn cu fiul asociat la domnie, ulterior pe domn cu doamna, exprimându-se astfel, pentru prima oară, faptul că în evoluția lor cele două personaje și-au schimbat odată cu înfățișarea și rolul³¹.

Studiind cu interes deosebit acest tip, heraldistul P. V. Năsturel a ajuns la concluzia că ele reprezintă inițial pe domn cu fiul asociat la domnie, ulterior domnul și doamna iar în ultima fază de evoluție pe sfinții Constantin și Elena. P. V. Năsturel interpretează însă diferit elementul plasat între personaje; după părerea sa între 1403 și 1453 cele două capete sau busturi sînt separate de o „linie dreaptă”³² iar după căderea Constantinopolului de un pom.

Stema iconografică reprezintă — după opinia lui P. V. Năsturel — colonizare (NOVO PLANTATIO) însă nu evocă momentul amintit mai sus (descălăcatul) ci fondarea celei de a doua Rome, zidirea Constantinopolului³³. Tot aceasta aprecia că includerea unui astfel de însemn în sigiliile voievozilor români denotă faptul că țările române, fiind singurele de origine latină și religie ortodoxă în această parte a Europei, au păstrat mai puternic tradițiile bizantine.

P. V. Năsturel considera că, prin daniile și ajutoarele date bisericii ortodoxe, domnitorii Țării Românești s-au substituit rolului jucat de împărații bizantini ca protectori ai ortodoxismului³⁴.

Remarcăm faptul că profesorul Damian P. Bogdan este primul care face o legătură între sigiliile avînd această înfățișare și vestigiile sfragistice de tip majestate ale suveranilor din apusul Europei³⁵.

Sigilograful Emil Virtosu, susține și dezvoltă părerea profesorului Damian P. Bogdan și demonstrează că evoluția diferită a acestui tip

în Țara Românească, respectiv faptul că domnul n-a fost reprezentat pe tron, nu este urmarea situației politice a țării din acel moment sau a raporturilor voievozilor români cu țările din jur ci expresia unor tradiții locale³⁶.

Cercetătorul Dan Cernovodeanu, în recenta, lucrare „Știința și arta heraldică în România”, preia teoria lui P. V. Năsturel și evidențiază că arborele, însemnul heraldic al Imperiului bizantin, s-a menținut după 1453 și în stemele urmașilor familiei imperiale bizantine³⁷.

După opinia noastră reprezentarea din cîmpul sigiliilor la care ne referim, evoluția deosebită a acestui tip în cancelaria Țării Românești, sînt rezultatul împleririi strînse a influenței bizantine cu tradițiile locale. Considerăm că în emblema acestor sigilii este exprimată în mod plastic concepția politică a epocii, procesele social-politice ce au avut loc, influențele ce s-au manifestat. Domnitorii Țării Românești au evidențiat, prin emblema sigiliilor lor, pe de o parte, rolul pe care-l aveau ca șefi ai unor state ce tindeau să se compare cu suveranii imperiului Bizantin, pe de alta, fenomenul asocierii la domnie (împărțirea puterii cu fiul care urma la tron), fenomen specific țărilor române în secolul al XV-lea.

După părerea noastră, acest tip a cunoscut o altă evoluție decît sigiliile suveranilor din apusul Europei, tocmai pentru că ele reflectă fenomenele sociale ce s-au desfășurat în acest colț al Europei. Fiind singurele țări de origine latină în această regiune și avînd aceeași religie, influența bizantină s-a manifestat direct și profund, reprezentarea domnitorului în picioare fiind specifică, cum se știe, cancelariei bizantine. În acest sens, considerăm neîntemeiată afirmația lui Dan Cernovodeanu după care această influență ar fi venit în Țara Românească prin cancelaria Ungariei³⁸. Privind comparativ, constatăm că deși sigiliile suveranilor din apusul Europei au la bază aceeași origine cu vestigiile sfragistice din Țara Românească ele au fost reprezentate într-o factură diferită și au evoluat în mod diferit. Țările din apusul Europei, tinzînd să se transforme în mari imperii, au dorit să-și exprime măreția prin gravarea în cîmpul sigiliilor autorităților centrale, suveranul așezat pe tron. Domnitorii țărilor române, forțați să lupte neconștient pentru apărarea independenței țării lor, au exprimat prin imaginea din cîmpul sigiliilor utilizate situația politică a țării, găsind în legăturile existente odinioară cu Imperiul bizantin un mijloc de a-și spori prestigiul și autoritatea.

Neîndoielnic, această formă de manifestare a influenței cancelariei bizantine în țările române poate fi coroborată cu alte elemente care atestă aceeași înrîurire. Utilizarea frecventă în Țara Românească a capsulelor metalice pentru protecția sigiliului, pe care s-a gravat

²⁷ În legătură cu această teorie vezi C. C. Giurescu, *Răspuns la „nițel descîntec” al unui vraci al istoriografiei maghiare*, în „Revista de istorie”, tom 29, nr. 8, 1976, p. 1231—1235.

²⁸ Vezi P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 3.

²⁹ G. Tocilescu, *Istoria românilor*, București, 1909, p. 73, 74.

³⁰ D. Onciul, *Din istoria României*, București, p. 31.

³¹ Ion Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în secolele XV și XVI*, București, 1905, p. LXXII.

³² P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 18.

³³ *Ibidem*, p. 26.

³⁴ *Ibidem*, p. 74—79.

³⁵ Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română din secolele XIV și XV*, București, 1938, p. 154.

³⁶ Emil Virtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în „Documente privind istoria României”, Introducere, vol. II, București, 1956, p. 355.

³⁷ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 53—58.

³⁸ *Ibidem*, p. 59.

uneori stema heraldică, alteori chipul patriarhului Alexandriei redat în picioare și ținând cirja patriarhală este, după părerea noastră, o altă formă de manifestare a practicilor din cancelaria bizantină³⁹. De asemenea, folosirea mult mai intensă decât în celelalte țări românești a soluției de aur la ornamentarea actelor, uneori chiar la sigilarea lor, este o influență a fastului de la curtea bizantină. Chiar reprezentarea în câmpul sigiliilor a două personaje își are originea în reprezentările de pe monedele bizantine având gravate chipurile împăraților Constantin și Elena, fondatorii celei de-a doua Rome, Constantinopolul.

În concluzie, apreciem că evoluția acestui tip sigilar, în care se împletesc tradițiile locale cu influența bizantină, constituie o expresie a originalității sigilografice românești, exprimă faptul că sigiliile reflectă istoria fiecărui neam și redau, totodată, legăturile ce au existat și există între cultura și civilizația diferitelor popoare.

INTRODUCEREA ȘI REGĂSIREA INFORMAȚIILOR PRIVIND IZVOARELE SFRAGISTICE ÎN MEMORIA ECHIPAMENTULUI ELECTRONIC

MARIA PIRVULESCU, MARIA DOGARU

Datele referitoare la principalul mijloc de validare a documentului, deosebit de numeroase întrucât există sigiliu pe majoritatea actelor originale emise de-a lungul secolelor în diverse cancelarii, pot fi puse la dispoziția cercetătorilor cu ajutorul echipamentului electronic.

Introducerea și regăsirea informațiilor despre sigilii în memoria electronică poate să se realizeze fie odată cu prelucrarea automată a documentelor pe care le autentifică fie printr-un program elaborat special în acest scop.

I. Prima soluție este mai ușor de realizat întrucât, cum se știe, în mai multe arhive și instituții culturale din lume există preocupări și s-au făcut pași însemnați în ceea ce privește prelucrarea automată a actelor feudale, în cadrul căreia se poate ține cont și de sigiliul cu care acestea sînt autentificate. Evident, pentru introducerea în calculator a unor astfel de date este necesar ca între elementele prevăzute în cadrul fiecărui sistem automat pentru descrierea unităților prelucrate să fie și unele referitoare la sigiliu.

În cadrul Sistemului Automat de Regăsire a Informațiilor la Arhivele Statului din România (SARIAS) printre elementele de identifica-

re a fiecărei unități prelucrate (cota, data, forma de păstrare, suportul pe care este scris) redată în coduri alfa numerice (constituind partea fixă a fiecărei unități primare) s-a rezervat un câmp pentru precizarea existenței sau lipsei sigiliului.

În afară de aceste date, introduse deci în calculator codificat, în cadrul SARIAS există posibilitatea de a se concentra în memoria electronică unele informații în limbaj natural sub formă de rezumate a căror regăsire se asigură pe baza cuvintelor cheie din tezaur.

Astfel, în memoria electronică s-au introdus rezumatele unor documente privind legislația referitoare la dreptul de sigiliu, pierderea, distrugerea și confecționarea unor matrice sigilare, falsuri având la bază mijlocul de validare. Deși în tezaurul SARIAS se cuprind doar cîteva termeni referitori la sfragistică, respectiv sigilografie, sigiliu și matrice sigilară, prin conținutul lor cuprinzător și deosebit de concis se pot regrupa toate datele interesind această disciplină.

Cu toate că în cadrul SARIAS se precizează doar prezența sau lipsa sigiliului, aceste date, coroborate cu altele din partea fixă (forma, suportul, ornamentația) cît și cu descriptorii care individualizează conținutul documentului (genul actului, emitentul, destinatarul, localitatea, problema), se pot regăsi informații concludente pentru frecvența sigiliilor unei cancelarii, cunoașterea sigiliilor folosite de un posesor, documentele validate cu sigilii specifice unor regiuni, schimbarea matricelor sigilare și cauzele unor astfel de încălcări etc.

Prin combinarea codului specific sigiliului cu elementele principale de datare putem regăsi toate sigiliile ce s-au conservat dintr-o anumită epocă istorică, în mod general sau structurat pe cancelarii.

Utilizînd codul ce indică lipsa sigiliului putem ajunge la cunoașterea cauzelor care au făcut ca anumite acte să iasă din cancelarii fără să fi fost validate, putem determina perioadele în care a lipsit o matrice sigilară din cancelaria unui domnitor, putem stabili cu aproximație data la care un dregător și-a confecționat un anume tipar sigilar.

Prin compararea unor documente fără sigiliu cu cele sigilate păstrate de la emitentul respectiv putem constata dacă este vorba de o eroare sau de un fals.

II. Elaborarea unui sistem special pentru prelucrarea informațiilor privind izvoarele sigilare presupune, pe de o parte, uniformizarea terminologiei folosite de specialiști, pe de altă, codificarea unora din date astfel încît în memoria calculatorului să se poată concentra rapid cît mai multe informații. La alcătuirea programului va trebui să se țină cont de necesitatea găsirii celor mai bune soluții pentru introducerea în memoria electronică a datelor selecționate deja pe fișe sau însumate în diferitele publicații (inventare, ghiduri și cataloage sigilografice) cît și a rezultatelor cercetărilor viitoare.

³⁹ Arh. St. Buc., Colecția Suluri, 40 (1775 f. Iună și 21).

Categoric, elaborarea unui sistem informațional aparte pentru sigilii va da posibilitatea introducerii în memoria electronică a unui număr sporit de date care interesează sfragistica.

Neîndoielnic, elaborarea unui astfel de sistem este ușurată de activitățile desfășurate de Comitetul Internațional de Sigilografie pentru uniformizarea descrierii sigiliilor și popularizarea regulilor de comunicare a datelor referitoare la această categorie de izvoare istorice. Considerăm că elementele fișei pentru descrierea sigiliilor (în special descrierea analitică) pot constitui un prim pas spre alcătuirea unui tezaur sigilografic și codificarea datelor ce urmează să se introducă în calculator, în vederea prelucrării lor automate.

Pe baza experienței Direcției generale a Arhivelor Statului din România în prelucrarea informațiilor din documente cu ajutorul calculatorului apreciem că în elaborarea programului pentru introducerea și regăsirea automată a datelor referitoare la sigilii este bine să se îmbine

limbajul codificat cu limbajul natural. Limbajul codificat permite efectuarea de statistici și comparații, el va asigura regăsirea rapidă a tuturor documentelor referitoare la unul sau mai multe din elementele codificate. Astfel, se vor putea depista cu ușurință diferitele categorii de sigilii după tehnica de confecționare (sigilii atârinate, sigilii aplicate, sigilii timbrate etc.), se va putea constata frecvența în diferite epoci a unui anumit material de sigilare (ceară, tușul, coca), vom putea cunoaște formele pe care le-au avut sigiliile unor cancelarii, limbile în care au fost scrise legendele în anumite regiuni și perioade.

Datele referitoare la sigilii — redate în limbaj natural prin introducerea în calculator a unor rezumate al căror conținut a fost evidențiat prin stabilirea cuvintelor cheie — vor oferi cercetătorilor date mai detaliate asupra suportului actului pe care sigiliul îl validează, va facilita editarea unor lucrări având la bază aceste izvoare istorice. Cuvintele cheie cu ajutorul cărora aceste documente sînt individua-

Imagini de la vizionarea expozițiilor organizate cu prilejul reuniunii de la București

Intrucit în diverse arhive și instituții există preocupare pentru prelucrarea automată a informațiilor privind disciplinele auxiliare ale istoriei, este oportun a se stabili între specialiști sigilografi și informaticieni legături și colaborări care să faciliteze activitatea de prelucrare informațională a surselor sigilare.

Considerăm că pe plan național și internațional o contribuție însemnată în concentrarea și dirijarea eforturilor o poate avea Comitetul Internațional de Stilografie, organism care s-a dovedit de atâtea ori a fi promotor al progresului, susținător al noului.

I. Tipuri de sigilii după emblema gravată pe suprafața sa :

1. heraldic 4. ecvestru de război
2. iconografic 5. „ „ vânătoare
3. hagiografic 6. tip naval, etc.

a. sigilii atârtnate

- a 1. protejate de un căuș ;
- a 2. conservate în cutii metalice
- a 3. conservate în cutii de lemn.

- b. bule sigilare
- c. sigilii timbrate
- d. sigilii aplicate în ceară
- e. sigilii imprimate, etc.

1. ceară
 - 1.1. ceară roșie
 - 1.2. ceară neagră etc.
2. cocă.
3. tușul
 - 3.1. negru
 - 3.2. verde
 - 3.3. maro
 - 3.4. albastru
4. fumul.

- a. sigilii rotunde ;
- b. sigilii ovale ;
- c. sigilii octagonale ;
- d. sigilii dreptunghiulare ;
- e. sigilii ovoidale (naveta)., etc.

1. sigilii de suverani
2. sigilii de demnitarî laici
3. sigilii de demnitarî eclesiastici
4. sigilii de oraşe
5. sigilii de sate
6. sigilii de instituţii :

- 0 a. centrale
6 b. administrative
6 c. culturale
6 d. judiciare și de ordine publică
6 e. economice
6 f. sanitare.
6 g. personale.

- a. latină
- b. gotică
- c. slavă
- d. franceză
- e. germană
- f. română etc.

1. sigilii deteriorate în proporție redusă din care s-a păstrat doar un fragment,
2. sigilii ce s-au păstrat doar parțial
3. sigilii deteriorate care au fost recon-
diționate
4. sigilii căzute.

Cererea Dogaru — 12
Din 18.09.1978 Ora 22.12.36.960
Total documente retinute 8

1. Ludovic, I, regele Ungariei, confirmă un document din 1335 și altul din 1356 și arată că, pe vremea unei campanii în Bosnia și Iugoslavia, a încredințat sigiliile sale cancelarului Nicolaus, arhiepiscop de Strigoniou și palatinului, dar servitorii cancelarului au înstrăinat unul din sigilii. Pentru evitarea unor abuzuri hotărâște ca toate privilegiile de la el și de la tatăl său, Carol să fie prevăzute cu noul sigiliu dublu, iar dacă nu sînt, să fie anulate.

Arh. St. Braşov, Primăria oraşului Sighişoara, Inventar nr. 243, mss. 228/1364, f. 1 copie, lb. latină, anul 1364, luna 11, ziua 25.

2. Sibiu. Societatea de comerț din Sibiu mulțumește agentului Matolay din Viena pentru aprobarea privilegiilor și-i comunică părerile privind sigiliul propriu și capsula pentru sigiliul imperial atinrnat la privilegiu.

Arh. St. Sibiu, Societatea de comerț
Sibiu, Inventar nr. 8, mss. 4, fila 23,
copie, limba germană, anul 1748, luna
11, ziua 02.

3. 1854 septembrie 3, Pecica. Sigiliile imprimate în tuș negru ale breslelor și corporațiilor lăcătușilor, geamgurilor, timplărilor, dulgherilor, tăbăcarilor, croitorilor și cizmarilor din Pecica, Comitatul Arad. Sigiliile în cauză au fost folosite în perioada 1818—1852.

Arh. St. Arad, Prefectura județului
Arad, Inventar nr. 34 Imputerniciri
guvernamentale cesaro-crăiesc, dosar 6123/
1854, fila 48, original, limba germană,
anul 1818.

4. Tabele cu ștampilele satelor din ținutul Neamț și semnăturile de luare la cunoștință pentru publicarea ce s-a făcut.

Arh. St. Neamț, Prefectura județului Neamț, Inventar nr. 66, dosar 1/1850, file 268–271, original, document cu semnătură, document cu sigiliu, anul 1850, luna 11, ziua 26.

5. 1854 septembrie 11, Arad. Sigiliul imprimat în ceară roșie al Asociației meșteșugarilor din Arad, cartierul Mureșel.

Arh. St. Arad, Prefectura județului Arad, Inventar nr. 34, Împuternicitul guvernamental cesarocrăiesc, dosar 6123/1854, file 49, original, limba germană, anul 1854.

6. București. Ordinul circular al Ministerului de Interne către Municipalitatea orașului Brăila cu privire la uniformizarea sigiliilor tuturor instituțiilor din Principatele Unite.

Arh. St. Brăila, Școala Profesională nr. 5 Brăila, Inventar nr. 1, dosar 1/1862, file 69, original, anul 1862, luna 04, ziua 16.

7. 1879 iulie 3. Sigiliul orașului Ineu, comitatul Arad aplicat în tuș pe procesul verbal al antistiei comunale.

Arh. St. Arad, Prefectura județului Arad, Inventar nr. 34 Acte administrative, dosar 12948/1879, fila 2, limba maghiară, anul 1879.

8. 1887, februarie 13 — august 19. Circulara 1995 a Ministerului de Interne adresată Prefecturii Putna prin care se dispune predarea la Arhivele Statului a sigiliilor vechi ale autorităților administrative și ale autorităților comunale. Corespondența Prefecturii Putna cu Comitetul permanent al județului Putna, adresa ei către Arhivele Statului București, tabel și inventar privind predarea sigiliilor vechi, majoritatea comunale.

Arh. St. Vrancea, Prefectura județului Putna, Inventar nr. 2, dosar 21/1887, fila 1–30, anul 1887.

SITUAȚIE STATISTICĂ

Total documente	=	8
Originale	=	4
În limbi străine	=	5
Pe pergament	=	0
Cu semnătură	=	1
Cu sigiliu	=	1
Cu ornamentație	=	0
Cu filigran	=	0
La filiale	=	8

DOCUMENTE PRIVIND INTERFERENȚA ÎNȚRE SIGILOGRAFIA ȘI DIPLOMATICA ROMÂNEASCĂ *

MARIA DOGARU

Vestigiile sfragistice rare, cazurile excepționale de validare, confirmă, odată în plus, faptul că sigiliul reflectă direct sau indirect, complexitatea proceselor sociale, universul relațiilor dintre persoane și colectivități în diferite epoci istorice.

I. SIGILIILE CAPITLURILOR AU AVUT UN ROL DEOSEBIT ÎN GARANTAREA CONTINUTULUI ACTELOR PE CARE ACESTE INSTITUȚII LE-AU TRANSMIS.

1. 1384 ianuarie 25, Alba Iulia. Capitlul din Alba Iulia transcrie scrisoarea deschisă a regelui Ludovic I, din 15 septembrie 1364, care cuprinde scrisoarea regelui Carol Robert, din 10 iulie 1331, privind dreptul clujenilor de a fi judecați de judele lor propriu. Prin atașarea sigiliului capitlului se dădea putere deplină actului.

Arh. St. Cluj, fond Primăria municipiului Cluj, colecția Privilegiu, fasc. J, nr. 1, orig., 1. latină.

2. 1399 ianuarie 17. Ladislau de Losoncz, voievodul Transilvaniei îl condamnă pe Ștefan Diaconul, notarul conventului din Cluj-Mănăstur, la moarte prin ardere pe rug deoarece „a săpat și făurit peceti false și a întocmit și scris scrisori false“.

Sigismund Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârșitul secolului al XV-lea)*, în „Documente privind istoria României“, Introducere, vol. II, București, 1958, p. 572.

3. 1402 noiembrie 3. Capitlul din Oradea transcrie scrisoarea deschisă dată de regele Sigismund, la 21 decembrie 1397, referitoare la modalitatea de judecată a orașenilor, dându-i putere prin aplicarea propriului său sigiliu.

Arh. St., Cluj, fond Primăria municipiului Cluj, colecția Privilegiu, fasc. A, nr. 1, orig., 1. latină.

4. 1419. Matricea sigilară a Conventului din Cluj-Mănăstur, Transilvania, a fost distrusă „oficial“ pentru că se bănuia că s-ar fi comis cu ajutorul ei unele falsuri.

Sigismund Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârșitul secolului al XV-lea)*, în „Documente privind istoria României“, Introducere, vol. II, București, 1956, p. 571.

* Menționăm că cea mai mare parte a documentelor cuprinse în acest catalog a fost inserată între exponatele constituind expoziția permanentă a D.G.A.S., de către colegul Virgil Teodorescu, căruia îi mulțumim și pe această cale. Tot dînsul a depistat și selectat lucrările tratînd evoluția sigilografiei românești și unele medalii, timbre și cărți poștale exprimînd legătura dintre aceste discipline.

II. CAZURILE RARE DE SIGILARE, ATÎT ÎN PRIVINȚA TEHNICII CÎT ȘI A MATERIALELOR UTILIZATE, EVIDENȚIAZĂ INTERESUL DEOSEBIT PENTRU CONȚINUTUL DOCUMENTULUI PE CARE-L VALIDEAZĂ, EXPRIMA CONDIȚIILE SPECIALE ÎN CARE ACTUL A FOST EMIS.

5. 1392 *martie 30*. Uricul lui Roman Mușat, voievodul Moldovei prin care dăruia lui Ivănuș Viteazul, pentru credincioasa slujbă, trei sate pe Siret este autentificat cu sigiliul atîrnat, confecționat din ceară verde. Este unul din puținele sigilii realizate în ceară de această culoare. specifică cancelariei Moldovei din secolul al XIV-lea

Arh. St. Buc., colecția Peceți, 111, orig., 1. slavă.

6. 1609 *martie 29*. Hrisov emis în cancelaria domnului Țării Românești, Radu Șerban pentru mănăstirea Coșula. Documentul este validat cu un sigiliu atîrnat protejat de un căuș din ceară naturală. Este unul dintre puținele căușe pe care se află o însemnare: (Nedelco logofăt de divan) 7244 (1735—1736).

Bibl. Acad. R. S. România, colecția Peceți, 153, orig., 1. slavă.

7. 1621 *iunie 2*. Hrisov de la Radu Voievod, domnitorul Țării Românești, validat cu un sigiliu imprimat în ceară, avînd la marginea impresiunii o margine înaltă. *Sigiliul brătară* — sigiliu confecționat din ceară avînd la margine un inel protector — reprezintă o încercare de adaptare a sigiliului atîrnat la hîrtie, o expresie a grijii emitentului pentru conservarea sigiliului.

Arh. St., Buc., fond Mănăstirea Radu Vodă, XIX, ter./1.

8. 1632—1654. Uneori pecețile atîrnate au fost confecționate din ceară albă și acoperite pentru a dobîndi culoarea rezervată domnului, cu un strat de vopsea roșie. S-a păstrat, detașat de act, o astfel de pecete din cancelaria domnitorului Țării Românești, Matei Basarab.

Arh. St. Buc., colecția Peceți, 221.

9. 1636 *noiembrie 28*. Hrisovul prin care domnul Matei Basarab a scos de sub administrația unor lăcașuri religioase din afara țării mai multe mănăstiri este validat cu un sigiliu „special”. Pentru a se marca importanța actului pentru viața economică și culturală a țării, i s-a atașat un sigiliu protejat de un căuș (o emisferă protectoare) cîntărind 750 gr., avînd o înfățișare impresionantă.

Arh. St. Buc., colecția Peceți, 55, orig., 1. slavă.

10. 1646 *mai 21*. Cartea domnească prin care Matei Basarab, voievodul Țării Românești, întărește mănăstirii Căldărușani stăpînirea asupra satului Plătărești, conservă unul din puținele sigilii imprimate în soluție de aur.

Arh. St. Buc. fond Mănăstirea Căldărușani, II/15.

11. 1661 *decembrie 28*, Iași. Porunca domnitorului Moldovei, Eustatie Dabija, prin care

scutea de dări doi fîntinari din Huși, este validată cu un sigiliu aplicat în ceară roșie deasupra căruia s-a pus pentru protecție un strat de bumbac. Datorită adeziunii celor două materiale (ceara și bumbacul) s-a format o masă fibroasă pe care nu se distinge nimic. Întrucît sigiliul nu mai poate proba, prin emblema sa, autoritatea emitentului, prin acest sistem s-a anulat parțial rolul sigiliului.

Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 543, f. 75.

12. 1702 *februarie 20*. Sigiliul timbrat cu care a fost autentificat hrisovul lui Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești referitor la satul Casin se numără printre puținele care au fost confecționate, desigur, pentru a se sublinia autoritatea emitentului, din hîrtie roșie.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Cernica, III/28.

13. 1716 *martie 20*. Act prin care domnul Țării Românești, Nicolae Mavrocordat scutește un ostaș de obligațiile fiscale de peste an. Fiînd un document imprimat, acest act este interesant și din punct de vedere al validării, întrucît conservă unul din puținele „sigilii tipărite”, cunoscută din secolul al XVIII-lea.

Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi.

14. 1731 *septembrie 4*. Document emis în cancelaria domnului Țării Românești, Mihai Racoviță. Sigiliul timbrat cu care este validat are colții tăiați în formă de frunze, expresie a fenomenului dendrolatic.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Clocoș, XI/22.

15. 1732 *decembrie 7*. Sigiliul lui Tudorache Postelnicul constituie o excepție prin materialul utilizat la confecționarea sa, ceara roșie, material rezervat sigilării în cancelaria princiară.

Arh. St. Buc., fond Episcopia Rîmnic, LIX/50.

16. 1739 *septembrie 6*. Hrisovul emis în cancelaria domnitorului Țării Românești, Constantin Mavrocordat validat cu un sigiliu timbrat avînd ca substanță coca. Deseori microorganismele care au atacat coca au produs deteriorarea suportului actului.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Bradul, I/42.

17. 1752 *octombrie 23*. Hrisov emis în cancelaria lui Matei Ghica, domnul Țării Românești, referitor la înființarea unor școli de limba elenească și slovenească, autentificat cu un sigiliu timbrat „dantelat”. În secolul al XVIII-lea sigiliul timbrat, pe lîngă faptul că este principalul mijloc de validare, devine un important ornament al suportului. Colții hîrtiei timbru, avînd dimensiuni ce depășesc cu mult impresiunea sigilară, sînt tăiați artistic. Prin împăturirea lor se proteja suprafața sigilară contra presiunii fizice.

Arh. St. Buc., colecția Sulari, 25.

18. Capsulele metalice utilizate în secolul al XVIII-lea în Țara Românească pentru protejarea sigiliului amintesc deseori de bulele sigilare, respectiv sigiliile atirnite confecționate din metal, folosite în secolul al XVI-lea, reprezentând o influență a cancelariei bizantine.

1775. Capsulă metalică conservată din timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti. Pe aversul său este reprezentat patriarhul bisericii ortodoxe în costum de ceremonie.

Arh. St. Buc., colecția Suluri, 40.

19. 1793 aprilie 20. Hrisovul lui Alexandru C. Moruzi domnul Țării Românești, prin care întărește mănăstirii Slobozia niște vii este, de asemenea, validat cu un sigiliu timbrat imprimat în soluție de aur.

Arh. St. Buc. fond Mănăstirea Apostolache (Slobozia lui Enache), III/6.

III. DE UN INTERES DEOSEBIT PENTRU SIGILOGRAFIE ȘI DIPLOMATICĂ ESTE CU-NOĂȘTEREA ROLULUI ȘI IMPORTANȚEI PE CARE LE-AU AVUT DIFERITELE SIGILII (MARE, MIJLOCIU, MIC ȘI INELAR) ÎN CANCELARIA PRINCIARĂ.

20. 1418. Carte prin care domnul Moldovei, Alexandru cel Bun, dă pentru o lucrare zugravilor Nichita și Dobre două sate. Actul este validat cu sigiliul mic, domnul precizând „dar pentru o mai mare întărire am poruncit să atirne pecetea noastră cea mică de această carte a noastră; dar cu aceasta întocmim ca și cu pecetea noastră cea mare pînă cînd vor sfîrși lucrul nostru mai sus scris. Iar cînd vor sfîrși acesta noi le vom atirna pecetea noastră cea mare”. Citatul de mai sus atestă că uneori autenticitatea cu sigiliul mic avea un caracter provizoriu.

DIR, Moldova, XIV, vol. I, p. 36.

21. 1505 ianuarie 20, Tîrgoviște. Hrisov prin care domnul Țării Românești, Radu cel Mare, întărea mănăstirii Cozia privilegiul pentru vama de la Cîineni.

În protocolul final întîlnim următoarea precizare: „Nimeni să nu cuteze să oprească vama: nici boier, nici dregător, nici curtean al domniei mele... și orice om va avea carte de la domnia mea, sau de la părintele domniei mele sau purgarmășterul din Sibiu, sau judele crăiesc sau orice nemeș va fi, chiar să aibă carte pecetluită cu pecetea cea mare sau cu cea mică, sau cu inelul de la mîna domniei mele...”

DIR, Țara Românească, B, XVI, vol. I, p. 26.

22. 1600 septembrie 26, Gura Teleajenului. Mihai Viteazul, domn al Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei întărește jupanului Antonio Grama două sate. Actul este validat temporar cu sigiliul inelar după cum reiese chiar din document, domnul promițînd că după încetarea războiului „voi face și hrisovul domniei mele pentru aceste sate zise mai sus ca să nu aibă clințire de nimeni în urma domniei mele ca să aibă pace de către toți”.

Arh. St. Buc., Secția Istorică, 1666, I, slavă.

23. 1775 octombrie, București. Hrisovul prin care Alexandru Ipsilante, domnul Țării Românești, hotăra modul de organizare a poștelor este validat cu sigiliul mijlociu. Întrucît suportul este frumos ornamentat, iar problema tratată de interes general documentul trebuia să fie validat cu sigiliul mare. Prezența sigiliului mijlociu este probabil urmarea faptului că lipsea logofătul în grija căruia se afla matricea sigiliului mare.

Arh. St. Buc., colecția Suluri, 38.

24. Sec. XVIII. Condicta în care s-au transcris actele referitoare la proprietățile mănăstirii Bistrița este validată cu sigiliul mic al domnului.

Arh. St. Buc. colecția Manuscrise, nr. 194, f. 11.

25. În toate epocile validarea actelor cu sigiliu constituia sarcina unui funcționar domnesc investit special cu această atribuție (logofătul). Izvoarele istorice atestă, însă, faptul că în cazuri excepționale chiar domnul aplica matricea sigilară.

Hrisovul prin care la 18 februarie 1458 Ștefan cel Mare, domnul Moldovei a dăruit mănăstirii Neamț satul Balotești a fost pecetluit chiar de domnitor după cum au mărturisit contemporanii: „Cînd au făcut întîiul mare privilegiu Ștefan Voievod și-a pus el pecetea sa cea mare și nouă”.

DIR, Moldova, A XIV/VX, I, p. 293.

26. 1817. Filă din condicta mănăstirii Cotroceni cuprinzînd o scenă semnificativă, domnitorul Țării, Ioan Gheorghe Caragea, ținînd în mînă matricea sigilară pe care se pregătea s-o aplice pe condicta cuprinzînd transcrierea actelor referitoare la proprietățile mănăstirii.

Arh. St. Buc., colecția Manuscrise 691, f. 6.

IV. DOVADĂ A ROLULUI JURIDIC PE CARE L-A AVUT SIGILIUL, UNELE DOCUMENTE RAMASE, DATORITA VICISITUDINII VREMII, NEVALIDATE SÎNT AUTENTIFICATE DE CĂTRE DOMNITORII CE AU URMAT.

27. 1502 iunie 19, Tîrgoviște. Porunca domnitorului Țării Românești, Radu cel Mare, prin care întărește slugilor sale Mogos și Nanciu moșia Stănești. Documentul este validat cu sigiliul lui Radu Paisie (1535 iunie — 1545 martie).

Arh. St. Buc., Secția Istorică, 130, orig., I, slavă.

28. 1508 iunie 16, București. Poruncă prin care Mihnea, voievodul Țării Românești, întărea unor slugi proprietăți în Blagodești este validat cu sigiliul succesorului său, Petru cel Tânăr (septembrie 1559 — iunie 1568).

Arh. St. Buc., Secția Istorică, nr. 155 orig., I, slavă.

29. 1607 octombrie 23. Constituie o excepție din punct de vedere al autentificării și actul emis la începutul secolului al XVII-lea în cancelaria domnului Moldovei Simion Movilă care a

fost semnat și sigilat de fiul său, Mihail Movilă (1607 septembrie — 1608 ianuarie).

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Sf. Sava, Iași XXXV/B/8 : orig., 1. slavă.

30. 1634 martie 15. Document din cancelaria lui Moise Movilă, domnitorul Moldovei, care rămânând fără sigiliu a fost prins alături de noul document referitor la acea proprietate, emis sub semnătura lui Vasile Lupu, sub un singur sigiliu (în acest mod recunoscându-i-se valabilitatea).

Arh. St. Buc., colecția Peceți, 204—205, orig., 1. slavă.

31. 1761 aprilie. Document emis în cancelaria domnitorului Ioan Teodor Callimachi, voievodul Moldovei, care este validat doar cu semnătura domnului, ultima operație a emiterii actului, aplicarea sigiliului, din motive necunoscute, nu s-a mai efectuat.

Arh. St. Buc., Colecția Sului, 90.

V. DOCUMENTELE COSIGILATE RIDICĂ INTERESANTE PROBLEME PENTRU SIGILO- GRAFIE ȘI CRITICA DIPLOMATICĂ.

32. 1507 decembrie 3, *Tirgoviște*. Hrisovul dat de Radu voievod, domnul Țării Românești, prin care confirmă promisiunile făcute regelui Ungariei și privilegiile făcute sașilor din Sibiu este validat cu sigiliul princiilor și sigiliile unor boieri din sfatul domnesc.

Arh. St. Sibiu, colecția Documente, 66.

33. 1511 august 7. Hrisovul lui Vlad cel Tânăr, domnul Țării Românești, prin care făgăduia brașovenilor pace și prietenie este, de asemenea, validat cu pecetea domnului și cu unele sigilii ale boierilor din sfat. Privilegiul de a atârna sigiliul alături de pecetea domnească l-au avut doar unii membrii ai sfatului domnesc. Acest privilegiu se exprima și prin faptul că numai în astfel de cazuri (cosigilarea actelor princiare) sigiliile boierilor pot fi atârinate.

Arh. St. Brașov, colecția Privilegiu, nr. 724, orig., 1. slavă

34. 1472 iunie 5. Uricul lui Ștefan cel Mare prin care confirmă lui Roman spătarul o parte din satul Miclăușani este autentificat cu sigiliul mic al domnului și câteva sigilii boierești. Sigiliul princiilor se deosebește prin mărime, culoarea cerii și a șnurului (roșie, culoare rezervată autorității centrale).

VI. O FORMĂ EXCEPȚIONALĂ DE VALIDARE O CONSTITUIE APLICAREA PE ACTE A DOUA SIGILII DE TEXT.

35. 1607 aprilie 15. Actul prin care Simion Moghilă, voievodul Moldovei, întărea mănăstirii Secul niște proprietăți este validat cu două sigilii timbrate, unul fiind sigiliul mare, celălalt sigiliul inelar.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Neamț, CII/3, orig. 1. slavă.

36. 1711 aprilie 4, *București*. Actul prin care Constantin Brincoveanu, domnul Țării Românești, a întărit mănăstirii Hurez toate proprietățile, a fost validat la emitere cu un sigiliu mare timbrat. Domnitorul care a urmat la tron, Ștefan Cantacuzino, l-a întărit, adăugându-i un sigiliu atârnat, conservat în capsulă metalică. (Ulterior, posesorii, dorind să anuleze a doua întărire, au șters legenda sigiliului lui Ștefan Cantacuzino și au ras inițialele numelui său de pe aversul capsulei metalice).

Arh. St. Buc., colecția Peceți, 90.

37. 1803 mai 20, *Iași*. Hrisov emis în cancelaria domnitorului Moldovei, Alexandru C. Moruzi, referitor la înființarea de noi școli în orașele din Moldova. Acest document este validat, în mod excepțional, cu două sigilii mari de text, unul imprimat în tuș roșu altul conservat într-o capsulă metalică suflată cu aur și avind pe avers stema unită.

Arh. St. Buc. colecția Sului, 53.

VII. ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA SE CONSTATA TENDINȚA POSESORILOR DE ACTE DE A OBTINE ÎNTĂRIRI A CONȚINUTULUI A CESTORA ÎN DOMNIIILE SUCCESIVE SAU DE CĂTRE DOMNITORII CARE AU URMAT EMITENTULUI, RECUNOSCÎNDU-SE VALABILITATEA ACTELOR, SE APLICA UN NOU SIGILIU.

38. 1736 ianuarie 27. Act emis în cancelaria lui Constantin Mavrocordat, domnul Țării Românești, prin care se consemnau hrisoavele domnești referitoare la satul Mățul de jos din jud. Muscel. Pe suprafața acestui act se află trei sigilii: unul imprimat la emitere, al doilea cu prilejul reîntăririi într-o domnie ulterioară (1761 octombrie 20), al treilea cu ocazia introducerii unei noi clauze, „hotărîm domnia mea din banii popilor ce sînt asupra părintelui să se poprească pe toată luna cîte taleri trei sute și să se țină în seamă cu pecetluit la Vistierie“.

Arh. St. Buc., colecția Diplomatică, 29.

39. 1765 noiembrie 4. Document emis în cancelaria lui Scarlat Ghica, întărit la 8 iunie 1767 și de Alexandru Scarlat Ghica. După înserarea textului: „înalțîndu-ne domnul dumnezeu și pe noi domn strămoșescului și părintescului scaun al Țării Românești, întărim iermonaș la biserică să fie numai cei ce sînt vor orîndu de egumen și vinăriciu să ia după cum se coprinde mai sus“, s-a aplicat sigiliul mic.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Tismana, LXXII/6.

40. 1793 iulie 8. Act emis sub semnătura lui Al. Moruzi. La 1799 septembrie 13 conținutul său a fost reîntărit, menționîndu-se „întărim și acum într-o a doua domnie hrisovul acesta ca să se păzească milele întocmai cum să cuprinde mai jos“.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Zlătari, XV/28.

41. 1795 februarie 18. Act emis în cancelaria lui Scarlat Ghica validat cu sigiliul mic. Ulterior, la 5 februarie 1762, conținutul său a fost întărit și de domnul Constantin Mavrocordat. După precizarea „asemenea întărim și domnia mea aceste mili ce să cuprind” s-a imprimat matricea mare în tuș roșu.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Stavropoleos, XXIII/5.

VIII. UNELE SIGILII CONSTITUIE RARITĂȚI DEMNE DE CERCETAT PENTRU SIGILOGRAFIE ȘI DIPLOMATICĂ SUB ASPECTUL CONȚINUTULUI DIN EMBLEMA.

42. 1672 iunie 7. Sigiliul validând hrisovul prin care domnul Țării Românești, Grigore Ghica, întărea lui Badea clucer niște proprietăți, constituie o „inovație” din punct de vedere al compoziției emblemei. El reunește simboluri ce sugerează originea comună a celor trei principate românești respectiv: stema combinată a Țării Românești, capul de bour al Moldovei (gravat pe pieptul acvilei). Și Transilvania (prin inelul plasat în ciocul păsării amintite se face aluzie la familia Huniade din Transilvania).

Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, XXXV/21.

43. 1740. Sigiliul orașului Cîmpulung Moldovenesc. În cîmpul său este gravat un text ce definește rolul sigiliului: ACEASTĂ PECETE ESTE A CÎMPULUNGULUI SĂ SE CREAȚĂ 7249 (1740) SEPTEMBRIE I.

Ștefanelli, *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului Moldovenesc*, București, 1915, p. 244.

44. 1792 decembrie f.z. Sigiliul atârnat care validează hrisovul lui Alexandru Moruzi, domnul Țării Românești, referitor la organizarea mănăstirilor închinat cuprinde în cîmp, alături de stema țării și emblemele districtuale, unele elemente de datare: 26 DECEMB. 1792. Aceste elemente permit stabilirea datei la care domnul emitea documente, constituind o contribuție la perfectarea cronologiei domnitorilor.

Arh. St. Buc., colecția Suluri 50.

45. 1849—1856. Matrice sigilară a domnitorului Țării Românești, Barbu Știrbei. În cîmpul său se află stema țării și armele personale ale principelui. Inițialele ce însoțesc emblema definesc doar numele posesorului. Considerăm lipsa siglelor anunțând titlul (domn) și calitatea (voievod) ca o dovadă a faptului că această matrice a fost confecționată în perioada războiului Crimeii, cînd domnitorul n-a domnit electiv.

Arh. St. Buc., colecția Sigilii, 3044

IX. INTERESUL GENERAL PENTRU CAUTAREA FALSURILOR A DETERMINAT O GRUPĂ DEOSEBITĂ PENTRU CONFECTIONAREA ȘI PASTRAREA MATRICELOR SIGILARE.

Pentru a se evita falsurile și a preveni abuzurile în secolul al XIX-lea unele matrice sigilare au fost confecționate din trei sau cinci părți

(două sau patru părți fiind rondela metalică, a treia sau a cincea mînerul care le reunește), părțile se păstrau la persoane diferite. Validarea unui act cu un astfel de sigiliu presupunea, deci, acordul tuturor celor care păstrau „părțile”.

46. 1803 iunie 13. Scrisoarea lui Natanail, episcopul Mănăstirii Marea Lavră de la Muntele Arhos, adresată lui Visarion, egumenul Mănăstirii Cotroceni, cerîndu-i să se preocupe de confecționarea, în București, a unei „peceji în cinci părți” pentru mănăstirea pe care o conducea (Marea Lavră).

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Cotroceni, VXIII/13.

47. Matrice sigilară împărțită în trei a satului Sârpatele, jud. Vilcea.

Arh. St. Buc., colecția Sigilii, nr. 174.

48. Matrice sigilară confecționată din trei părți utilizată de satul Codăiești, jud. Vaslui.

Arh. St. Buc., colecția Sigilii, nr. 220.

49. Matrice sigilară împărțită în trei a comunei Dobrotinetul de jos, plasa Mijlocul, jud. Olt.

Arh. St. Buc., colecția Sigilii, nr. 1148

50. 1851 noiembrie 11. Jurnalul Sfatului Administrativ Extraordinar al Țării Românești „Atingător de chipul și persoanele care ar trebui să păstreze pecetele satești”, hotărînd ca acestea să fie păstrate „jumătate de către boagații satului și cealaltă de către pircălăbi”.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, dosar 51/1851, f. 1417.

51. 1864 iunie 29. Circulară trimisă satelor din subcîrmuirea plășii Snagov. Fiecare primărie confirmă, prin imprimarea sigiliului, faptul că au luat cunoștință de conținut. Pentru satul Tamași de Sus s-a aplicat doar 1/2 din sigiliu, căci cealaltă parte se pierduse, fapt menționat chiar în spațiul rezervat celeilalte jumătăți a matricei sigilare.

Arh. St. Ilfov, Subcîrmuirea plășii Snagov, dosar 34/1864 f. 7.

52. Sec. XIX. Matrice sigilară cu trei fațete, utilizată de o familie de boieri, pe fiecare față fiind gravată o altă imagine. Suportul de care este prinsă, artistic executat, îl reprezintă pe Cupidon.

Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi.

53. Sec. XIX. Matrice sigilară cu trei fațete aparținînd lui Gheorghian Peșacov, membru în comisia documentară. Pe fiecare față se afla numele său redat în litere latine, chirilice și caractere turcești.

Arh. St. Buc., colecția Sigilii, nr. 5992.

54. Sec. XIX. Matricea sigilară a Secretariatului Statului Țării Românești avînd legenda în limba franceză, confecționată la mijlocul

secolului al XIX-lea când relațiile de colaborare cu Franța se dezvoltau tot mai intens.

Arh. St. Buc., colecția Sigiliu, nr. 3026-3027.

55. Sec. XIX. Matrice sigilară a Arhivei Statului din Iași, anulată după scoaterea din uz prin deteriorarea reprezentării.

Arh. St. Iași, colecția Sigiliu, nr. 1.

56. Sec. XIX. Matrice sigilară a Ministerului Finanțelor. Este deosebită prin faptul că cele două exemplare (una gravată în incizie pentru sigilarea în ceară, alta gravată în excizie pentru sigilarea cu tuș și fum) sînt executate dintr-o singură bucată de metal (avers și revers).

Arh. St. Buc., colecția Sigiliu, nr. 6544.

57. 1820 decembrie 19. Hrisovul lui Mihail Suțu, domnul Moldovei, prin care se arată că Marioarei Cantacuzino i-a dispărut o ladă cu acte referitoare la moșiile pe care le stăpînea. Ca o dovadă a lipsei hrisoavelor și pentru o eventuală probă în justiție, de sigiliu se atîrnă cheia lăzii.

Bibl. Acad. R. S. România, fond Creditul Financiar Rural. 2521.

EXPOZIȚIA INTERNAȚIONALĂ DE SIGILOGRAFIE

Expoziția internațională de sigilografie, organizată la Muzeul Arhivelor în septembrie 1978, a fost alcătuită din exponate aduse sau trimise de Arhivele naționale reprezentate în Comitetul Internațional de sigilografie, respectiv: Anglia, Belgia, Franța, R. F. Germania, Olanda, Spania la care s-au adăugat unele mulaje sigilare străine existente în colecțiile Direcției generale a Arhivelor Statului.

Din punct de vedere al genului materialelor prezentate, expoziția a cuprins:

1. Mulaje sigilare confecționate din suif, tercuit, gips și ceară, unele avînd dimensiuni apropiate sau identice cu originalul, altele mărite (mergînd pînă la diametrul de 25 cm). Întîlnim în această categorie copii de pe cele mai frumoase și importante impresiuni sigilare ce s-au conservat din epoca de înflorire a feudalismului clasic în Europa de vest. Cele mai multe dintre acestea au fost confecționate în atelierelor serviciilor de sigiliu din cadrul Arhivelor Naționale din Franța și Belgia. Culoarele variate (roșu, galben, verde, bleu) poartă, prin grija celor care le-au realizat, patina vremii, ceea ce le dă un aspect atractiv.

2. Fotografii realizate în diferite modalități și mărimi, de pe sigilii aparținînd tuturor categoriilor de posesori. Remarcăm, în primul rînd, două planșe de dimensiuni mari (130/60 cm.) cuprinzînd, una reproduceri de pe sigilii orășe-

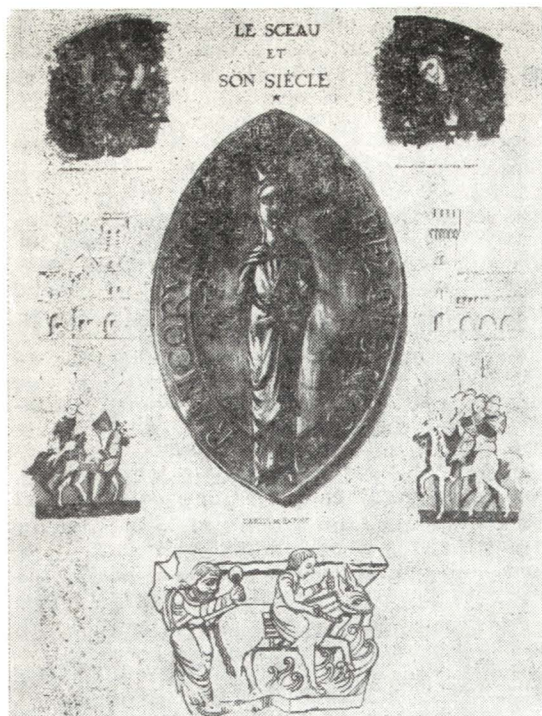
nești din Belgia, alta redînd aspecte ale dezvoltării sfragisticii în această țară. Prin claritatea imaginii și execuția tehnică superioară se disting fotografiile realizate de pe sigiliile unor suverani ai Angliei, conservate la British Museum și cele aparținînd diferiților demnitari și unor instituții din Germania de sud-est.

3. Planșe realizate în alb negru sau culori (desene cu creioane colorate, acuarelă ori tempera) de elevii unor școli generale și școli de artă din Paris. Avînd la bază izvoarele sfragistice, aceste planșe au menirea de a evidenția importanța sigiliilor ca manifestare de artă feudală și rolul acestor izvoare ca sursă de inspirație pentru creatorii de frumos din epoca noastră. Prin penelul unor elevi și studenți, planșele încadrează izvorul sigilar în ansamblul creațiilor artistice ale fiecărei epoci, contribuie la identificarea unor monumente, ajută la reconstituirea unor aspecte ale vieții de odinioară. Tot în această categorie de exponate sînt cuprinse planșele din carton negru pe care s-au țesut imagini preluate din emblema unor sigilii. Cu ajutorul firului de mătase albă, autorii (de asemenea elevi) au conturat silueta unor edi-

LES SCEAUX VUS PAR
LES ÉLÈVES DES COLLÈGES
D'ENSEIGNEMENT GÉNÉRAL
SEINE

Pagina de titlu a albumului întocmit pe baza izvoarelor sigilare de elevii unor școli generale din Paris.

Planșa „Sigiliul și veacul său” executată de elevi din Paris.

ficii, figura unor personaje, au exprimat măreția unor monumente sau eleganța costumului de curte din secolele XII—XV.

4. Lucrări de specialitate editate în diferite țări. Pe lângă unele reviste de specialitate cunoscute („Archivum” — publicația Consiliului Internațional al Arhivelor, revista „Adler”, a societății de heraldică din Austria, „Revue Française d'heraldique et de sigillographie”, „Miscellanea Archivistica” din Belgia) s-au pus: monografia dedicată savantului francez August Coulon (personalitate care a contribuit la dezvoltarea științei sfragistice), studiile prilejuite de aniversarea centenarului atelierului de sigilii din Arhivele Naționale ale Franței (1957), lucrările *Bolle di Dogi de Venezia* sec. XII—XVIII (bulele dogilor Veneției în secolele XII—XVIII), *Indian Seals Problems and Prospects* (Sigilii indiene, probleme și perspective) și *Topkapi Sarayı Müzesi Mühürler seksiyonu Rehberi, Ghide: Book of the seals section of Topkapi Saray Museum* (Ghidul Secției sigiliilor din cadrul muzeului Topkapi Sarayı Istanbul, 1959), broșura *Sur la conservation de sceaux en cire des Moyen Age au Archives de Royaume Suediose* (Despre conservarea sigiliilor de ceară din evul mediu în Arhivele regatului Suediei) semnată de Gustav Flechtvod; *L'inventar de la collection de sceaux dans la museu national Suisse à Zurich* (Inventarul colecției de sigilii din muzeul național al Elveției, Zurich); studiul lui Yves Metman, *Panorama de valeur juridique du sceaux* (Asupra valorii juri-

dice a sigiliilor); Andrée Scufflaire: *Les mules des sceaux en 1974 aux Archives Generales du Royaume* (Mulașele de sigilii la Arhivele generale ale regatului Belgiei în 1974) și *Sur la conservation des empreintes de sceaux en metal* (Asupra conservării amprentelor sigilare în metal) cel al lui René Laurent, *Sceaux de Thurdinie* (Sigilii din Turdinia) cit și publicația în care se explică modalitățile de reproducere și restaurare a izvoarelor sigilare, în atelierele Arhivelor naționale din Franța.

Din punct de vedere al posesorului în expoziție s-au cuprins sigilii aparținând suveranilor, demnitarilor laici și eclesiastici, orașelor și instituțiilor.

Dintre acestea cele mai numeroase sînt sigiliile centrelor urbane care rețin atenția și în ceea ce privește varietatea și expresivitatea reprezentării din emblemă.

Evidențiind rolul și importanța fortificațiilor în evul mediu, multe sigilii orășenești au în emblemă ziduri de apărare, poduri suspendate, turnuri de supraveghere. Astfel de imagini întîlnim pe suprafața sigiliilor orașelor Mons și Tournai din Belgia și Alarconi și Gadalajaro din Spania, Lyon și Marsilia din Franța cit și în sigiliile capitalei Suediei (Stocholm) și a Cehoslovaciei (Praga) etc.

Uneori, în emblema unor sigilii surprindem înfățișarea edificiului public (marcat prin steagul pe care-l poartă), edificiu unde odinioară se păstrau actele cuprinzînd drepturile comunității și sigiliul atestînd independența localității respective.

În emblema altor centre urbane întîlnim compoziții ce redau, într-un limbaj plastic, rolul și atribuțiile organului conducător al comunelor urbane. Remarcăm în acest sens pe cele care evocă rolul forului administrativ orășenească de apărare a localității. Astfel, în emblema sigiliului orașului Soissons identificăm un personaj ecvestru (primarul) conducînd trupele comunale, cel al localității Chaumont en Vexin reprezentînd un personaj ținînd sabia ridicată în fața porții orașului.

Emblema altor sigilii aparținînd unor centre urbane sugerează atributul judiciar al organului de conducere orășenească sau al diferitelor bresle. Astfel, pe aversul sigiliului orașului Arles sînt redați reprezentanții meșterilor din această localitate, așezați pe bancă și meditănd asupra deciziei pe care urmau s-o ia.

Uneori surprindem în emblema sigiliilor elemente ce denotă originea latină a populației din regiunea respectivă. Astfel, cele patru personaje (consulii), înfățișate în emblema sigiliului orașului Nîme (Franța), purtînd costume romane, atestă prelungirea îndelungată a unor instituții romane¹. În emblema sigiliului orașului Anvers (Belgia) se conservă unele elemente (două miini tăiate) anunțînd legenda întemeierii localității².

¹ Yves Metman, *Le sceau de la commune de Soissons, Le club français de la Medaille* nr. 18 trim. I, 1968.

² M. Dogaru, *Mulașele sigilare din Flandra și Brabant*, în „Revista Arhivelor”, an. LII, vol. XX:XVII, 1975 nr. 4, p. 422—423.

O altă categorie de vestigii sfragistice exprimă activitățile de bază ale locuitorilor sau flora și fauna specifică.

Sînt expresive în acest sens sigiliile de tip naval, specifice pentru numeroase centre urbane din Europa. În expoziție s-au aflat mulaje și fotografii, reprezentînd diferite ambarcațiuni, individualizînd sigiliile orașelor Paris și Rochelle (Franța), Nieuport și Dammé (Belgia) cît și cel al orașului Alarconi (Spania) reprezentînd o ancoră. Sigiliul orașului Salamanca (Spania) și al urbei Stuttgart (R. F. Germania) ilustrează fauna locală. Elementele gravate în sigiliile orașului Schorndorf (R. F. Germania), două cazmale, fac, de asemenea, aluzie la ocupațiile locuitorilor. Sigiliile diferitelor corporații poartă pe suprafața lor însemne exprimînd specificul meșteșugului respectiv. Astfel, în emblema sigiliului tăbăcarilor din Ulm s-au gravat unelte întrebuințate în această meserie, iar în cîmpul vestigiilor sfragistice ale croitorilor din comitatul Grafschaft, alături de stema orașului reședință, s-a plasat emblema breslei, o foarfecă.

Sigiliile de suverani intrunesc tipurile cunoscute, tipul iconografic, tipul heraldic, majestate și ecvestru. Sînt reprezentative sigiliile suveranilor Angliei (Henry III, Eduard I, Eduard III, Elisabeta I), sigiliile regilor din dinastia Capetienilor din Franța (Filip cel Frumos, François II și Maria Stuart, Ludovic IX), suveranii Spaniei (Alfonso IV de Aragon, Alfonso de Castilia, Alfonso X de Castilia, Pedro IV) etc.

Evident, multe din aceste sigilii sînt de tip heraldic. Ele includ, pe întreaga suprafață a cîmpului sigilar sau parțial, armele posesorului respectiv. Remarcăm, în acest sens, pe lîngă sigiliile regilor diferitelor țări, sigiliul regiunii Dauphine din Franța, apreciat drept „cel mai valoros sigiliu din punct de vedere al reprezentării artistice”, după o comparație făcută cu miile de izvoare sigilare conservate în depozitele Arhivelor Naționale din Franța. Alături de construcțiile identificate a fi cele mai vechi porți și poduri din oraș, s-a gravat un scut cuprinzînd un delfin, armele provinciei cu această denumire³.

Variatatea exponatelor, din punct de vedere al tehnicii de confecționare, a dat o notă distinctă expoziției și a permis membrilor Comitetului Internațional de Sigilografie să discute și să opteze asupra celor mai adecvate forme care să fie utilizate în activitățile viitoare. Mulajele sigilare, în special cele mărite, s-au dovedit deosebit de expresive, însă au ridicat probleme în privința transportului, întrucît sînt voluminoase și fragile. Planșele mari (fotografii) cuprinzînd o anumită categorie de izvoare sfragistice sînt didactice, dar n-au intrunit toate cerințele din punct de vedere al aspectului, ele prezintă o uniformitate care nu are menirea de a atrage.

Au fost deosebit de apreciate atît în privința modului de prezentare a izvorului sigilar cît și a tehnicii de confecționare, exponatele aduse din Olanda.

Pentru a se reda dimensiunile și aspectul real al actului și al principalului său mijloc de validare, s-a făcut o fotografie de ansamblu a documentului cu impresiunile sfragistice pe care le conservă, apoi una pentru fiecare sigiliu. Astfel, pentru cele două tratate, din 1493 decembrie 23 și din 1602 martie 4, încheiate între orașul Groningen și regiunile din jur, primul validat cu mai multe peceti atîrnate, s-a făcut cîte o fotografie a tratatelor, apoi în parte pentru fiecare sigiliu.

Acest mod de înfățișare permite, deci, cunoașterea aspectului general al documentului și a modului de fixare a sigiliului (felul șnurului, modul de legare, locul fiecărei peceti pe suprafața suportului), iar de pe alta dă posibilitatea studierii elementelor componente ale emblemei fiecărui sigiliu.

Din punct de vedere al tehnicii de confecționare aceste reproduceri s-au dovedit corespunzătoare activităților de valorificare cîci fiecare fotografie a fost aplicată pe un carton subțire și ușor, avînd o margine care-i dă un aspect plăcut.

Întrucît realizarea acestei expoziții internaționale constituie transpunerea, pentru prima oară, în practică, a unui vechi obiectiv al Comitetului, membrii săi au analizat îndelung exponatele incluse și au tras concluzii în vedea dezvoltării și perfecționării acestei activități, astfel încît izvoarele sigilare să se înscrie între cele mai eficiente mijloace, de instrucție și educație.

Iată deci, că expoziția la care ne-am referit constituie un prim pas spre succesele viitoare care vor include, incontestabil, experiența dobîndită cu prilejul reuniunii de la București.

MARIA DOGARU

Traducere :

L'EXPOSITION INTERNATIONALE DE SIGILLOGRAPHIE

L'exposition internationale de sigillographie, organisée auprès du Musée des Archives en septembre 1978, a été constituée avec des pièces apportées ou envoyées par les Archives Nationales représentées dans le Comité International de Sigillographie comme : l'Angleterre, la Belgique, la France, la République Fédérale Allemagne, la Hollande auxquelles on a ajouté quelques moulages sigillaires étrangers existants dans les collections de la Direction Générale des Archives de l'Etat.

Par rapport au genre des matériaux présentés, l'exposition a contenu :

1) Des moulages sigillaires confectionnés en terre cuite et soufre réduit en bouillie et de la cire quelques uns avant des dimensions proches ou identiques à la pièce originale, les autres agrandis (allant jusqu'à 25 cm. en diamètre). On rencontre dans cette catégorie des copies d'après les plus belles et importantes impressions sigillaires, conservées de la période d'épanouissement du féodalisme classi-

³ Yves Metman, *Humbert II le dernier Dauphin 1313-1355*, in „Le club français de la médaille”, nr. 20, 21/1968, p. 22-25.

que dans l'ouest de l'Europe. La plupart de ces exposés ont été confectionnées dans les ateliers des Services des sceaux appartenant aux Archives Nationales de France et de la Belgique. Les couleurs variées (rouge, jaune, vert) grâce aux soins de ceux qui les ont réalisés, ont gardé la patine du temps, ce qui augmente leur aspect attractif.

2) Les photos des sceaux réalisées dans des modalités et dimensions différentes appartiennent à des diverses catégories de possesseurs.

On remarque deux planches à grandes dimensions (130/60 mm) une représentant des reproductions d'après des sceaux de villes de Belgique, l'autre en rendant des aspects du développement de la sphragistique dans ces pays.

Grâce à la clarté de l'image et à la technique supérieure, on distingue les photos des sceaux des souveraines d'Angleterre, conservés au British Museum, et aussi ceux appartenant à des différents dignitaires et institutions de l'Allemagne du sud-est.

3) Des planches réalisées en noir ou en couleur par des élèves de quelques écoles générales ou des écoles d'art de Paris.

Ayant à la base des sources sphragistiques, ces planches ont la mission de mettre en valeur l'importance des sceaux comme manifestation d'art féodale et le rôle de ces documents artistiques comme source d'inspiration pour les artistes de notre époque.

Les pincesaux de la jeunesse, élèves et étudiants, ces planches vont intégrer le document sigillaire dans l'ensemble des créations artistiques de chaque époque contribuant à identifier les monuments, aidant à reconstituer la société d'autrefois.

Dans la même catégorie d'exposés sont comprises les planches en carton noir sur lesquelles on a tissé des images prises des emblèmes des sceaux. À l'aide du fil de soie blanche, les auteurs (toujours des élèves) ont contourné les silhouettes des édifices, les figures des personnages, exprimant ainsi la grandeur d'un monument ou l'élégance du costume, des vêtements de cour du XII-jusqu'au XVème siècle.

4) Des oeuvres éditées dans des pays différents. Hormis des revues de spécialité connues (comme „Archivum” — publication du Conseil International des Archives, la revue „Adler”, de la société de héraldique d'Autriche, la „Revue française d'héraldique et de sigillographie”, „Miscellanea Archivistica de Belgique”) on a exposé : une monographie dédiée au savant français *Auguste Coulon* (personnalité scientifique qui a contribué au développement de la science sphragistique) des études dédiées à l'anniversaire du *Centenaire de l'atelier des sceaux des Archives Nationales de France* (1957), les travaux *Bolle di Dogi de Venezia sec. XII—XVIII*, *Les Bulles des Doges de Venise XII—XVIII*, *Indian Bules. Problems and Prospects*, *Des sceaux indiens, problèmes et perspectives*, et *Topkapi Sarayi Muzesi Mühürler seksiona*

Rehleri — Guide : Book of the seals section of Topkapi Saray Museum (Le guide de la section de sceaux contenus dans le Musée Topkapi Sarayi d'Istanbul, 1950), la brochure *Sur la conservation des sceaux en cire du Moyen Âge au Archives du Royaume Suédois*, signé par *Gustav Flectevod* ; *L'inventaire de la collection des sceaux du Musée National de la Suisse*, Zurich), les études de *Yves Metman*, *Panorama de la valeur juridique des sceaux*, *Andrée Scufflaire* *Les moulages des sceaux en 1974 aux Archives Générales du Royaume Belgique et Sur la conservation des empreintes des sceaux en métal* *Laurent*, *Sceaux de Thurinie*, et aussi une publication dans laquelle on explique les modalités de reproduction et restauration des sources sigillaires dans les ateliers des Archives Nationales de France.

Du point de vue du possesseur, l'exposition renferme des sceaux appartenant aux souverains, aux dignitaires laïques et ecclésiastiques, aux villes et aux institutions.

Les plus nombreux sont les sceaux des centres urbains, qui retiennent notre attention par la variété et l'expressivité des représentations de l'emblème.

Nombre de sceaux de villes, mettent en évidence le rôle et l'importance des fortifications au Moyen Âge, contenant dans l'emblème de murailles de défense, des ponts suspendus, des tours de veille.

Des images pareilles on rencontre sur les sceaux des villes Mons et Tournai de Belgique, Alarconi et Gadalaajara de l'Espagne, Lyon et Marseille de France et aussi sur les sceaux de la capitale de Suède (Stockholm) et de Tchécoslovaquie (Praga).

Parfois dans l'emblème des sceaux on rencontre l'image d'un édifice public (marqué par le drapeau qu'il arbore) édifice où jadis on gardait les actes contenant les droits de la communauté, le sceau attestant l'indépendance de la dite localité.

Dans l'emblème d'autres centres urbains on rencontre de compositions qui rendent dans une langage plastique, le rôle et les attributions des organes dirigeants de ces centres urbains.

On remarque dans ce sens la, celles qui évoquent le rôle du forum administratif de la ville, chargée de la défense de la dite localité. Ainsi, dans l'emblème du sceau de la ville Soissons, on peut identifier un personnage equestre, conduisant les troupes de la ville. Celui de la ville Chaumont en Vexin, représente un personnage tenant le sabre élevé devant les portes de la ville. Les emblèmes d'autres sceaux appartenant aux centres urbains, suggèrent l'attribut judiciaire de l'organ dirigeant de la ville ou des différentes corporations. Ainsi sur le revers du sceau de la ville d'Arles figurent les représentants des artisans de cette localité assis sur un banc, méditant sur les décisions qu'ils allaient prendre.

Quelquefois on peut surprendre dans l'emblème des sceaux, des éléments qui indiquent l'origine latine de la population de la région respective. Ainsi, les quatre personnages, con-

uls, représentés dans l'emblème du sceau de la ville Nîmes (France), portant des costumes romains, attestent la longue durée de quelques institutions romaines¹.

Dans l'emblème du sceau de la ville Anvers (Belgique) on conserve quelques éléments (deux mains coupées) annonçant la légende de la fondation de cette localité².

Une autre catégorie de vestiges sphragistiques exprime les principales activités des habitants ou même indique la flore et la faune spécifique à la région.

Dans ce sens sont expressifs les sceaux de type naval, spécifiques aux nombreux centres urbains de l'Europe.

Dans l'exposition se trouvaient des moulages et des photographies, représentant différentes embarcations, individualisant les sceaux des villes Paris et La Rochelle (France), Nieuport et Damme (Belgique); de même celui de la ville Alarcons (Espagne) représentant une amphore. Le sceau de la ville Salamanca (Espagne) et de la ville Stuttgart (R. F. Allemagne) illustrent la faune locale. Les éléments gravés dans les sceaux de la ville Schondarf (R. F. Allemagne) font allusion aux occupations des habitants. Les sceaux des différentes corporations portent sur leur surface des insignes exprimant le spécifique du métier respectif. Ainsi, dans l'emblème du sceau des tanneurs d'Ulm, on a gravé les outils utilisés dans ce métier et dans le champ des vestiges sphragistiques des tailleurs du comté Grafschaft, auprès du blason de la ville résidence, on a placé l'emblème de la corporation, les ciseaux.

Les sceaux des souverains réunissent les types connus: le type iconographique, les types héraldique, majesté et l'écusson.

Des sceaux représentatifs sont ceux des souverains de l'Angleterre (Henri III, Edouard I, Edouard III, Elisabeth I), les sceaux de rois de la dynastie des Capétiens de France (Philippe le Beau, François II et Marie Stuart, Louis IX) celles des souverains de l'Espagne (Alphonse IV d'Aragon, Alphonse VII de Castille, Alphonse X de Castille, Pedro IV etc.).

Evidemment, beaucoup d'entre ces sceaux sont de type héraldique, ils incluent sur toute la surface du champs sigillaire, ou d'une manière partielle, les armes du respectif possesseur.

On remarque dans ce sens, hors les sceaux des rois de différents pays, le sceau de la région Dauphiné de France, considéré comme le plus important sceau du point de vue de la réalisation artistique après une comparaison faite avec les milliers de sources sigillaires conservés dans le dépôt des Archives Nationales de France. Auprès des constructions identifiées comme les plus vieilles parties et ponts de la ville, on a gravé un écusson comprenant

un dauphin, les armoiries de la province qui porte ce nom³.

La variété des exposés du point de vue de la technique de confection a donné une note particulière et a permis aux membres du Comité International de Sigillographie de discuter et de choisir les formes les plus adéquates qui pourront être utilisées dans l'activité future. Les moulages sigillaires, particulièrement ceux qui étaient agrandies, ont été considérés les plus expressives mais ont mis le problème du transport, étant volumineux et fragiles.

Les grandes planches contenant une certaine catégorie de sources sphragistiques sont instructives mais n'ont pas répondu à toutes les exigences du point de vue de l'aspect, ayant un aspect uniforme et peu attrayante.

Les exposés venant de l'Hollande ont été particulièrement appréciés pour la manière de présentation de la source sigillaire, et aussi pour la technique de confection.

Pour rendre les dimensions et l'aspect réel de l'acte et de son principal moyen de validité, on a réalisé une photographie d'ensemble au document avec les impressions sphragistiques qu'il conserve, puis des photos pour chaque sceau.

Ainsi, pour les deux traités, l'un de 1493 décembre 23, l'autre de 1602 mars 4, conclus entre la ville Greningen et les régions d'alentour, le premier validé avec plusieurs cachets accrochés, on a fait une photographie des deux traités, puis à part une photographie pour chaque sceau.

Cette manière de présentation permet de connaître l'aspect général du document et la manière de fixer le sceau, la matière du cordonnet, la manière de la liaison, la place de chaque sceau sur la surface du support, et de même donne la possibilité d'étudier les éléments qui composent chaque sceau.

Du point de vue de la technique de confection, ces reproductions ont bien répondu aux activités de valorification, car chaque photographie a été appliquée sur un carton assez fin, ayant une marge qui lui donne un aspect agréable.

Considérant que cette exposition internationale représente la réalisation, pour la première fois, pratiquement, d'un ancien vœu du Comité, les membres ont longuement analysé les exposés inclus et les ont appréciés pour ce qui est du développement et du perfectionnement de leur activité. L'exposition que j'ai tâché de présenter, constitue un premier pas vers les succès de l'avenir qui vont inclure l'expérience acquise à l'occasion de la réunion de Bucarest.

¹ Yves Metman, *Les sceaux de la commune de Soissons dans Le club français de la médaille*, nr. 18, trim. I, 1968.

² M. Dogaru, *Mulafe sigilare din Flandra și Brabant* (Des moulages sigillaires de Flandre et Brabant) in „Revista Arhivelor”, an LII, vol. XXXVII, nr. 4, 1975, p. 422–423.

³ Yves Metman, *Humbert II le dernier Dauphin, 1313–1355*, dans „Le club français de la médaille” nr. 20, 21, 1968, p. 22–25.

REZOLUȚII, RECOMANDĂRI, CONCLUZII

Parcursarea ordinii de zi a lucrărilor reuniunii de la București, a prilejuit interesante dezbateri în legătură cu obiectivele de primă importanță ale comitetului.

Referitor la elaborarea manualului de sigilografie, care trebuie să fie un ghid orientativ pentru arhivele și specialiștii de pretutindeni, în vederea impulsurii activităților de inventariere, conservare și valorificare a izvoarelor sigilare, s-au evidențiat principalele probleme ce urmează a fi incluse și s-au făcut propuneri în privința formei de realizare a acestuia. Proiectul cel mai cuprinzător, întocmit de reprezentantul Direcției generale a Arhivelor Statului, a fost multiplicat și difuzat tuturor membrilor, cerându-se propuneri în vederea stabilirii structurii definitive a viitorului manual.

Membrii Comitetului au discutat cu viu interes problema editării unui buletin al Comitetului și raportul dintre acesta și publicația periodică a C.I.A., „Journal of Archives”. S-a propus inserarea în buletinul C.I.A. a unor informații periodice asupra activității Comitetului și editarea unei publicații anuale proprii în care să fie cuprinse circularele emise, informații asupra dezvoltării teoriei și practicii sigilografice, unele comunicări elaborate de membrii săi abordând teme de interes general sau tratând aspecte ale dezvoltării sfragisticii în țările pe care le reprezintă.

Au fost evidențiate măsurile ce trebuie luate în vederea grăbirii apariției volumului, constituind suplimentul la bibliografia internațională de sigilografie.

O altă problemă care a reținut atenția a fost lărgirea rețelei de membrii corespondenți în vederea creșterii influenței acestui organism specializat pe plan internațional.

Membrii Comitetului au luat în dezbateri și au exprimat interesante puncte de vedere în privința modului de alcătuire a expozițiilor itinerante și a calității reproducerilor realizate în acest scop, de pe izvoarele sigilare.

Tema „Publicații și tehnici noi” a prilejuit trecerea în revistă a noilor publicații având la bază izvoarele sigilare, și reliefaarea tehnicilor noi utilizate în vederea dezvoltării sfragisticii.

În încheiere, s-a aprobat procesul-verbal al reuniunii de la Bruxelles și raportul asupra activității pe exercițiul 1977—1978 înaintat secretariatului C.I.A. S-a stabilit ca viitoarea reuniune să aibă loc în septembrie 1979, la Paris.

Traducere :

Résolutions Recommendations. Conclusions

Le contenu des travaux de la réunion de Bucarest, a occasionné des débats intéressants

concernant les objectifs de première importance pour le Comité International de sigillographie.

Par rapport à l'élaboration du manuel de sigillographie qui doit être un guide orientatif pour les archives et les spécialistes de partout, et donner une impulsion aux activités d'inventaire, de conservation et de mise en valeur des sources sigillaires, on a fait mention des problèmes importants qu'on devait inclure en faisant aussi des propositions sur la forme de les réaliser.

Le projet le plus complet réalisé par le représentant de la Direction Générale des Archives de l'Etat de Roumanie, a été multiplié et diffusé à tous les membres, auxquels demandé des propositions pour établir la nouvelle structure du manuel.

Les membres du Comité ont discuté avec un vif intérêt le problème d'éditer un bulletin du Comité et le rapport entre celui-ci et la publication périodique C.I.A. „Journal des Archives”. On a proposé d'introduire dans le bulletin C.I.A. des informations périodiques sur l'activité du Comité et d'éditer chaque année une publication propre, contenant les circulaires émises, des informations sur le développement de la théorie et la pratique de la sigillographie, des communications élaborés par ses membres, abordant les problèmes d'intérêt général ou traitant des aspects du développement de la sphragistique dans les pays qu'ils représentent.

On a mis en évidence les mesures à prendre pour hâter l'apparition du volume qui doit constituer un supplément à la bibliographie internationale de sigillographie.

Un autre problème qui a retenu l'attention a été l'extension du réseau des membres correspondants en vue de l'accroissement de l'influence de cet organisme spécialisé sur le plan international.

Les membres du Comité ont débattu et exprimé des intéressants points de vue par rapport à la manière d'organiser les expositions itinérantes et sur la qualité des reproductions réalisées dans ce but, sur les sources sigillaires.

Le thème „Publications et des nouvelles techniques” a occasionné l'examen des nouvelles publications fondées sur les sources sigillaires, en mettant en évidence les nouvelles techniques utilisées, en vue du développement de la sphragistique.

A la fin des travaux on a approuvé le compte-rendu de la réunion de Bruxelles et le rapport sur l'activité de la période 1977—1978, présenté au secrétariat C.I.A.

On a décidé que la future réunion ait lieu à Paris en septembre 1979.

DOCUMENTE ARABE ȘI ISTORIA ROMÂNILOR

Arhivele franceze, cu bogatul fond de documente arabe pe care-l păstrează, prezintă un larg interes pentru cercetarea istorică. Preocupările pentru studierea acestor izvoare istorice *

* În Franța, preocupările pentru cercetarea istoriei și culturii arabe au vechi tradiții, izvorînd din bogatul fond documentar păstrat în arhive și biblioteci. Fondul de manuscrise turco-persane a fost catalogat în condiții optime de Emile Blochet (*Catalogue des manuscrits turcs, Bibliothèque Nationale* tome I, Anciens fonds nr. 1-396, Suppléments nr. 1-572, Paris, 1932, VIII+402 p., tome II, Suppléments nr. 573-1419, Paris, 1933, 314 p.; idem, *Catalogue des manuscrits persans de la Bibliothèque Nationale*, vol. I-IV, Paris, 1905-1934).

Biblioteca Națională din Paris cuprinde un bogat fond de manuscrise arabe care i-a permis lui G. Vajda editarea unui „Album de paléographie arabe” (Paris 1950) ce constituie un util instrument de lucru. (Publicé sous les auspices et avec le concours du Centre Nationale de la Recherche Scientifique — 1950. 96 reproductions en hélios offset în 4°. Tipuri de scris, nomenclatură și aria de răspîndire geografică: I. *Couffique* (cel mai vechi scris arab), pl. 1-6 bis. II. *Syrie*, pl. 7-16. III. *Iraq*, pl. 17-29. IV. *Egypte*, pl. 30-40. V. *Espagne*, pl. 41-50. VI. *Magreb* — „Afrique du Nord”, pl. 51-59. VII. *Soudan*, pl. 61-62. VIII. *Iran*, pl. 63-74. IX. *Turquie, Anatolie*, pl. 75-81. X. *Transoxiane* (Turchestan sau Asia-Centrală), pl. 82-87. XI. *Yemen*, pl. 88-92. XII. *Indes*, pl. 93-94 etc.).

Colecția manuscriselor arabe a Societății asiatice din Paris a fost inventariată de același autor. (*Catalogue des manuscrits arabes de la Société Asiatique de Paris*, în „Journal Asiatique”, tome CCXXXVIII, 1, Paris, 1950, p. 1-29).

Fondul de documente arabe de la Biblioteca Națională din Paris prezintă un interes deosebit pentru istoria românilor. De altfel, o serie de manuscrise turco-persane au fost microfilmate și aduse sub această formă în țară. Și fondul de documente arabe poate avea surprize din acest punct de vedere. Amintim manuscrisul arab nr. 4434, fol. (*varaka*) 122 r. și urm. care cuprinde o „Carte sau scrisoare de cucerire” (*Fethiname*) din vara anului 1462 (866 H), prin care sultanul Mehmed al II-lea „Cuceritorul” adresîndu-se în limba persană, principelui Germaniei (*Karaman*), Ibrahim beg, descrie campania și victoria sa împotriva Țării Românești (*Eflâk*). Evenimentul se încheie cu alungarea rebelului Vlad Tepeș (Kazıklı Voyovoda) și înlocuirea sa cu „Radul bin Drakula”, adică Radul, fiul lui Vlad Dracul (Radu cel Frumos) (1462 nov. — 1475 ian.). În scrisoarea sa de biruință sultanul, printre altele, ține să precizeze că a avut o oaste expediționară de șapte mii, adică 70 000 de oameni, ceea ce credem că concordă cu realitatea. Acest „fethiname” a fost publicat alături de altele, emise de același sultan, privind cucerirea Serbiei (1459), Albaniei (1477-1478), victoria de la Otluk-beli (11 aug. 1473), împotriva lui Uzun-Hasan etc. de către prof. Necâti Lugal și de dr. Adnan Erzi, într-un volum al Societății „Fâthi derneği” din Istanbul (Numită și „Fethi Cemiyeti” președinte el în funcție Ayverdi Ekrem a scos o serie de publicații privind faptele lui Mehmed II „Cuceritorul”. Scrisoarea „Fethiname” despre campania în Țara Românească a fost publicată în „Istanbul Enstitüsü dergisi”, II, 1956, p. 174-176 (*Fâthi sultan Mehmed'in Fethinameleri*) II. *Mektub-i sultan Mehmed han be-Ibrahim beg veledi Karaman der refen iyulah* (Ulah...) Documentul a fost folosit de dr. Selâhattin Tansel în lucrarea „Faptele politice și militare ale sultanului Mehmed „Cuceritorul” după izvoarele otomane” (*Osmanlı kaynaklarına göre Fâthi Sultan Mehmed'in şifâsi ve askeri faaliyetleri* (Acțiunile politice și militare ale lui Mehmed II) T.T.K. Basımevi — Ankara, 1953, p. 164, nr. 407, 414 și p. 168, nr. 413 citează mss-ul din Paris nr. 4434 și cronica lui Idris Bitlisi, *Hafti Bihîst* (Mss.), fol. 116 etc.

au relevat în mică măsură, pînă în prezent, valoarea lor pentru istoriografia românească. De aceea, interesul nostru este justificat prin

Crearea fondului de manuscrise arabe a permis orientaliștilor francezi publicarea unor colecții din operele călătorilor și geografilor arabi. Din această serie fac parte „Géographie d'Edrisi” (In colecția „Recueil de Voyage et de Mémoires”. Traduite de l'arabe en français d'après deux manuscrits de la Bibliothèque du Roi... par P. Amédée Jaubert... Tome I-II, Paris, 1836; Cf. și Idris (Hady Roger) *La Berbérie Orientales sous Zizides Xe-XIIIe siècles*, Paris, 1862, 2 vol. care interesează și țara noastră; călătoriile lui Ibn Jobair traduse și adnotate de M. Gauderroy — Demombynes (Paris, 1946-1949, 4 vol.) precum și traducerea unor fragmente din călătoriile lui Ibn Fadlan pe Volga și alte ținuturi (Despre Ibn Fadlan și călătoriile sale în Iran, Turan, pe Volga etc. sint cîteva traduceri în rusă, franceză și turcă... *Ibn Fazlan Seyahatnâme* (Cartea de călătorie a lui Ibn Fadlan sec. X) ed. Ramazan Şeşen, Bedir Yayinevi, Istanbul, 1975, 160 p. Mai înainte a fost, tradus de prof. dr. Kovalevskiĭ, *Kniga Ahmeda Ibn Fadlana o ego Putesestvii na Volgu v 921-922 gg.* Harkov, 1950).

Una din operele arabe mai vechi, importantă pentru istoria mai multor țări care au plătit tribut turcilor, între care și țările române, este „Cartea pentru haraci” (*Kitab al-Haradj*) de Abu Yusuf Ya'kub (791-798 e.n.). Autorul și-a scris cartea în timpul celebrului calif abassid din Bagdad, Harun al-Rasid. Această operă a fost, de asemenea, tradusă și adnotată de E. Fagnan (Abou Yousouf Ya'kub, *Livre de l'impôt foncier* (Kitâb el-Kharadj), traduite et annoté par E. Fagnan, (Bibliothèque Archéologique et Historique). Paris, 1921, XV + 352 p. Arabul lui E. Fagnan mai are un *Catalogue des manuscrits arabes, turcs et persans de la Bibliothèque — Musée d'Alger*, t. XVIII... (Paris, Plon, 1893, XXXII — 693 p. 8° etc.). Tot în Franța au fost traduse și comentate operele lui Ibn Haldun (1332-1406). Acesta este cunoscut prin teoria sa originală privind apariția, dezvoltarea și decadența sau dispariția marilor imperii ale omenirii. Ibn Haldunismul a fost un curent și în istoriografia otomană, reprezentat de Kâtib Celebi sau Hâgî Khalîfâ. Menaroglu Ahmed, M. Na'ima și de A. Cevdet (1822-1895) (cf. Marcel Romanescu *Canterem, Montesquieu et Marsigli*, în „Amintirea lui Constantin Giurescu... (1875-1943). București, 1944, p. 413-434. Nici una opera lui Ibn Haldun n-a fost accesibilă, deși Prolegomena au fost publicate (Paris, 1889); Fındıklı Oğlu, z. Fahrî, *Turkiyede Ibn Haldunizm* (Haldunizm în Turcia) în „Mélanges Fuad Köprülü” (la 60 de ani de la naștere), Istanbul, 1933, p. 153-163.

Menționăm, de asemenea, că unii dintre turcologii francezi cu renume ca Jean Deny (cel mai mare turcolog francez, autorul celebrei *Grammaire de la langue Turque*, Dialecte Osmanli, Paris, 1921, XXX + 1216 p. care a scris și despre arhivele turcești cf. J. Deny, *La Turquie ...1925*) și Robert Mantran, au pîșit primii la inventarierea și catalogarea bogatelor fonduri și colecții de izvoare turcești conservate în arhivele țărilor arabe. Este deindejuns să amintim „Sumarul arhivelor turcești din Cairo” și „Inventarul documentelor din arhiva turcească de la Dar el-Bey (Tunis)” (Jean Deny, *Sommaire des archives turques du Caire*, le Caire, 1930, 638 p. + 1 plan + LVI pl.; *Inventaire des documents d'archives turcs du Dar el-Bey* (Tunis)... P.U.F., Tunis, Paris, 1961, Thèse de doctorat complémentaire. Abdeljelil Temini, discipolul lui Robert Mantran, printre altele, a publicat un mînunchi interesant de „Documente turcești inedite despre bombardarea Algerului în 1816” (*Documents Turcs inédits sur le bombardement d'Alger en 1816*, extrait de la „Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée”, Aix-en-Provence, no. 5, 1968, p. 111-133 și tot A. Temini, *Trois Lettres de Hadj Ahmed Bey de Constantine a la Sublime Porte*, ibidem, no. 3, 1er Semestre, 1967, Aix-en-Provence, p. 133-152. Documente din secolele XV-XVI, unele privitoare și la țările române, au fost publicate de Nicora Beldiceanu și Irène Beldiceanu-Steinher (Despre lucrările soților Beldiceanu... cf. „Turcia”... VII, 1975, p. 269-272).

Deci, pe lîngă arhiva otomană din Turcia, mai există o arhivă turcească privitoare la istoria țărilor arabe sub dominația Porții otomane.

existența, în cadrul acestor arhive, a unor documente referitoare la istoria țărilor române în perioada dominației otomane.

Din cercetările anterioare ne-a reținut atenția prezentarea lui Paul Dumont asupra arhivelor otomane din Turcia.

Paul Dumont arată că aceste arhive au fost accesibile cercetătorilor abia în 1910, cu câteva excepții între 1898—1899 când românii, prin strădania ambasadorului Trandafir Djuvara au obținut 210 firmele copiate din Condiciile afacerilor importante privitoare la istoria țărilor române, între anii 1558—1783. Autorul amintește alte contribuții în cercetarea arhivelor otomane din Turcia^{**}, pe baza cărora le-a prezentat sistematic: Cap. I. Les Archives du „Başvekalât“, după 1960 „Başbakanlık Arşivi“, adică ale Președinției Consiliului de Miniștri, după ce estimează cantitatea de arhivă la 60 000 condici și 50 milioane documente, prezintă principalele părți componente.

În capitolul A. *Les documents du Divan-i humayun* (Documentele divanului imperial), amintindu-se de instituțiile sau calemurile emittente de acte se prezintă foarte succint numai câteva categorii de condici sau defter, în primul rând cele importante „Mühimme defterleri“. De fapt, categoriile de condici, cu abrevierile respective, după M. Sertoğlu, se ridică la cca. 40, în realitate sînt mai multe. Ar fi fost mai util dacă se citau unele categorii de condici cu precizările convenite. Așa de pildă, amintim *Mahzen defterleri* — „Condiciile depozitelor sau magaziiilor“ din care fac parte și „Condiciile treburilor străine“ *Ecnebi defterleri* care cuprind câteva registre pentru treburile sau relațiile cu Franța, între 1634—1910 (1044—1328 H.), o condică sau două „Lehlü defteri“, adică polonă, 1607—1759 (1016—1759 H.)¹, cu numeroase piese și pentru țăările române, altele și mai vechi pentru Austria (*Nemçe*) 1567—1913 (957—1332 H.), „Rusya defteri“ pentru

relațiile cu Rusia 1701—1903 (1113—1321 H.) etc. Mai există șase condici zise: *Romanya (Eflak-Bogdan) defterleri* — „Condiciile României pentru perioada 1725—1905 (1138—1324 H.)² etc. Aceeași importanță, dacă nu și mai mare, o prezintă și condiciile „Afacerilor importante“ (*Mühimme defterleri*) care, cu anexele respective *Zeyl*, sînt în număr de 263 + 14 pentru perioada 1553—1905 (951—1323 H.), cuprinzînd firmele sau „hüküme“ din care multe pentru țăările române. Aproape toată seria s-a microfilmât și s-a adus în țară.

Din seria *Ahkâm defterleri* — „Condici pentru porunci“ — amintim pe cele ale Rumeliei (*Rumeli defterleri*), precum și cele pentru regiunile Silistrei și Oceaovului (*Silistire ve Özi defterleri*)³, mai ales pentru perioada 1742—1877 (1153—1294 H.) avînd, de asemenea, documente pentru raiaua Brăilei și pentru Dobrogea. Din seria condiciilor divanului mai amintim *Maliye defterleri* „Condiciile financiare“ sec. XV—XIX) importante pentru relațiile economice, *Kale bend defterleri* — „Condiciile deținuturilor în cetăți“ (1721—1840), *Kilise defterleri* — „Condiciile bisericești“ (1869—1921) „Condiciile privitoare la Societățile nemusulmane“ (1837—1912); *Teşvifatçılık kalemi defterleri* „Condiciile calemului pentru ceremonial“ (1835—1898) etc.

După menționarea condiciilor divanului imperial urmează capitolul B. *Les documents du Bab-i Asâfi*, adică „Documentele Sublimei Porți“ sau marelui vizirat (p. 232). În această categorie, un prim loc îl ocupă condiciile sau registrele cu porunci vizirale numite „Buyuruldu defteri“.

A doua categorie de condici vizirale, numite *Tahriârât defterleri* — „Condiciile pentru corespondență“ ale marelui vizirat cu provinciile imperiale, se referă la un complex de probleme economico-sociale, financiare, juridice, de politică internă etc. Este vorba de 1 500 condici care, sub raport cronologic, cuprind tot secolul al XIX-lea. La aceste registre pentru corespondență „tahriârât defteri“ se poate adăuga alte câteva mii de condici cuprinzînd corespondența marelui vizir cu diverse instituții departamentale ale administrației otomane, pentru perioada 1844—1922.

În ce privește documentele Sublimei Porți (Marelui vizirat) în foi volante, bazîndu-se pe

^{**} Turcologul suedez Gunnar Jarring S. Arkivforskningar i Turkiet. En prelimnär rapport (extras) a făcut cercetări în arhivele din Istanbul căutînd materiale documentare pentru șederea lui Carol al XII-lea în Imperiul otoman. Începînd din 1907, timp de cîteva ani, orientalistul ungur Imre Karesoni a lucrat în arhivele turcești din Istanbul încercînd să facă unele cercetări legate de compoziția chimică a materialelor. Accesul la manuscrisele istorice, geografice, literare etc. din marile biblioteci stambulene a început odată cu inaugurarea reformelor zise „Tan-zimat“, prin hotărîrile de la Gülhane (3 nov. 1839). Cităm din contribuțiile lui Paul Wittek, *Les archives de Turquie*, în rev. „Byzantion“, XIII, Bruxelles, 1938, p. 691—699, scris cu ocazia apariției *Arşiv Kılavuzu* de Tahsin Öz, Istanbul, 1938, fasc. I pe care o ia drept bun augur și Ludovik Fekete, *Über Archivalien und Archivwesen in der Türkei*, în rev. „Acta Orientalia Hungarica“, III, Budapesta, 1953, p. 179—205. (Rez. rus.) pentru cunoașterea parțială a arhivelor otomane din Turcia. Una din cele mai bune prezentări este aceea a lui Standford J. Shaw *Archival Sources for Ottoman History: The Archives of Turkey*, în „Journal of the American Oriental Society“, 80, 1960, p. 1—12. Se impune menționarea articolului „The Ottoman Archives as a sources for Egyptian History“ care este bine documentat, utilizînd și documente de arhivă.

¹ O bună parte din această „Condică leșească“ microfilmată pentru DGAS București privește țăările române, în special Moldavia.

² Başbakanlık Arşivi, *Romanya defterleri*, no. 77/1—6; I. *Eflak* — *Romanya defteri* de cop. 1142 ilâ 11/74 (1729—1760), 180 fol. (360 p.); nr. 78/2 — *Atik Bu dan defteri* — „Este vechea condică a Moldovei 1144—1173 (1731—1751), 134 fol. (268 p.) no. 79/3: *Romanya defteridir*; 80/4 — *Romanya nam diğer Boğdanlının Ahkâm defteri* (Altă condică de porunci a Moldovei numită România), pe cop. 1188 ilâ 1284 (1774—1867) 392 fol. (784 p.) are cca. 200 de documente-firmele (hüküm) etc.; 81/5 *Romanya nam diğer Eflak'uların Ahkâm defteri* (Condica de porunci a Valahilor cu alt nume România), pe cop. 1217—1223 H. (1802—1809), 183 p. fol. (366 p.), are cca. 700 de documente; no. 82/6 — *Romanya'nın Berat defteri* (Condica de brevete imperiale) a României) 1222—1224 H. (1807—1810), 76 fol. (152 p.), avînd cca. 300 de brevete.

³ Cf. M. Sertoğlu, *op. cit.*, p. 26, n-rele 13 și 15.

inventarul lui L. Fekete (întocmit în 1937) se menționează, pentru perioada anterioară anului 1687/1098 H. 100 000 de documente (sic!). Or, cunoscutul Catalog sau „Fekete tasnifi“ (dactilografiat până în 1613) și pus la dispoziția cercetătorilor prin sala de studiu, dispune numai de 5 000 de rezumate⁴. De asemenea, se menționează bogata colecție de „Autografe imperiale“ (*Hatt-ı Humayun*), cuprinzând aproape 100 000 de documente diverse pentru perioada 1720—1839. O bună parte privește istoria țărilor române. Perioada posterioară reformelor zise *Tanzimat* (1839—1876) este catalogată în colecția numită „*Iradei*“⁵, cu numeroase documente referitoare la țările române, cuprinzând arhiva diverselor ministere otomane.

O categorie specială de izvoare arhivistice este prezentată la capitolul C. *Les documents du Bab-i Defteri* (p. 233—234). Sunt câteva zeci de mii de condici, clasificate în serii, care privesc finanțele otomane. Printre acestea sînt numeroasele categorii de orașe, țiguri și regiuni în vederea impunerii populației nemusulmane la capitație⁶ (*Cizye*) și la alte dări⁷.

Amintim că unele au fost publicate de Ö. L. Barkan⁸. În continuare, se arată că utilizarea acestor izvoare arhivistice este foarte anevoioasă din cauza scrisului „*Siyakat*“⁹, care reclamă o îndelungată practică în paleografia otomană. Multe dintre aceste condici „*Cizye*“ scrise în „*Siyakat*“, sînt repertorizate în inventarul lui Kâmil Kepeci, dar unele serii constituie colecții distincte. Printre acestea din urmă mai importante sînt cele cunoscute sub denumirea de *tahrir defterleri*, cca. 1 500 la număr „*Condicile recensămîntului*“, „*Condicile amănunțite*“ (*Mufassal defterleri*), „*Condicile abre-*

viate“, (*Idjmal defterleri*), „*Jurnalele de venituri și cheltuieli*“ (*Ruznamçe defterleri*). Cîteva condici din seria capitație, în sensul de haraci, au fost microfilmate și pentru Arhivele din România¹⁰.

De asemenea, se citează bogata colecție numită *Maliye'den müderver*, adică „Transmisă prin administrația finanțelor“, evaluată la 20 000 de condici, datînd din secolele XV—XIX. Autorul semnalează arhiva „fundațiilor pioase“ (*Vakıf*) și bogatele colecții de clasificări în frunte cu „*Cevdet tasnifi*“.

Mai departe, bazîndu-se atît pe articolul lui St. Shaw cit și pe ghidul lui M. Sertoğlu, se trec în revistă principalele cataloage sau inventare la punctul D. *Les inventaires* (p. 234—235). Se arată că întocmirea acestor inventare-cataloage, în Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri (Başbakanlık Arşivi) a fost inaugurată în primii ani după primul război mondial (1919—1923), de Ali Emiri și Ibn-ül-Emin. Inventarele clasificării lor rezidă în faptul că primul a rezumat actele strict cronologic, după domniile sultanilor, în timp ce al doilea le-a clasificat tematic stabilind 23 de categorii.

Clasificarea lui Kâmil Kepeci este un inventar bun, metodic, judicios întocmit, dar numai pentru condicile financiare (*Bab-i defteri*) acoperind diverse perioade, care variază după serii. Inventarul lui K. Kepeci este un bun instrument de lucru nu numai pentru condicile vîstieriei, ci și pentru unele serii ale condicilor divanului imperial, ale Sublimei Porți sau ale marelui vizir.

O rubrică specială o constituie colecțiile diverse cuprinse la punctul E. *Collections diverses*, din care amintesc: 1. Arhiva fostului palat imperial Yıldız „*Stea*“ (*Les archives de Yıldız*), referitoare la domnia de 33 de ani a sultanului Abdul-Hamid II (1876—1909). Inventarierea acestei arhive bogate, în curs de încheiere, dovedește că există multe acte cu privire la istoria modernă a României, începînd cu cinci condici și alte documente referitoare la războiul ruso-româno-turc din 1877—1878 (1293 H.) etc. 2. Documentele „Direcției bunurilor naționale (*Millî Emlâk Müdürlüğü*) aparținînd domniei sultanilor 'Abdul-Mecid (1839—1861) și 'Abdul-Aziz (1861—1876). 3. „Arhiva Consiliului imperial“ (*Sura-i Devlet Arşivi*) datînd din 1867, de la înființarea acestei instituții și pînă la prăbușirea Imperiului otoman (1922). 4. În fine, un mare număr de arhive neinventariate, transferate la *Başbakanlık arşivi* constituie o bună parte din arhiva provenită de la fostul palat imperial, după

⁴ Din acest catalog am depistat cca. 300 de documente privitoare la țările române (1520—1613) dar numai jumătate au fost microfilmate pentru D.G.A.S.

⁵ Din această colecție au fost microfilmate cca 100 de cadre de Mehmet Ali Mustafa (ianuarie-iunie 1966).

⁶ Despre darea „Per capita“ (*Cizye*) în Imperiul otoman cf. Boris Christoff Nedkoff *Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (baş vergisi)*, trad. din bulgară de Sinasi Altundak, în rev. „Belleten“, VIII, 32 (Ankara, 1944), p. 599—652 (Studiul privește în special Bulgaria) și studiul lui Hamid Hadžibegić, *Glavarina u Osmanskoj Državi* (Capitația în statul otoman), Sarajevo, 1966, III+188 p. (Orientalni Institut u Sarajevu, Poesmna Izdanja IV).

⁷ După opera lui Abdurrahman Vefik, *Tekâli kavaidi* (Despre organizarea financiară otomană) — *Memâlik-i Osmaniyede tekâli tarh ve tahsil ile teşkilât-ı maliye esasları*. I. Kısım. İstanbul, 1329 (1910), „Matbaa-i Kader“, 384 p. 8° (*Maliye Kütüphanesi*). Aded.: 6) Cf. și Bistra A Tsvetkova, *Izdanredni danâti i dârjavni povinnosti v Bâlgarskite zemi pod Turska vlast* (Impôt extraordinaires et redevances a l'état dans la domination Turque), Sofia, „Izd. na Bâlgarskata Akademija na Naukite“, 1958, 226 (228), p. 8°.

⁸ Ömer L. Barkan, 894 (1488/1489) yılı Cizyesinin Tahsilâtına ait Muhasebe Bilançoları (Bilanțul contabilității privind perceperea capitației în anul 1488—1489/894 H.) în „Belegeier“, Cilt. (vol.) 1, 1 Ocak (oct.) 1964, sayı (nr.) 1, IV + 117 p. + 3 facs. + 1 hartâ (cu regiunile otomane supuse la Cizye).

⁹ Printre cele cîteva contribuții despre acest scris cea mai bună aparține, desigur paleografului turc M. Dündar Günday, *Arşiv Belgelerinde Siyakat yazılı öşellikleri ve Divan rakamları* (Particularitățile scrisului Siyakat în documentele din arhivă și cifrele Divanului) T.T.K. Basımevi, Ankara, 1974, III + 259 p. (fol.)

¹⁰ Cea mai veche este condica calemului (tc. *Kalem*) contabilității pentru capitație (*Cizye*), pencik (1/5), lemne-vreascuiri și darea pentru pășunat privind ținutul Brăila (*Berail, Ibrail*). Deși arhiviștii turci au dat-o cu nr. 955 H. (1548—1549) totuși este din 995 (1586—1587). Se păstrează sub cota Kâmil Kepeci nr. 3.800, nr. sp. 1, 23 pag. cu turaua sultanului Murad III la început. O altă condică din această serie a „Calemului contabilității capitației“ (*Cizye muhasebesi kalemi*) este condica sau defterul capitației (recte: haracului) Valahiei și Moldovei (*Eylâk ve Bu dan cizye defteri*). Tarihi (data): 1113 H. (1701—1702) sub cota Kâmil Kepeci tasnifi nr. 3542.

1923 devenit Muzeul republican, Topkapı Sarayı, de la fostul minister al finanțelor (*Defter-dahik-Muhasebegilik*) și de la Ministerul Comerțului (*Ticâret Nazâret*). Aceste arhive sînt evaluate la cca. 23 milioane de acte. Neîfind încă inventariate, nu există perspective apropiate pentru cercetarea lor în scopuri științifice.

Capitolul II este consacrat altor arhive din Turcia. II. *Les autres archives de Turquie* (p. 236—239). Se continuă prezentarea arhivelor din Istanbul. A. *Les archives du Palais de Topkapı* și B. *Les autres collections d'Istanbul*. În categoria *Topkapı Sarayı Arşivi* sînt incluse actele sultanilor și ale familiilor lor, precum și ale vistieriei împărătești „interne și externe” care însumează cîteva sute de mii de documente. De asemenea, în arhiva fostului palat imperial Topkapı se păstrează și cca. 15 000 de condici zise „defter și sigill”. Cea mai veche condică a afacerilor importante „Mühimme defteri” din anii 1544—1545 (951 H.) se păstrează în această arhivă¹¹. Instrumentul de lucru pentru această arhivă este *Indicele tematic* întocmit de fostul director Tahsin Öz¹², tipărit pînă la litera „H” (Hangerli) iar restul rămas în manuscris. Această călăuză arhivistică a fost completată de un catalog în cîteva volume întocmit de un colectiv, sub conducerea prof. I. H. Uzunçarşılı. Catalogul este continuat de direcția Muzeului Topkapı, sub conducerea lui Ibrahim bey și M. Dündar Günday fiind în curs de elaborare.

Se menționează că în incinta Muzeului Topkapı Sarayı, pe lîngă „Arhiva monetăriei imperiale” (*Darbhane-i'âmire arşivi*), se adăpostește și o colecție de cca. 2 000 de condici ale tribunalelor șeriatalui (*Mahkeme-i şeriy-i sicilieri*) provenită din Rumelia¹³.

În legătură cu alte colecții din Istanbul, rubrica B. cuprinde 1. *Les archives du Ministère des Affaires Étrangères*, numită și azi, după limbaj otoman „*Hazine-i evrak*”, adică „Vistieria de acte”, în cea mai mare parte datînd din secolul al XIX-lea, scrise în franceză. Arhiva are un *Indice (Fihrist)* — inventar. Multe se referă la țările române, din care o bună parte au fost microfilmate pentru D.G.A.S. 2. *Arhivele Muzeului Marinei* cuprind o bogată colecție de documente turcești din secolele XVI—XIX. 3. *Arhivele Ministerului de război „ser'askeriyat”, secolele XVI—XIX*. O mare parte din aceste documente a fost publicată în revista

militară „Documente pentru istoria războaielor” (*Harp Tarihi vesikaları dergisi*) 4. „Arhivele Direcției Fundațiilor Pioase” (*Vakf Müdürlüğü Arşivi*) cuprind nu numai acte foi volante ci și condici financiare, începînd de la mijlocul secolului al XV-lea. Unele din aceste documente, numite în general „*Vakfiyye*” au fost publicate în revista fundațiilor pioase „*Vakıflar dergisi*”¹⁴. 5. *Arhiva Müftiatului* („*Müftülük Arşivi*) din Istanbul, în incinta gîmiei Süleymaniye, numără, pe lîngă numeroase acte și un număr de peste 12 000 de registre cadiice (*Sicill*) aparținînd jurisdicției marelui muftiat și regiunilor învecinate.

Începînd descrierea arhivelor din capitala Turciei punctul C. *Ankara et la province* (p. 237—239) citează: 1. Direcția generală a tapiurilor și cadastrului, adică a titlurilor funciare (*Tapu va Kadastro Umum Müdürlüğü*), numită „*Kuyud-i Kadime*” — „Vechea înregistrare”. În această arhivă se păstrează peste 500 de condici de recensămînt, impuneri de dări, privind Rumelia, Dobrogea, Anatolia, Libanul și Siria. Pe lîngă această arhivă există o serie de „Condici abreviate” (*Idjmal defteri*), un mare număr de condici-jurnale, cotidiene (*Rusnâme defterleri*) și diverse registre ale fundațiilor pioase (*Vakıf defterleri*). Majoritatea documentelor din condici datează din secolele XVI—XIX și privesc toate regiunile fostului Imperiu otoman. Pentru noi sînt importante cele referitoare la Dobrogea.

2. *Direcția generală a fundațiilor „Vakıf”* posedă o colecție de condici și documente începînd din secolul al XV-lea pînă în al XIX-lea, aparținînd odinioară colecțiilor și fundațiilor „*Vakıf*” stambulene.

3. O arhivă importantă, pendinte de Ministerul Instrucțiunii Publice (*Milli Egitim Bakanlığı*) și Departamentul culturii o constituie bogata colecție a condițiilor șeriatalui, în număr de cîteva mii, depozitate la Muzeul de Etnografie (*Etnografi Müzesi*) din Ankara. Ele datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea pînă la începutul secolului al XX-lea. Se arată importanța acestor arhive pentru istoria social-economică, autorul citînd numai registrul (*Sicill*) no. 1, cel mai vechi (mai 1583—febr. 1584) din seria „*Seriyye-i Sicill*” Ankara publicat de Halil Ongan¹⁵. Între timp a apărut și no. 2, din condica șeriatalui din Ankara, publicat tot de H. Ongan¹⁶, cuprinzînd 1 809 de documente din anii 1588—1590.

¹¹ Topkapı Sarayı Arşivi E. (recte D. căci e defter) nr. 12324, are peste 500 de documente din care vreo 80 privesc direct istoria țărilor române. Cele mai multe dintre firmele privesc sfîrșitul domniei lui Radu Paisie și începutul domniei lui Mircea Ciobanul.

¹² Topkapı Sarayı Arşiv Kılavuzu, Fasikül I A-B-C, Istanbul „Devlet Basımevi”, 1938 96 p. + XIX facs. cu regeste, II, Fasikül, 1940.

¹³ Un fragment din această arhivă, cca. 312 registre cadiice se păstrează la Bibl. Naț. „Chiril și Metodiu” din Sofia, fiind prezentate de dr. Josph Kabrda, *Les registres turcs des cadis de Sofia et de Vidin*, în „Archiv orientální”, XIV, 3—4, Praha 1951, p. 329—392, 642—643 + 5 pl. (Cf. recenzia noastră în rev. „Studii...” II, 8, 1955, p. 106—108). O bună parte din aceste registre cadiice de la Vidin, Ruscuc, Nicopole și Silistra au fost depistate de noi și incluse în *Catalogul doc. Turcești*, vol. I și II.

¹⁴ Inițial a apărut la Istanbul Cilt. (vol.) I—VI (1938—1965) apoi, începînd cu vol. VIII a continuat la Ankara. Printre articolele mai interesante apărute în coloanele acestui anuar amintim: Fuat Köprülü, *L'institution de Vakf et l'importance historique des documents de Vakf*, în „*Vakıflar dergisi*”, I (Istanbul, 1938) și Ömer L. Barkan, *Les fondations pieuses comme méthode de peuplement et de colonisation*, II (Istanbul, 1942) etc. și Mithat Sertoglu, *İkinci Murad'ın Vasiyetnamesi* (Testamentul lui Murad II), în „*Vakıflar dergisi*”, Sayı: VIII, 1969 — Ankara, p. 67—69 + 5 fol. facsimile (*Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*) etc.

¹⁵ Ankara'nın 1 numaralı Ser'iye sicill 21 Rebi'ül — ahir 991 Evahir-o Muharrem 992 (Condica nr. 1 a jurisdicției religioase „er'iyat” din Ankara, 14 mai 1583—12 febr. 1584, Ankara, 1958) DT-C. Fak Basımevi Ankara, 1958, no. 125.

Și alte orașe din Turcia păstrează arhive. Muzeul arheologic din Brusa (tc. *Bursa*) are o interesantă și bogată colecție „Şer'iyye-i Sicilieri” în număr de cca. 1000, datînd între 1459 și 1923. Unele din acestea au fie piese, fie tirii răslețe privitoare la țările române. Colecția din Brusa este în curs de inventariere de către prof. Yusup Okîç. O colecție, poate tot atât de bogată, se găsește și în Muzeul orașului Izmir, în Muzeul orașului Manisa, capitala fostului principat (*beylik*) Saruchan și alta mai mică la Balikesir, care au fost semnalate și unele chiar folosite. Alte peste cîteva mii de registre cadiice se păstrează în diverse tîrguri și orașe ale Anatoliei Centrale și Orientale ca Aclana, Afyon, Antakya, Antalya, Katamonu, Konya (Ikonium), Kutahya, Niğde, Sivan, Sinope, Tokat, Trapezunt etc. În orașul și regiunea folclorică Gaziantep, pe lîngă o veche colecție s-a adăugat în ultimul deceniu 175 de astfel de registre din perioada 1529—1911, prezentate de Cemil C. Güzel bey¹⁷. Arhivele, bibliotecile și muzeele posedă nu numai registre cadiice, ci și alte arhive, în special „Vakfiyye”, aici ale fundațiilor pioase. Nu există un inventar, fie chiar rudimentar, pentru toate acestea. Unele sînt semnalate în coloanele unor periodice puțin accesibile cercetătorilor străini. De aceea, nu putem ști aproape nimic despre conținutul lor și nici chiar perioadele istorice la care se referă. Se poate presupune că se referă în special la istoria regiunilor respective.

Punctul D. este consacrat materialelor arhivistice din biblioteci și alte instituții de cultură: *Bibliothèque et Instituts*. Sînt prezentate marile biblioteci ale Turciei — în special cele din Istanbul — foarte bogate în fonduri și colecții de vechi manuscrise istorice, islamice, adică turco-arabo-persane. Bibliotecile Beledie, Bayazidiye, Köprülü, Nur'osmaniye, Universite, Süleymaniye, Topkapisarayı, Millet etc., deși nu sînt arhive propriu-zise, prin bogăția și valoarea manuscriselor istorice, constituie o sursă prețioasă atît pentru istoria Imperiului otoman cît și pentru trecutul altor popoare. Un număr mare de manuscrise și condici diverse au fost microfilmate pentru Arhivele Statului din R. S. România. Un loc important îl ocupă în capitala Turciei „Biblioteca Națională (*Millî Kütüphanesi*)”, „Biblioteca Societății de istorie turcă” (*Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi*), „Biblioteca facultății de limbă și istorie-geografie” (*Dil*

Tarih-Cografya Fakültesi), „Biblioteca Societății de limba turcă” (*Türk Dil Kurumu Kütüphanesi*) etc. O mare colecție de manuscrise diverse în special islamice (turco-arabo-persane) posedă și biblioteca muzeului „Mevlâna”¹⁸ din orașul Konya, catalogate în bune condiții de A. Gölpinarlı¹⁹. Biblioteca Națională din Izmir posedă, de asemenea, o colecție de manuscrise istorice și de altă natură, unele destul de vechi. Este îndeajuns să amintim manuscrisul cronicii lui Enveri *Düsturname-i Enveri*²⁰, mai bun și mai complet decît versiunea din biblioteca națională din Paris, descris de E. Blochet²¹ și publicat de M-me Irène Melikoff Sayar²². Un alt manuscris istoric din aceeași bibliotecă este intitulat *Feth-i Lip(o)va ve Muharebe-i Lugoș — „Cucerirea Lipovei și lupta de la Lugoș”*²³ în care se descrie războiul ruso-austriac din Banat, după reluarea insulei Chios (Sakiz), în anul 1695 (1107 H.).

Ultima problemă pe care o abordează P. Dumont este cercetarea în arhivele turcești în capitolul III. *La recherche dans les archives Turques* (p. 240—243). Aici se menționează că accesul cercetătorilor străini în arhivele turcești este strict reglementat, iar studiarea documentelor este îngreunată de dificultăți de ordin paleografic.

După ce arată unele rezultate obținute de prof. I. H. Uzunçalış în cercetarea istoricului instituțiilor, de prof. Ö. L. Barkan, M. Akdag și H. İnalçik în istoria economico-socială se atrage atenția cercetătorilor asupra importanței unor condici „tahrir” pentru probleme demografice, financiare etc. a registrelor cadiice „sigill” și a diverselor condici pentru recensămint. Astfel de condici, în special pentru capitala „Cizye” există pentru Dobrogea, Brăila, Giurgiu etc. care ne interesează în mod deosebit.

¹⁸ Un articol documentat cu bibliografia respectivă aparține lui H. Ritter, despre *Celâleddîn Rumî* (1207—1273), Mevlâna „Senior” Mahmud, mare poet și fondatorul sectei dervişilor „invitatori” (Mevleci) recunoscut și ca mare umanitarist în „İslâm Ansiklopedisi...” 21 Ciz. fasc. II. Baskı (ed. II), Istanbul, 1955, p. 53—58. Muzeul are și arhivă.

¹⁹ Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu (Catalogul manuscriselor Muzeului „Mevlâna”) Ankara, 1967—1972, 3 vol.

²⁰ Textual ar fi „Codul sau cartea vizirului”, fiind dedicat marelui vizir Mahmud paşa după expediția împotriva Țării Românești (1462) la care a participat și cronicarul Enveri. Acesta afirmă că a mai scris o cronică a incursiunilor „Teferucname”, în care tratează de la un capăt la altul „expediția împotriva Țării Românești pentru alungarea lui Vlad Tepeș „Kazıklı Voyvoda” (Cf. *Düsturname-i Enveri*, ed. Mükrimin Halil, Istanbul, 1928, p. 100). Izmir, Bibl. Naț. nr. 16 114, Demirbaş, nr. ord. 22 401. 140 fol.

²¹ Cat. turc, cit. I, p. 106, nr. 250 : *Düsturname-i Enveri*...

²² *Le destan d'Umur pacha*, Paris, 1953—1954, p. 155, 2510 versuri. Cf. și excelența completare de Paul Lemerle, *L'émirat d'Aydın Byzance et l'Occident Recherches sur „La Gest d'Umur Pacha”* par... Paris, 1957, 276 p. (Bibliothèque Byzantine — Presses Universitaires de France). Spendia ediție de M-me Irène Melikoff folosită și de noi în *Crestomafie turcă*. Izvoarele narative privind istoria Europei orientale și Centrale, București, 1977/1978, p. 104—158. (Univ. Buc. Fac. de Ist.).

²³ *Feth-i Lip(o)va ve Muharebe-i Lugoș* — descrierea de la începutul domniei sultanului Mustafa II (1595—1703). Mai are cîteva versuri de manuscrise în Bibliotecile stambulene (Cf. Ağah Sırrı Levend, *Gevazatnameler...* T.T.K. Basimevi-Ankara, 1956, p. 132—133).

¹⁶ *Ankara'nın iki numaralı Şer'iyye Sicili* (Nr. 2 a registrului şer'iyyatului din Ankara) 1 Muharrem 997—8 Ramazan 998 (20 Kasım 1588—11 Temmuz 1590) T.T.K. Basimevi, Ankara, 1974, XIV + 222 p.

¹⁷ Cf. *Gaziantep Şer'i Mahkeme sicilleri* (Condiciile tribunalelor şer'iyyatului din Gazî antep), Gaziantep, 1966—1970, 4 vol. 8°. O altă colecție importantă prezentată de H. E. Turgal, *Mülgâ Şer'iyye Mahkemeleri üzerindeki incelemeler* (Cercetări asupra tribunalelor abolite ale şer'iyyatului), în „İkinci Tarih Kongresi”, Ankara, 1943, p. 948—962. Se discută o serie de registre cadiice din sec. XVI—XVII. Vechimea unuia aparținînd lui Hamdullah Suphi Tanrıöver, ambasadorul Turciei în România (1931—1944), se ridică la 1539 nov. (946 recep). Merită să amintim și articolele lui Halil İnalçik, *Bursa Şer'iyye Sicillerinde Vesikalar : Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları*, 1, 2, în rev. „Belleten” Cilt. XI, 44 și 48, T.T.K. Basimevi, Ankara, 1948, 493 p. etc.

Paul Dumont a reușit să sintetizeze prezentarea documentelor și să semnaleze instrumentele principale de lucru atît pentru arhive (*Indici, inventare și cataloage*) cit și pentru biblioteci (*Bibliografii* de Enver Koray, L. B. Şenalp, Adnan Erzi etc.). Lipsește însă o cit de mică mențiune despre arhiva și biblioteca Patriarhiei greco-ortodoxe (Rum Patriki) păstrată în insula Prinkipos sau „Heybeli Ada”, despre arhive și biblioteci particulare, ca aceea a lui Hakkı Tarık Us (Istanbul) cu materiale mai noi (secolele XIX—XX) și, îndeosebi, arhiva lui İzzet Koyunoğlu (Konya) azi Muzeul „İzzet Koyunoğlu”²⁴ cu numeroase ocumente și condici vechi (secolele XV—XX).

Ne permitem unele completări asupra bibliografiei folosite de autor. Între cele două războaie mondiale amintim contribuțiile cercetătorului bulgar Pancio Dorev (1934—1935)²⁵, ale delegației iugoslave în frunte cu Glisă Elezović (1936) care, pe lângă rapoartele de activitate sau dările de seamă, au publicat și unele colecții de documente. La acestea mai adăugăm două articole apărute la noi în țară. Unul, în revista „Magazin istoric”²⁶ și altul în „Ramuri” din Craiova²⁷. Se putea lua act și de dările de seamă ale delegațiilor românești care au lucrat în arhivele otomane din Turcia, apărute periodic în coloanele „Revistei Arhivelor”, începînd în 1966.

În cadrul prezentării sale, autorul a folosit cu succes „Călăuza arhivistică” (*Arşiv Kılavuzu*) un fel de indice tematic-cronologic de Tahsin Öz (Istanbul, 1939—1940, 2 vol.) pentru arhiva de la Muzeul Topkapı Sarayı și ghidul lui Midhat Sertoğlu pentru Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri „Başbakanlık Arşivi” (Ankara 1955). Menționăm că primul istoric turc care a relevat importanța arhivelor turce a fost Abdurrahman Şeref în articolul „Arhivele și documentele noastre istorice”²⁸. Tot el a semnalat pentru prima dată fragmente de arhive otomane dincolo de granițele Turciei în articolul „Documente vechi în Arhivele din Berlin”²⁹ etc. Mai amintim și contribuțiile arhiviștilor, istoricilor și reprezentanților vieții culturale turcești din perioada republicană despre arhivele lor³⁰.

²⁴ În vara anului 1968 vizitînd acest Muzeu „I. Koyunoğlu” din bogata colecție de condici și documente a muzeului nu am putut microfilma decît Cronicăa lui Beşir Celebi „*Tevârîh-i Âl-i Osman*” (sec. XV).

²⁵ Cf. *Dokumenti za Bălgarskata istorija* (Documente pentru istoria Bulgariei), Sofia, 1940—1941, vol. III, consacrate izvoarelor turcești, culese din arhivele turcești de Pancio Dorev și apoi publicate sub îngrijirea prof. P. Mutafiev (Recenzate de prof. Dr. Constantin Velichii, în „Buletinul Institutului Român din Sofia”, 1941, București, 1942, p. 597—600. Iz Carigradskih Turških arhiva — Mühimne defteri (Din arhivele turcești ale Tarigradului — „Condicie importante”) III. Belgrad, 1951, 574 p.

²⁶ Documente despre români în Arhivele din Istanbul, în „Magazin istoric”, II, 3, 1968, p. 18—21.

²⁷ Arhivele din Istanbul (I—II), „Ramuri”, XI, 10 (?) și nr. 11 (125), 15 nov. 1974, p. 13 (II).

²⁸ Evrak-ı Kadime ve vesakî tarihîyemize ait, în „T.O.E.M.”, 1328 (1910), p. 9—20.

²⁹ Berlin hazîne-i evrakında vesakî kademe-i Osmanî, în „T.O.E.M.” 1334 (1917), p. 61—69 etc.

³⁰ Elker Selâhaddin (Başbakanlık Arşiv Genel Müdür Muavini) Mustafa Reşid Paşa ve Türk Arşivciliği, în

În același sens cităm articolul „Arhivele Ministerului Educației Naționale”³¹ din Turcia semnat de Feyyaz Gürkân, articol pe care completîndu-l l-a transformat într-un adevărat studiu intitulat „Arhivele Ministerului Educației Naționale și Cercetărilor arhivistice în Turcia”³²; două articole succinte dar interesante, publicate de Cevdet Turkey: „Arhiva Imperiului otoman”³³ și „Arhivele în organizarea Imperiului otoman”³⁴ în care a ilustrat cu fotografii clădirea centrală a Direcției generale a Arhivelor din Istanbul, depozitele principale, modul de conservare al documentelor, a trecut în revistă prin ipalele fonduri și colecții, a arătat stadiul inventarii și modul clasificării actelor etc. De asemenea, nu se poate trece cu vederea articolul, în serie, „Despre cau a arhivelor noastre naționale”³⁵, adică turcești, semnat cu inițiale B.N.S. (Banarlı Nihad Samî?) Alături de lucrările științifice menționăm câteva articole de popularizare a arhivelor turcești (otomane și republicane): „Departamentul Arhivelor de la Topkapı Sarayı” semnat de șefa arhivei Nigar Anafarta³⁶ și două reportaje, unul intitulat „Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri” de Orhan Yücel³⁷ și altul „Documente vechi în Arhiva Başbakanlık” de Özyayın Okur³⁸. Lista poate fi completată cu numeroase acte și documente din arhivele otomane apărute în coloanele revistelor turcești: „*Tarih-i Osmani Encü-*

„Türk Tarih Kongresi”, IV, Ankara, 1952, p. 182—189; *Tarihî vesikâları sergisi Kataloğu*, Istanbul, 1951—1952, p. 48 p. (XXII. Milletlerarası Müstesrikler Kongresi Münasebetiyle Başbakanlık Arşivinde tertiplenen); Cf. Cat. cit. I. Defterler imparatorluk ve vizirler p. 4, no. 40 — Romanya (*Eflâk defterleri*) 1144—1173 (1731—1759); no. 41 — Romanya (*Boğdan defterleri*) 1144—1174 (1731—1760); p. 12, no. 150 — Condiica capitalii Brăila (*İbrail-Berail vilâyetinin cizye defteri*), Tarihî 955 (sic!) recte 995 (1596—1587) și no. 153, „Condiice tributului Valahiei și Moldovei” (*Eflâk ve Boğdan Cizye defterleri*) Tahriri (data) 1113 (1701); p. 22, no. 228; „Condiica păzitorilor cetății Tulcea (Tolça) etc. din luna Maharrem 1038 (ag. 31—sept. 29 1628); p. 25, nr. 252 (Silistre-Dobrogea), IV. *Fermane* p. 28 nr. 285; *Fermane ornate*... Irşova (Orşova-Hirşova)... V. Documente diverse... p. 32, no. 293; Firman către Vv. Vlahiei Mireea (Clobanul) pentru repararea cetății Brăila sub cota Ali Emiri-Kanuni, nr. 165; p. 33, nr. 24, 295 și 296 (Transilvania sec. XVII) etc.; Necrolog cu lista de lucrări apud Muzafer Gökman, discipolul lui Faik Reşit Unat (1899—1964) ve *Bibliyografya*, T.T.K. Basimevi, Ankara, 1964, p. 506—523 + 1 portret; Cf. „Actes du Colloque de Sinaia” București, 1963, p. 46—48, retipărit în AİSEE, Buletin I, no. 1—2, p. 24—26 cf. și „Buletin”, II (Buc. 1964) p. 54—55 + 1 portret (necrolog).

³¹ Milli Eğitim Bakanlıği Arşivleri, în rev. „Türk Kültürü”, nr. 41, Ankara, mart. 1966, p. 446—452 + 1 fig.

³² Milli Eğitim Bakanlıği Arşivleri ve Türkiye'de Arşiv çalışmaları. Yazan Feyyaz Gürkân Milli Eğitim Basimevi, 56 p. + 1 tabel (Cetvel bibliografic privind registrele seriatului).

³³ Osmanlı İmparatorluğunda Arşiv, în rev. „Blegelerle Türk Tarihî dergisi...” 7 (Nisan-apr. 1968), p. 44 + 77 fig. depozitele, clădirea centrală (Fossatti) + documente.

³⁴ Osmanlı teşkilâtında Arşivler, ibid., nr. 45 (Haziran, iun. 1971), p. 20—23, continuarea (II) în „BTDD”, nr. 46 (Temmuz-İul. 1971, p. 14—19).

³⁵ Milli Arşiv dâvâmız üzerine — B.N.S., în rev. „Türk Kültürü”; nr. 44 (Haziran-Iun. 1966, p. 714—719).

³⁶ Arşiv Dairesi (sau) Topkapı Sarayı Arşivi, în rev. „Hayat. Tarih Mecmuası”, nr. 11 (60), Istanbul, 1965.

³⁷ Başbakanlık Arşivi, în rev. „Hayat. Tarih Mecmuası”, nr. 5 (70), Istanbul, 1965 etc.

³⁸ Başbakanlık Arşivinde Eski Belgeler, 1971 (51) 52, Istanbul etc.

meni Mecmuası" (Istanbul, 1910—1928)³⁹, *Belleten* (Ankara, 1937—1978), *Belgeler*, „Documente" (Ankara 1964—1978); *Belgeler Türk Tarih Derigisi* „Revista istorică turcă cu documente" (Istanbul, 1967—1977), *Tarih dergisi* „Revistă de istorie" (Istanbul, 1950—1978)⁴⁰; *Şarkiyat Mecmuası* „Revista de orientalistică" (Istanbul, 1940—1978); *Türkiyat Mecmuası* — „Revista de turcologie" (Istanbul, 1931—1978); *Vakıflar dergisi* „Revista fundațiilor pioase" (Istanbul-Ankara, 1938—1978); *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* — „Revista Institutului de Cercetări islamice" (1953—1978), *Tarih Vesikaları*, „Documente istorice" (Istanbul, 1941—1947), *Tarih Vasikaları, Yeni Seri*, „Documente istorice" — seria nouă (Ist. 1955); *Yeni Tarih Dergisi* — „Revista nouă de istorie" etc. Nu numai în revistele lunare sau trimestriale, ci și anuarul *Tarih Araştırmaları Dergisi* „Revista de cercetări istorice" (Ankara, 1963—1976, 6 vol.) a prezentat colecții de manuscrise și documente provenite fie din arhivele străine, fie din cele turcești. Amintim „Candica sau memoriile scribului vistiernic Ahmed bin Mahmud despre expediția la Prut" (1711)⁴¹ în Moldova după un manuscris turc din Berlin și „Documente de arhivă privind relațiile Turciei cu Statele Unite ale Americii" (secolele XVIII—XIX) ambele publicate de Akdes Nimet Kura⁴², în timp ce fiul său Yuluğ Tekin Kurat a dat publicității „Documente în legătură cu criza de la San-Stefano" (1877—1878)⁴³. K. Yaşar Koraman a publicat „Rapoartele generalilor germani aflați în Turcia în perioada primului război mondial"⁴⁴ etc.

În ultimii 50 de ani au fost publicate în Turcia numeroase colecții de documente istorice din arhivele otomane, cele mai multe de

istoricii Ahmed Refik (Altunay)⁴⁵ și I. H. Uzuncarşılı⁴⁶. De asemenea, s-a pășit în ultimele decenii la publicarea unor izvoare juridice otomane zise „Kanunname". Și aici este meritul lui Ö. L. Barkan care a reușit să editeze o colecție prețioasă intitulată „Bazele financiare ale economiei agrare în Imperiul otoman" (*Kanunlar*)⁴⁷. O mențiune merită în acest sens și colecția publicată de Hadiye Tuncer, tot despre „Kanunnamele și problemele agrare în Imperiul otoman"⁴⁸. Unele privesc țările române, în special Dogroba (secolul XVI). După ultimul război mondial, în Turcia s-a început publicarea unor categorii importante de condici sau deftere privind probleme de cataografie și recensământ. Prof. Halil Inalcik a scos la lumină „Candica sangiacului albanez din anul 1431 (835 H.)"⁴⁹, avind ca anexă un codice (Kanunname) al orașului și ținutului Avlona (Vlôre) precum și o hartă. Condi a mai are o serie de știri despre Vlahii balcanici (*Eflaklar*) etc.

În ce privește instrumentele de lucru pentru cercetările în arhivă după „Cheia pentru citirea vechiului scris" (otoman) de Mahmut Yazır⁵⁰ a apărut „Paleografia otomană" (*Osmanlı Paleografyası*) de Beken Süheyl⁵¹, fundamentată mai mult pe izvoare narative. Amintim și „Cheia pentru citirea Osmaneii „Osmanlıca" sau otomane de Nahit Ten ar și Nebahat Kara Orman⁵². Deosebit de important pentru paleografia otomană este publicarea manualului „Particularitățile scrisului Siyakat în documentele de arhivă și cifrele divanului" de Dündar Günday⁵³. Alături de acestea se înscriu unele antologii în frunte cu „Proza în vechea literatură

³⁹ În coloanele primei reviste de istorie otomană au apărut numeroase colecții de documente sau răzlete (1—3), unele privitoare și la țările române de Mehmet Galip, *Romanya'ya dair bir vesakı tarihîye* (Un document istoric privind România) în „TOEM", VIII, 39 (Istanbul, 1334 (1916); Ahmet Muhtar paşa, *Rus menabine göre Baltacı Mehmed paşa'nın Prut seferi* (Expediția lui Baltagi Mehmed paşa la Prut după izvoarele rusești), în „TOEM", VIII, 45, Istanbul, 1334/1916). O dată cu anul XIV, nr. 1—78, Istanbul 1340/1922, a început să apară sub titlul „Türk Tarih Encümeni Mecmuası", continuându-și apariția pînă XVII, nr. 19—96 (Istanbul, iulie 1928).

⁴⁰ Fondată de prof. Cavit Baysun, editată de Istanbul Üniv. Edb. Fakültesi. În coloanele acestei reviste au apărut numeroase documente de arhivă și unele articole care ne interesează de ex. M. Tayyub Gökbilgin, XVII, *asır başlarında Erdel hâdiseleri ve Bathlen Gabor'un beyliğe intihabı* (Evenimentele din Transilvania pe la începutul secolului al XVII-lea și alegerea lui Gabriel Bethlen ca principe), „Tarih dergisi", I (Istanbul, 1949), p. 1—39; I. Hakki Uzuncarşılı, *Bocay Akosun Erdel Kralı'na ait bazı vesikalar* (Unele documente privitoare la crăia lui Acațiu Barcsai în Ardeal: 1558—1560), „Tarih dergisi", IV, 7, 1953.

⁴¹ *Hazine-i Birun Kâtibi Ahmed bin Mahmud'un Prut seferine ait defteri*, în „Tarih Araştırmaları Dergisi" (abr. TAD), IV 6—7, 1968, p. 261—426.

⁴² *Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Münasebetlere ait Arşiv vesikaları*, în „TAD", V, 8—9 (1967/1970) p. 287—371, doc. I—XXX + 1 facs.

⁴³ *Avastefanos Buharı ile ilgili vesikalar*, în „TAD", 1966 IV, 6—7 (1968), p. 427—503, 23 dec., cele mai multe semnate de ambasadorul Angliei, Layard.

⁴⁴ De fapt e o amplă recenzie la publicația lui Akdes Nimet Kurat, *Birinci Dünya savaşı sırasında Türkiye'de bulunan Alman generalleri'nin Raporları*, în „TAD", IV, 6—7 (1968), p. 539—546.

⁴⁵ Este primul care a folosit din plin colecția condici importante „Mühimme defteri", publicind o serie de volume de documente interesante (Lista publicațiilor sale cf. M. Guboglu, *Paleografia și diplomatia turcă-osmană* 1958, p. 15 și 123 (Bibliografia) etc.).

⁴⁶ Lista lucrărilor sale pînă la 1958 cf. M. Guboglu op. cit., p. 125 etc. Restul pînă la 1968 cf. Enver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası* II, 1955—1968, Istanbul, 1971, p. 432 (Index) și necrologul cu bibliografia mai completă în rev. „Belleten", 1978.

⁴⁷ *XV ve XVI-ncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda zirâi ekonominin hukuki ve mali esasları*, Birinci Cilt Kanunlar, Istanbul, „Burhaneddin Matbassı", 1943, LXXVII + 559 p. + 62 facs. Din cele 107 de codice (kanunname) are numai două-trei care privesc țările române, *Kanunname Livâ-i Silistre*, p. 272—277 (Dobrica — Dobrogea...) și p. 278—289 și *Kanunname-i Lipud* (Lipova) p. 322—324.

⁴⁸ *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Hukuku, Arazi Kanunları ve kanun açıklamaları* (Rez. în engleză și franceză: *Le droit, la législation et les procédures dans l'Empire Ottoman*, Ankara — 1962, 587 p. Lucrarea are o serie de codice importante cu privire la țările române.

⁴⁹ *Hicri 835 Tarihli Suret. Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara, „T.T.K. Basımevi — Ankara, 1954, XXXVI + 158 p. (p. 123—126 H. 991/1583 tarihli Avlonya Kanunnameşi, k. hrt. XV, lev./pl. 8".

⁵⁰ Mahmut Yazır, *Siyakat yazısı*, Istanbul, 1941, 72 p. + facs.

⁵¹ *Osmanlı Paleografyası I. Kısım* (partea). Hazırlayan Süheyl Beken, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1964, 62 p. 8", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih. Coğrafya Fakültesi Yayınları, no. 156; idem *Osmanlı Paleografyası. Kronikler'den seçmeler* (Alegeri din cronici), Haz. Beken, Süheyl, Ankara, 1969, 146 + XXXVIII s. A.U.D.T.C.F.

⁵² *Osmanlı okuma Anahtarı. Eski tatih eserleri, k. tabeller, arşivleri okuma anahtarı*, Istanbul, 1970, III + 56 p.

⁵³ Vezi nota 9.

turcă" de prof. Fahir İz⁵⁴ și *Textele în osmană nouă* de prof. Faruk K. Timurtaş⁵⁵.

Din păcate, nu există o bibliografie arhivistică turcă pentru a înlesni munca de cercetare. Acum patru decenii prof. I. H. Uzunçarşılı a semnalat numai „Documentarea arhivistică în noua istoriografie turcă⁵⁶ reliefând marea ei importanță în munca de cercetare științifică. Apoi turcologul francez Robert Mantran și-a inaugurat activitatea cu „*Les études historiques en Turquie depuis 1923*” și în, special, între 1940—1945⁵⁷. La noi a apărut o bibliografie arhivistică turcă de cca. 800 titluri în cadrul lucrării *Paleografia și diplomatica turcă-osmană*⁵⁸... dar este departe de a fi completă.

Socotim că aceste recomandări bibliografice completează nu numai articolul lui Paul Dumont, ci și ultimul tratat european de diplomatică otomană semnat de turcologii poloni Jan Reyhman și Ananiasz Zajaczkowski, *Handbook of Ottoman-Turkish Diplomats* (La Haye-Paris, Mouton, 1968). Începând din 1921—1922, o-

dată cu contribuția Dr. Friedrich Kraelitz⁵⁹, care a pus bazele diplomatiei otomane, și pînă la Boris Nedkov⁶⁰ au fost scrise cîteva manuale — tratate de paleografie și diplomatică, turcă-osmană.

Nu ne surprinde că Paul Dumont a renunțat ușor la toate aceste contribuții, legate de arhivele otomane din Turcia, în cadrul unei comunicări mai mult sau mai puțin ocazionale, la un colocviu internațional asupra arhivelor arabe. Ne surprinde însă că în frumoasa sa prezentare nu spune nimic despre prezența Franței în arhivele otomane din Turcia. Se știe că această țară, fiind amenințată de Imperiul habsburgic al lui Carol Quintul, a reușit să obțină de la sultanul Suleiman Magnificul prima capitulație în favoarea sa (1533/1535). Începînd cu această dată și pînă la primul război mondial Franța a avut relații amicale cu Imperiul otoman. În acest sens arhivele otomane din Turcia cuprind multe materiale documentare.

În concluzie, apreciem meritul autorului de a sintetiza în puține pagini și într-o limbă de mare circulație problemele de bază ale arhivelor otomane din Turcia, din care un mare număr privesc și țara noastră.

MIHAIL GUBOGLU

⁵⁴ *Eski Türk Edebiyatında nesir XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortas kadar yazmalar'dan seçilmiş metinler*, İstanbul, 1964, XXVIII + 633 p. 8°, (Osman Yalçın Matbaası).

⁵⁵ Karuk K. Timurtaş, *Yeni Osmanlıca Metinler*, İstanbul, 1972, 88+240 p., I.U., Ed. Fak.

⁵⁶ *Yeni Türk tarihinde vesikacılık*, İstanbul, 1938, Devlet Matbaası, p. 367—378, 8° (Türk Tarih Semineri Dergisinden Ayrı Baskı).

⁵⁷ *Les études historiques en Turquie de 1940 à 1945*, în: „Journal Asiatique” CCXXXV, Paris, 1946—1947, p. 89—111 și *Les études historiques depuis 1923. Elements de bibliographie*, „Anadolu”, I, 1953, p. 27—54.

⁵⁸ *Studiu și Album*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1958, p. 15—16 (Introducere) și mai ales p. 117—121 (Bibliografia).

⁵⁹ *Osmanische Urkundent in Türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik*, von Dr. Friedrich Kraelitz, Wien, 1921/1922 111 p. + XIV Taf. a-b.

⁶⁰ Cf. Necrolog de Nikolai Todorov, în „Turcica”,... Tom. VIII/2 Paris — Strasbourg, 1976, p. 7—8. *Türk-türk Diplomatika I* (La diplomatie et la paléographie ottomane-turque) I, Sofia, 1966, 215 p. recenzat în „Revista Arhivelor” nr. 2/1969, p. 321 și în „Studia Acta Orientalia”, V.—VI Bucarest, 1967, p. 438—443.

SEDINȚĂ DE LUCRU A COMISIEI ȘTIINȚIFICE PENTRU PROBLEME ARHIVISTICE

În ziua de 6 aprilie 1979, la sediul Direcției generale a Arhivelor Statului s-au desfășurat lucrările Comisiei științifice pentru probleme arhivistice care, prin tematica abordată, au suscit interesul membrilor săi și al invitaților, specialiști din rețeaua arhivelor și a altor instituții de cultură și știință din capitală.

Lucrările s-au axat pe două mari coordonate ale activității arhivistice și anume: elaborarea și publicarea lucrărilor științifice și de informare, care să valorifice documentele din Fondul Arhivistice Național și preocuparea Arhivelor Statului pentru completarea și dezvoltarea bazei documentare cu noi surse interne și externe.

La primul punct s-au dezbătut lucrările „Lupta pentru unitate și independență a țărilor române în secolul al XVI-lea — Monografie și ediție de texte”, întocmită de Manole Neagoe și „Îndrumător în Arhivele Statului Cluj-Napoca” — elaborat de un colectiv de arhiviști.

Ambele lucrări au fost apreciate pentru valoarea lor științifică, pentru bogatele informații documentare pe care le oferă istoriografia contemporană, confirmând încă o dată, autoritatea de bun editor a Direcției generale a Arhivelor Statului din România.

„Îndrumătorul în Arhivele Statului Cluj-Napoca”, îmbunătățit în urma sugestiilor și recomandărilor făcute de membrii Comisiei, va constitui un instrument de informare deosebit de valoros pentru cunoașterea instituțiilor românești din Transilvania din cele mai vechi timpuri până astăzi, precum și documentele create de acestea și păstrate la Arhivele din Cluj-Napoca.

Cea de a doua temă supusă dezbaterii a oferit participanților posibilitatea cunoașterii rezultatelor cercetărilor efectuate de delegații noștri în arhivele și bibliotecile din Italia și R. F. Germania în vederea aducerii în țară a noi izvoare istorice care să permită noi interpretări și cunoașteri ale istoriei românilor. S-a anunțat, totodată, apariția vol. II al „Ghidului microfilmelor”, editat de D.G.A.S. și pregătirea vol. III.

Tovarășul Ionel Gal — președintele Comisiei — a reliefat atenția deosebită pe care o acordă Arhivele Statului documentelor create de organizațiile socialiste. În vederea găsirii unor soluții științifice de păstrare, conservare și selecționare a documentelor create de organizațiile socialiste s-au organizat consfătuiri pe ramuri de activitate (tehnic, sănătate, centre de calcul etc.) cu privire la constituirea, păstrarea și pregătirea documentelor cu caracter permanent care urmează să intre în depozitele Arhivelor

Statului din domeniul economic, tehnic, al sănătății etc.

În sfârșit, de o bună primire s-a bucurat prezentarea activității sălilor de studii ale Arhivelor Statului, aria variată a temelor cercetate, operativitatea și condițiile de studiu asigurate cercetătorilor, dotarea tehnico-materială a sălilor de studiu. Au atras atenția statisticile cu privire la numărul și sfera de activitate din care provin cercetătorii, evidențiindu-se necesitatea atragerii tineretului la cercetarea documentelor de arhivă, ele constituind sursa cea mai convingătoare în aflarea adevărului istoric, precum și necesitatea citării corecte a documentelor în publicațiile editate.

Ca și cu alte prilejuri, lucrările Comisiei științifice au evidențiat, și de această dată, valorosul schimb de experiență și de idei între D.G.A.S. și celelalte instituții de știință și cultură ai căror reprezentanți participă cu competență la dezbateri, contribuind la buna desfășurare a activității arhivistice din țara noastră.

MARIA PIRVULESCU

CONSĂTUIREA CU PRIVIRE LA DOCUMENTELE TEHNICE

În ziua de 30 martie 1979, Direcția generală a Arhivelor Statului a organizat, în sala Muzeului Arhivelor, o consfătuire având ca temă valoarea documentar-istorică și posibilitățile de recuperare a termenelor de păstrare pentru documentele tehnice. La consfătuire au participat cadre de specialitate din Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, ministere, din 40 organizații de cercetare și proiectare din București, Brașov, Galați, Ploiești, Cîmpina și Medias, arhiviști și cercetători.

Consfătuirea a fost deschisă de directorul general al Arhivelor Statului Ionel Gal, care, pe baza unor date semnificative ale creșterii cantității de arhivă tehnică ajunsă la peste 40.000 m.l., a demonstrat necesitatea unor măsuri pentru descongestionarea depozitelor prin microfilmare și reducerea termenelor de păstrare la documentația tehnică. Referatele prezentate de Necsa Teodor, arhivist principal la Direcția generală a Arhivelor Statului *Unele concluzii privind posibilitățile de reducere a termenelor de păstrare la documentația tehnică*, Brătescu Constantin, șeful Filialei Arhivelor Statului județul Caraș-Severin *Considerații privind evidența și păstrarea documentelor cu caracter tehnic de la organizațiile socialiste din județul Caraș-Severin*, Hanganu Ecaterina, arhivistă la Filiala Arhivelor Statului județul Prahova U-

nele aspecte referitoare la organizarea arhivelor tehnice din industria petroliferă a județului Prahova, Istoc Ioan, directorul Institutului Român de Standardizare Evidența și păstrarea documentelor tehnice au abordat o tematică largă și au constituit o bază de discuție pentru participanți.

Tovarășul Necșa Teodor a expus posibilitatea reducerii termenelor de păstrare la diverse documente care alcătuiesc proiectele, acestea formind peste 75% din cantitatea de documente cu caracter tehnic. Autorul prezintă o serie de constatări de la organizații de proiectare. Astfel, în anul 1972 pe întreaga țară s-a creat o cantitate de 2.510 m.l., în anul 1976 această cantitate a crescut la 3.257 m.l. din care 65—700% o reprezintă documentația tehnică permanentă. Semnificativ în acest sens este situația de la o serie de organizații de cercetare și proiectare, din care menționăm IPROMET care deține peste 1.900 m.l. dosare planuri și 32.000 tuburi cu planuri originale, creînd în anii 1972—1977 cite 12.000 dosare planuri și tuburi. De asemenea, indicatoarele unor ministere nu precizează la toate categoriile de documente tehnice termenele de păstrare, iar la altele sînt prevăzute termene de păstrare care s-ar putea micșora, fapt care a dus la acumularea de cantități tot mai mari de documentație tehnică.

Pe baza acestor date autorul a prezentat o serie de concluzii pentru stabilirea mai reală a termenelor de păstrare la toate categoriile de documente tehnice.

Cea mai importantă este distincția evidentă care trebuie să se facă între documentele întocmite pentru hidrocentrale, diguri, baraje, regularizări de ape, sisteme de irigații, tunele a căror destinație, eventual, cu unele rectificări ulterioare, poate fi socotită veșnică și documentele întocmite pentru mașini și utilaje, instalații, mijloace de transport, diverse clădiri etc. a căror durată este temporară.

În acest sens, autorul consideră că s-ar putea folosi orientativ legea nr. 62 din 1968 privind amortizarea fondurilor fixe, documentele tehnice în baza prevederilor sale putînd fi păstrate, ținîndu-se seama de durata de serviciu normată, care ar fi de exemplu pentru diverse clădiri 10—100 ani, centrale hidroelectrice 120 ani, baraje și tunele 150 ani, turbine 25—40 ani; motoare electrice 28 ani, strunguri 14—36 ani, locomotive și vagoane 25—40 ani etc. Se consideră, însă, că documentația tehnică ar trebui păstrată conform prevederilor art. 19 din această lege nu numai pînă la amortizarea fondurilor fixe ci pînă la scoaterea definitivă din funcțiune, cu aprobarea Consiliului de Stat, a obiectivului mașinii sau utilajului respectiv.

O altă soluție care ar duce la descongestionarea spațiilor de arhivă ar fi selecționarea anumitor documente cu caracter tehnico-economic din interiorul proiectelor, considerîndu-se că memoriul general, devizul general, planul de ansamblu al investiției, planurile de situație, rezistență și instalații ar putea fi păstrate permanent sau să aibă un termen de păstrare mai lung decît celelalte categorii de documente din proiect.

În viitor, problema descongestionării depozitelor de arhivă tehnică și reducerea termenelor de păstrare s-ar putea rezolva și prin microfilmarea documentației tehnice.

În domeniul construcțiilor civile și industriale după microfilmarea documentației aflată la organizațiile de proiectări specializate, avînd în vedere că proiectele au valoare documentară numai pentru uzul intern al proiectanților și prin microfilme se înlocuiesc originalele, s-ar putea reduce termenele de păstrare sau preda chiar la retopit.

După cum se știe, proiectele tehnice se multiplică de către proiectant în mai multe exemplare. Valoare documentar-istorică se consideră că nu ar prezenta decît exemplarele aflate la beneficiar, restul putînd fi chiar eliminate, bineînțeles după microfilmarea lor. În acest sens, ne putem baza pe prevederile art. 6 din legea nr. 8 din 1 iulie 1977 privind asigurarea durabilității, siguranței în exploatare, funcționalității și calității construcțiilor, care obligă unitățile beneficiare să întocmească, împreună cu organizațiile de proiectare și execuție, cartea tehnică a construcției, care este mai completă, ea cuprînzînd, pe lîngă proiectul de execuție inițial, și eventualele modificări ulterioare ale aceluia efectuate chiar și de un alt proiectant.

Autorul consideră că în stabilirea mai exactă a termenelor de păstrare pentru proiectele produselor industriale ar trebui să se țină seamă și de legea nr. 7 din 1 iulie 1977 privind calitatea produselor și serviciilor prin care întreprinderile producătoare au obligația, în baza art. 20, să întocmească Cartea tehnică a produselor pentru mașini, utilaje, instalații care urmează să cuprîndă, printre altele, și specificația duratei de utilizare normată, prevederi care în coroborare cu cele ale legii nr. 62 din 1968 ar putea fi luată în seamă la stabilirea termenelor de păstrare. În acest domeniu, însă, se consideră că cel mai interesant păstrător al documentației ar fi organizațiile de proiectări, care după microfilmarea ei, ar putea să elimine, în primul rînd, copiile pe ozalid, apoi proiectele nefolosite de mai mult timp, adică cu o valoare tehnică redusă, apoi cele depășite din punct de vedere al tehnicii mondiale, originalele unor obiective defaectate, emolate etc., în baza noilor termene de păstrare ce vor urma să se stabilească.

În încheiere, autorul face apel la cadrele de specialitate pentru rezolvarea problemelor legate de reducerea termenelor de păstrare la documentația tehnică.

Tovarășul Brătescu Constantin a prezentat o serie de considerații privind evidența și păstrarea documentelor tehnice de la organizațiile de proiectare din județul Caraș-Severin.

Pornind de la faptul că există mai multe sisteme de evidență, determinate de numărul mare de desene create, de formatul lor sau de nevoile practice de regăsire în vederea reutilizării lor, autorul constată că inventarierea se face, în general, în ordinea executării proiectelor la Institutul de proiectări al județului Caraș-Severin și la Oficiul de cadastru și organizarea teritoriului al județului Caraș-Severin, deosebi-

rile rubricăției registrelor-inventar fiind nesemnificative.

Un sistem oarecum asemănător este utilizat la Atelierul de proiectare tehnologică și autoutilări de la Centrala Siderurgică Reșița, unde se întâlnesc registre-inventar pentru proiecte în diferite faze. Din constatările la această unitate autorul desprinde concluzia că exemplarele din desenele ce le-au fost transmise la beneficiari sunt mai valoroase din punct de vedere juridic decât originalele rămase la proiectant care ar putea fi înlăturate după microfilmarea lor.

La Institutul de cercetări și proiectări pentru echipamente hidroenergetice din Reșița se utilizează pentru evidența pieselor desenate și scrise registrul pentru mașini hidraulice în care, sub un singur număr, se înregistrează toate desenele aparținând unui agregat sau ansamblu independent, indiferent de formatul desenelor, iar în alte registre se înregistrează toate desenele pe cele 5 formate uzuale și după modul de depozitare în arhivă, aceste registre putând fi considerate inventare ale documentației tehnice.

Evidența proiectelor se mai ține și pe profile, în registre separate, la IPROLAM București, Filiala Reșița.

Autorul a evidențiat grija deosebită pe care o au organizațiile din acest județ pentru păstrarea și conservarea corespunzătoare a documentației tehnice.

Al treilea referat, prezentat de tovarășa Hanganu Ecaterina, a sintetizat aspecte ale organizării arhivelor tehnice din industria petrolieră a județului Prahova. Sunt redată principalele categorii de documente tehnice din această ramură și criteriile de păstrare, evidență și selecționare a acestora. Constatând că păstrarea și evidența documentației tehnice diferă de la o unitate la alta și de la un gen de document la altul, autoarea arată că documentele create în scopul cercetării fiecărui zăcămint se păstrează în cutii în ordinea zăcămintelor, iar în cadrul unei cutii în ordinea numerică a sondelor din zăcămintul respectiv, inventarul general cuprinzând toate aceste date.

Planurile pe calc se inventariază în funcție de specificul lucrărilor, de nevoile practice și se păstrează în ordinea dimensiunilor (Rafinăria Cimpina), în ordinea întocmirii lor (Grupul de proiectare Ploiești) sau grupate pe obiective (Institutul de cercetări și proiectări tehnologice pentru rafinării și instalații petrochimice Ploiești).

Dosarele și plicurile sondelor create de institutele de cercetare, întreprinderi de foraj, extracție și carotaj sunt păstrate după numărul sondei, al zăcămintului și trusturilor de care aparțin, inventarele fiind uneori prea sumare.

Dosarele și mapele „martor” se folosesc permanent până la definitivarea proiectului, ele păstrându-se în depozite separate. Evidența se ține pentru fiecare an într-un registru-inventar în care se includ proiectele în ordinea intrării în arhivă.

Se arată că în cadrul depozitelor de arhivă tehnică, documentația este păstrată în funcție de conținut, dimensiune și termen de păstrare, iar evidența nu este uniformă.

În vederea selecționării documentelor tehnice și pentru aprecierea valorii lor s-au întocmit indicatoare de termene de păstrare care, pentru ramura petrolului nu sunt suficiente de cuprinzătoare. După ce enumeră categoriile de documente ce necesită să fie păstrate permanent, autoarea propune selecționarea planurilor parțiale și de detaliu pentru obiectivele mici după 10—15 ani, timp în care își pierd utilitatea practică. De asemenea, se mai pot elimina planurile originale care se află într-un grad mare de deteriorare și fără posibilitate de recondiționare; anumite lucrări din mapele martor sau comandă după 15—20 ani, când obiectivul este amortizat; reparațiile capitale, mapele cu lucrări privind consolidările de drumuri și șosele după 5 ani; montarea unor dispozitive, racorduri și instalații de reglare a gazelor, instalații ce nu mai sunt în funcțiune etc.

În ultima parte a referatului, autoarea se ocupă de modul în care sunt păstrate documentele tehnice la organizațiile socialiste din județ, recomandând ca depozitele să îndeplinească toate condițiile de rezistență, igienă, temperatură și umiditate, să fie dotate cu aparate de control higrometric și de reglare a temperaturii, cu rafturi și mobilier corespunzător (dulapuri metalice, rastele), mape și tuburi potrivit cu formatul documentelor.

Pentru crearea de spații disponibile de arhivă și păstrarea în condiții mai bune a documentației se impune microfilmarea documentelor tehnice recent create.

Tovarășul Iștoc Ioan a expus aspecte legate de evidența și păstrarea documentelor din cadrul Institutului Român de Standardizare, precum și fondul documentar al Institutului, format din cca 10.000 standarde românești și standarde străine, furnizate de organizațiile la care țara noastră este afiliată.

În scopul unei eficiente folosiri a fondului de standarde, vorbitorul a propus ca o parte din fondul Institutului să fie pusă la dispoziția județelor cu tradiție (Cluj, Iași, Timișoara, Craiova, Hunedoara). În încheiere, tovarășul Iștoc Ioan a apreciat organizarea acestei consfătuiri ca fiind binevenită pe calea unei fructuoase colaborări în păstrarea, utilizarea și manipularea documentelor tehnice.

Tovarășul Ionel Gal a expus câteva aspecte legate de microfilmarea documentației tehnice pe plan internațional în vederea păstrării unui volum mare de informații într-un spațiu cât mai restrâns și din nevoi de securitate, comerciale și de schimb. Legat de aceasta s-a abordat problema valorii probatorii și juridice a microfilmului în raport cu durata sa (cca. 50 ani).

A urmat prezentarea de către tovarășul Radu Eugen de la Institutul de cercetări și proiectări tehnologice pentru sectoare calde a unui film privind microfilmarea documentației tehnice în cadrul acestui institut.

Participanții la discuții au relevat faptul că, în general, microfilmarea se efectuează de mai mult timp la unele institute de cercetări și proiectări, considerându-se că microfilmarea, ca și multiplicarea prin xerografiere ar avea unele avantaje legate de păstrarea și conservarea în cele mai bune condiții a documentației originale pe timp nelimitat, evitarea deteriorării originalelor ca urmare a deselor manipulari, economia de spațiu, reducerea timpului afectat pentru regăsire și accesul rapid la documentația necesară, economie de hirtie ozalid pentru executarea multiplicării documentației etc.

Delegatul Institutului de cercetări și proiectări pentru produse plate și acoperiri metalice Galați, a arătat, printre altele, condițiile de păstrare a microfilmelor și peliculei, aparatura de microfilmare și multiplicat cu care a fost dotat institutul, faptul că prin utilizarea mijloacelor mecanizate de reproducere productivitatea muncii în activitatea de proiectare crește cu cca. 20%, că multiplicarea documentației prin microfilmare — copiere este indicată a se realiza numai după originale și că în vederea simplificării aranjării desenelor în arhivă s-a introdus un sistem de codificare care oferă posibilitatea identificării cu ușurință a utilajelor, instalațiilor, echipamentelor și pieselor componente.

Ceilalți participanți au arătat alte aspecte ale temei supusă dezbaterii. Astfel, la Institutul de studii și proiectări energetice, originalele au fost microfilmate, rezolvându-se problema spațiului prin desființarea copiilor pe ozalid. Aparatura de reproducere existentă, Xerox 1824 nu poate reproduce decât la formatul A2 și de aceea se întâmpină greutăți la proiectele de execuție mai mari. Un pas important s-a făcut prin realizarea în țară și înlocuirea importului pentru unele materiale ca pelicula, chimicalele care se vor realiza începând din anul 1980 la Tg. Mureș etc.

În cursul discuțiilor participanții au făcut o serie de propuneri privind reducerea cantității de arhivă tehnică pentru obținerea de spațiu disponibil, prin eliminarea și predarea la topit, în primul rând, a exemplarelor copii ale proiectelor care au o valoare tehnică redusă, nemaifiind cerute de 10 ani la consultare; a proiectelor originale aparținând unor obiective industriale sau civile defazate, demolate, care nu mai au decât utilitate istorică și pot fi predate la Arhivele Statului; documentația originală care este total depășită din punct de vedere al tehnicii mondiale etc. Unitățile de cercetare și proiectare ar putea să-și formeze comisii formate din specialiști care să revizuiască documentația tehnică mai veche pentru eliminarea documentelor la care s-ar putea renunța.

De asemenea, în ceea ce privește organizarea arhivelor tehnice s-a arătat că este necesar să se întocmească o serie de indicatori de funcționare: regulament-tip de organizare și funcționare, indicator de termene de păstrare. În acest sens, institutele ar urma să trimită Direcției generale a Arhivelor Statului propuneri de organizare, după care un colectiv

să întocmească un normativ. Pentru uniformizarea modului de lucru în arhivele tehnice trebuie să se organizeze un curs special cu personalul care activează în acest domeniu.

Problema microfilmării documentelor tehnice, chiar și a celor tehnico-științifice, cărți, reviste etc. să fie preluată la nivel central de un organism din care să facă parte specialiști din unități cu specific diferit, acest colectiv urmînd să întocmească un studiu pentru fundamentarea diverselor probleme și normative obligatorii.

În încheiere, tovarășul director general Ionel Gal, apreciind utilitatea consfătuirii a subliniat stadiul de păstrare, conservare și folosire a arhivelor tehnice, aspecte noi relevante, preocupările pentru modernizare.

TEODOR NECȘA

CONSĂTUIREA PRIVIND INVESTIGAREA ARHIVELOR STRĂINE

Cu scopul de a face cunoscute rezultatele cercetărilor întreprinse în străinătate pentru completarea Fondului Arhivistic Național și din dorința de a spori eficiența acestora, la 31 mai 1979, Direcția generală a Arhivelor Statului a organizat o consfătuire științifică la care au participat reprezentanți ai Secției de Propagandă a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Academiei de Științe Sociale și Politice, institutelor de istorie din București, Iași și Cluj-Napoca, Muzeului de istorie al R.S.R., Institutului de științe istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Institutului de istorie și teorie militară, Bibliotecii Academiei R. S. România, cercetători științifici, profesori și arhiviști.

Dezbaterile au subliniat cu pregnanță faptul că acțiunea de investigare a arhivelor externe, desfășurată pe temeiul hotărîrilor Congresului al IX-lea al P.C.R. și al atenției deosebite pe care Secretarul general al Partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, o acordă cunoașterii adevărului cu privire la istoria patriei, s-a concretizat, pînă în prezent, în cele peste 2.200.000 cadre microfilm intrate în patrimoniul arhivistic național, care, deja utilizate larg de istoriografia noastră, au contribuit la elucidarea unor momente de seamă ale istoriei patriei și au evidențiat trăsăturile esențiale ale istoriei naționale: permanență, unitate, luptă neîncetată pentru libertate, dreptate, progres și conviețuire în pace cu popoarele lumii.

Totodată, lucrările au arătat măsurile pe care Direcția generală a Arhivelor Statului le-a luat pentru grăbirea introducerii în circuitul larg științific a xerografiilor și microfilmelor aduse de peste hotare.

Cu acest prilej s-a relevat ritmul intens de prelucrare a acestor genuri de documente, uti-

litatea „Ghidului microfilmelor“ ca instrument de informare, publicat în trei volume, precum și a volumelor de documente care au văzut lumina tiparului sau sînt în curs de pregătire cu privire la revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, revoluția burghezodemocratică de la 1848, Unirea Principatelor din 1859, cucerirea independenței naționale, formarea statului național unitar român ș.a.

În același timp, dezbaterile au relevat faptul că microfilmele aduse din străinătate, prin aria largă a informațiilor, constituie o bază temeinică de documentare, care completează informațiile oferite de izvoarele interne, pentru elaborarea unor lucrări fundamentale între care Tratatul de istorie a României. În acest context, a fost evidențiat rolul și sarcinile Arhivelor Statului în pregătirea și desfășurarea Congresului mondial al istoricilor, care va avea loc la București în anul 1980.

Dată fiind sarcina primordială a întregului front istoriografic de cercetare a adevărului istoric și cu ajutorul documentului de arhivă, participanții s-au pronunțat asupra necesității unității organice dintre activitatea de cercetare științifică și cea de îmbogățire a tezaurului național subliniind rolul Direcției generale a Arhivelor Statului în coordonarea cu succes a acțiunilor destinate celei de a doua activități.

Avînd în vedere responsabilitatea ce îi revine, în etapa actuală, Direcția generală a Arhivelor Statului a supus dezbaterii proiectul de program privind principalele direcții de cercetare a arhivelor de peste hotare în perioada 1980—1985.

Proiectul de program a suscitat un viu interes, sugestiile și propunerile vizînd creșterea eficienței acțiunilor de importanță națională prin crearea de permanențe, aducerea în țară cu prioritate a microfilmelor de pe arhivele create pe teritoriul patriei și care, în anumite împrejurări istorice, au fost înstrăinate; extinderea ariei geografice a cercetărilor cuprinzînd Egiptul, Iranul, Spania, Portugalia, India, Siria etc., încheierea de înțelegeri speciale cu instituții particulare în vederea facilitării aducerii unor copii de pe documente de mare interes pentru istoria României, cum sînt cele păstrate la Fundația Hoover din S.U.A. și continuarea acțiunii de valorificare a documentelor aduse de peste hotare, prin elaborarea unor volume de documente, mai ales a celor redactate în limbi străine de circulație restrînsă (turcă, maghiară, sîrbă, polonă), microfilmarea selectivă a unor importante documente de opinie publică cum ar fi cele din presa internațională a vremii, care conțin luări de poziție și ecouri ale unor evenimente de seamă din istoria României și studierea posibilităților de publicare a acestora.

Opiniile exprimate la consfătuire au evidențiat unitatea de vederi între Direcția generală a Arhivelor Statului și instituțiile chemate să colaboreze la găsirea soluțiilor pentru intensificarea și perfecționarea acestei acțiuni.

EMILIA POȘTĂRIȚA

CONSĂTUIRE CU CITITORII „REVISTEI ARHIVELOR“ LA CARANSEBEȘ

La 7 mai 1979, la Caransebeș, a avut loc sesiunea de comunicări „Victoria împotriva fascismului — moment memorabil în viața popoarelor dornice de libertate“, organizată de cele două muzee din județul Caraș-Severin, Filiala Arhivelor Statului județul Caraș-Severin și Filiala Caransebeș a Societății de științe istorice.

Prin participarea afit a cercetătorilor locali, cit și a unor invitați de la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R., comunicările susținute au evocat momentele principale ale luptei împotriva pericolului fascist în anii 1934—1940, pentru apărarea independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a patriei, relevîndu-se pe larg rolul P.C.R. în organizarea și desfășurarea acțiunilor antifasciste, între care la loc important s-a înscris marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939.

Consemnăm în mod deosebit interesul suscitât de comunicările „Mișcările antifasciste în județul Caraș-Severin în perioada dictaturii regale“ (Al. Horvath), „Aspecte privind mișcarea antifascistă din județul Caraș-Severin în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941“ (C. Brătescu — directorul Filialei Arhivelor Statului din județul Caraș-Severin), „Participarea Regimentului 96 din Caransebeș la războiul antifascist“ (Liviu Groza) care, avînd ca bază documentară izvoare de arhivă, cele mai multe inedite, au evidențiat aportul locuitorilor din județ la desfășurarea mișcărilor antifasciste din Reșița, Anina, Bocșa, acțiuni aflate sub directa îndrumare a puternicei organizații locale a P.C.R., ca și participarea soldaților caransebeșeni la lupta pentru eliberarea țării și, mai departe, a Ungariei și Cehoslovaciei.

În continuarea lucrărilor sesiunii, participanții — profesori de științe sociale, muzeografi, arhiviști și arhivari din județ, cititorii ai „Revistei Arhivelor“ — au purtat un viu dialog cu reprezentanta redacției, Elena Gheorghe, pe marginea rolului acestei publicații de specialitate, în ajutorul profesorilor de istorie și a celor interesați în cunoașterea izvoarelor istorice, ca și în munca concretă a arhiviștilor și arhivarilor de la organizațiile socialiste din județ.

Dintre participanții la discuții, tov. Liviu Groza, a arătat că „Revista Arhivelor“, ca și alte publicații editate de DGAS, este apreciată de către cercetătorii locali mai ales pentru numeroasele documente, de interes național dar și local, publicate în paginile sale. De asemenea, a subliniat sprijinul competent pe care Filiala Arhivelor Statului județul Caraș-Severin l-a acordat cercetătorilor în întocmirea unor studii privind continuitatea și ascensiunea po-

porului nostru în vatra strămoșească de locuire, conviețuirea și frăția de luptă cu naționalitățile conlocuitoare pe aceste meleaguri în parcurgerea, treaptă cu treaptă, a drumului istoric spre progres.

Pe de altă parte tov. Liviu Groza a recomandat Filialei din Caransebeș a Arhivelor Statului să valorifice în mai mare măsură valențele instructive și educative ale tezaurului arhivistic prin organizarea unor expoziții permanente sau ocazionale, omagiale, în care atît cercetătorii cit și elevii ori alte categorii de vizitatori să ia un prim contact cu izvoarele istorice a căror autenticitate grăitoare constituie dovada de netăgăduit a afirmațiilor conținute de studiile și lucrările istorice.

În cuvîntul său, Virginica Ardelean, profesor la Liceul Pedagogic din Caransebeș, a relevat permanența legăturii cadrelor didactice care predau istoria cu Filiala Arhivelor Statului, cit și cu muzeele din județ. Totodată a subliniat că cercetările în Arhivele Statului au dus la îmbogățirea cabinetelor de istorie cu fotocopii ale documentelor semnificative, utilizate eficient în susținerea lecțiilor de istorie modernă și contemporană. Ample referiri a făcut la Suplimentul „Revistei Arhivelor” pe anul 1977, dedicat independenței de stat a României ca și la nr. 4/1978 al revistei, care a publicat grupajul de documente, aduse sub formă de microfilm din Ungaria, Austria, Belgia, S.U.A. etc., cu privire la procesul de făurire a statului național unitar român.

Dintre arhivari am reținut intervențiile tov. Cioloa Aurora de la Combinatul de prelucrarea lemnului Caransebeș, care a arătat că atît la gruparea documentelor în dosare, cit și la inventariere se întîmpină mari greutăți, deoarece ultimele două indicatoare emise de Ministerul economiei forestiere și materialelor de construcție nu cuprind o serie de documente pe care unitățile le crează, ivindu-se greutăți și neajunsuri în asimilarea lor cu alte documente.

Tovarășa Vișteanu Maria de la Întreprinderea de construcții de mașini Caransebeș a subliniat faptul că rubricile „Teorie și practică arhivistică” și „Legislație” răspund și unor nevoi și probleme cu care se confruntă practic arhivarii și responsabili de arhive de la organizațiile socialiste, propunînd să se acorde o mai mare atenție schimburilor de experiență pe linia muncii de arhivă.

Prin conținutul ei, manifestarea științifică de la Caransebeș se înscrie ca o frumoasă reușită sub raport cultural, științific și educativ, fiind totodată o expresie elocventă a aprecierii și cinstirii dată de societatea noastră tuturor celor care și-au adus contribuția la lupta împotriva fascismului, pentru edificarea României socialiste.

PETRU BONA

OMAGIU LUI GHEORGHE ȘINCAI

Multe generații și-au dat întîlnire la 28 februarie 1979 la Liceul „Gheorghe Șincai” din București, la o strălucită manifestare* organizată în memoria ilustrului cărturar, patronul acestei prestigioase instituții de învățămînt și educație. Absolvenți din timpul Marii Uniri de la 1918 și pînă la tînăra generație de șoimi ai patriei au aniversat „225 de ani de la nașterea lui Gheorghe Șincai” în cadrul unui program animat de profundă sensibilitate patriotică și de largă respirație științifică și cultural-artistică.

Profesoara Lucia Haica, directorul liceului, înfățișînd în cuvinte emoționante personalitatea pedagogului Șincai, cercetătorul de mîrturie scrisă despre universul poporului român, a deschis programul cu invitarea asistenței la vernisajul expoziției, organizată de Muzeul Arhivelor. Virgiliu Teodorescu, profesorul care a conceput expoziția, a prezentat cu pasiunea-i caracteristică un amplu și sugestiv tablou al epocii, pentru a înțelege mai bine ce a reprezentat viața și opera iluministului transilvănean în viața națiunii noastre.

A urmat apoi o sesiune de comunicări susținută de directorii și profesorii actuali ai liceului și de foștii elevi — profesorii de istorie Șt. Hurmuzache, redactorul șef al „Revistei Arhivelor”, Gheorghe Pîrvulescu — șef de secție la Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România și Virgiliu Teodorescu, arhivist principal la Direcția generală a Arhivelor Statului.

Ștefan Hurmuzache a analizat mai întîi sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, caracterizate de lupta pentru afirmarea ființei naționale, a drepturilor ei legitime și înlăturarea piedicilor în calea dezvoltării proprii, afirmare impusă în mod obiectiv de o creștere, în condiții specifice, a forței economice a poporului român în toate întinderile

Programul de desfășurare: I. Vernisajul expoziției documentare „Gheorghe Șincai”, organizată de Muzeul Arhivelor; II. Sesiunea de comunicări: 1. Ștefan Hurmuzache „Militantismul politic al operei lui Gheorghe Șincai”; 2. Felicia Haica, „Gheorghe Șincai, cîtor de școală românească în Transilvania”; 3. Gheorghe Pîrvulescu „Preocupări ale lui Gheorghe Șincai pentru răspîndirea culturii”; 4. Elena Constantin „Gheorghe Șincai, figură pilduitoare pentru viitorime”; 5. Virgiliu Teodorescu „Gheorghe Șincai în plastica românească”; 6. Elena Cristea „Continuitatea noastră istorică reflectată în limba și literatura română”; 7. Valeria Cioclan „Gheorghe Șincai în memoria localnicilor”; 8. Aurora Atanasov „Personalitatea iluministului Gheorghe Șincai”; III. Festivalul formațiilor artistice din Liceu; IV. Masa rotundă: „Amintiri despre profesorii liceului”; V. Întîlniri demonstrative de baschet și volei băieți și fete; VI. Elevii se întrec să răspundă; VII. Dovezi vechi și noi ale continuității noastre, materiale și spirituale pe teritoriul patriei; VIII. Figuri de fizicieni, chimiști, și biologi români; IX. Audite muzicală: Muzică tînără contemporană; X. Cîna elevilor secției serale.

sale. Autorul a subliniat faptul că Țara Românească, Moldova și Transilvania înregistrează acum ca și alte țări ale Europei fenomenul de criză a vechilor structuri sociale și economice care va impune de la țară la țară fie revoluția, fie ideea de reformă. În plus, această criză, în perioada războaielor napoleoniene de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui care a urmat, s-a adâncit ca urmare a interesului strategic al marilor imperii — francez, austriac, rus și otoman, ce se înfruntau și voiau să-și împartă după bunul plac teritoriile române. În cadrul acestui tablou complex se formează și se va manifesta personalitatea lui Șincai. Subliniind faptul că Șincai este contemporan încercărilor înnoitoare de reformă inspirate împăratului Iosif al II-lea de ideologia Aufklärungului, încercări care urmăreau să dea greutate țăranului contribuabil în favoarea trezoreriei imperiului, să reglementeze în tot imperiul și deci și în Transilvania, prerogativele nobilimii în spirit nou și să deschidă drum spre oraș, funcții și proprietate tuturor cetățenilor fără deosebire de confesiune, autorul comunicării a susținut ideea că Șincai ca personalitate, care cunoscuse și se înarmase cu tot ce-i oferise produsul luptei politice pentru drepturi dusă de înaintașii transilvăneni, dar și cu învățăturile din produsul cu pronunțat caracter politic al spiritualității muntene și moldovene de mai înaintea lui, a simțit și a văzut urmările pozitive ale reformelor în tot imperiul, implicit pentru români. De aici — remarcă comunicarea — Șincai a observat că impactul reformismului cu interesele nobilimii vor favoriza rezolvarea situației prin înclinarea balanței spre aristocrație. Văzând și adâncirea exploatarea iobagilor care a determinat răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan, în timpul căreia se vor exprima clar odată cu dorințele de eliberare socială și idealurile conștiinței naționale ca expresie a realității politice — aceea că românii deși majoritatea ca populație nu erau reunoscuți ca națiune — Șincai va milita pentru alt gen de luptă.

Comunicarea explică astfel de ce Șincai a ales, împreună cu alți luptători politici, istoria ca argument și, în chip organizat, calea legală, a luptei pentru emanciparea socială și națională într-o epocă în care, burghezia și revoluția franceză făcuseră să triumfe principiul națiunii ca idee-forță în lupta popoarelor pentru obținerea independenței naționale.

Șincai, care aduna izvoare despre trecutul românilor, își dăduse seama că istoria lui trebuia să reflecte realitățile în timp, să lase să se vadă experiența istorică și, printr-o manieră care să depășească faza pur informativă, să realizeze dezvoltarea gândirii românilor din vremea sa printr-o privire adâncă și de ansamblu asupra vieții sociale și, evident, asupra lucrurilor de îndreptat.

Relevând meritele lui Șincai în cercetarea arhivelor străine, de miilor de autori, Șt. Hurmuzache remarcă totodată succesul cu care acesta, pe baza criticii izvoarelor sub raportul autenticității și al autorității a lipsit de suport mo-

Medalia jubiliară

tivația adversarilor acordării de drepturi poporului român din principatul transilvănean. Cu o privire atentă asupra Cronicii am observa — spunea autorul comunicării — că Șincai își proiectează ideile sale în istorie. Fie că ne-am referi la marginile istoriei sale din punct de vedere geografic — Europa centrală și de sud-est, fie că am analiza participarea românilor, ca entitate etnică, la viața continentului, sub raportul de universalitate, de care nu poate fi despărțită, Șincai apropie istoria de suferințele generațiilor din timpul său, le ajută să privească asupra întinderilor și marginilor fișești ale vetrei strămoșilor, reface tabloul vieții acestora și mindria de a avea un trecut glorios, un prezent de realizat și un viitor de construit. Cu alte cuvinte pune experiența istorică și istoria în folosul nației, al practicii ei sociale. Cât de periculoasă era, pentru cei ce dominau Transilvania, opera care proba întemeierea țărilor române printr-un proces intern de dezvoltare și nu prin descălecători, sau care evidenția scopul faptelor eroice ale voievozilor ro-

mâni, a fost demonstrată de interdicția tipăririi ei pusă de cenzura vremii pe motivul că reprezenta un veritabil îndemn la răscoală.

Desigur, comunicarea și-a îndreptat interesul spre militantismul operei lui Șincai pentru că acest militantism n-a avut numai darul să dea forță școlii istorice romantice românești sau luptei sociale și politice purtată de fâuritorii revoluțiilor noastre din secolul trecut, ci reinnois din amorceala unei abordări clasiciste are tăria să rămână actuală. Odată cu reluarea izvorului însuși de la Șincai autorul a transmis convingerea, că istoricii și arhiviștii care adună în prezent documentele și vechile scrieri de pretutindeni vor relua migăloasa lămurire a tuturor punctelor și amănunțelor din importanța masă de informații, vor avea noi concluzii și vor reevalua opera care nu poate fi sortită numai interesului livresc al cititorva intelectuali specializați sau combatanți de teorii nefondate. În afara fenomenului de răspindire a culturii, înțelegerea operei lui Șincai adaugă la spiritul politic militant al cetățeanului de orice profesie, o sumă de convingeri care îl vor face mai apt să implice progresul în viața sa și a societății la a cărei construcție participă.

Profesoara Felicia Haica a pus accentul, în comunicarea prezentată, pe meritele cititorului de școală în a lumina tinerimea românească. Revizind perioadele în care Gh. Șincai și-a făcut studiile, a funcționat ca profesor sau a fost în fruntea școlilor românești, autoarea a reținut atenția auditoriului asupra îndrăznei acțiuni a pedagogului patriot de a smulge habsburgilor concesii culturale. Astfel, Felicia Haica a adus contribuții la reliefaarea conflictului social-politic avut de cărturar cînd propaga cultura în rîndurile națiunii sale și forma sufletul ei unic și permanent. Acestui sens îi atribuim cuvintele rostite de cărturar, „învățați pui de români și nu-l uitați pe Șincai”.

Gheorghe Pîrvulescu a pus în evidență contribuția reprezentantului școlii ardelenne la răspindirea culturii prin intermediul școlii și al lucrărilor de popularizare în rîndul maselor la eliberarea acestora de sub influența superstițiilor.

Intemeindu-și opiniile pe cunoștințele oferite de fizică, astronomie și alte științe ale naturii deosebit de utile în lucrul pămîntului, Șincai urmărea să ridice masa țărănească a poporului român la nivelul celorlalte categorii sociale.

Profesoara Elena Constantin, director adjunct al liceului a redat cu căldură trăsăturile omului cetățean Gheorghe Șincai, puterea lui de a nu se descumpăni, de a trece peste grijile amare ale vieții și peregrinările impuse. numai să poată scrie, pentru ca urmașii să știe bine, „cine sîntem și de unde venim” și să fie mindiri de originea lor.

Virgiliu Teodorescu, pornind de la descrierile lăsate de contemporani și de la analiza documentelor de arhivă, a reușit să aflu cum s-a născut la I. Schmidt Faur interesul deosebit pentru portretul lui Gh. Șincai. Autorul comunicării a ajuns la concluzia că placheta executată în anul 1925, care are în partea centrală un medalion cu bustul lui Gh. Șincai, a

stat la baza lucrării aflată din anul 1930 în fața liceului.

Abordînd continuitatea noastră istorică în limba și literatura română, Elena Cristea aduce în sprijinul demonstrației „Hronicul” lui Șincai ca pilduitoare mesaj de istorie, limbă și statornică iubire de adevăr.

Sesiunea s-a bucurat de prezența profesoarei Valeria Ciocian de la Școala generală din comuna Bobota, județul Sălaj. Cu amintirile locuitorilor Valeria Ciocian a revitalizat figura luminoasă a învățătorului, iar comunicarea a reinnoit discuția cu privire la înhumarea la Bobota a autorului „Hronicului românilor și a mai multor neamuri”.

Sesiunea de comunicări s-a încheiat cu cîteva considerații ale profesoarei Aurora Atanasov asupra Școlii ardelenne ca fenomen cultural și ideologic progresist, românesc, cu adînci legături în iluminismul european, precum și asupra vieții pilduitoare a omului patriot pentru poporul din rîndurile căruia s-a înălțat.

La sfîrșitul sesiunii la invitația prezidiului a luat cuvîntul din rîndurile auditoriului dr. O. Păcurariu din Brașov al cărui cuvînt semnificativ și emoționant îl reproducem:

Onorat Prezidiu.

Distins auditoriu,

Cel ce a cerut și a obținut de la Istorie mărturii concrete ale nobilei origini a Neamului nostru și ale continuității lui (în mod perfid contestată) pe întreaga arie a „fericitei” Dacii, marele cărturar și cronicar, ilustrul iluminist și semănător de cultură Gheorghe Șincai (de la a cărui naștere s-au împlinit 225 de ani) nu a fost numai un Epimeteu, cu privirea adîncită în trecut, ci și un profet, în viziunea căruia au scăpărat, desigur, prefigurate, și marile împliniri de mai tîrziu ale îndelung nedreptății noastre națiuni.

Căci, un mare și inspirat istoric nu-și poate limita setea cunoașterii neamului său privindu-l numai într-o singură direcție spre „res gestae”. Pentru el, viața unui popor e un prezent perpetuu, nu un timp compartimentat și finit.

Viziunea lui Șincai a cuprins națiunea în penitența destinului ei. În această viziune, trebuie să fi străfulgerat, anticipate, și vremea lui Tudor și 1848 și Unirea primelor țări românești, și Independența și, ca o necesitate istorică *Unirea* cea mare din 1918.

Toate aceste împliniri îi pot aduce postum, un omagiu lui Șincai, prin însăși confirmarea realizării lor.

Mulți din cei de față sînt martorii vii ai momentului Unirii din 1918.

Printre ei, o mîină de tineri din acea vreme, azi bătrîni, chiar moșnegi (prezenți aici), fără însemnătate prin ei înșiși, dar constituind o consecință, o palidă promoție de acum 60 de ani (din 1919) de bacalaureați români din Cluj aduc, prin prezența lor (adică a noastră) la această aniversare a lui Șincai, modestul, dar emoționantul lor omagiu.

Acum 10 ani, cînd ne-am reîntîlnit la Cluj, după 50 de ani de la bacalaureat — și cum cifra aceasta rotundă are un prestigiu magic —

alături de noi și-au celebrat semicentenarul și diverse instituții clujene.

Grupul nostru se prezenta, atunci, cu o carte de vizită, pe care scria: „Sintem o mărturie modestă, dar vie, a unui moment, un modest monument istoric”. Sintem relicvele, unice în felul lor, ale acelui moment. Întocmai ca un drapel, un trofeu, o spadă rămase dintr-o luptă și dintr-o victorie. Sintem prima recoltă de absolvenți de liceu și bacalaureați români în Clujul Țării întregite. Sintem un unicat. Oricite loturi de bacalaureați au mai fost de atunci și vor mai fi de-acum, nici unul, în afară de noi, n-a fost și nu va mai fi primul.

Și în hora aniversărilor culturale semicentenate ale Clujului românesc (Universitatea, Teatrul, Opera, Licee...) care evocau începutul libertății noastre naționale pe acele meleaguri, ne-am prins și noi, cu modesta, dar singulara noastră calitate.

Mai aparțineam și generației privilegiate, care, cea dintâi și nemijlocit a „primit” din mîinile celei care ne-a premers visul împlinit al tuturor generațiilor de mai-nainte „Unirea”.

Și-acum, cînd la acel semicentenar s-a mai adăugat o decadă (dar grupul nostru s-a micșorat) cîțiva din cei rămași am venit aci, la București, la comemorarea Marelui Român și Ardelean, Șincai să atestăm și noi, prin prezența noastră, împlinirea poate a celui mai sfînt vis al său, Unirea tuturor românilor și să ne închinăm memoriei sale.

GABRIELA HURMUZACHE

INTRUNIREA COMITETULUI INTERNAȚIONAL DE MICROFILMARE

Între 28 mai — 1 iunie 1979, în orașul Oslo din Norvegia, s-a desfășurat întrunirea anuală a Comitetului internațional de microfilmare ce funcționează în cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor*.

La lucrările acestei sesiuni a comitetului au participat: Hermann Bannasch (R. D. Germană), Ivan Borsa (R. P. Ungară), Daphne H. Gifford (Anglia), Albert H. Leisinger Jr. (S.U.A.), Georges Weill (Franța), Brendan Mac Giolla Choille (Irlanda), Sune Dalgård (Danemarca), Thorsten Eken (Norvegia), Kpastju Georginov (R. P. Bulgaria), Sven-G. Haverling (Suedia). Din partea Consiliului Internațional al Arhivelor, în calitate de observatori, au participat Dagfinn Manner (membru în Comitetul executiv al C.I.A.),

Morris Rieger, consilier al Președintelui C.I.A. și Ted F. Povell (Societatea genealogică din Utah, S.U.A.).

Condușe de A. Leisinger, lucrările comitetului au avut ca problematică dezbaterile normelor tehnice și standardelor internaționale și naționale, care reglementează efectuarea diferitelor etape de prelucrare a peliculei și care condiționează obținerea unor microfilme cu o calitate corespunzătoare atît criteriilor de regăsire a informațiilor, cît și durabilității îndelungate a fondului de microfilme.

O problemă mult dezbătută a fost legată de calitatea și proveniența peliculei virgine utilizate sau deja prelucrate, existente în depozitele de microfilm, în funcție de condițiile de conservare a acestora pe perioade îndelungate de depozitare.

S-au făcut, astfel, exemplificări privind comportarea diferitelor tipuri de peliculă negativă furnizată de firmele producătoare și s-au prezentat situații sau fenomene de degradare a emulsiei, apărute după 20—30 de ani de păstrare a microfilmelor, fiind evidențiate măsurile necesare de intervenție pentru recondiționarea lor, precum și toate tratamentele indicate de prevenire privind prelucrarea chimică și purificarea peliculei, climatizarea și atmosfera depozitelor, periodicitatea controlului, analize chimice ce pun în evidență apariția focarelor de distrugere (pete redox).

Alte aspecte abordate, în cadrul întrunirii de la Oslo, au fost cele de natură organizatorică, legate de elaborarea unor puncte de vedere de specialitate ale Comitetului Internațional de Microfilmare, solicitate de către Consiliul Internațional al Arhivelor în pregătirea congresului din 1980 referitoare la validarea microfilmelor, condițiile de transfer sub formă de microfilm a informațiilor documentare de pe arhivele ce privesc istoria unor țări și conținutele de documente originale existente pe teritoriul altor state, sprijin și colaborare în cadrul UNESCO, redactarea Buletinului Comitetului Internațional de Microfilmare, a altor publicații de specialitate ș.a.

În timpul acestei sesiuni s-a redactat programul de acțiune a Comitetului pentru întîlnirea programată în anul 1980, care cuprinde: pregătirea, publicarea și distribuirea Buletinului nr. 8; pregătirea bibliografiei selective; referat de specialitate cu tema: „Stadiul conservării documentelor de artă”; validitatea legală a microformelor, întocmirea listei standardelor internaționale și naționale cu privire la reproducerea și microfotografierea documentelor; elaborarea metodelor de analiză; pregătirea unui manual de bază asupra tehnicilor de microfilmare; studiu asupra realizării și stabilirii unui fond de finanțare și coordonare internațională.

În cadrul programului, la cererea participanților, țara gazdă a organizat o vizită în noua construcție a Arhivelor Statului din Norvegia, care a fost dată în funcțiune în decembrie 1978.

Această construcție, în care depozitele sînt amenajate subteran, excavate în stîncă, asigură măsurile de securitate și protecție a documentelor împotriva tuturor factorilor potențiali de

* Acest comitet internațional, a fost constituit în anul 1969, ca urmare a creșterii preocupărilor pe plan mondial de organizare și amplificare a activităților de microfilmare în scop de protecție a documentelor împotriva unor factori de degradare cum sînt calamitățile, incendiul, fragilitatea proprie a materialelor arhivistice afectate de trecerea timpului și de studierea repetată a originalelor.

distrugere, fiind dotate cu mijloace moderne de depozitare, climatizare, sesizare a începuturilor de incendiu ș.a.

Laboratoarele și sălile de relații și studiu sint modern echipate, cu aparatură de înaltă precizie și eficiență reprezentând ultimele creații tehnice în domeniul reprografiei și multiplicării documentelor.

Activitatea desfășurată de acest comitet internațional, dezbaterile, concluziile și rezultatele obținute, care vor contribui la perfecționarea activităților desfășurate în arhive, pun în evidență preocuparea mereu mai accentuată pe plan internațional de protecție a fondurilor și colecțiilor arhivistice, de utilizare a tehnicii moderne în scopul conservării și valorificării tezaurului documentar.

NATALIA DRĂGHICI

REUNIUNEA COMITETULUI DE CONSERVARE ȘI RESTAURARE A MATERIALELOR ARHIVISTICE DE PE LINGĂ CONSILIUL INTERNAȚIONAL AL ARHIVELOR — BREMEN 1979

În perioada 28 mai — 1 iunie 1979, în orașul Bremen din R.F.G., a avut loc reuniunea anuală a Comitetului de conservare și restaurare a materialelor arhivistice de pe lingă C.I.A.

În cadrul reuniunii, o primă manifestare a constituit-o simpozionul „Restaurarea cernelurilor și miniaturilor” organizat de Biblioteca Universității din Bremen, la care au participat aproape 60 de specialiști din S.U.A., Anglia, Franța, Austria, R.F.G., România, India, Irlanda, Senegal și Irak.

O atenție specială a fost acordată metodelor de analiză a pigmentilor și cernelurilor folosite la elaborarea documentelor din secolele trecute și felului în care aceste substanțe se comportă de-a lungul timpului. A reieșit rolul distructiv pe care îl au pigmentii pe bază de cupru și fier asupra hirtiei și pergamentelor, punându-se în discuție diferite metode de prevenire a acestui fenomen.

A fost subliniată necesitatea neutralizării documentelor scrise cu cerneluri fero-galice acide care corodează în timp suportul de scriere, provocând brunificarea și perforația completă a acestuia. De asemenea, unele intervenții au avut ca temă unele metode de consolidare a miniaturilor care tind să se desprindă de pe suport sau care suferă procese de mâcinare.

Dezbateri substanțiale și interesante au avut loc în jurul metodelor de citire și restaurare a documentelor cu scris ilizibil. În cadrul acestora s-au conturat mai multe puncte de vedere.

Specialiștii britanici au comunicat că la Muzeul britanic (British Museum) este interzisă cu desăvârșire restaurarea textelor estompate. Un grup de cercetători din Franța au pledat pentru metodele chimice de regenerare a textelor degradate propunând trei metode diferite, la fel de eficiente, pe bază de sulfură de amoniu, acid galic și oxichinoleină. În acest sens au fost prezentate imagini convingătoare de regenerare a scrisului și s-a susținut că metodele folosite nu afectează rezistența, stabilitatea și integritatea documentelor. Expertii austrieci au prezentat rezultate spectaculoase de citire și fotografiere a documentelor ilizibile prin metode fizice. Astfel, prin supunerea documentelor la o iluminare cu raze ultraviolete cu o incidență de 45° față de planul documentului și de axul optic al aparatului foto, s-au obținut fotografii în care textul era perfect lizibil, deși originalul nu putea fi descifrat, textul fiind abia perceptibil. Prin înlocuirea aparatului foto cu o cameră de luat vederi TV documentul poate fi citit pe ecranul unui monitor de control cuplat la această cameră.

În toate aceste discuții orientarea generală a fost în favoarea folosirii metodelor fizice, deoarece metodele chimice, cu toate garanțiile formulate, riscă să acționeze în timp în mod neprevăzut asupra documentelor.

În continuarea lucrărilor comitetul a analizat preocupările pe care le au instituțiile arhivistice pe linie de restaurare și conservare, metodologia folosită, rezultatele obținute și perspectiva de dezvoltare a acestor activități.

A reieșit că există o preocupare generală susținută pe linia restaurării documentelor în laboratoare de specialitate, încadrate cu personal adecvat și dotate cu aparatură de lucru necesară. De asemenea, s-a constatat că se manifestă un interes deosebit pentru îmbunătățirea tehnologiilor de lucru în vederea sporirii ritmului lucrărilor și eficienței acestora. În acest scop se întreprind cercetări proprii sau în cooperare cu alte laboratoare și instituții de profil și se depun eforturi pentru elaborarea sau îmbunătățirea normelor tehnologice de lucru care să stimuleze buna organizare a acestei activități.

Rezultatele obținute în cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului din România s-au bucurat de aprecieri pozitive din partea comitetului, unii delegați manifestându-și interesul pentru o cooperare cu țara noastră în a este probleme.

Pe de altă parte, s-a evidențiat dorința delegaților din țările în curs de dezvoltare de a fi sprijinite pe linia organizării activității arhivistice și a dezvoltării unor laboratoare proprii. În acest sens a fost avansată ideea analizării unor propuneri privind crearea unor centre zonale de pregătire a arhiviștilor și restauratorilor, acordarea de burse pentru instruire în laboratoarele din țările dezvoltate sau trimiterea unor specialiști în țările în curs de dezvoltare pentru a sprijini organizarea acestor activități.

Comitetul a rezolvat, de asemenea, o serie de probleme legate de publicarea buletinului „Nou-

tăți în conservare" (Conservation News) și s-a comunicat reluarea editării revistei de specialitate „Restaurator“.

Apreciam că reuniunea anuală de la Bremen a Comitetului de conservare și restaurare a constituit un util schimb de experiență, contribuind la cunoașterea orientărilor și preocupărilor actuale pe care le au majoritatea laboratoarelor din arhivele statelor membre și a condus la obținerea unor date și informații tehnice care, puse în aplicare, vor contribui la îmbunătățirea metodelor în domeniul restaurării documentelor.

FLOREA OPREA

REUNIUNEA DE LUCRU A COMISIEI DE PUBLICAȚII DE PE LÎNGĂ CIBAL ROMA, 3—6 IUNIE 1979

Centrul internațional de informare asupra surselor istoriei balcanice și mediteraneene (CIBAL) cu sediul la Sofia, este un organism profesional și neguvernamental creat în 1976 din inițiativa Asociației internaționale de studii sud-est europene și a Consiliului Internațional al Arhivelor, cu concursul UNESCO, în vederea promovării cercetărilor asupra istoriei țărilor balcanice.

La activitatea CIBAL participă specialiști, istorici și arhiviști din: Algeria, Austria, Bulgaria, Egipt, Franța, Grecia, R. D. Germană, R. F. Germană, Italia, Liban, Marea Britanie, Olanda, Polonia, România, Spania, S.U.A., Tunisia, Turcia, U.R.S.S.

Centrul este condus de un Consiliu internațional și un Birou operațional.

Consiliul este compus din specialiști (istorici, arhiviști, bibliotecari, documentariști et.) reprezentând instituții și organizații naționale și internaționale.

Pentru elaborarea și aplicarea programului de lucru al Centrului au fost înființate trei comisii permanente pe lângă CIBAL: Comisia Arhive și Microcopii; Comisia de Publicații și Comisia Conferințe, Colocvii și Seminarii. Ulterior s-a constituit Comisia de Manuscrise.

Arhivele Statului din România, afiliate la CIBAL din luna ianuarie 1979, are reprezentanți în Biroul Centrului, în Comisia Arhive și Microcopii și în Comisia de Publicații.

Prima reuniune de lucru a Comisiei de Publicații a avut loc la Roma și s-a desfășurat sub patronajul Ministerului italian pentru bunurile culturale și al mediului ambiant, Biroul Central pentru bunurile arhivistice.

Lucrările au fost prezidate de Dr. Raoul Gueze, directorul Diviziei de publicații din cadrul

Arhivelor italiene, președintele Comisiei de Publicații de pe lângă CIBAL.

Au participat reprezentanți ai Arhivelor și institutelor de specialitate din Bulgaria, Polonia, Italia, România, Spania. A fost prezent prof. dr. Nikolai Todorov, secretarul general al CIBAL, directorul general al Institutului de studii balcanice din Bulgaria.

Ordinea de zi a reuniunii a cuprins: informare asupra activității de publicații a CIBAL în perioada scursă de la înființarea Centrului; analiza programului de publicații CIBAL și sarcinile de viitor; probleme organizatorice.

În cadrul lucrărilor s-au abordat problemele cuprinse în ordinea de zi insistându-se asupra caracterului publicațiilor periodice și seriale ale CIBAL în următoarea perioadă.

În virtutea articolului 2 din Statutul Centrului internațional de informare asupra surselor istoriei balcanice (CIBAL) adoptat la Conferința constitutivă a Centrului din 1976, una din sarcinile majore ale Centrului este publicarea lucrărilor de referință și a materialelor ce cuprind informații cu privire la sursele istoriei balcanice.

În acest sens, o primă formă de manifestare o constituie Buletinul Centrului, publicație periodică bianuală, redactat în două versiuni distincte, una bulgară și alta franceză și engleză, care informează asupra activității științifice și organizatorice desfășurată de CIBAL în domeniul stringerii de surse documentare, a publicării lucrărilor de referință asupra izvoarelor istoriei Balcanilor, despre activitatea bibliotecii specializate a Centrului și lucrările nou intrate în Bibliotecă ce se referă la studiile balcanice și sud-est europene.

În discuțiile purtate în cadrul reuniunii pe marginea publicațiilor periodice (Buletinul CIBAL) s-au făcut propuneri de îmbunătățire a acestui organ informativ care în prezent este format din trei părți principale. *Prima secțiune* cuprinde materialele oficiale și hotărârile luate în perioadele corespunzătoare conferințelor, sesiunilor, întrunirilor de lucru și altora, ale Biroului CIBAL și ale comisiilor permanente.

Cea de a doua secțiune cuprinde indicații metodologice, informații și comunicări care reflectă activitatea Centrului și *cea de a treia secțiune* include prezentări ale lucrărilor de referință cu privire la Balcani și sud-estul Europei primite la Biblioteca specializată de pe lângă CIBAL și trece în revistă publicațiile intrate în Biblioteca Centrului.

Pînă în prezent, Buletinul informativ al CIBAL a apărut în 4 numere. Tirajul fiecărui număr se cifrează la 350 exemplare. Difuzarea este gratuită. Versiunea franceză-engleză se adresează oamenilor de știință, specialiștilor, instituțiilor științifice, arhivelor, organizațiilor și bibliotecilor, iar versiunea bulgară, este o traducere a originalului francez și este destinată oamenilor de știință și specialiștilor bulgari. Publicarea și difuzarea Buletinului sînt asigurate de Secretariatul CIBAL.

Propunerile făcute cu prilejul reuniunii de la Roma, pentru perfecționarea Buletinului CIBAL, au vizat atât forma cit și conținutul periodicu-

lui. Astfel, în ce privește forma, s-a considerat că prezentarea grafică ar putea fi îmbunătățită prin folosirea unei hirtii de calitate superioară și imprimarea textului cu caractere de literă mai mari. De asemenea, s-au făcut propuneri pentru îmbunătățirea copertei care ar putea avea pe frontispiciu reproducerea unui document specific zonei Balcanilor sau un simbol.

În ce privește conținutul, în special cea de a doua și a treia secțiune, s-a propus o lărgire a cuprinsului prin publicarea de materiale furnizate de un cerc mai mare de colaboratori și care să se refere la problemele ce interesează CIBAL-ul și reflectă activitatea lui.

Astfel, s-a socotit oportună introducerea unor articole metodologice sau de referință asupra surselor documentare investigate în arhivele străine. În acest sens, s-a apelat la exemplul dat de „Revista Arhivelor” care publică, la finele fiecărui an, rezultatele cercetărilor întreprinse peste hotare de delegații Direcției generale a Arhivelor Statului. S-a sugerat publicarea de articole care să reflecte izvoarele istorice referitoare la Balcani depistate în arhivele străine.

În ce privește partea rezervată bibliografiei s-a propus ca aceasta să fie lărgită prin includerea nu numai a datelor privind lucrările de referință primite la Biblioteca Centrului ci și a altor publicații de acest gen precum și a informațiilor asupra monografiilor și altor publicații care privesc țările și popoarele balcanice.

În ce privește celelalte publicații CIBAL s-a arătat că până în prezent au fost publicate unele studii speciale referitoare la problemele balcanice, iar în conformitate cu hotărârile sesiunii de la Viena a Biroului CIBAL din 1978 este în curs de pregătire publicarea în comun a unor serii de lucrări de referință cu privire la sursele de arhivă ale istoriei balcanice. S-a menționat că, în principiu, lucrările de referință cu privire la sursele de arhivă sint publicate în limba originală a documentelor, indiferent de cit este de răspândită și accesibilă această limbă, considerându-se că traducerea elementelor de descriere (datele documentelor, nota din arhivă și fondurile, titlurile volumelor etc) nu este numai dificilă, dar poate da naștere la erori, fără a mai socoti că unele texte sint adesea foarte greu de tradus sau chiar intraductibile.

Pentru a facilita, însă, munca cercetătorilor, regestele și notele explicative sint date în franceză sau engleză și în limba țării care a pregătit lucrarea, dacă este vorba de una dintre limbile răspândite (spaniola, italiana, rusa, germana). Dacă limba în care este întocmită publicatia este mai puțin cunoscută, notele explicative sint redactate în una din limbile oficiale ale U.N.E.S.C.O.

Pornindu-se de la considerentul că Centrul a fost creat pentru a veni în sprijinul cercetării în domeniul istoriei balcanice și de a difuza rezultatele acestor investigații, precum și faptul că una din principalele condiții ale oricărei activități de cercetare este existența de surse prezentate în asemenea manieră cercetătorului

încît să-i ușureze munca, s-a socotit necesar să se facă o precizare distinctă a numărului și caracterului publicațiilor și colecțiilor CIBAL, care să constituie cadrul informațiilor furnizate de Centru.

Propunerile privind aceste publicații au fost formulate de Dr. Raoul Gueze, președintele Comisiei de Publicații și supuse discuțiilor membrilor Comisiei. Ele au avut ca obiect întocmirea unor lucrări de referință care să cuprindă instrumente de lucru (ghiduri, inventare, cataloage), dicționare toponimice și de ordin general, lucrări cu caracter particular (monografii, prezentări de colecții, probleme culturale, etc.) privind istoria popoarelor balcanice.

Această serie ar putea fi prezentată sub titlul de „Balcanica”, făcându-se distincția între Balcanica I—II și III în funcție de genul lucrării (Balcanica I — ghiduri; Balcanica II — inventare, cataloage; Balcanica III — monografii).

Discuțiile concrete au avut la bază publicația întocmită de Arhivele poloneze cu titlul: *Balcanica-Ghid în Arhivele poloneze referitoare la istoria țărilor balcanice (Balcanica. Guide to the Polish Archives relative to the history of the Balkan Countries)* editat la Varșovia în 1979 în limba engleză cu sprijinul financiar al UNESCO și CIBAL.

Această serie a fost denumită Balcanica I și s-a propus ca fiecare țară să întocmească un astfel de ghid prin care se va realiza unul din scopurile principale ale CIBAL-ului. S-a propus, de asemenea, ca până la viitoarele reuniuni ale Comisiei să se analizeze problema adoptării de formate diferite în funcție de numărul de pagini. S-a convenit ca publicațiile din seria Balcanica să fie redactate în limbile naționale și într-o limbă internațională, iar prezentarea grafică a diferitelor volume din această colecție să respecte primul volum apărut în genul respectiv. O altă propunere a fost aceea de a se iniția publicarea unei colecții care să cuprindă materialele conferințelor, colocviilor și seminariilor organizate de CIBAL. Lucrările fiecărei reuniuni vor forma un volum aparte conținând rapoarte, conferințe publice sau cursuri și lista participanților.

În încheierea lucrărilor, s-a apreciat că problemele abordate și propunerile făcute au contribuit la cristalizarea metodologiei întocmirii publicațiilor periodice și seriale CIBAL fiind un punct de plecare în această importantă activitate a Centrului și constituind, totodată, inaugurarea colaborării țărilor balcanice și mediteraneene, dedicată istoriei obiective a Balcanilor și a sud-estului Europei.

SANDA RACOVICANU

CONSFĂTUIRE PRIVIND DOCUMENTELE DE CARTE FUNCIARĂ

În cadrul acțiunilor menite să asigure continua îmbunătățire a activității arhivistice, la 2 august 1979, la sediul filialei Arhivelor Statului din Cluj-Napoca, a avut loc consfătuirea consacrată documentelor de carte funciară, important izvor documentar care face parte din Fondul Arhivistic Național.

Au participat specialiști din Arhivele Statului și Ministerului Justiției, respectiv atît arhiviști de la cele 16 filiale, cit și lucrători de la Notariatele de stat din județele pe teritoriul cărora au fost create documentele de carte funciară (Alba, Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, Caraș-Severin, Cluj, Covasna, Harghita, Hunedoara, Maramureș, Mureș, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Timiș).

În deschiderea manifestării tov. Ionel Gal, director general al Arhivelor Statului, a relevat semnificația acestei acțiuni organizată în scopul soluționării unor probleme de ordin practic cu care se confruntă atît arhiviștii, cit și lucrătorii Notariatelor de stat.

Referatele prezentate de Ioan Pușcaș (șef serviciu la DGAS-București), Andrei Kiss (arhivist principal, Cluj-Napoca) și Liviu Moldovan (arhivist principal-pensionar, Tg. Mureș), ca și intervențiile care au urmat au reliefat principalele aspecte și probleme pe care le ridică acest gen de izvoare documentare.

Astfel s-au evidențiat originea și evoluția, rolul și însemnătatea din punct de vedere juridic, economic, istoric-documentar a instanțelor de carte funciară și a arhivelor pe care le-au constituit și le constituie și astăzi.

Arătîndu-se că reglementările legislative și evidențele de carte funciară datează, în vechea regiune de graniță din Banat de aproape 200 de ani, în Partium (teritoriile vestice ale Transilvaniei) de la mijlocul secolului trecut, iar în regiunea Marelui principat al Transilvaniei din perioada imediat următoare creării dualismului austro-ungar, în referatul prezentat de Ioan Pușcaș s-a subliniat faptul că în activitatea specifică de organizare a cărții funciare au fost create cantități considerabile de acte în care în prezent Notariatele de stat din cele 16 județe ale Transilvaniei și Banatului păstrează 18 000 m.l., Arhivele Statului deținînd și ele o cantitate apreciabilă de acte, mai ales ale lucrărilor preliminare (protocoale și schițe).

Prin instituția cărții funciare s-a realizat evidența atît fizică a imobilelor, cit și a tuturor drepturilor în legătură cu imobilele. Această evidență are ca scop apărarea dreptului de proprietate, conjugată cu asigurarea circulației imobilelor și a activității de credit privind imobilele. Astfel încît, cărțile funciare au un dublu rol: informativ și constitutiv în drepturi, oferind informații autentice despre situația fizică a unui imobil, precum și drepturile raportate la acesta.

Printr-o amplă analiză teoretică a documentului de carte funciară, Andrei Kiss a relevat principiile pe care se bazează acest sistem de evidență ale cărui elemente — din punct de vedere al constituirii arhivei — sînt următoarele: 1. planurile (hărțile) de carte funciară, care au ca instrument de evidență repertoriile parcelare; 2. cărțile funciare constituite pe localități, avînd ca instrument de evidență repertoriile alfabactice cu numele proprietarilor înscrși în cartea funciară; 3. dosarele de carte funciară, care reprezintă unități arhivistice ce cuprind, fiecare în parte, totalitatea actelor constituite în vederea unei singure înscreri în cartea funciară.

Arhiva constituită din documentele de carte funciară reprezintă, așadar, o totalitate de documente compartimentată după norme specifice, cu instrumente de evidență și informare proprii, corespunzătoare structurii și destinației arhivei.

Deși înființarea cărții funciare, pe lîngă necesitatea evidenței fondului funciar, a fost reclamată de asigurarea circulației imobiliare și a creditului acordat pe imobile în cadrul orînduirii capitaliste, totuși aceste documente își păstrează rolul și în condițiile societății noastre, însă cu funcții în parte schimbate.

Cunoscînd rolul și datele pe care le cuprind aceste arhive complexe cu destinație specifică, concluzia nu poate fi alta decît că documentele de carte funciară au valoare practică și istorico-documentară considerabilă. Din punct de vedere practic sînt documente care probează drepturile cetățenilor — în unele privințe și ale statului — deci păstrarea lor este impusă de interese sociale. În ceea ce privește valoarea istorico-documentară, cărțile funciare oferă cele mai complete informații privind fondul funciar, mobilitatea averii, circuitul imobilelor, existența creditului garantat din ipotecă, diferite măsuri administrative, politice etc. Păstrarea lor prezintă deci un interes general, totuși nu se poate renunța la eliminarea din arhiva de carte funciară a documentelor care nu au o valoare deosebită.

Selecționarea actelor lipsite de valoare practică sau documentară nu a stat în atenția creatorilor vechilor acte de carte funciară și nici deținătorii actuali nu au făcut prea mult în vederea eliminării celor devenite maculatură — a susținut în referatul său Ioan Pușcaș, șef serviciu în DGAS. Ca urmare, la Notariatele din mai multe județe (Timiș, Mureș, Cluj, Caraș-Severin, Alba) s-au acumulat cantități foarte mari de carte funciară și ca atare, s-au creat situații deosebite privind depozitarea lor, necesitînd măsuri pentru descongestionarea depozitelor prin eliminarea a tot ce este lipsit de importanță practică sau istorico-documentară și deci, reprezintă maculatură care poate fi redată în circuitul economic.

În intervenția sa, Ștefan Jipa, notar șef la Notariatul de stat județean Cluj, a făcut o scurtă prezentare a fondului arhivistic al cărților funciare centrale ale căilor ferate și canalelor din Ardeal și Banat, care însumează un volum de cca. 30 m.l. conținînd foile funciare, cărțile și

dosarele de carte funciară, ceea ce nu ridică probleme și greutate în legătură cu spațiul de depozitare.

Datorită corectitudinii și stabilității dreptului de proprietate al statului român asupra terenurilor liniilor ferate și lucrărilor de artă de pe teritoriile străbătute de aceste căi ferate și canale — a precizat vorbitorul — volumul lucrărilor curente legate de aceste foi funciare centrale este redus și în continuă descreștere. În legătură cu actele ce ar urma să fie selectate a apreciat că este necesar a fi păstrate permanent contra tul, schița, încheierea prin care se dispune înscrierea în cartea funciară, precum și tabloul părților constitutive și tabloul pietrelor de hotar, acestea din urmă reprezentând instrumente de lucru atît cu valoare juridică cit și cu valoare tehnică.

Referindu-se la valoarea cărților funciare centrale a apreciat că a easta este incontestabilă și complexă, evidențiind valoarea lor juridică, în sensul că aceste documente consemnează dreptul inalienabil și imprescriptibil al statului român asupra terenurilor liniilor ferate și lucrărilor de artă din Ardeal și Banat, precum și valoarea lor documentar-istorică, semnificativ eforturi spre civilizație, progres și confort al mai multor generații, efort care trebuie respectat și conservat.

Problemele practice puse în discuție au suscitat intervenții interesante (Constantin Ioanovici, Notariatul de stat-Cîmpulung Moldovenesc; Nicolae Bălan, Notariatul de stat județean Brașov; Gavril Pop, Notariatul de stat județean Bistrița-Năsăud; Vasile Buta, Notariatul de stat județean Hunedoara; Virgil Rațiu, Notariatul de stat Sibiu; Teodor D. Drăjan, Notariatul de stat județean Bihor; Mircea Timbus, F.A.S. județul Arad; Ștefan Király, F.A.S. județul Harghita etc.) în cursul cărora au rezultat propuneri concrete privind genurile de acte care se justifică a fi păstrate și cele care trebuie eliminate, pentru a se asigura pe de o parte baza documentară și totodată, descongestionarea depozitelor de arhivă de balastul de maculatură care va putea intra în circuitul economic.

Tov. Adrian Popescu, consilier în Ministerul Justiției, a subliniat oportunitatea acestei acțiuni inițiată de Arhivele Statului, care s-a constituit într-o ședință metodică de rezolvare a unor probleme ce preocupă lucrătorii celor două instituții de ani de zile. De asemenea, a afirmat necesitatea continuării colaborării între DGAS și Ministerul Justiției în direcția lichidării neajunsurilor semnalate.

În încheierea consfătuirii, tov. Ionel Gal — director general al Arhivelor Statului — a apreciat reușita manifestării, care și-a atins pe deplin scopul și a reprezentat un rodnic schimb de experiență între cei care lucrează cu documentele de carte funciară. Referatele și propunerile ce le-au completat vor fi luate în considerare pentru stabilirea unor măsuri și indicații concrete în vederea rezolvării problemelor ridicate de documentele de carte funciară.

ELENA GHEORGHE

GHEORGHE DUZINCHEVICI ARE 75 DE ANI

La 21 august 1979 distinsul nostru coleg, arhivist și istoric de talent, de reputație națională și internațională a împlinit frumoasa vîrstă amintită. Cu acest emoționant prilej îi urăm sănătate și putere de creație în viitor.

Copilul cel mai mic al familiei unui modest salariat Ioan Șahin, tatar de origine, descendenții veniți împreună cu cei 5000 tătari refugiați în Moldova în 1619, s-a născut în anul 1904 în satul Drăgușeni, pe malul Moldovei, nu departe de Fălticeni. La școală s-a remarcat prin ușurința cu care își însușea limbile străine.

Războiul întîi mondial, așa ca și pe alți copii, l-a maturizat înainte de timp. Face serviciul la diferite spitale de campanie și ajută la transportul răniților. În timpul războiului își pierde tatăl, iar în 1920 mama. Ultima tragedie l-a surprins în clasa V-a de liceu.

Nevoit să-și asigure existența, muncește ca impiegat la poșta din Iași, apoi ca telegrafist la calea ferată, și cu mari greutatea izbutește să sfîrșească liceul ca elev particular. În anul 1926 îi trece bacalaureatul și în toamnă se înscrie la Universitatea din Iași. Distingîndu-se prin lucrările pe care le realizează în cadrul seminarului și mai ales după ce și-a trecut în vara anului 1927 toate examenele într-o singură sesiune cu cea mai mare notare, consiliul profesoral îi acordă o bursă, care-i va permite să-și continue studiile. În vara anului 1929 își trece examenul de licență, cu o lucrare pe care o tipărise cu un an mai înainte. Se înscrie imediat la doctorat. La sfatul profesorului de istoria românilor, Ilie Minea, se prezintă la concurs și obține o bursă pentru Polonia. Era trimis în această țară spre a învăța limba polonă atît de necesară elaborării studiilor de istorie românească. Remarcîndu-se prin putere de muncă și prin învățarea limbii polone într-un timp record, bursa, deși era numai pentru un singur an de școală, i se prelungește pe 4 ani. Ajuns în Polonia în octombrie 1930 se înscrie la doctorat la Universitatea Ioan Căzimir din Liov, iar în mai 1932 obține titlul de doctor cu o lucrare asupra legăturilor lui Cuza-Vodă cu revoluția polonă din 1863. (Universitatea din Cluj, Ministerul Învățămîntului și Comisia de diplome, i-au recunoscut titlul de doctor în literatură). Reîntors în țară intră ca bibliotecar la Academia Română și este numit de profesorul N. Iorga lector de limba polonă la Institutul Sud-Est-European. La 1 aprilie 1937 a fost numit asistent la catedra de istorie veche a românilor de la Universitatea din Cluj, unde a ținut prelegeri de critică a izvoarelor istorice și parțial a publicat rezultatul acestor seminarii. Concomitent a ținut un curs de limba polonă pe lângă catedra de slavistică.

Cu data de 1 octombrie 1942 va trece la Arhivele Statului, care îi va oferi posibilitatea să-și pună integral în valoare cunoștințele și

talentul de organizator. Izbutește astfel să repună în circuitul științific importante fonduri și colecții de documente la Filiala Arhivelor Statului din Sibiu al căror șef a fost pînă la pensionare. După pensionare, Direcția generală a Arhivelor Statului l-a chemat la București,

unde i-a încredințat fișarea documentelor latinești și îndrumarea, ca inspector pentru filialele din Transilvania, a mai tinerilor săi colegi, pentru care s-a îngrijit să tipărească un îndreptar științific-practic de întocmire a fișelor de evidență a documentelor latinești, singura lucrare, pe atunci la noi în literatura de specialitate.

Dar ceea ce îl caracterizează pe tovarășul Gh. Duzinchevici este bogata sa producție științifică, începută în timpul studiilor și îmbogățită an de an. Întrucît ea se constituie din lucrări de referință pentru istoriografia românească și străină socotim de datoria noastră să o prezentăm :

1 *Manuscrise vechi*, în „Cercetări Istorice”, II—III (1926—1927), nr. 1, Iași, 1927, p. 249—255.

2 *Propaganda cistercită printre români*, în „Cercetări Istorice”, IV, nr. 2, Iași, 1928, p. 126—138.

3 *Vornicia moldovenească pînă la 1504*, în „Cercetări Istorice”, V, nr. 1, Iași, 1930, p. 216—252.

4 *Regeste și documente vechi moldovenești*, în „Cercetări Istorice”, V—VII, (1929—1931), Iași, 1932, p. 161—169.

5 *Din vremea lui Cuza-Vodă*, în „Cercetări Istorice”, VIII, nr. 2, Iași, 1933, p. 57—69.

6 *Nouă contribuție la istoria relațiilor străbo-române în timpul lui Cuza-Vodă*, în „Cercetări Istorice”, VIII—IX (1932—1933), nr. 2, Iași 1933, p. 198.

7 *Contribuții la istoria românilor în timpul războiului Crimeei*, în „Revista Istorică Română”, III, București, 1933, p. 248—258.

8 *O rectificare*, *Ibidem*, p. 385.

9 *Recenzje*, în „Kwartalnik Historyczny”, an. XLVII, tom. I, Fascic. 4, Lwow, 1933, p. 672—678.

10 *Czolowski Aleksander, Bitwa pod Ober-tynem*, în „Kwartalnik Historyczny”, an. XLVIII, fascic. 1, Lwow, 1934, p. 159—162.

11 *Contribuții la istoria relațiilor polono-române în timpul lui Grigore Ghica*, în „Cercetări Istorice”, nr. 2, Iași, 1936, p. 26—32.

12 *Ion Ghica și Wladyslaw Czartoryski*, în „Arhiva”, an. 41, nr. 3—4, Iași, 1934, p. 122—125.

13 *O necunoscută istorie a Imperiului turcesc în manuscris românesc*, în „Revista Istorică Română”, IV, București, 1935, p. 289—291.

14 *Contribution à l'histoire des relations russo-roumaines du temps du prince Cuza*, extras din „Revue Historique du Sud-Est-Européen” an. XII, nr. 4—6, București, 1935, p. 141—147.

15 *Contribuții la istoria revoluției din 1848 în Muntenia*, în „Revista Critică”, nr. 2—3, Iași, 1935, p. 65—77.

16 *Contribuții la istoria legăturilor comerciale româno-polone în secolul al XVIII-lea*, în „Revista Istorică”, XXI, nr. 7—9, Vălenii de Munte, 1935, p. 95—103.

17 *Contribuțiuni la domnia lui Cuza-vodă*, extras din „Revista Istorică”, XXI, nr. 4—6, Vălenii de Munte, 1935.

18 *Documente din arhivele polone relative la Istoria românilor*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, XIV, Vălenii de-Munte, 1935, p. 1—47.

19 *Jean Baptiste Linchou. (Contribuții la istoria românilor în sec. XVIII)*, extras din „Arhiva”, nr. 3—4, p. 137—146, Iași, 1935.

20 *Cuza-Vodă și revoluția polonă din 1863*, „Așezămîntul cultural Ion C. Brătianu”, XXVIII, București, 1935, p. 103.

21 *Chestiuni din vremea lui Cuza-Vodă*, în „Cercetări Istorice”, X—XII, nr. 1, Iași, 1936, p. 90—104.

22 *Bibliografja rumunska w czasopismach*, în „Przegląd Biblioteczny”, Kraków, 1936, p. 1—3.

23 *Contribuții la istoria legăturilor polono-române în anii, 1865—1866. Așezămîntul cultural Ion C. Brătianu*, București, 1936, 94 p. Cu o prefață de N. Iorga. Recenzind acest volum, precum și precedentul (Cuza-Vodă și revoluția polonă din 1863) profesorul universitar Henryk Batwski, din Cracovia, bun cunosător al istoriei sud-estului european și al limbilor din această parte a continentului nostru, scria următoarele în revista de istorie „Kwartalnik Historyczny”, LI, Fascic. 4 din 1937, p. 774, „ambele volume sînt cea mai completă prezentare posibilă” a problemei pe care o tratează.

24 *Noi contribuții la domnia lui Cuza-Vodă*, în „Revista Istorică”, XXII, nr. 4—6, Vălenii de Munte, 1936, p. 121—124.

25 *Informație asupra luptei de la Obertyn*, *Ibidem*, nr. 7—9, p. 250—252.

26 *Informații arhivale la domnia lui Cuza-Vodă*, în „Revista Critică”, X, nr. 2—3, Iași, 1936, p. 139—150.

27 *Quelque chose sur les relations polono-roumaines dans la première moitié du XIX-ème siècle*, în „Revue Historique de Sud-Est-Européen“, XIII, nr. 7-9, București, 1936, p. 262-270.

28 *Ceva nou asupra lui Carol al XII-lea*, în „Revista Istorică“ XXIII, nr. 1-3, Vălenii de Munte, 1937, p. 28-30.

29 *Din legăturile lui Petru Rareș cu Polonia*, în „Revista Istorică“, XXIII, nr. 7-9, p. 252-266.

30 *Le rôle des Polonais dans les relations bulgaro-roumaines sous le règne de Charles I-er*, extras din „Revue Historique du Sud-Est-Européen“, XIV, nr. 1-3, 1937, p. 36-60.

31 *Un document sur l'émeute de Ploiești (8-20 Août 1870)*, în „Revue Historique du Sud-Est-Européen“, XIV nr. 1-3, 1937, p. 69-72.

32 *Ceva nou asupra legăturilor lui Sobieski cu Moldova*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice“, secția III, tom. XIX, Mem. 21, București, 1938, p. 283-300.

33 *Miron Barnowski Moghilă și Polonia*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională“, VII (1936-1938), Cluj, 1938, p. 196-222.

34 *Considerații critice asupra originii lui Mihai Viteazul*, în „Însemnări Ieșene“, III, nr. 10, Iași, 1938, p. 79-94.

35 *O încălcare de graniță a Moldovei în 1766*, în „Revista Critică“, XII, nr. 4, Iași, 1938, p. 217-221.

36 *Contribuții la istoria Moldovei după moartea lui Alexandru cel Bun*, extras din „Revista Critică“, nr. 1, Iași, 1929, p. 21-38.

37 *Un agent francmason în Moldova la 1858*, William Sollioms, în „Revista Critică“ XIII, nr. 2-3, Iași, 1939, p. 108-112.

38 *Precizări în legătură cu Ștefan I Mușat și Iuga Ologul*, în „Însemnări Ieșene“, IV, nr. 2, Iași, 1939, p. 291-303.

39 *Contribuții la istoria Moldovei din secolul al XV-lea*, în „Revista Critică“, XIII, nr. 4, Iași, 1939, p. 215-226.

40 *Complotul de la București din anul 1859 împotriva lui Cuza-Vodă*, în „Arhiva“, XLVII, Iași, 1940, p. 31-56.

41 *Zwei Briefe von C. A. Suțu aus dem Jahre 1855 über die Stellung der rumänischen Fürstentümer in der europäischen Politik*, în „Südostdeutsche Forschungen“, V. München, 1940, p. 215-223.

42 *Asasinarea lui Grigore Al. Ghica Vodă*, extras din „Revista Critică“, XIV, nr. 4, Iași, 1940, p. 193-207.

43 *Beizade Grigore Sturdza și Polonii, Legături polono-române în anii 1858-1859*, Așezământul cultural Ion C. Brătianu, LII, București, 1941, 205 p.

44 *A participat Ștefan cel Mare la lupta din Codrul Cosminului?*, în „Omagiu lui Ioan Lupăș“, București, 1943, p. 228-245.

45 *Contribuții la istoria Bucovinei în anul 1849: măsurări de apărare față de o eventuală năvală a revoluționarilor din Transilvania și Ungaria*, în „Studii și cercetări istorice“, I, nr. 1, Iași, 1943, p. 145-167.

46 *Răscoalele din Moldova în anul 1831 împotriva Regulamentului Organic*, în „Revista Arhivelor“ V, nr. 2, 1943, p. 352-366.

47 *Un episod din revoluția de la 1848-1849: trecerea generalului Bem în Moldova*, în „Buletinul Muzeului Bucovinei“, Seria II, an. I-II (1943-1944), Cernăuți, 1943, p. 1-71.

48 *Imigrări de români ardeleni în Moldova anilor 1851-1852*, în „Făt Frumos“, XVIII, nr. 2, Cernăuți, 1943, p. 82-88.

49 *Noi documente de la Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor“, VII, nr. 1-2, 1946-1947, p. 378-381.

50 *Contribuții documentare la istoria Blajului*, ibidem, p. 278-294.

51 *Despre mișcarea condusă de țarul Iovan (1526-1527)*, în „Studii“, IX, nr. 6, București, 1956, p. 131-148.

52 *Un vechi inventar de arhivă, Pomarius 1546*, în „Revista Arhivelor“, vol. VIII, nr. 1, 1958, p. 257-262.

53 *Inventarul protocoalelor Primăriei Sibiu 1521-1700* (lucrare în colaborare) Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1958, 233 (235) p.

54 *Contribuții la tehnica întocmirii fișelor de catalog și inventar la documentele din Transilvania*, în „Revista Arhivelor“, vol. X, nr. 1, 1959, p. 252-263.

55 *Der Aufruhr von Salzburg im Jahre 1870*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“, 1, 1959, Sibiu, p. 202-204.

56 *Zur Geschichte des Staatsarchiv von Hermannstadt*, extras din „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“, 2, Sibiu, 1959, p. 75-96.

57 *Noi achiziții la Filiala Arhivelor Statului Sibiu*, în „Revista Arhivelor“, vol. XV, nr. 2, 1961, p. 197-209.

58 *Georg Kraus, Cronica Transilvaniei 1608-1665. Traducerea și studiul introductiv de G. Duzinchevici și E. Reus-Mirza*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1965, XXXIV+604 p.

59 *Un nou document asupra activității răzvrătitoare a călugărului Sofronie din Cioara*, în „Anuarul Institutului de Istorie“ din Cluj, XI, 1968, p. 259-261.

60 *Date noi asupra răscoalei tătarășenilor din Iași și asupra sfârșitului domniei lui Scarlat Calimachi (1819)*, în „Studii”, tom. I/1968, p. 63—81.

61 *Noi mărturii contemporane asupra mișcării din 1821* (în colaborare cu N. Adăniloae), în „Studii”, tom. 24, nr. 1, 1971, p. 3—19.

62 *Arhive și instituții sibiene evacuate în Țara Românească în timpul revoluției din 1848*, în „Studii”, tom. 24, nr. 2, 1971, p. 365—368.

63 *Quelques aspects des relations roumaino-polonaises au XIX-eme siècle (interprétations, corrections, compléments)*, extras din „Revue Roumaine d'Histoire”, tome XII, nr. 4, 1973, p. 731—755.

64 *Războiul moldo-polon din anul 1497. Critica izvoarelor*, în „Studii și materiale de istorie medie”, VIII, 1975, p. 9—61.

65 *Documente și interpretări noi relative la*

răscoala țărănească din 1784, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXVIII, nr. 2, 1976, p. 199—202.

66 *Polonais et Roumains durant la guerre de Crimée* în „Revue Roumaine d'Histoire”, XVI, nr. 1, 1977, p. 17—24.

67 *Ștefan Kieniewicz, Powstanie styczniowe*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XVI, nr. 4, 1977, p. 806—807.

98 *Date noi relative la istoria Regimentului I de grăniceri români din Transilvania (1762—1786)*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXIX, nr. 4, 1977, p. 422—428.

69 *Din istoria Regimentului de grăniceri români. Războiul ruso-austro-turc (1788—1791)*, în „Revista Arhivelor”, vol. XL, nr. 2, 1978, p. 181—188.

70 *Precizări referitoare la războiul moldo-polon din 1497*, în „Revista Arhivelor”, vol. XLI, nr. 1, 1979 p. 67—71.

ȘTEFAN HURMUZACHE

Machetarea și
Tehnoredactarea: *Maria Rădulescu*

Dat la cules: 4. VII. 1979. Bun de tipar: 17. IX. 1979
Tiraj: 4000 exemplare. Coll de tipar: 9

c. 1459 — I.P. Informația
Str. Brezoianu 23—25 București
R. S. România

SOMMAIRE

CONTENTS

	<u>Page</u>
LE 35-ÈME ANNIVERSAIRE DE LA LIBÉRATION DE LA PATRIE	
C. CAZANIȘTEANU — La contribution des Archives d'État à l'enrichissement de la base documentaire concernant la révolution de la libération nationale et sociale antifasciste et antimpérialiste d'Août 1944	235
A. ANDONE, E. POȘTĂRIȚA — Témoignages documentaires	240
C. DINU — En parcourant les mémoires légués par les participants à l'insurrection et ré- cemment acquis	265
2050 ANS DÈS LA CRÉATION DU PREMIER ÉTAT DACE CENTRALISÉ ET INDÉPENDANT	
I. H. CRIȘAN — La signification historique de l'état dace centralisé et indépendant	273
D. BERINDEI — Gh. Lazăr, porte-parole du progrès et de l'amour pour son peuple.	281
THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE	
M. D. CIUCA — La classification et l'inventaire des documents gardés dans les dépôts des Archives d'État	284
I. RANCA — Le nouvel édifice de la Filiale des Archives d'État du département Mureș	302
LÉGISLATION	
C. DINU, V. NICULA — L'identification des documents nécessaires à la délivrance des certificats, copies et extraits	305
DOCUMENTS	
I. FRĂȚILA — Les luttes soutenues par les mineurs de Lupeni en 1929	308
V. GROZAV — Professeurs transylvains au delà des Carpathes (1850—1859)	312
SCIENCES AUXILIAIRES	
*** — Travaux de la réunion du Comité International de Sigillographie. Bucarest, 27—29 septembre, 1978	326
M. GUBOGLU — Les documents arabes et l'histoire des roumains	351
CHRONIQUE	
M. PIRVULESCU — La réunion de travail de la Commission scientifique pour les problèmes archivistiques	359
T. NECȘA — Débats sur les documents techniques	359
E. POȘTĂRIȚA — Délibération sur l'investigation des archives étrangères	362
P. BONA — Rencontre avec les lecteurs de la Revue des Archives de Caransebeș	363
G. HURMUZACHE — Hommage à Gh. Șincai	364
N. DRĂGHICI — La réunion du Comité International pour le Microfilmage — Oslo, 1979	367
FL. OPREA — La séance du Comité de conservation et restauration des matériaux archivistique fonctionnant auprès du C.I.A. — Brème, 1979	368
S. RACOVICIANU — Réunion de la Commission des Publications fonctionnant près du CIBAL — Rome, 1979	369
EL. GHEORGHE — Délibération concernant les documents fonciers	371
ȘT. HURMUZACHE — Gh. Duzinchevici.	372

	<u>Page</u>
THE 35th ANNIVERSARY OF ROMANIA'S LIBERATION	
C. CAZANIȘTEANU — The State Archives contribution to the enrichment of documentary sources related to the anti-fascist and anti-imperialist revolution for national and social liberation of August 1944	235
A. ANDONE, E. POȘTĂRIȚA — Documentary testimonies	240
C. DINU — New accessioned memoirs of some participants in the insurrection of August 1944	265
2050 YEARS SINCE THE SETTING UP OF THE FIRST CENTRALIZED AND INDEPENDENT DACIAN STATE	
I. H. CRIȘAN — Historical significance of the centralized and independent Dacian State	273
D. BERINDEI — Gheorghe Lazăr a spokesman of progress and patriotism	281
ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE	
M. D. CIUCA — Arrangement and inventorying of the State Archives holdings	284
I. RANCA — The new building of the State Archives in the Mureș county	302
LEGISLATION	
C. DINU, V. NICULA — Researches upon records for delivering certificates, copies and abstracts	305
RECORDS	
I. FRĂȚILA — Miners struggle in Lupeni in 1929	308
V. GROZAV — Transylvanian teachers this side of the Carpathians (1850—1859)	312
AUXILIARY SCIENCES	
*** — Some papers presented at the meeting of the ICA Committee on Sigillography, Bucharest, September 27—29, 1978	326
M. GUBOGLU — Arabian records related to Romanian history	351
CHRONICLE	
M. PIRVULESCU — Working meeting of the Scientific Commission on the Archival matters	359
T. NECȘA — Conference concerning technical records	359
E. POȘTĂRIȚA — Conference on researches in the foreign Archives	362
P. BONA — Conference in Caransebeș with the readers of Revista Arhivelor	363
G. HURMUZACHE — Homage to Gheorghe Șincai	364
N. DRĂGHICI — Meeting of the ICA Microfilm Committee, Oslo, 1979	367
FL. OPREA — Meeting of the ICA Conservation and Restoration Committee, Bremen, 1979	368
S. RACOVICIANU — Meeting of the CIBAL Commission on Publication, Rome, 1979	369
EL. GHEORGHE — Conference on land records	371
ȘT. HURMUZACHE — Gh. Duzinchevici	372

INHALT

DIE 35. JAHRESFEIER DER BEFREI- UNG DES VATELANDES

C. CAZANIȘTEANU — Der Beitrag der Staatsarchiv zur Bereicherung der Dokumentengrundlage über die antifaschistische- und antimperialistische Revolution für National- und Sozialbefreiung vom August 1944	235
A. ANDONE, E. POSTĂRIȚA — Dokumentar- nachrichten	240
C. DINU — Von den neu-angekauften Erin- nerungen einiger Teilnehmer an der Insur- nachrichten	265

2050 JAHRE SEIT GRÜNDUNG DES ERSTEN DAKISCHEN ZENTRALI- SIERTEN UND UNABHÄNGIGEN STAATES

I. H. CRÎȘAN — Die geschichtliche Wichtig- keit des dakischen zentralisierten und unabhän- gigen Staates	273
D. BERINDEI — Gh. Lazăr — Wortführer des Fortschrittes und der Liebe zum Volk	281

ARCHIVTHEORIE UND- PRAXIS

M. D. CIUCA — Klassifikation und Verzeich- nung der Dokumente aus den Lagerräu- men der Staatsarchive	284
I. RANCA — Die neue Archvizweckbaut der Filiale der Staatsarchive aus dem Kreis Mureș	302

GESETZGEBUNG

C. DINU, V. NICULA — Durchsehen der Do- kumente zwecks Ausstellung von Zeugnissen, Abschriften und Auszügen	305
---	-----

DOKUMENTE

I. FRĂȚILA — Die Kämpfe der Bergarbeiter aus Lupeni (1929)	308
V. GROZAV — Siebenbürgische Professoren je- seits der Karpathen (1850—1859)	312

HILFSWISSENSCHAFTEN

*** — Aus den Arbeiten der Versammlung des Internationalen Ausschusses für Siegel- kunde, Bukarest, 27—29 September 1978	326
M. GUBOGLU — Die arabischen Urkunden und die Geschichte der Rumänen	351

CHRONIK

M. PÎRVULESCU — Arbeitssitzung der wis- senschaftlichen Kommission für Archivfragen	359
T. NECȘA — Beratung über die technischen Dokumente	359
E. POSTĂRIȚA — Beratung über die Erfor- schung fremder Archive	362
P. BONA — Beratung in Caransebeș mit den Lesern der „Revista Arhivelor“	363
G. HURMUZACHE — Huldigung für Gh. Șincai	364
N. DRĂGHICI — Zusammenkunft des Interna- tionalen Mikrofilmausschusses — Oslo 1979	367
FL. OPREA — Versammlung des Ausschusses für die Konservierung und Restaurierung des Archivgutes neben dem I.A.C. — Bremen 1979	368
S. RĂCOVICEANU — Versammlung der Veröf- fentlichungskommission neben der CIBAL — Rom 1979	369
EL. GHEORGHE — Beratung die Grundbuchur- kunden betreffend	371
ȘT. HURMUZACHE — Gh. Duzinchevici	372

СОДЕРЖАНИЕ

35-ая ГОДОВЩИНА ОСВОБОЖДЕНИЯ РОДИНЫ

К. КЭЗЭНИШТЕАНУ — Вклад госархивов в обо- гащение документального фонда об антифа- шистской и антимпериалистической освободи- тельной национальной и социальной революции в августе 1944 года	235
А. АНДОНЕ, Э. ПОШТЭРИЦЭ — Документаль- ные свидетельства	240
К. ДИНУ — Из недавно акquirованных мемуа- ров участников на вооруженном восстании	265

2050 ЛЕТ ОТ СОЗДАНИЯ ПЕРВОГО ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО И НЕЗАВИ- СИМОГО ДАКИЙСКОГО ГОСУДАР- СТВА

И. Х. КРИȘАН — Историческое значение центра- лизованного и независимого дакийского государ- ства	273
Д. БЕРИНДЕЙ — Г. Лазэр — глашатай прогрес- са и любви к народу	281

АРХИВНАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

М. Д. ЧУКЭ — Упорядочение и инвентаризация документов из хранилищ госархивов	284
И. РАНКА — Анализ документов в виду выдачи удостоверений, копий и выносок	302

ЛЕГИСЛАЦИЯ

К. ДИНУ, В. НИКУЛА — Новое здание Филнала госархивов судства Муреș	305
---	-----

ДОКУМЕНТЫ

И. ФРЭЦИЛУ — О борьбе шахтыров в Лупенях, 1929 г.	308
В. ГРОЗАВ — Трансильванские учителя за Кар- патами (1850—1859 гг.)	312

ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ НАУКИ

*** — Из работ собрания Международного коми- тета по сигиллографии, Бухарест, 27—29 сентя- бря 1978 г.	326
М. ГУБОГЛУ — Арабские документы и история румын	351

ХРОНИКА

М. ПЫРВУЛЕСКУ — Рабочее заседание Научной комиссии по архивоведческим вопросам	359
Т. НЕКША — Совещание о техническом докумен- там	359
Э. ПОШТЭРИЦЭ — Совещание об инвентаризациях в зарубежных архивах	362
И. БОНА — Совещание с читателями Ревнеты Архивелор в городе Карансеебеш	363
Г. ХУРМУЗАКЕ — Принос Георгию Шинкаю	364
И. ДРЭГИЧ — Собрание Международного коми- тета по микрофильмованию, Осло, 1979 г.	367
Ф. ОПРЕА — Встреча Комитета по консервации и реставрации архивных материалов при МСА, Бремен, 1979 г. I	368
С. РАКОВИЧЕАНУ — Встреча Комиссии по печат- ным изданиям при Международном комитете информации по историческим источникам балканских и средиземноморских стран (CIBAL), Рим, 1979 г.	369
ЕЛ. ГЕОРГЕ — Совещание по документам отно- сящимся к земледельческой книге	371
ШТ. ХУРМУЗАКЕ — Г. Дузиневич	372

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele, în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

Departamentul export-import presă P.O. Box
136—137—telex 11 226, București,
str. 13 Decembrie nr. 3

R.M. ISSN 0034—7043

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE

Lei 12